

ՀԱՏՈՆՏԻՐ

ԲՆԹԵՐՅՈՒԱՆՕՔ

ի ՄԱՑԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽՆԵԱՑ

ՀԱՆԴԵՐՉ ԺԱՆՉՈՒԹԵԱՄԲԻՔ

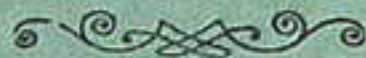
ի ՊԷՏՍ ՅԱՌԱՋԱԳԻՄ ԱՋԱԿԵՐՏԱՑ

ի Հ. ԹԱԳԻՆՍԻ Վ. ԹՈՌՆԵԱՆ

ի ՄԽԻԹ. ՈՒՍՏԷՆ

Բ. ՏՊԱԳՐ. ԻԻԻՔ ԻԻԻՔ ՓՈՓՈԽՄԱՄԲԻՔ

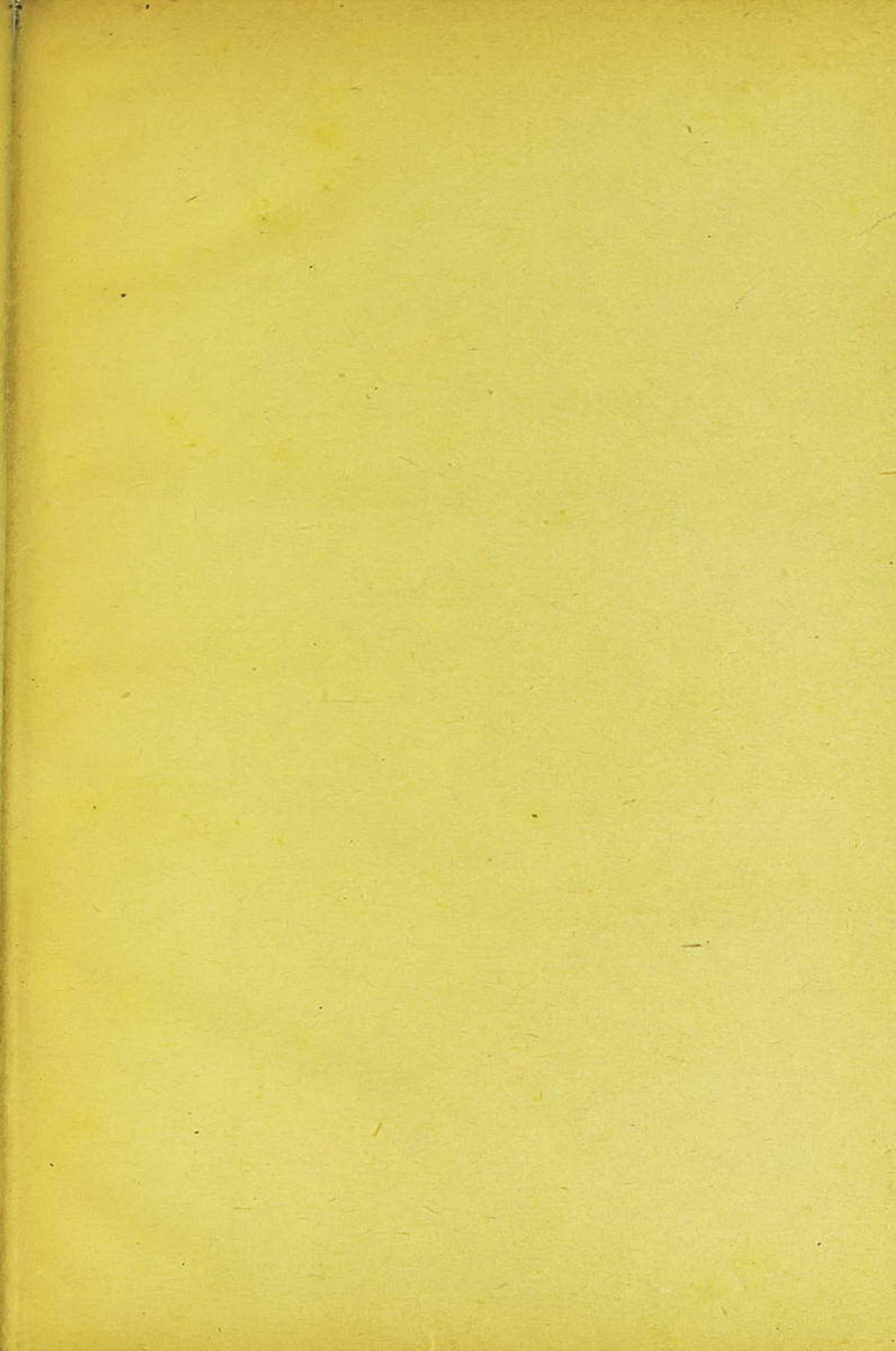
ՎԲԵՆԵԱ

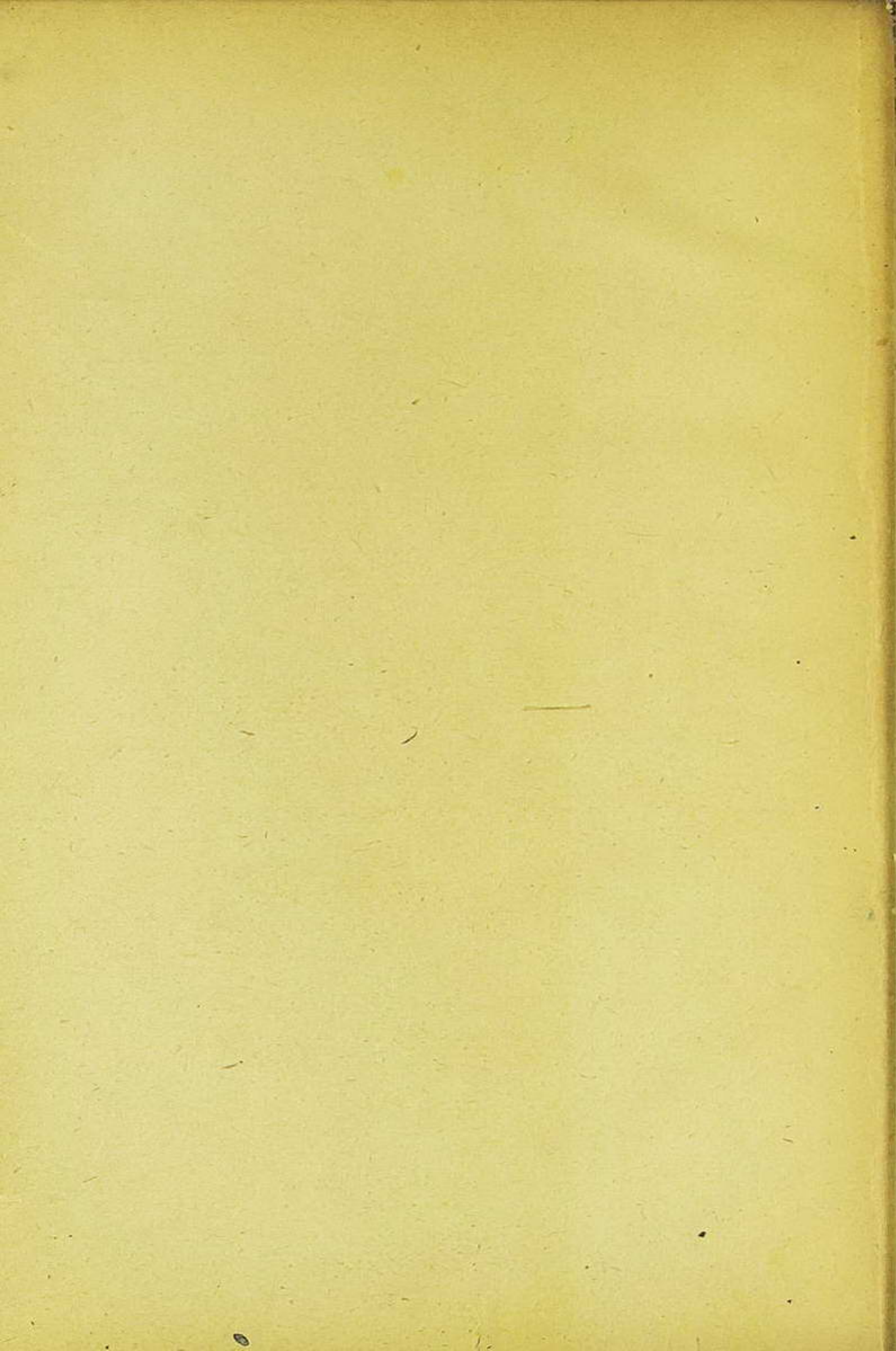
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1891.

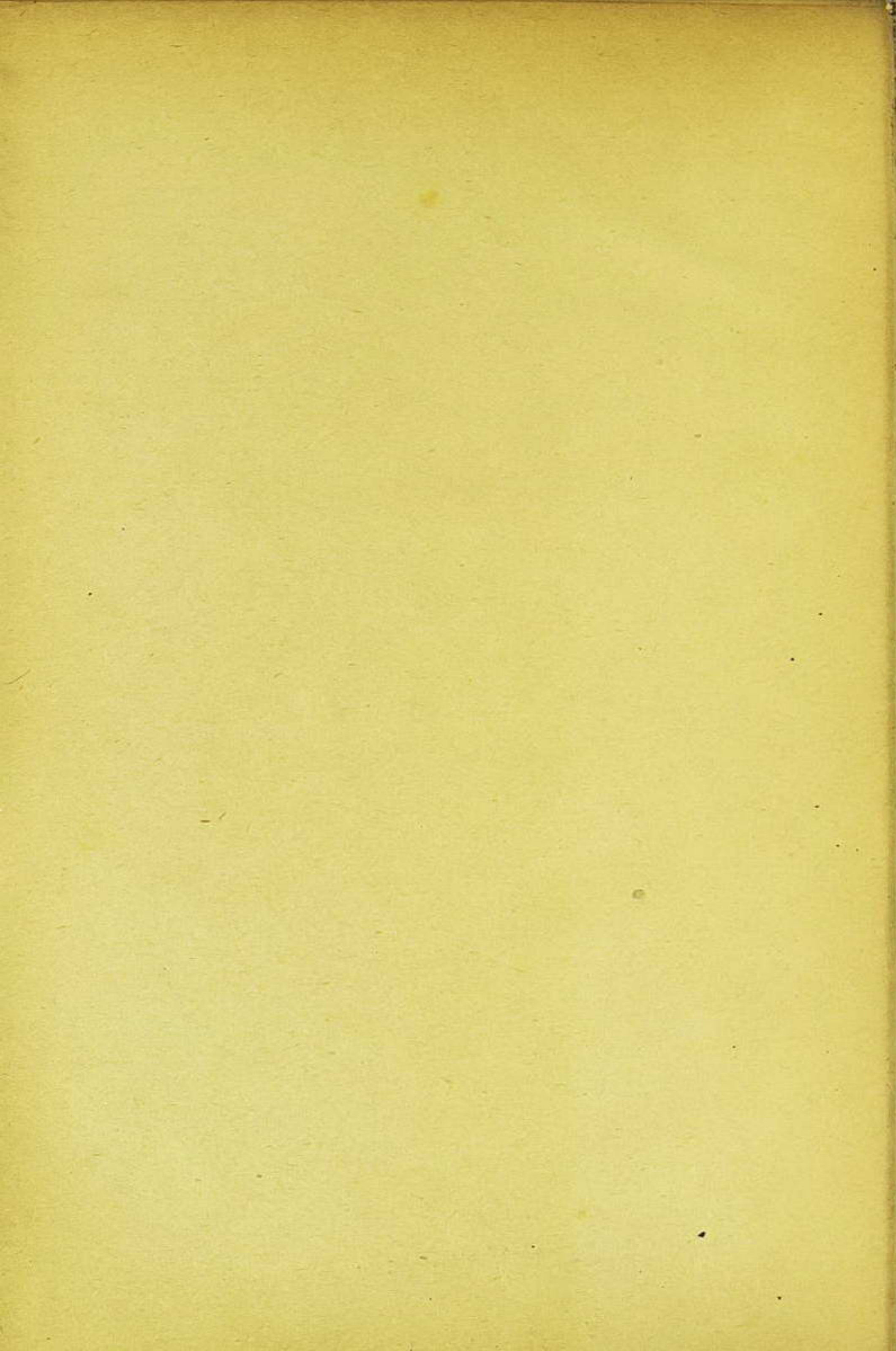
Fr. 2.

Հ Ա Տ Ը Ն Տ Ի Ր

Ը Ն Թ Ե Ր Ց Ո Ի Ա Ծ Ք

809.198.1.02

ՀԱՏԸՆՏԻՐ

ԲՆԹԵՐՅՈՒԱՆՕՔ

Ի ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽՆԵԱՑ

ՀԱՄԴԵՐՉ ԺԱՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲՔ

Ի ՊԷՏՍ ՅԱՌԱՋԱԴԷՄ ԱՇԱԿԵՐՏԱՅ

Ի Գ. ԹԱԴԵՈՍԷ Վ. ԹՈՌՆԵԱՆ

Ի ՄԻԻԹ. ՈՒՍԷՆ

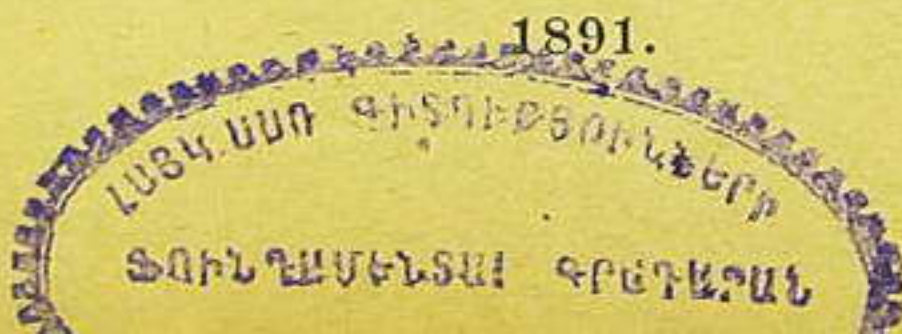
Բ. ՏՊԱԳՐ. ԻԻԻՔ ԻԻԻՔ ՓՈՓՈԽՄԱՄԲՔ

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

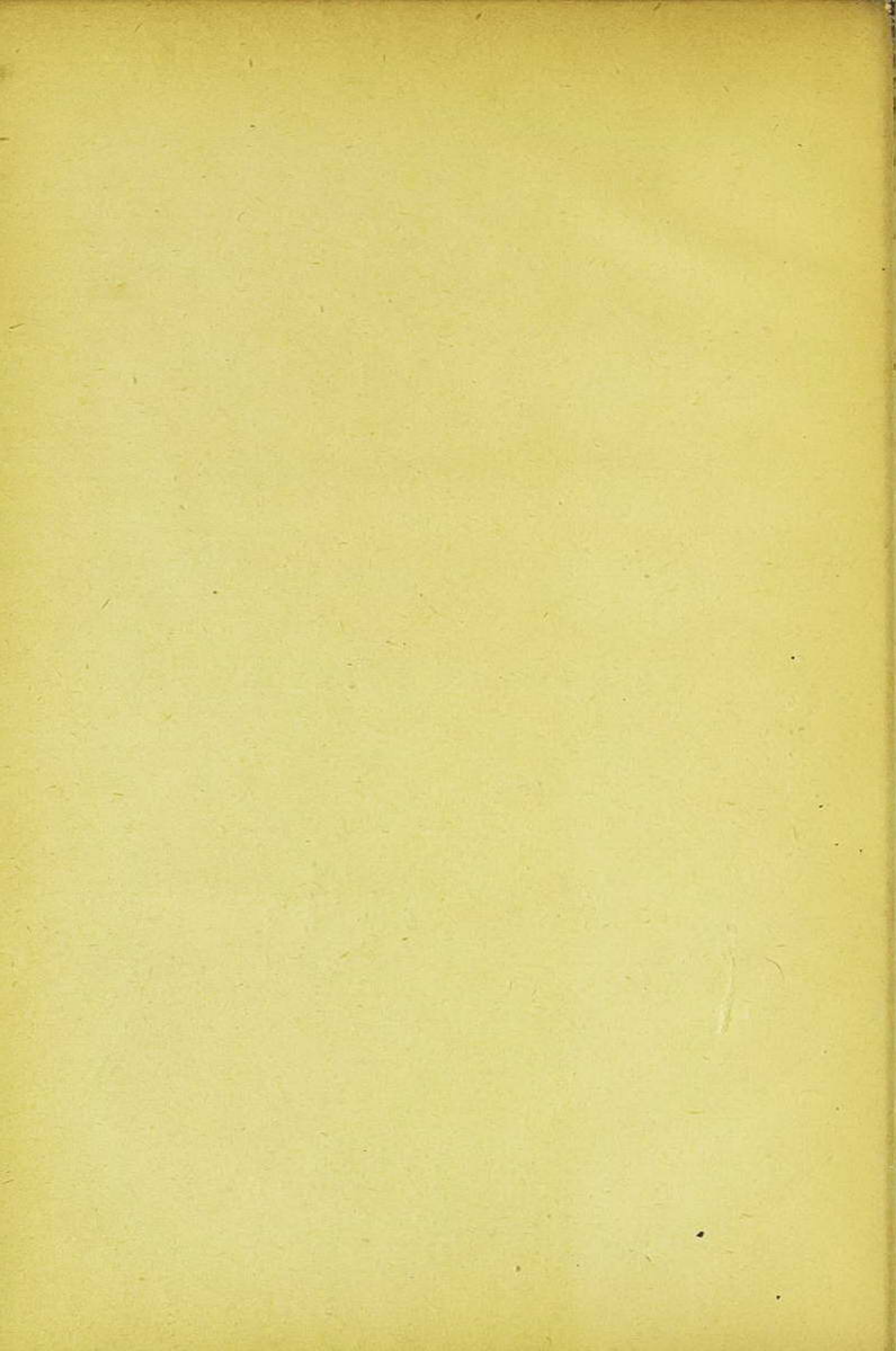
Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1891.

A 11
59564

5464

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Ամենայն իրաց յաջողութիւն գրնորութե-
նէ դիպողագոյն միջնորդաց կախեալ կայ, որպէս
զի որ բարւոք գնոյն ընտրութիւն ի գլուխ հանեալ
իցէ, մարթի այնուհետեւ անկասկած լինել՝ եթէ
անվրէպ եւ հեշտեալ իցէ նմա հասանել ի կէտ
նպատակի զոր առաջին եղեալ էր: Այլ եթէ այսմ
որ միտ չդնիցէ, ընդերկար ժամանակօք վաստա-
կիցի, եւ ապա ուրեմն եւ ի յուսոյն իւրմէ գտանիցի
վրիպեալ: Ապարէն մի իմն ի գլխաւոր միջնորդաց
անտի յուսմունս լեզուաց՝ են մատենագիրք, որոց
յաճախ ընթերցուածով եւեթ մարթ է սեպհակա-
նել անձին զոգի լեզուին՝ զոր կամք իցեն ուսնք ու-
սանել: Եւմին իրի իսկ ամենայն ազգք բազում հո-
գաբարձութեամբ փոյթ յանձին ունին զայնպիսի
մատենանս միայն տալ անդէն ի սկզբանն ի ձեռս
ուսանելեացն յընթեռնուլ, որք կանոնաւորն ըն-
թացիք խօսիցն եւ վայելուչ ոճովն ազնուագոյնք
իցեն, եւ ոչ խառնիխուռն գրնաւ մատենանս: Եւ այս
յայն սակս՝ զի նորամուտ եւ անվարժ աշակերտք
որ չեն բաւական ինքնին առնել ընտրութիւն, եթէ
զի այսպէս իմն սասցից, թողցին զառաջինն առանց
առաջնորդի յանգիւտ ի մանուածապատ բաւիղ
պէսպէս եւ ազգիազգի մատենագրութեանց, որ
բազում ուրեք հակառակ են միմեանց, չկարիցեն

իմանալ հնարս ելանելոյ ի ծանծաղ: Եւ որ չար
եւս է. թերեւս եւ ամենայն իսկ գրոց միանգամայն
գհետ մտեալ լինել նամանող, ճատանիցեն ի կէտ
նպատակին որում պարտի ուշ ունել ամենայն որ-
այս է շահել ոճ եւ կարգ կանոնաւոր, պարգ, լու-
սաւոր եւ վայելուչ:

Աստուտին զայս մի ինչ սոսանց իրիք երկմտու-
թեան ընծայեցուցանիցեմք, եթէ կարեւոր յոյժ է
ի սկզբանն պարսպել յընթերցուածս ընտիր մա-
տենագրաց եւեթ: Եմին իրի իսկ եւ յամենայն լե-
զուս, եւ սոսաւել եւս յայնոսիկ որք ընդ ազգիագ-
գի փոփոխմամքք անկեալ իցեն. գտանին ժողովա-
ծոյք քաղեալք յերեւելի երեւելի մատենագրաց,
որովք անդաստին ի մատաղ տիոցն հրահանգեալ
կրթեսցին մանկտին, թողեալ զայլսն որ օտարոտի
տարերքք խառնեալ եւ պղտորեալ իցեն եւ յառա-
ջին ի պարզական ի բնածին գեղոյ վայելչութեանն
անկեալ:

Վասն սորին իսկ այսորիկ, զոր օրինակ յա-
ռաջ քան զայս տուեալ էր մեր գծատիկ Ս. Գրոց
ի պէտս նորոգ աշակերտելոցն, նոյնպէս եւ այժմ
փոյթ յանձին կալսք ժողովել յամենայն մատենա-
գրաց ոսկի դարուն մերոյ հատածս գեղեցիկս եթէ
ըստ մտաց քանիցն եւ եթէ ըստ լեզուին հանգամա-
նաց, զի որ ընթեռնուցունն յառաջադէմ աշակերտք
ուսանիցին ինչ, եւ դիւրսս եւ անջան ընդելցին ի
հրահանգս հայրենի լեզուին:

Այլ զի ի մօտոյ իսկ օգնական ուսանելեացն
լինիցիմք, պատշաճ համարեցաք պարգել կամ
թարգմանել զսոսցուածսն մթինս եւ զդժուարի-
մացս, առնել մտադիրս ընտիր ընտիր դարձուա-
ծոցն եւ կանոնաց հայերէն լեզուիս, համեմատեալ
քազում ուրեք եւ ընդ յոյն բնագրին, սո ի զառ-
անձինն պատշաճս մերոյ լեզուիս ցուցանելոյ. եւ

գնականն միմեանց՝ որ յայլեւայլ գիրս ցիր աստ
անդ կային, ի մի վայր ժողովեալ եղաք առնթեր
իրերաց, նոյնպէս եւ զորս ի մի ինչ կանոն բովան-
դակէին այլեւայլ ասացուածք, զի ի բազմաց ընդ
միմեանս կշռեալ համեմատութենէ՝ կանոնացն միու-
թիւն ընծայեսցի. եւ այլ բազում ինչ նոյնպիսի:

Զիւրաքանչիւր ի գրոցն զաստաք ի միմեանց
նշանագրօք եւ զհատածան թուովք. նա եւ ծա-
նօթութիւնք եւս իւրաքանչիւր հատածիցն ունին
մէն մի թիւս: Առ ի դիւրագոյն գիւտ առաքմանցն
ի ծանօթութիւնս անդ՝ զայս ինչ արժան է ի միտ
առնուլ. եթէ առաքումնն իցէ ի նմին հատածի՝
նշանակեմք միայն զթիւս ծանօթութեանց. եթէ ի
նմին գիրս, այլ յայլում հատածի՝ դնեմք զթիւս
հատածիցն թանճրագոյնս եւ զծանօթութեանցն
նրբագոյնս. ապա թէ ի միոջէ յայլ անցանել իցէ,
որպէս յՈսկերերանէ յԵզնկայ գիրս, կարգեմք նախ
գնշանագիրսն եւ ապա զթիւս հատածիցն եւ զծա-
նօթութեանց: Այսպիսի ինչ. Ա. 9, 10. այսինքն՝
Տես յԵզնկայ գիրսն զիններորդի հատածին զծա-
նօթութիւնն տասներորդ:

Սակայն առ լուսաւորագոյն մեկնութիւն օրի-
նաց եւ վայելչութեան հայերէն լեզուիս՝ առաքեմք
զընթերցանելիսն ի կանոնան աւանդեալս ի նորոյ
Քերականութենէ որ ի պէտս յառաջադէմ աշա-
կերտաց՝, զի անդ ընդարձակագոյնս եւ ճշգրտա-
գոյնս գտանիցեն ճտեալ՝ զորովք աստս կարճա-
նօտիւք անցանեմք. ընդ նմին եւ գկապս եւ զգօդ
նմանագոյն կանոնացն ընդ միմեանս միաքանու-
թեան: Զոր նշանակեմք այսպէս. Տես Քեր. 135,
Բ. կամ ծան. այսինքն. էջ 135, Բ հատած կամ
ի նմին իջի ի ծանօթութեան:

Վերականութիւն հայկազնեան լեզուի ի պէտս յառաջադէմ
աշակերտաց: Վիեննա, 1885:

Յրևթերցուածս անդ շարարաք եւ ոչ դոյզն
ինչ փոփոխուան ըստ հանոյս, այլ զխնդրականսն
ընդ այլ ձեռագիրս համեմատեալ, եթէ գոյր ինչ
արժանի փոփոխելոյ՝ փոփոխեցար: Զսուսս եւ զայլս
գորս ուրեք ուրեք ըստ յունին կամ ըստ պահան-
ջելոյ մտացն բանից հարկ էր այլազգ ինչ կարգել,
զամենայնն ճշգրտիւ ի ծանօթութիւնս անդ նշա-
նակեցար¹.

Իսկ զյայտնի ապականութիւնս ձեռագրացն
եւ զկարի մթինս կամ զվայրապար զաւելորդս՝ ոչ
ինչ խղճեցար ուրեք ուրեք ամենեւին իսկ ի բաց
յապաւել, որպէս ինչ հասարակաց սովորութեան
է ի սոյնօրինակ Ընթերցուածս բաղուածոյս՝ որ սո
ի պէտս դպրոցաց կարգեալ իցեն:

Արժան համարիմք ծանուցանել յայտ՝ վայ-
րի, զի թէպէտ եւ յամենայն մատեանս էին բա-
զում ուրեք աղաւաղեալ տեղիք, սակայն ի գիրս
Յ. Ոսկերբանի ի մեկնութեանն Եսայեայ, եւ ի
Կիւրդի Աղեքսանդրացոյ մեկնութիւնսն եւ ի Ժա-
մանակական կանոնսն Եւսեբեայ գտանէին կա-
րի յանախութեամբ խառնակութիւնք բանից եւ
մթարութիւնք մտաց, յորոց զբազումս սուսնց ի-
րիք երկմտութեան՝ ձեռագրացն համարել պարտ
է, զայլս՝ նոցին իսկ թարգմանչացն՝ վասն յունա-
կան օրինակացն այլակերպութեան գոր սուաջին ու-
նէին, կամ վասն այլ ինչ ազգ գոյն բանսն ըն-
թեոնլոյ, եւ կամ թերեւս ոչ ամենայն ուրեք զգո-
րութիւն բանից յունարէն լեզուին քաջ իմանալոյ²:

¹ Որպիսի ինչ զմայրս գտանելք շրջեալս ի մարգ, եւ զդեւ-
պակս լեալ դեւպակս ընդ ամենայն ժամս. եւ ի կրդ-
կոյս թ ածականէ՝ կղկղաչ բայ, առկիս փոխանակ աւ-
կիս (պատմութեան): ծառկի եւ ոչ փթթի, զփթթելսն ա-
ռեալ փոխանակ փռելոյ. դարձեալ՝ Արարի եւ կազ-
մեցի, փոխանակ՝ առաւր կազմեցի, եւ այլք բազումք:

² Օրինակ իմս՝ զՏիմառոս գանուն թագաւորին շրջեալ ի պա-
ռոռակակս, վասն մերձաւորական նմանութեան երկո-

Մատենանք նախնեացն յորոց զԸնթերցուածս
բաղեալ առար՝ մեծաւ մասամբ դրոշմեալք են,
գորս համեմատեալ միւսանգամ ընդ այլ ճեռագիրս
մարթացար բազում ուրեք գուղիղ ընթերցուածն
ճշգրտել: Այլ վասն երկուց գրոցն Մեկնութեանց
Ռսկերերանին յԵսայի եւ անուանեալն Կիւրդի
Աղերսանդրացոյ՝ շնորհ յոյժ ունիմք մեծապատիւ
Հարցն Մխիթարեանց Սրբոյն Ղազարու, որք բա-
զում յօժարութեամբ փութացան մատուցանել մեզ
զհաւաստի օրինակս նոցին՝ յորժամ խնդրեցարն:

ցունց յն. անուանցն՝ Τίμαος եւ τίμοος. նոյնպէս զգ առ առ ն
բան դարձուցեալ յօրհնս, եւ գժափառակրան (զգնայուն)
աստեղսն՝ յաստեղս պատրասեաց, եւ կործանեալ փո-
խանակ գիրկս արկեալ, եւ այլ բազում ինչ նոյնպիսի:

Որ միանդամ գործվք պատմութեան առաջնոց ազգացն գայցէ, զՅունացն ասեմ' եւ զՀռոմայեցւոց, որ առաւելապոյն ծանօթ են մեզ, դժուարին իսկ է թէ շնշմարիցէ զժամանակսն, յորս ըստ բարպուլաճել կամ ըստ նուազել պետութեանն՝ ըստ նմին համեմատութեան եւ հայրենի բարբառ նոցա մերթ ի բարձրաբերձ բարձունս իւրոյ մեծութեանն գտանի ամբարձեալ, եւ մերթ յառաջին վայելչութենէ անտի եւ ի շքեղութենէ անկեալ փոքր մի եւ կամ ամենեւին իսկ մերկացեալ:

Զայս' եւ որ վարկպարազի եւեթ նայիցի ընդ իրսն՝ առնուցու ի միտ հաւաստեալ, եւ կամակար մտօք խոստովան լինիցի, թէպէտ եւ հայրենասէր ոք իցէ եւ շնորհակալու միտս առ նախնիսն ունիցի. զի պիտէ թէ ոչ նախատինս ինչ այնուիկ դնէ նոցա, յորժամ գրունն յանրուն մասնէ անտի եւ զհարազատն յանհարազատէն ընտրել յօժարիցի: Օրինակ իմն. մեծաց գրուատեաց արժանի են Տերտուղիանոս, Կիպրիանոս, Աւգոստինոս եւ այլ եւս սոյնպիսիք վասն քրտնալից վաստակոցն եւ խորին հմտութեանն՝ որ ի նոցա գիրսն կայ. սակայն եւ այնպէս չկարէ որ հմուտ ոք լատինական բարբառոյն իցէ, շառնել ինչ խտիր ընդ գեղեցիկ եւ հարազատն բարբառ Կիկերոնեայ եւ Վիրգիլեայ, եւ ընդ խոնարհադոյն եւ անպաճոյճ ոճ ժամանակացն յորս կացին արքն նշանաւորք զոր յիշատակեցաք:

Թէ նոյնպիսի ինչ անցք սւ ընդ հայ լեզու մեր անցին, այն յայտ իսկ է. քանզի եթէ ոք ուշի ուշով զհայ մատենագրութիւն սղջոյն՝ ի հինգերորդ դարէ հետէ մինչեւ ցիննետասներորդն յակն արկանրցէ, թասանիցէ յայտնապէս այլակերպութիւն մեծ, եւ զայն ոչ եթէ ր մատեանս եւեթ որ կարդ ըստ կարգէ յայլեւայլ դարս յօրինեալ իցեն, այլ եւ ի նոսին իսկ որ ի միւսմ' եւ ի նմին դարու մատենագրեցան:

Բ դէպ է չորս գլխաւոր ժամանակս կամ դարս լեզուի որոշել ի հայ մատենագրութեան աստ, եւ զատունել յոսկի, յարժաթի, ի պղնձի եւ յերկաթի. զորոց ի յաջորդսդ համառօտիւ:

Մատենագրութեան Ռսկի դարուն սկիզբս լինէր յառաջին ամս անդ դարուն հինգերորդի՝ իսկ եւ իսկ ընդ գիւտի հայերէն նշանագրաց. — կամ թէ՛ նոյն լեզու սկեղէն, որ ի բազում ազգաց կարգսալ գայր ի Հայաստան աշխարհին, յայնժամ ուրեմն արկաւ ընդ գրով. քանզի անհնարին իսկ է

Թէ որ ցայն վայր չէրն լեզու գեղեցիկ եւ զարդարուն եւ կատարեալ, յորժամ առինն մատենագրել յայնժամ յանկարծ լեալ իցէ նոյնպիսի: Սմին վկայ հաւատարիմ կանցայժմ՝ հրղք ժամանակաց հեթանոսութեանն, յորինեալք յառաջ քան զսկիզբն մատենագրութեան, զորոց զլեզու դտանեմք ամենայնիւ իսկ միարան եւ նման լեզուի Ռսկի դարուն: Գարձեալ եւ մեծ իմն եւ յայտնական ընծայութիւն է ասացելոցս՝ եւ այն նմանութիւն լեզուի առ հասարակ յամենայն ի գիրս առաջնոց նախնեացն, թէպէտ բուն իսկ հայ գրչաց արդասիք իցին, որպէս Եղնկայն, թէպէտ թարգմանութիւնք ի յունէն կամ յասորւոյն, որպիսի ինչ՝ մեծ կէս մասն յայնժամու գրոց մերոց. — յորս կանոնք եւ դարձուածք յունականք՝ գտանին ի սեպհական հայ կանոնս եւ ի դարձուածս հայերէնս շրջեալ:

Չայս օրինակ ծաղկեալ բարգաւաճէր հայերէն գ. գրութիւն եւ տակաւ զցանկայի դեզ վայելչութեանն եւ զզօրութիւնն իւր ծաւալեցուցանէր օր ըստ օրէ՝ իբրեւ յիսնամեայ ժամանակաւ, ձգեալ մինչեւ ի կատարած ուրեմն Արշակունւոյ պետութեանն: Այլ ապա փոփոխումն իմն մեծ զհասարակածաւ հինգերորդ դարու եկեալ մտանէր ի լեզու անդր հայ մատենագրութեան. որոյ առաջնորդ կացին Երկրորդ թարգմանիչք մեր, որք հարեալք ի սէր յոյն դպրութեան՝ ձեռն ի գործ արարին նմանեցուցանել զհայերէն բարբառ՝ յունին, որ արդարեւ բռնագրօսութիւն իմն էր, ասիացի լեզուին՝ դալ ի նոյն օտարութի կերպարանս. մինչեւ այնուհետեւ քիւրուց նսրոց հայերէն անուանց ստեղծանել ըստ նոցա յունականիւ օրէնսդրութեանն, եւ որոց չէինն ընտելականք, յընտիր մատենագրական լեզուի անդ, լինել ընտելականս, եւ խափանել բազում գեղեցիկ գեղեցիկ բանից եւ ասացուածոց, նա եւ ըստ մտացն եւս կրել փոփոխումն, եւ կորնչել ընականն զարդուց եւ հարազատ շրջուածոց հայերէն լեզուի: Այսպէս մատենեցաւ յօտարութիւն ցանկայի անանդ նախնեացն՝ անդէն յառաջնում՝ դարու անդ մատենագրութեան. եւ ի միում՝ եւ ի նմին դարու կանգնեցան կացին երկու մատենագրութիւնք օտարք ի միմեանց: Սակայն Եւ այնպէս բազում ինչ գոյ եւ ի սոցա գրենոյն ուսանել, իբրեւ արանց աշակերտելոց առ ոտս Մեծին Մեսրոպայ եւ ծաղկելոց անդէն իսկ յոսկեդէն դարու հայերէն լեզուին, որք ուրեք ուրեք գիտացին բուն իսկ եւ անխառն յստակութեամբ եւ վայելչութեամբ եւս զհին հայրենական բարբառն ի կիր արկանել:

Պղտորել պղտորեցաւ առաջնով փոփոխմամբս այսուից նախաւորն բնածին պարզութիւն հայերէն լեզուի, սակայն այնու դի եւ բուն անխառն բարբառ տակաւին ի միտս կենդանի էր եւ ի բերանս հանապազորդէր, առաջին յաջորդք Երկրորդ թարգմանչացն եւ ոմանք ի հասակակցաց նոցա մատենագրեցին այնչափ յստակութեամբ, զի յիրաւի է կոչել զժամանակ մատենագրութեան նոցա՝ Գար արծաթի: Այսպէս ելանէր դարն հինգերորդ:

Յետ միոյ եւ կիսոյ դարու զողցես առանց մատենագրութեան ի վերայ անցանելոյ, նշանաւոր է դպրոցն Սիւ-

նեաց չերկրորդ կիսոյ եւթներորդ դարուն մինչեւ ցառաջին կէս ութերորդին, որ արժարժեաց միւսանգամ սակաւիկ մի զոգի մատենագրութեան՝ յանկածութեան անդ լեզուին. եւ այսպէս սկսանէր Գարն պղնձի, որ տեւեաց բաւեաց մինչեւ ի դարն երկուսասներորդ:

Ի չորեքտասաներորդ դարու անդ միւսանգամ ապականեալ եղծաւ հայերէն բարբառ, նա եւ զյետին իսկ անքն կրեաց Երկրորդ փոփոխմամբն ընդ որով անկանէր ի ձեռն վանականաց ոմանց որ Միաբանիչքն կոչէին: Աոցա փոյթ եղեւ կերպարանել զհայերէն լեզու ըստ նմանութեան ձեւոց լատինական բարբառոյն. եւ այնպէս ի կրկին նորոգութենէ անտի ելանէր բարբառ նորանշան խուժագուժ, եւ բազում մատեանք մատենագրեցան նովաւ ընդ դարս քանի մի: Այլ այն երկրորդ փոփոխումն սչինչ կարի վնասեաց լեզուին իրրեւ զառաջին փոփոխումն, այնու զի եւ կարաց իսկ ոչ հաճել զմիտս բովանդակ ազգին, եւ ի բազում մատենագրաց ժամանակին խոտեալ ի բաց մերժեցաւ:

Զժամանակ մատենագրութեանս յիրաւի է մեզ կոչել Գար երկաթի, որ ձգեցաւ մինչեւ ի դարն ութեւտասներորդ, յորում ժամանակի հակառակ յետին փոփոխմանս այսմիկ ելանէր զպրոցն Մեծին Մխիթարայ, սրբել ի բաց զեղծագործ ապականութիւնն որ ապաքէն զօրացեալ էր առ բազումն, առեալ գործի ի ձեռն զհնոցն մատենագրութիւնս՝ ի հինգերորդ դարէ մինչեւ ցերեքտասներորդն: Իրրեւ այն գործ նորոգութեան յաջողեալ ի գլուխ ելանէր ի սակաւ ժամանակի, ապա ի տակաւ երեւել ընտիր ընտիր մատենից եւ թարգմանութեանց առաջնոցն ախսնեացն՝ ընդ նմին եւ մեծամեծ խտիր այլակերպութեանն որ ընդ սոսա եւ ընդ միջին դարն ի միջի կայ, յայտ եկեալ երևութ՝ հանդերձ ազգի ազգի առանձինն կերպարանօքն եւ պատշաճիքն լեզուին, որ ցայն վայր ի ժածուկ իմն ի մատենագրութեան անդ մթերեալ կային: Մանրախոյզ քննութիւնք հանապազօրոգեալք շելանէին ի դերեւ, մինչեւ ի սակաւ ամս՝ զկիսով ուրեմն իննեւտասներորդ դարու՝ յաջողէր ընտրել հաւաստեալ զհարազատ հայերէն լեզու ի միւսմէն որ ի բազում ժամանակաց հետէ անկեալ էր ի բուն վայելչութենէ անտի եւ օտարոտի տարերքք խառնեալ եւ պղտորեալ: — Այսպէս ել եկաց յետ հազարամեայ ժամանակաց միւսանգամ անխառն եւ հարազատ բարբառ հնոց հայաստանեայցն՝ լինել կանոն եւ օրինակ այժմու զպրոցաց:

Զմատենագրութիւն կամ զթարգմանութիւնս ոսկեղէն դարուն մարթ է ի չորս իմն Գասս որոշել, վասն իրիք իրիք առանձինն պատշաճիցն իւրաքանչիւր, այլ ոչ մի քան զմի խոնարհագոյն համարեալաստիճանաւ պատուոյ կամ ազնուութեան: Զառաջին դասն ի դէպ է մեզ յԵ զնկայ անուն կոչել, զերկրորդն ի Կիւրղի, զերրորդն Ազաթ անգեղեայ յորջորջել եւ զչորրորդն՝ Եփրեմի:

Համառօտ առանձինն նկարագիր միոյ միոյ ի չորից դասուցն այս ինչ է:

Առաջին դասն՝ կանոնաւոր քան զայլսն ամենեսին եւ պարզագոյն քան զերկրորդն եւ քան զերրորդ, այլ զարդարուն եւ ճարտար յոյժ ի շրջուածս:

Երկրորդն քան զառաջինն յաճախագոյն է ի զարդս եւ յաւելադրութիւնս, այլ ցանկ մեղմական իմն վայելչութիւն եւ ամոքախառն քաղցրութիւն նկարագիր է նորա:

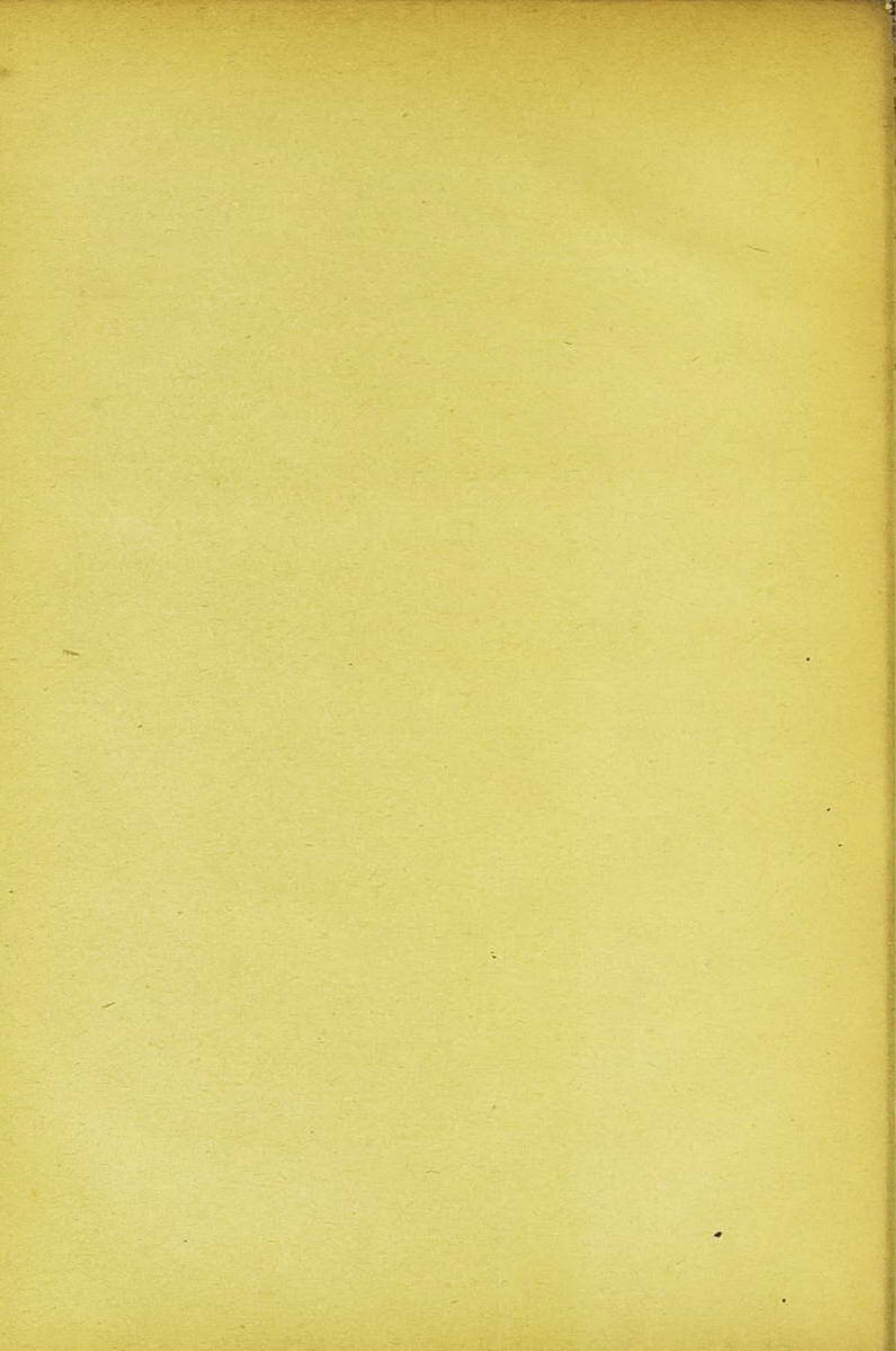
Երրորդն նշանաւոր է կրկնաւորօքն եւ աւելադրութեամբք եւ պերճ իմն զարդուց յաճախութեամբ, այլ ոչ ինչ կարի կանոնաւոր. մինչեւ բազում ուրեք թուել այնպէս՝ թէ ընթերցանելեացն թողուցու յանձնէ իսկ զմիտս բանիցն իմանալ:

Չորրորդն պարզագոյն քան զայլսն ամենեսին, բազում անգամ եւ անպաճոյճ իսկ, եւ այլ երբեք զարդասէր յոյժ. սա եւ ի բնական ասացուածս անդ գտանի յայլոցն յամենեցունց բազում իւր ընդհատ եւ այլակերպ:

Աստուտին իսկ տեսանի յայտնապէս եթէ ի չորեցունց դասուց աստի պատշաճագոյն եւ դիպողագոյն քան զայլսն՝ առաջին դասն ընծայեցուցանէ ոճ եւ օրէնս մատենագրութեան, որ եւ զամենայն իսկ ազգս մարդկեղէնն խօսից եւ խորհրդոց կարող է լուսաւոր եւ հզօր եւ վայելուչ օրինակաւ յանդիման կացուցանել, որպէս եւ ողի մատենագրութեան այժմու ժամանակիս զնոյն պահանջէ յայնցանէ որ կամիցինն մատենագրել: Եւ այս իսկ են պատճառք՝ որ վասն յառաջին դասուէ աստի առնեմք սկիզբն ընթերցուածոցս:

Չառաջին դայս մասն զհանդամանաց եւ զբաժանմանց հայերէն լեզուի եւ առանձինն զՏսկի դարուն ցայս վայր առ տեղեկագոյնս ուղղեալ, յետ այսորիկ յառաջ մատուցեալ զմանր մանր ինչ սեպհականութիւնս իւրաքանչիւր դասու յանձնիւր գլուխս պատշաճեալ աւանդեսցուք աշակերտելոցն յընտանի բարբառ նոցին:

ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍ

Գրաբար հայերէն լեզուի նախնական ընտիր եւ գեղեցիկ գրուածները կամ Ռսկի դարու մատենագրութիւնը՝ խօսքի կազմութեան եղանակին կողմանէ Չորս դաս կը բաժնենք: Հոս խօսելիքնիս՝ միայն առաջին դասին վրայ է:

Այս առաջին դասին տակ կ'երթան Սուրբ Գրոց թարգմանութեան մեծ մասը, Եզնիկ, Ռսկեբերանի Մատթէի աւետարանին եւ Պօղոսի թղթերէն շատերուն եւ Եսայեայ մեկնութիւնները, Սեբերիանոսի ճառերը, Աիւրղի Աղեքսանդրացւոյ անուամբ ծանօթացած մեկնութիւնները, Եւսեբիոսի ժամանակագրութիւնը եւ ուրիշ գրուածներ: Ասոնց ամենուն լեզուն նոյն կարգի ըլլալով եւ ուրիշներէն զանազան նկատմամբ տարբեր, մի եւ նոյն դասին մէջ կը բովանդակենք: Թէեւ ասոնք ալ իրարմէ՝ աւելի պակաս տարբերութիւններ ալ ունենան, մանաւանդ անով՝ որ ոմանք աւելի պարզ ու բնական են, եւ ոմանք՝ աւելի զարդարուն ու արուեստաւոր: Այս նոյնութեան զլիսաւոր նկարագիրներն են՝ Աանոնաւորութիւն, Պարզութիւն, Պէսպիսութիւն, գեղեցիկ Գասաւորութիւն եւ այլն: Աս նկարագիրներուն վրայ հոս համառօտիւ կը խօսինք, որով միանգամայն գրքիս ծանօթութեանցը մէջ գրուած մեկնութիւններն ու բացատրութիւնները դիւրաւ կը հասկըցուին:

Ա. Կրակնաւորութիւնը ըսելով կ'իմանանք խօսքին ամէն կերպով քերականական կանոնաց համաձայն ըլլալը, թէ՛ ընդհանուր քերականութեան՝ որ գրեթէ կը նոյնանայ տրամաբանութեան հետ, եւ թէ՛ մասնական քերականութեան՝ որ իւրաքանչիւր լեզու իւր յատուկն ունի: Արդ նոյն կանոնաւորութիւնը սովորաբար այն աստիճանի պահուած է այս դասի մատենագիրներուն մէջ, որ իրենց գրուածքներէն հայերէն լեզուին վրայ դատաստան ընել ուզողը՝ պէտք է որ չէ թէ միայն հին կանոնաւոր (յոյն եւ լատին) լեզուներուն, այլ

ըստ իմիք նոյն իսկ ճիշդ քերականական կանոններու վրայ
ձեւուած նոր լեզուաց կարգը դասէ: Այս ըսածնիս որ գլխաւո-
րաբար ամենապարզ գրուածոց կը պատշաճի ամենայն ճշգու-
թեամբ, կրնանք քիչ մը չափաւորութեամբ հաստատել
զարդարուն եւ վայելուչ կերպով կամ ազատօրէն գրուած-
ներուն համար ալ: Իսկ երբ որ մէկալ դասերուն եւ առան-
ձինն երրորդին (Ազատանգեղոս, Բուզանդ, Մակաբայեցիք
եւ այլն) հետ համեմատուին, իրօք բոլորովին կանոնաւոր պէտք
են համարուիլ՝ այս վերջիններուն վրայ յաճախ տեսնուած
ազատութեանց եւ անկանոնութեանց քով:

Ստոյգ է՝ առաջիններուն մէջ ալ ասդին անդին անկա-
նոնութեանց նաեւ խրթնութեանց կը հանդիպինք. բայց թէ
որ ասոնց մէկ մասը՝ ձեռագիրներու յաճախ ազաւազու-
թեանց, մէկ մասն ալ թարգմանութեանց յոյն սկզբնադիր-
ներուն իրարմէ տարբերութեան տանք, քիչ բան կը մնայ ան-
կանոն. որոնց մէկ պատճառն ալ թերեւս կրնայ համարուիլ՝
ժամանակին գաղափարներուն՝ մեր գաղափարներէն տարբեր
ըլլալը:

Բ. Պարզորոշ իւն կամ խօսելու բնական կերպ՝ որ կա-
նոնաւորութեան հետ զոյգ կ'ընթանայ, առաջին դասու-
գրուածներուն գլխաւոր նկարագիրներէն է, որ եթէ ամենայն
ճշգութեամբ առնուի՝ միայն Սուրբ Գրոց թարգմանութեան
մէկ մասին կրնայ պատշաճիլ. վասն զի մեր հին մատենագրու-
թեանց ուրիշ մեծագոյն մասը՝ վայելուչ պարզութեան ու
բնականութեան հետ՝ ունի նաեւ ընտիր առատութիւն եւ
գեղեցիկ գեղեցիկ զարդեր. ուստի եւ այս ետքիններուն
պարզութիւնը՝ միայն համեմատական կը մնայ, այս ինքն՝ միւս
դասերուն հետ բաղդատուելով է որ իրենք պարզ կը համա-
րուին:

Իրօք ալ՝ առատութեան կամ ճոխութեան վրայ խօ-
սելով, (որ մեծաւ մասամբ Աւելադրութեան ձեւն է, եւ ո-
րուն շատ տեղ մտադիր ըրած ենք ծանօթութիւններով,)
մեծ տարբերութիւն կայ այս եւ միւս դասերուն մէջ: Բայ
անկէ՝ որ այս առաջին դասուն սեպհական շէն կամ ցանցառ-
կը հանդիպին՝ մէկալներուն սովորական շատ մը ճոխ կերպե-
րը, այլ եւ ոչ երբեք անոնց պէս վրայէ վրայ կը դիզեն այն-
պիսի աւելադրութիւններ որ ամենեւին իմաստ մը չաւելցը-
նեն, կամ գէթ խօսքը սաստիկ եւ ազդու ընելու չձառայեն.
միանգամայն ալ գործածածնին դիտեն կերպով մը մեղմել
ու բարեխառնել: Ասով ճապաղ ընդարձակութենէ եւ խրթ-
նութենէ հասարակօրէն ազատ կը մնան:

Գ. Բայց աւելի զատիչ նկարագիր մըն է՝ այն որ ծանօթութեանց մէջ խիստ ստեղծ նշանակած ենք Պիսարոյի խոսքը կամ զանազան խոսքեր եւ երբեմն նաեւ անոնցմէ, որն որ առանձինն այս դասու մատենագրաց սիրական ձեւն է: Սոյն ձեւն անոր վրայ կը կայանայ՝ որ խօսքին մէջ մի եւ նոյն բանն երկու երեք անգամ բանեցընելու տեղ՝ այլեւայլ նոյնանշան կամ նմանանշան բառերով կը փոխանակեն: Այս պէսպիսութեան ձեւին ներեալ են նաեւ ըստ ինքեան անգործածական բառեր. այնպէս որ մինակ գործածելու անսովոր, գուցէ նաեւ խորթ համարուած բառ մը՝ կը տեսնենք այս ձեւին սիրոյն համար իւր նոյնանշանին զոյգ դրուած:

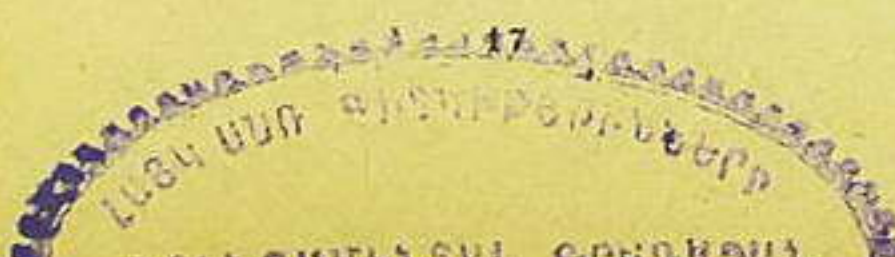
Նոյն պէսպիսութիւնը բազմաթիւ կերպեր սենի, ոչ միայն նոյնանշան բառերու փոփոխութեամբ, այլ նաեւ բայի ժամանակներուն, հոլովներուն, խօսքի շարքին կամ դասաւորութեան փոփոխմանց վրայ, եւ այլն: Եւ թէպէտ երբեմն (յունարէն) սկզբնագիրներուն մէջ ալ այս պէսպիսութիւնը գտնուի, սակայն անհամեմատ աւելի յաճախ է հայ թարգմանութեանց մէջ, որով սկզբնագրին սովորական կերպով ըսածը՝ զարդարուն ու խաղացիուն ձեւաւոր խօսք մը կը դառնայ:

Գ. Գլխաւոր նկարագիրներէն մէկն է դարձեալ այս դասի գրուածոց խօսքի շարքը կամ դասաւորութիւնը, որուն մեծապէս փոյթ տարած են մատենագիրները: Երկու կարգ կրնանք բաժնել դասաւորութեան գեղեցկութիւնը՝ որով դրաբարին սովորական կերպէն դուրս կ'ելէ. այն կերպէն, կ'ըսենք, որն որ սովորաբար հաստատուն պահուած է:

Ս. Գրոց թարգմանութեան պարզ մասերուն մէջ, եւ որ հասարակօրէն յունին համաձայն կ'ընթանայ: Այս երկու կերպերէն մէկն է՝ ընտանեկան լեզուի համեմատ շարքը, մէկալը՝ շրջունն ու արուեստականը: Խօսքի մասերն ընտանեկան կերպով դասաւորուած՝ շատ քաղցր ու ախորժական կը հնչէ. օրինակի համար, ստացական ածականն իւր գոյականին եւ յատկացուցիչը յատկացելոյն նախադաս. բայերը պարբերութեան վերջը թողուլ՝ բաղադրեալ ժամանակներուն էական բայն անցեալէն յառաջ դնել, եւ այլն:

Իսկ Շրջուն եւ արուեստական դասաւորութեան առջեւն ընդարձակ դաշտ մը կը բացուի, որուն զանազան տեսակները մէկիկ մէկիկ բացատրելու համար երկայն պէտք կ'ըլլար գրել: Քանի մը գլխաւորներն են՝ մանր մանր բառերու դիրքը (ինչպէս են ինչ, ու, ուրեւ, երբեւ, որ ինչ, որ ու, ոչ ու, ոչ ինչ եւ ասոնց նմանները.) այլեւայլ խնդիրներու շարքը՝ թէ

Handwritten marginal notes on the left side of the page, including the number 59564 and some illegible characters.

իրարու համեմատութեամբ եւ թէ անուն բայիին եւ բային համեմատութեամբ. բաղադրեալ բայերու մասանցն՝ ուրիշ բառերու միջամտութեամբ իրարմէ բաժնուիլը. նախդիրներու եւ իրենց աներեւոյթ խնդրոյն իրարմէ հեռու դասուիլը. յարաբերելոյն եւ իրեն հետ կապակցութիւն ունեցող բային՝ յարաբերականին ու անոր զուգընթաց բառերուն միջամտութեամբը մէկը մէկալէն զատուիլը:

Այս գեղեցիկ ճարտար դասաւորութիւնը, որուն շատ անգամ ծանօթութեանց ընթացքին մէջ մտադիր բրած ենք, առաջին դասուն գրուածոց մէկ գլխաւոր վայելչութիւնը կը կացուցանէ: Ասկէ զուրկ չեն մէկալ դասերն ալ, մանաւանդ երկրորդն ու երրորդը. բայց այս նկատմամբ իրենց մտադրութիւնը խիստ նուազ է:

Ե. Աերջապէս բաց ի անթիւ անհամար զարդերէն ու ոճերէն, — որոնց գլխաւորներն են բաղադրեալ բայերը եւ զորոնք չորս դասերն ալ առ հասարակ կը բանեցընեն, թէեւ ոմն աւելի ոմն պակաս, — այս դասն ունի իւր յատուկ մանր մանր զարդերը, ոճերն ու բառերը, որոնք մէկալ դասերն այնչափ շատ չեն բանեցըներ. ինչպէս նաեւ ունին անոնք ալ այնպիսի յատկութիւններ՝ որոնք այս դասին ընտանի չեն:

Գարձեալ ասոնք խիստ ստէպ կը դործածեն ստորադասական եղանակը, հասարակօրէն հարցական ու թէական խօսքերու մէջ, եւ երբեմն նաեւ զուտ սահմանականի կամ ապառնուոյ տեղ:

Ասկէ զատ՝ բայի քով իրենց բացասական մասնիկն աւելի շէ՛քան թէ ոչ. այնպէս որ երկրորդը սովորաբար կը դործածեն կամ կրկնուած ատենը, կամ խօսքին երկրորդ մասին սկիզբը՝ է-էն ետքը, կամ բայէն բաժնելով, եւ կամ ուրիշ մէկ մանր բառի հետ, ինչպէս «+», «նչ», «-բէ+», եւ այլն: Միայն Ս. Գրոց պարզ կտորներուն մէջ աւելի սովորական է ոչ:

Խօսքերնիս կնքենք ըսելով որ կան ուրիշ բաղմաթիւ յատկութիւններ ալ, որոնք վերացեալ կերպով իբրեւ կանոն աւանդելը դժուարին է, եւ միայն շատ ու մտադիր կարգալով կրնայ մարդ տեսնել:

Այս քերականական ձեւերուն եւ Պէսպիսութեան ձեւոյն վրայ ըստ բաւականի մանրամասն տեղեկութիւն եւ օրինակներ աւանդուած են վերոյիշեալ քերականութեան մէջ, երես 469 — 476:

Այսչափ անհասարակ խօսելէն ետքը՝ անցնինք հասարակ դիտենք այն գրուածներն, որոնցմէ քաղած ենք հատուածները:

Եզնկայ Կողբացոյ ընդդէմ Աղաւնոց գիւղը, որ իբր հայերէն լեզուի բովանդակ գեղեցկութեանցն ու յատկութեանց դանձ, ամենայն նկատմամբ օրինակ է հայկաբանութեան կիրթ ճաշակի: Թէպէտ եւ պղտիկ հատոր մըն է բոլոր գրուածքը, բայց բաղմահատոր մատեաններէ աւելի արդիւնք ունի հայկական գրագիտութեան մէջ, որովհետեւ կարծես թէ Մատենագիրն ալ ուրիշ ամէն իր ժամանակակիցներէն աւելի փոյթ տարած է իւր գրութիւնն ամէն կերպով կատարեալ ընելու: — Հաւանական է որ այս առաջին դասուն վերաբերեալ թարգմանութեանց մէկ մեծ մասն Եզնկայ ճարտար ու բաղմարդիւն գրչէն ելած ըլլայ. ինչու որ Ս. Մեսրոպայ եւ Սահակայ գործակից աշակերտներէն, որով եւ գլխաւոր թարգմանիչներէն մէկն է, որուն կը վկայեն թէ ժամանակակից եւ իբր ժամանակակից պատմագիրներ, եւ թէ ոճին նոյնութիւնը:

Յովհաննէս Սսկերտրուսի՝ անոք մեկնութեան Մատթի առեւտրուսի, Պարտուսի թղթոց շատերուն եւ Եւսայեայ մարգարէութեան: Ասոնց թարգմանութիւնն ամենայն հանգամանօք կատարեալ եւ ընտիր է, ըստ ամենայնի նման Եզնկայ ոճոյն, միայն տեղ տեղ աւելի ազդու եւ զարգարուն. եւ որովհետեւ նոյն ճառերուն մէջ ամէն տեսակ նիւթ առատութեամբ կը գտնուի, եւ մատենագրին սակի գրչին մեծ պերճութեամբ ու վայելչութեամբ գրածը՝ թարգմանիչն ալ նոյնպիսի սակեղէն գրչով ու ճարտարութեամբ մեղի փոխադրած է, անոր համար մեր գրագիտութեան դանձին ամենէն պատուական մարգարիտներուն կարգն են: Միանգամայն ասոնց յունարէն սկզբնագիրն ալ առջեւնիս ունենալով, անոր համեմատութեամբը դիւրաւ կրնանք իմանալ ու սորվիլ թէ յունական (եւ միջնորդաբար՝ ուրիշ լեզուներու ալ) առանձին յատկութիւններն ու քերականական կազմութիւնները հայերէնի ինչպէս պէտք է դարձնել: Գարձեալ հայերէնի յատկութեանց խէլ մը գաղտնիքներն ասով առջեւնիս կը բացուին, բառերու նշանակութիւնը կը ճշգուի, եւ թէ այս նկատմամբ թէ ուրիշ կողմանէ բաղմարգարեան միջոցի մէջ մուտ գտած սխալները գէթ ըստ մասին կրնան ուղղուիլ:

Սկերտրուսի Եւսայեայ անտերն ալ ըստ ամենայնի նոյն կերպով թարգմանուած են եւ նոյն վայելչութիւնն ու

նին, ինչ որ Ոսկեբերանի մեկնութեանց վրայ ըսինք, մա-
նաւանդ թէ երբեմն երբեմն անոնցմէ ալ աւելի զարդարուն
են եւ խաղացկուն, գլխաւորաբար նոյնանշաններու պէսպի-
սութեան կողմանէ, իբր թէ աւելի խնամով ճարտարութեան
ցոյց տրուած է: Միայն որովհետեւ յունարէն սկզբնագիր-
ները մեծաւ մասամբ կորսուած են, դժուար է երբեմն իմա-
նալ եւ ուղղել այն թեթեւ աղաւաղութիւններն ու սխալ-
ները՝ որոնք ասդին անդին սպրդած կը համարուին:

Կիրորդի Աղեքսանդրացոյ մեկնութիւն Մովսիսի գրոց,
Յեսուայ, Գատաւորաց, Թագաւորութեանց եւ այլն: Ասոր
եւ Եզնկայ գրոց մէջ՝ եթէ իմաստից եւ եթէ մանաւանդ բա-
ռերու եւ դարձուածներու նկատմամբ այնչափ մեծ է նմա-
նութիւնը, որ կարծենք թէ երկուքը մի եւ նոյն գրչէ ելած
են, ինչպէս վերջին ժամանակներս արդէն ստուգուած կը
համարուի: Բայց կրնայ առնուիլ իբր նոր գրիչ բռնող քաջ
հայկաբանի մը երախայրիքն. վասն զի անպակաս են խօսքի
թելը կորսնցընել, շփոթ խօսուածքներ ու մթութիւն եւ
այլն: Մեր քաղած կտորները մեծաւ մասամբ այս թերու-
թիւններէն ազատ են:

Եռուէնայ կեսարացոյ ժամանակահատուկ կանոնք: Նոյն
լեզու եւ վայելչութիւն, այս առանձինն առաւելութիւնն ալ
ունենալով՝ որ այլեւայլ յոյն բնագիրներու ոճոյ տարբերու-
թիւնը միակերպ հայերէնի դիտցեր է դարձընել: Եւ դար-
ձեալ Ս. Գրքէն դուրս միակ պատմական մատեանն է՝ առա-
ջին դասու լեզուաւ թարգմանուած: Սակայն եւ այնպէս
թարգմանութեան նկատմամբ քիչ մը անմտադրութեան
հետքեր կը տեսնուին, որմէ յառաջ կու գայ նաեւ նիւթա-
կան թարգմանութիւն: Չորօրինակ մի եւ նոյն խօսքին մէջ՝
յունական համաձայնութեան թափանցելէն ու առաջին մասը
քաջ հայկաբանութեամբ դարձընելէն ետքը, յաջորդ մասին
մէջ՝ յունարէնն անփոփոխ պահելով՝ այնպիսի հոլով կամ
ժամանակ մը կը դնէ, որ նախընթաց հայացուցած մասին չի
պատշաճիր:

Աստուածաշնչի մէջէն՝ միայն մէկ քանի կտոր առինք.
որոնք նոյն Ս. Գրոց թարգմանութեան՝ աս դասին վերա-
բերեալ մասերուն ամէնէն զարդարուններն են:

Վկայութիւն Երմիայի եւ վկայիցն Արեւելից՝ յայտ-
նապէս Ասորի գրչի մը հեղինակութիւն է որն որ խօսքի
ձեւերէն ալ կը տեսնուի. բայց եւ այնպէս հայերէն թարգմա-
նութիւնը խիստ ընտիր եւ զարդարուն է, ըստ ամենայնի այս
դասուն վերաբերեալ գրուածոց ամէն հանգամանքն ունե-

նալով, եւ բոլորովին ազատ ասորերէն լեզուի քանի մը յատկութիւններէն, որ շորրորդ դասուն թարգմանութեանց մէջ բաւական յաճախ են:

Ճշգիւ այս առաջին դասուն վերաբերեալ գրքերէն քաղուած բնելէն ետեւ՝ կ'աւելցրնենք այս տպագրութեան մէջ նաեւ անոնցմէ որոնք ըստ մասին առաջիններէն կը տարբերին՝ առանց միւս երեք դասերուն վերաբերելու. եւ վստահ ենք որ առաջին ընթերցուածներուն բնիկ սճոյն ու յատկութեանցը բաւական ատեն զբաղելէն եւ անով վարժելէն ետքը՝ այս երկրորդ տեսակէն ալ մեծապէս կ'օգտուին յառաջագէժ աշակերտք, եւ ինքնին կարող կ'ըլլան երկու կարգերու օ իրարմէ զանազանութիւնն զգալ ու դատել:

Հարկաւ որ կը համարինք այստեղ ուսանողաց ծանուցանել՝ թէ հին նախնեաց ընտիր գրութիւններն ընդ հանրապէս անհմուտ գրիչներու ձեռքէ օրինակուած ըլլալով, քիչ մատեան կայ՝ որ մեծամեծ սխալներէ եւ խառնակութիւններէ ազատ ըլլայ. թող ըստ կամի եղած այլայլութիւններն ալ՝ որ առաւելապէս ճառքնորաց մէջ կը տեսնուին:

Բայց մեր առած հատածներուն մէջ՝ այլեւայլ օրինակներն իրարու եւ յոյն սկզբնագրին հետ համեմատելով, իւրաքանչիւր օրինակին աւելի ընտիր երեւցածն ու յունարէնին աւելի համաձայնն ընտրեցինք:

Այն խանգարմանց ըստ մասին դարման մ'ընելու եւ միանգամայն պարտուպատշաճ հաւատարմութիւնը մեր կողմէն պահած ըլլալու համար՝ յայտնապէս աւելորդ սպրդած մասերը (գիր կամ բառ) ուղղորդ փակագծիւ [] կ'որոշենք. իսկ պակաս երեւցածը նոտրագրաւ կ'աւելցրնենք:

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ս Ք

աժ .	աժական
անկ .	անկատար
անց .	անցեալ
գ . գոյ .	գոյական
եր .	երես
ընդուն .	ընդունելու թիւն
թրգմ .	թարգմանու թիւն
ծ . ծան .	ծանօթու թիւն
կտր .	կատարեալ
կրւր .	կրաւորական
հյ .	հայերէն
մկ .	մակբայ
յն . յուն .	յունարէն
շղկ .	շաղկապ
ներգծ .	ներգործական
պրս .	պարսկերէն
սհմ .	սահմանական
ստորգս .	ստորագասական
փխկ .	փոխանակ
քեր .	քերականու թիւն

Ա. Ե. Զ. Ն. Ի. Կ. Կ. Ո. Ղ. Բ. Ա. Յ. Ի

ԸՆԴԳԻԷՄ ԱՂԱՆԳՈՅ

1.

Նկատուած իսն սատուածեղիս յնուածեան:

ՅՈՐԺԱԹ զաներեւութէն եւ զնորին զմշտնջենաւոր զօրութենէն ճառիցէ որ¹, քանզի մարմնաւոր լեալ է, պարտի զմիտս յատակել եւ զխորհուրդս սրբել, զյոյզս շարժմանց² պարզել³, զի յայն զոր առաջի եղ⁴ հասանել կարասցէ: Նա եւ որ ընդ ճառագայթս արեգականն հայել կամիցի, պարտի զպղտորութիւն աչացն՝ զաղտն

1. Յորժամ, եթէ, որ, ուր եւ նման բառերուն բայր շատ վայելուչ է խնդրէն ետքը դնել: Նոյնպէս որ, ինչ բառերը բայի խնդրին յետագաս ընել: Այսպէս այս խօսքիս մէջ, փոխանակ ըսելու՝ Յորժամ որ ճառիցէ զաներեւութէն: Նոյնպէս քիչ ետքը՝ որ ընդ ճառագայթս արեգականն հայել կամիցի: — Յորժամ զպատիւ արարչին որ նոցա մատուցանիցէ. — նա՛ թէ եւ հայերէն որ մասն միտ դնիցէ, փոխանակ Նա եւ հայերէն՝ թէ որ . . . :

2. Յոյզս շարժմանց, երկու նոյնանշան գոյական՝ մէկն անփոփոխ սեռական մնալով՝ իբր մէկ բառ կը գործածուին. այսպէս են՝ Պատիժ պատուհասի, պատուէր հրամանի, սրտմտութիւն քարկութեան, եւն: Տես Քեր. եր. 440, ծան. եւ 467:

3. Մտադրութեան արժանի է գրաբարի Պէսպիսութեան ձեւն,

որով՝ միեւնոյն բառն այլեւայլ տեղեր չկրկնելու համար՝ ուրիշ նոյնանշան բառեր կը դրուին. ինչպէս հոս՝ յատակել, սրբել, պարզել: Կամ միեւնոյն խօսքը նոյնանշան բառերով այլեւայլ մասերու կը բաժնուի. ինչպէս այստեղ կրնար պարզաբար ըսուիլ՝ Պարտի զմիտս եւ զխորհուրդս եւ զյոյզս պարզել: Իարձեալ հոս զմիտս, զխորհուրդս՝ նոյնանշան գոյականներ են. եւ քիչ մ'ետքը՝ — հակառակ, ընդդիմակաց՝ նոյնիմաստ ածականներ: Նոյնպէս՝ իւր միայնոյ սեպհակամեղ զկենդանութիւնս. Անծին եւեթ խորել զզօրութիւնս. Ինքեան եւեթ պահել զգիտութիւնս. ուր նաեւ իւրին գիմաց դրուած են անծին, ինքեան. — միայնոյին՝ եւեթ. — սեպհականելին՝ խորել, պահել: — Տես Աւելադրութեան եւ Պէսպիսութեան ձեւ՝ Քեր. եր. 466—473:

4. Առաջի դնել, միտքը դնել, յառաջադրել. նպատակ դնել:

եւ զբիժն⁵ ի բաց պարզել, զի մի⁶ մթարքն⁷ որ զբբօքն շողայցեն⁸ արգել հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն լիցին⁹:

Եւ արդ՝ քանզի մի էութիւնն անքնին է եւ անհաս բնութեամբ, առ նորա անքննութիւնն ընծայութիւն¹⁰ անգիտութեան մատուցանելի է¹¹, եւ առ էութիւն նորին՝ դաւանութիւն գիտութեան եւ ոչ քննութեան: Չի ոչ որ է առաջին քան զնա, եւ ոչ որ է յետոյ նման նմա, եւ ոչ ընկեր հաւասար նորին, եւ ոչ էութիւն հակառակ նմա, եւ ոչ գոյութիւն ընդդիմակաց, եւ ոչ բնութիւն հիւթաբեր¹² ի պէտս նորա, եւ ոչ նիւթ ինչ՝ յորմէ առնիցէ զոր առնելոց իցէ. այլ ինքն է պատճառ ամենայնի՝ որ ի լինելն եւ ի գոյանալ եկին¹³ ի չգոյէ եւ ի գոյէ:

Քանզի ոչ եթէ¹⁴ կարօտ ինչ որ իւր էր, եթէ¹⁵

5. Բիժ, աչքի աղտ, ճպուռ:

6. Մի արգելական մակբայն իւր բայէն բաժնած. փոխանակ ըսելու՝ Չի մթարքն որ զբբօքն շողան՝ մի արգել լիցին հայելոյ:

7. Մթարք, մթութիւն, աղտ:

8. Որ, ուր, եթէ, յորժամ եւ նման բառերուն բայը վայելուչ է եւ շատ սովորական ստորագասական դնել փոխանակ սհմն. ներկայի: Այսպէս մինչեւ հոս՝ Յորժամ ծառիցէ որ. Որ հայել կամիցի. Որ զբբօքն շողայցեն: Քեր. եր. 375 եւ 376, 2:

9. Մէկ բայ կազմող երկու բառերը շատ անգամ իրարմէ կը բաժնուին՝ ինդիքները մէջտեղն առնելով. ինչպէս են՝ արգել լիւնել, յայտ առնել, ազդ առնել, բունն հարկանել, յոչինչ համարել, խորտակումս գործել, եւ այլն: Այստեղ՝ Չի մի. արգել հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն լիցին, փխնկ՝ Չի մի արգել լիցին հայելոյ ի յստ. . . .:

10. Ընծայութիւն, ցուցում, առջեւ դնել, առջեւը հանել, դաւանութիւն: — Հոս ընծայութիւն (անգիտութեան) դրուած է իբրեւ նոյնանշան դաւանութեան (գիտութեան) բառին, ըստ 3 ծանօթութեան:

11. Էական բայով լի ընդունելութիւն՝ կը նշանակէ արժան է, պարտ է. եւ կրնայ հայցական հոլով խնդիր ալ առնուլ. ինչպէս այս խօսքերուս մէջ հայցականով է՝ ընծայութիւն անգիտութեան մատուցանելի է: —

12. Չնոյն եւ զայլոցն իմանալի է: Քեր. եր. 421, թ. եւ 422:

13. Հիւթաբեր, նիւթ առուող, մատակարարող:

14. Գալ ի լինել եւ ի գոյանալ, ստեղծուիլ:

15. Ոչ եթէ կարօտ ինչ էր: Փոխանակ պարզապէս ոչ (էր) ըսելու՝ խօսքին սկիզբը կը սուրի ոչ եթէ, նաեւ իբր ոչ եթէ: — Մտադրութեան արժանի է նաեւ չըջուն կարգը՝ եթէ կարօտ ինչ որ իւր էր. փխնկ՝ Եթէ կարօտ էր իմիք:

16. Բացասական խօսք մը լրացրնող երկրորդ մասը՝ որ սովորաբար գիով կը կապուի, շատ անգամ ալ եթէով կը կապուի. ինչպէս. Չիք ի նոսա երկուստիք՝ եթէ բաժանեացեն զսամանս. երկրաչափ չունինք սահ-

վասն այնորիկ խնայիցէ՝¹⁶ իւր միայնոյ սեպհականեալ զկենդանութիւնն. եւ ոչ անզօր եւ տկար, եթէ անձին եւեթ խորիցէ զզօրութիւնն. եւ ոչ նիազ¹⁷ ի գիտութենէ, եթէ ինքեան եւեթ պահիցէ զգիտութիւնն. եւ ոչ կարօտ յիմաստութենէ՝ եթէ յորժամ այլոց բաշխիցէ զիմաստութիւնն իւր, կարծիք ինչ կարօտութեան ի ներքս մտանիցեն:

Եթէ աղբերք մշտաբուղիք, որք ի նորա հրամանէ կարգեցան¹⁸, հանապազ բղխեն եւ ոչ պակասեն, որոց բղխմունքն զայլոց կարօտութիւնս ըսուն, եւ ինքեանք ի նմին յորդութեան կան մշտնջենաւորք, որչափ եւս առաւել այն¹⁹ որ նոցա զյորդութիւն բղխմանցն յօրինեաց, որ աղբիւրն է բարութեան, որ զամենայն զոր արար՝ գեղեցիկս արար. այս ինքն՝ զբանաւորս եւ զանբանաւորս, զմտաւորս եւ զանմտաւորս, զխօսունս եւ զանխօսունս, զասունս եւ զանասունս²⁰: Եւ բանաւորաց եւ մտաւորաց՝ յիւրաքանչիւր²¹ առաքինութեանց կարգեաց ստանալ

մանները բաժնեն: Այսպէս այստեղի խօսքերը. ոչ եթէ կարօտ ինչ... էր՝ եթէ վասն այնորիկ խնայիցէ. — եւ (ոչ) անզօր եւ տկար՝ եթէ անձին եւեթ խորիցէ զզօրութիւնն. — եւ ոչ նիազ ի գիտութենէ՝ եթէ ինքեան եւեթ պահիցէ զգիտութիւնն. — եւ ոչ կարօտ յիմաստութենէ՝ եթէ... եւ այլն: Քեր. 169 եւ 377, 4:

16. Գրաբարի սովորականն է ստորագասական անկատար պէտք եղած տեղ ստորգս. ներկայ դնել, Պատուէր տայր գի՛մն որ ի վեր նանցէ. որ մէկը չյայտնէր. — ոչ թողոյր եթէ որ անօթ ինչ անցուցանիցէ. անցընէր: Այսպէս եւս այստեղս՝ խնայիցէ, խորիցէ, եւն. փոխանակ՝ խնայէր, խորէր: Քեր. էր. 381:

17. նիազ (ի գիտութենէ), կարօտ (յիմաստութենէ), նոյնանշան են: Գիտելու է որ կարօտ երեք հոլով խնդիր կրնայ

առնուլ՝ տրական, բացառական եւ գործիական: Քեր. էր. 267:

18. Կարգիմ, սահմանուիլ, որոշուիլ, դրուիլ:

19. Երբ ցուցական դերանունն որ յարաբերականէն յառաջ է այն կը դրուի՝ եւ ոչ նա. իսկ եթէ ետքն է՝ նա կամ նոյն կը դրուի. այսպէս հոս՝ Այն որ նոցա զյորդութիւն բղխմանցն յօրինեաց, Ընդէր պատժիցեն զայն որ կամօքն չար իցէ: — Որ ինչ անմարմին է՝ նա պարզ քնութիւն է: Տես Քեր. 341:

20. Բանաւոր՝ անբանաւոր, մտաւոր՝ անմտաւոր, խօսուն՝ անխօսուն, ասուն՝ անասուն, զոյգ զոյգ նոյնանշան բառեր են. մէկը բանաւոր՝ միւսն անբան կը նշանակէ:

21. Իւրաքանչիւր այստեղ ստացական նշանակութիւն ունի. եւ չի ցուցըներ ո՞րն ո՞րն է:

զբարու[թիւն]²². եւ ոչ զգեղեցկու[թիւն], զի գեղեցկու-
[թեանն տուիչ ինքն է, եւ բարու[թեանն՝ զանձնիշխանու-
[թիւնն արար պատճառ:

2.

Թի՛ շիր ինչ որ յնոյթեամբ շար իցի:

Ապա եթէ ինչ յարարածոց՝ որ գեղեցիկ է, այն¹
ի բարւոյ արարչէ կարծիցի ոմանց, (որպէս Յունացն հե-
[թանոսաց եւ արանցն մոգուց եւ հերձուածողաց, որ շար
իմն էու[թիւն հակառակ բարւոյ դնեն, զոր շիւղն կոչեն,
որ [թարգմանի նիւ[թ.) մեր առաջին եւ նախաբարբառ²
պատասխանի այն է՝ եթէ ի բարերար արարչէն շար ինչ
չիք լեալ, եւ չիք ինչ շար՝ որ բնու[թեամբ շար իցէ. եւ
ոչ է արարիչ շարաց իրաց՝ այլ բարեաց:

Եւ արդ զոր ինչ յարարածոցն բարի կարծիցեն³,
կամ զոր⁴ շար: Չի բազում անգամ զոր բարին⁵ կար-

առաքինու[թիւններովը, այլ՝ --
Տէ՛ն Տէ՛ն է՛ր առաքինու[թիւն-
ներովը: Նոյնպէս վարր՝ (2) իւ-
րարանչիւր փոփոխամբ, --Տէ՛ն
Տէ՛ն է՛ր փոփոխու[թիւններովը.
Ըստ իւրարանչիւր բնու[թեանց,
--Տէ՛ն Տէ՛ն ըստ է՛ր բնու[թեանը:
Քեր. եր. 282, ԻԶ:

22. Այսինքն, Այնպէս կար-
գեաց զի բանաւորքն՝ իւրաքան-
չիւր ոք յիւրոց առաքինու-
[թեանց ստասցի զբարու[թիւն.
բայց ոչ զգեղեցկու[թիւն . . . :
Բանականներուն ամէն մէկն իւր
սեպհական առաքինու[թիւննե-
րովն զբարու[թիւն ստանայ:

1. Գերանուն մը խօսքին եր-
կրորդ մասին մէջ կ'աւելցուի
ոյժ եւ բացայայտու[թիւն տա-
լու համար. Ի մասիճսդ յոր ելեր
ի դմին մեղցիս: — Լուսնի չիք
իւր լոյս առանձինն: Քեր. երես
333 Ե: Այսպէս է վերի խօսքը,
փոխանակ ըսելու՝ Եթէ որ ինչ
յարարածոց գեղեցիկ է՝ ի բարւոյ
արարչէ կարծիցի:

2. նախաբարբառ, նախ եւ
յառաջ ըսելու (պատասխան):

3. Գրաբարի վայելչու[թիւն-
ներէն է՝ հարցական խօսքին բայը
սահմ. ներկայի տեղ ստորա-
դասական դնել. Չոր ինչ բարի
կարծիցեն. փոխանակ՝ կարծեն:
— Չիցէ ընթերցեալ ձեր. փո-
խանակ՝ Չէ՛ կամ չիք ընթեր-
ցեալ: — Գիտիցեն արդեւր. փո-
խանակ՝ Գիտես: Տես Քեր. եր.
378, Գ. 1:

4. Ուր որ աշխարհաբար յօ-
գով կ'ըսուի --նոյժ --ըլ, գրա-
բար առանց յօդի կը գործածուի
որ՝ եւ ոչ որն: Կայ եւ այլ ճա-
նապարհ, որ իցէ այն. որն է ան:
Քեր. 351, ԻԳ:

5. Չոր բարին կարծիցեն. փո-
խանակ ըսելու՝ Այն զոր բարի
կարծիցեն: — Ընդհանրապէս
գիտնալու է որ յարաբերականէն
անմիջապէս ետքն եկած բառին
վրայ շատ անգամ դիմորոշ յօդ
կը դրուի՝ կամ զօրու[թեամբ
իմացուած յարաբերելոյն տեղ,
եւ կամ աւելադրու[թեամբ՝ վայ-

ծիցեն, միայն առանձինն՝ առանց ընկերին խառնութեան՝ վնասակար լինի, յամենեցունց առ հասարակ վկայեալ⁶: Արեգակն թէ բարի է, եւ⁷ առանց օդոյ խառնուածոյ՝ այրիչ եւ ցամաքեցուցիչ է. նոյնպէս եւ լուսին խոնաւական բնութիւն՝ առանց խառնուածոյ ջերմութեան արեգական՝ վնասակար եւ ապականիչ է: Եւ օդ՝ առանց ցօղոյ խոնաւութեան եւ ջերմութեան վնասակար եւ ապականիչ է. եւ ջուրք զհող երկրի ողողանեն եւ ապականեն, եւ երկիր առանց ջուրց պատառի եւ խորխորի⁸: Եւ այսպէս՝ չորեքին բնութիւնքն՝ ուստի աշխարհս կազմեալ եւ⁹ կայ, առանձինն՝ ապականիչք են միմեանց, եւ խառնեալ ընդ ընկերին՝ օգտակարք եւ շահաւորք: Եւ զի այս այսպէս է՝ ամենեցուն յայտնի է որ կամին ուսանել:

Ապա ուրեմն է ինչ զօրութիւն ծածուկ¹⁰, որ զապականիչսն միմեանց խառնուածովք արար օգտակարս իրերաց¹¹: Եւ որ առողջ միտս ունին՝ ոչ զշարժունսն՝ այլ զշարժիչն պարտին փառաւորել, եւ ոչ ընդ արբանեակսն՝ այլ ընդ վարիչն պարտին զարմանալ. եւ ոչ ընդ գնացունսն¹² այլ ընդ գնացուցիչն, քանզի եւ նոքին իսկ իւրաքանչիւր¹³ փոփոխմամբք յայտ առնեն, եթէ է ոմն՝ որ փոփոխէ զնոսա: Արեգակն ծագելովն եւ վերանալով եւ ի մուտս դառնալով, եւ լուսին աճմամբ՝ լնլով¹⁴ եւ նուա-

ելութեան համար: Քեր. երես 297—304:

6. Արբեմն բային անցեալը խօսքին վերջը ուրոյն նախադասութիւն մը կը ձեւացընէ. այսպէս հոս, փոխանակ ըսելու՝ Որպէս ամենեքին առ հասարակ վկայեն: Քեր. եր. 429, ԺԱ:

7. Եւ շաղկապ խօսքի մ'երկրորդ մասին սկիզբը կը գտնուի աւելցուած՝ պէտք չեղած տեղալ. տես Քեր. եր. 459: Բայց երբեմն կրնայ սխալմամբ մտած ըլլալ:

8. Խորխորիմ'. ճեղքուիլ, չորութենէ բացուիլ:

9. Այս ինքն՝ կազմեալ է եւ կայ: Տես ծան. 7:

10. Է՛ ինչ զօրութիւն ծածուկ. ինչ մասնականն իւր գոյականին նախադաս. (փոխանակ՝ Գոյ զօրութիւն ինչ ծածուկ:) Տես Քեր. եր. 275, ԺԲ:

11. Իրերաց սովորաբար կը գործածուի միմեանց երկու հեղ չկրկնելու համար: Տես Քեր. երես 282:

12. Գնայուն, շարժուն, քալող. — Գնացուցիչ, քալըրնող, շարժող:

13. Տես 1, ծան. 21:

14. Լնուլ (լուսնի), լրանալ. ամբողջանալ:

զելով¹⁵. եւ այլք եւս յարարածոցն ըստ իւրաքանչիւր բնութեանց շարժելովն եւ դադարելովն: Եւ արդ չէ առողջ մտաց՝ զշարժիչն եւ զփոփոխիչն¹⁶ թողուլ, եւ շարժնոցն եւ փոփոխելեաց պաշտօն տանել եւ երկրպագութիւն մատուցանել. զի որ շարժին եւ փոփոխի¹⁷ չէ էական¹⁸, այլ կամ լեալ յումեքէ եւ յիմեքէ, եւ կամ հաստեալ¹⁹ ի չգոյէ: Եւ որ էն եւ շարժէ¹⁷ զամենայն՝ ինքն ոչ շարժի եւ ոչ փոփոխի, քանզի էական է եւ անշարժական է:

3.

Թի՛հ չի պարտ արեգակսն եւ շուսի՛ի պաշտօն տանել:

Բարիոք է արեգակն եւ գեղեցիկ բնութեամբ, եւ մեղ եւ ամենայն արարածոց որ ի ներքոյ երկնից՝ յօգուտ եւ ի դարման, իբրեւ ճրագ մի ի մեծի տան ի մէջ ձեղուն¹ եւ յատակի լուցեալ՝ առ ի զխաւարն եւ զստուերն զերկուց մեծացն անօթոց ի բաց ի միջոյ փարատելոյ². բայց ինքն եթէ իցէ եւ եթէ չիցէ³ զայն ոչ գիտէ, զի

15. Նուազել, պակսիլ, պրզտիկնալ:

16. Նախնական ընտիր գրաբարի մէջ իչ մասնիկն է գործածականն եւ ոչ ող. ինչպէս մինչեւ այստեղ ալ տեսանք՝ տուիչ, շարժիչ, վարիչ, ապականիչ, փոփոխիչ, գնացուցիչ, եւ ոչ տուող, շարժող, եւ այլն: Բաց ասկէ՝ չէզոք բայ քիչ կայ ող ընդունելութիւն ունեցող. իսկ կրաւորական ամենեւին ոչ: Քեր. եր. 127, 128, եւ 415, 416: — Գարձեալ շատ յաճախ որ գերանուամբ կը ձեւանայ. ինչպէս՝ Որ ուտէն՝ զայն որ ոչն ուտէ՝ մի անգոսնեացէ. կերողն զչկերողը ճնախատէ: Քեր. երես 418, 2: Տես նաեւ վարը (երես 7): Այնք որ կազմեացն գնուա. եւ կարգչին իւրեանց. Չկարգիչն նոցա եւ գյօրինիչ:

17. Յարարերականէ ետքը

եկող երկու կամ աւելի բառերուն առաջինը միայն յօդ կ'առնու. ինչպէս հոս՝ Որ շարժին եւ փոփոխի. Որ էն եւ շարժէ զամենայն:

18. Իական, ինքնակաց, անեղ: — Չէական, եղական, ինքնակաց չեղող:

19. Հաստել, ստեղծել:

1. Չեղուն, առաստաղ:

2. Առ ի, առ նախդիրները շատ հեղ վայելչութեան համար իրենց աներեւոյթ խնդրէն կը բաժնուին: Այսպէս է վերի խօսքը. փոխանակ ըսելու՝ Առ (ի) ի բաց փարատելոյ ի միջոյ զխաւարն: Նոյնն իմացիր վասն, ըստ, յետ եւ ուրիշ նախադրութեանց վրայ ալ: Քեր. եր. 392 եւ 449:

3. Այսինքն՝ ինքն ոչ գիտէ եթէ իցէ եւ եթէ չիցէ:

չէ ի բանաւորաց եւ ի մտաւորաց. նոյնպէս եւ այլքն յանշնչոցն արարածոց: Եւ թէ ջուր թէ հուր թէ երկիր թէ օդ, թէ իցեն եւ թէ չիցեն՝ զայն ոչ գիտեն, եւ զսպասաւորութիւնն յոր կարգեցան՝ անդադար մատուցանեն, վարելով այնր որ կազմեացն զնոսա: Եւ մէք՝ ոչ անարգեմք զնոսա եւ ոչ պաշտօն մատուցանեմք նոցա. այլ հայեցեալ ընդ նոսա՝ փառաւորեմք զկարգիչն նոցա եւ զյօրինիչ⁴. զի մեզ ի պէտս⁵ են, եւ կարգչին իւրեանց ի փառս:

Զիարդ պաշտիցեմք զարեգակն, որ մերթ կոչի իբրեւ զծառայ առ ի սպասն՝ յոր կարգեցաւ՝ հասանելոյ⁶, եւ մերթ երթայ զօղէ իբրեւ զարհուրեալ, եւ տայ տեղի խաւարին՝ ընուլ⁷ զմիջոց ի մեծի տանս. եւ ընդ ժամանակս ժամանակս⁸ ի խաւար դառնայ⁹ առ ի յանդիմանութիւն եւ յամօթ իւրոցն պաշտօնէից. յայտ արարեալ եթէ չեմ ես արժանի¹⁰ պաշտաման, այլ այն¹¹ որ զիս եւ զամենայն տիւ¹² լուսաւոր պահէ, եւ զցայդ զօղեցուցանէ, եւ երբեք երբեք խաւարեցուցանէ. եւ իբրեւ խօսուն բերանով

4. Փոխանակ դնելու՝ Զկարգիչն եւ զյօրինիչ նոցա:

5. Պէտք, հոս՝ գործածութիւն, կիրառութիւն:

6. Փոխանակ դնելու՝ Առ ի հասանելոյ ի սպասն յոր կարգեցաւ: Տես վերը՝ ծան. 2: — Յատուկ գեղեցիկ դարձուած է՝ յարաբերականն ու անոր յարակից բառերը՝ բուն բային եւ խնդրոյն մէջ առնելով՝ զանոնք իրարմէ բաժնել: Ինչպէս. Ի կախարդն՝ որ եւ անձին չկարէ օգնել՝ ասլաւինեցաւ: — Այնուզօդոյս՝ զոր միշտ ծծեմք՝ յայտ առնէ: — Հրեշտակի՝ որ յերկնից իջեալ իցէ՝ նմանեցաւ: — Ինքն իսկ առակաւ դատաւորին՝ զոր այրին թախանձէր՝ յայտ առնէ: — Մարդոյ կերպարանօք՝ զոր ըստ իւրում պատկերին արար՝ յայտնէր:

7. Այսինքն՝ Զի լցցէ:

8. Ըսող ժամանակս ժամանակս, քիչ մը վարը՝ երբեք երբեք, նոյնիմաստ են. երբեմն երբեմն, ժամանակ ժամանակ:

9. Ի խաւար դառնալ, խաւարիլ:

10. Յայտ արարեալ եթէ չեմ ես արժանի: Երբեմն վայելչութեան համար բայն առաջին գէմք կը դրուի, ուրիշի բերնէն խօսելով՝ ուր որ խօսքն երրորդ գէմք կը պահանջէր: Այսպէս ալ՝ իբրեւ ետես եթէ մեռանիմ: Գիտաց թէ ոչ կարեմ ժոյժ ունել:

11. Տես այն որ. 1, ծան. 19:

12. Զամենայն տիւ. Բոլոր ցորեկը: Սովորաբար՝ Զտիւն ամենայն:

անշշուենն¹³ բողոքէ՝ եթէ չեմ արժանի պաշտօն առնլոյ՝¹⁴
այլ պաշտօն հարկանելոյ: Աամ զլուսին՝ որ ամսոյ ամսոյ¹⁵
հիւժանի¹⁶ գրեթէ եւ մեռանի, եւ ապա սկիզբն առնու
կենդանանալոյ, զի քեզ զյարութեան օրինակն նկարիցէ:
Աամ զօղ՝ որ մերթ գոչիցէ վարազացեալ՝¹⁷ հրամանաւ,
եւ մերթ սարսէ ի գոչելոյն¹⁸ սաստիւ: Եւ կամ զհուր՝
որում եւ զքեզ իսկ երկրորդ արարիչ կազմեաց¹⁹ յօրի-
նիչն, զի յորժամ կամիցիս՝ վառիցես, եւ յորժամ կամիցիս՝
խափուցանիցես²⁰: Աամ զերկիր՝ որ²¹ հանապազ բրեմք
եւ ցանկ կոխեմք, եւ զաղբ զմեր եւ զանասնոց մերոց²² ի
նա հեղումք:

Եւ այսու ամենայնիւ յայտ է՝ թէ զոր առ աս-
տուածսն²³ ունին, անարգ են շատք եւ անպատուեն²⁴: Նա

13. Անշշուենն, անձայն:

14. Պաշտօն առնուլ, պաշ-
տուիլ. պաշտօն հարկանել,
պաշտել, ծառայել: — Արով-
հետեւ գրաբար բայի աներեւ-
ոյթը նոյն է ներգործականի
եւ կրաւորականի, (զոր օր.
պաշտել, կոչել, բառնալ, ընուլ,
որ թէ ներգծ. են եւ թէ
կրւր.) իրարմէ զանազանելու
համար այլեւայլ բաղադրեալ
ձեւեր կան. ինչպէս այստեղ
Ոչ պաշտօն առնլոյ (կրւր.)
այլ պաշտօն հարկանելոյ. (ներ-
գործ.) կամ նաեւ՝ Ոչ եկն
պաշտօն առնուլ՝ այլ պաշտել:
Այսպէս կրւր. աներեւութի
տեղ՝ Երկրպագութիւն առնուլ,
չարչարանս ընդունել, կոխան
լինել եւն: Քեր. եր. 123, ծան:
— Նոյն կերպով նաեւ անկա-
տար ժամանակը կը զանազա-
նուի. Մին մկրտէր (ներգծ.) եւ
միւսն կնիք առնոյր (կրւր.):

15. Ամսոյ ամսոյ, ամէն ամիս.
նոյնպէս եւս՝ ամի ամի, ամուր
ամուր, ամէն տարի, ամէն օր:

16. Հիւժանիմ, (սովորաբար
հիւժիմ.) նուազիւ, մաշիւ:

17. Վարազանամ, գազանա-
նալ:

18. Սարսել (ի գոչելոյն),
հոս՝ վախնալով (պուալէն) դա-
դրիլ:

19. Կազմեմ, հոս՝ ընել:

20. Խափուցանեմ, մարել.

21. Որ փոխանակ զոր՝ ամէն
կարգի ընտիր նախնեաց մէջ
տեսնուող անկանոնութիւն մըն
է:

22. Շատ որոշ կերպով խօ-
սելու ձեւ է՝ նախդրի կրկնու-
թիւնը:

23. Չոր առ աստուածսն ու-
նին, փոխանակ ըսելու՝ Չայնո-
սիկ՝ զոր առ աստուածս ունին:
Միտ դնելու է որ Ունիմ բայն
առ նախդրիւ եւ յոգնակի խըն-
դրով կը նշանակէ՝ համարիլ,
(բանի մը) տեղ դնել. ինչպէս
առ աստուածս, առ իմաստունս,
առ սուրբս, առ իրաւագէտս, առ
աւագս, առ մեծարգիս, առ մեծս
ունել (զոք), որոնք յոգնակի կը
դրուին, թէեւ եղակի բառի վրայ
զրուցուին: Քեր. 226, Ե:

24. Նախադասութեան մը մէջ
եթէ երկու բայ մէկ անուն բայի
ունենան, կրնայ անուն բային

եւ դողումն եւ սոսկումն ունի²⁵ զարարածսն, յորժամ զպատիւ արարչին որ նոցա մատուցանիցէ. եւ յայտ առնէ երկիր շարժելովն, եւ լուսաւորքն խաւարելովն, եւ օդքն գժգմելովն²⁶ եւ քստմնելով²⁷, եւ ծով սաստկութեամբ ալեացն սպառնալեօք²⁸: Ձի թէ ոչ սաստ արարչին նահանջէր²⁹ զնոսա, մի մի ի նոցանէն բաւական էր զամենեսին սատակել՝ առ ի խնդրելոյ զվրէժ անարգանաց հասարակաց արարչին:

4.

Թիե ոռատի՛ աշխարհս կազմեալ կայ:

Աւասիկ իբրեւ զկառս իմն լծեալ ի չորից երիվարաց զաշխարհս տեսանեմք, ի ջերմութենէ, ի ցրտութենէ, ի ցամաքութենէ եւ ի խոնաւութենէ. եւ զօրութիւն իմն ծածուկ կառավար, որ զչորս կագեցողսն՝ ընդ միմեանս՝ ի հաշտութեան եւ ի հաւանութեան՝ պահեալ նուաճէ[ր]: Ամենայն կառք ի համազգեաց³ երիվարաց լծին, բայց միայն⁴ յայսց կառաց՝ որ ի Համազգեաց լծեալ են: Եւ որ ի համազգեացն լծեալ են՝ երբեմն սայթաքին⁵ երբեմն օձտեն⁶, եւ ի տազնապի զկառավարն եւ զանձինս կացուցանեն⁷, եւ երբեմն խորտակումն իսկ⁸ կառացն դործեն⁹, եւ յորժամ ողջ կառքն իցեն, եւ ողջ՝ կառավարն, եւ վարժ

երկու բայերուն մէջ դրուել. այսպէս է վերի խօսքը, փոխանակ ըսելու՝ Շատք անարգեն եւ անպատուեն:

25. Դողումն եւ սոսկումն, ահ ու դող:

26. Գժգմիմ՝ կամ գժգմսիմ, նեղսրտիլ խոժոռիլ:

27. Զստմնիմ, փուշ փուշ ըլլալ, շատ վախնալ:

28. Սաստկութեամբ ալեացն սպառնալեօք, այս ինքն՝ սպառնալով սաստկութեամբ ալեացն:

29. Նահանջէմ, ետ կեցրնել:

1. Կազեցող, կռուող:

2. Հաշտութիւն, հաւանութիւն նոյնանշան են:

3. Համազգի, նոյնատեսակ — 2 համազգի, այլատեսակ:

4. Միայն աւելադրութիւն է:

5. Սայթաքիմ, սահիլ, գայթել:

6. Օձտեմ, շեղիլ, դուրս ելել:

7. Ի տազնապի կացուցանել, վտանգի մէջ ձգել: — Շրջման ձեւով երկուքի բաժնուած է բաղադրեալ բայը, փոխանակ Չկառավարն եւ զանձինս ի տազնապի կացուցանեն:

8. Յետադաս իսկ, նաեւ, ալ, մինչեւ անգամ: Քեր. 160:

9. Խորտակումն զործել, կորել, ջարդել. վայելչութեան համար բաժնուած:

երիվարքն¹⁰, ուչ եղեալ¹¹ ի հանդէպ երեսացն եւեթ արշաւին: Եւ այս կառք զարմանալիք ի հակառակ եւ յաննման երիվարաց լծեալ եւ ծածուկ ձեռամբ ուղղեալք, ոչ ի մի միայն կողմն ի հանդէպ երեսացն եւեթ արշաւին, այլ յամենայն կողմանս վարդին, եւ ընդ հանուր արշաւին, եւ ընդ բնաւ սլանան¹², եւ ամենայնի բաւական են: Յորժամ ընդ արեւելս ընթանան, չէ ինչ արգել՝ թէ ընդ արեւմուտս ոչ արշաւիցին, եւ յորժամ ընդ հիւսիսի վարդին, չէ ինչ արգել¹³ թէ ընդ հարաւ ոչ սուրայցեն¹⁴, զի ձեռն կառավարին բաւական է յամենայն կողմանս դիմեցուցանել, եւ ընդ չորս անկիւնս տիեզերաց արշաւեցուցանել:

5.

Անձնիշխանոյթ իռն մարդոյ:

Մարդոյ առեալ զանձնիշխանութիւն, ում կամի՝ ծառայանայ. ոչ ի հարկէ բնութեան բռնադատեալ, ոչ ի զօրութենէն՝ որ նմա վասն լաւութեանց շնորհեցաւ՝ կասեալ,¹ այլ ի հնազանդութենէ միայն շահի զօգուտն, եւ յանհնազանդութենէ՝ զվնաս. եւ զայն ոչ եթէ առ եղեռանէ² ինչ³ լեալ ասեմք մարդոյն, այլ վասն լաւու-

10. Սովորական դարձուած է, փոխանակ՝ Յորժամ կառքն եւ կառավարն ողջ իցեն, եւ երիվարքն վարժ (իցեն):
 11. Ուչ դնել, միտ դնել, ետեւէ ըլլալ, ջանալ:
 12. Երեք նոյնիմաստ նախադասութիւն՝ բառերու պէսպիսութեամբ. Յամենայն կողմանս վարդին. — ընդ հանուր արշաւին. — ընդ բնաւ սլանան. ամէն դի, ամէն տեղ կ'արշաւեն:
 13. Զէ ինչ արգել, չկայ արգելք մը:
 14. Չորս նոյնանշան բայ՝ միեւնոյնը չկրկնելու համար. Ընդ արեւելս ընթանալ. — ընդ արեւմուտս արշաւել. — ընդ հիւ-

սիսի վարդել: — ընդ հարաւ սուրալ: Նոյնպէս վարք ներդործական՝ Յամենայն կողմանս դիմեցուցանել. — ընդ չորս անկիւնս արշաւեցուցանել:
 1. Կասիմ, ետ կենալ քաշուիլ, արգելուիլ:
 2. Առ բացառական խնդրով կը նշանակէ հոգի. ինչպէս՝ Առ եղեռանէ, վնասու համար: — Առ ականէ, ակնածութեան համար: — Առ օրինակէ, Առ զարդուէ, Առ յիշատակէ: Քեր. 145. տես նաեւ եր. 133:
 3. Թէական, բացասական եւ հարցական խօսքի մէջ յետադաս ինչ կ'աւելցուի զարդու-

Թեանց: Ձի եթէ իբրեւ զմի ինչ յայլոցն բնութեանց լեալ էր՝ որ⁴ ի հարկէն⁵ ծառայեն Աստուծոյ, ապա⁶ եւ վարձս ընդ կամակարութեանն⁷ առնլոյ չէր արժանի այլ իբրեւ գործի մի էր արարչին, զոր թէպէտ ի չար վարէր⁹ եւ թէպէտ ի բարի, ոչ պարսաւանք ինչ էին նմա եւ ոչ գովութիւնք, այլ պատճառ այն էր՝ որ զնա այնպէսն վարէր. նա եւ ոչ զլաւ ինչ գիտէր այնուհետեւ մարդն, քանզի չէր հմուտ այլ իմիք, բայց այնմ եւեթ յոր պատշաճեալն էր¹⁰: Այլ Աստուած այնպէս պատուել զմարդն կամեցաւ, զի առ լաւութեանցն խելամուտ լինելոյ՝ զանձնիշխանութիւնն պարգեւեաց նմա, որով կարող իցէ առնել զինչ եւ կամեսցի, եւ զանձնիշխանութիւն նորա ի լաւն խրատէ դարձուցանել:

Արպէս հայր որ յորժամ զորդի իւր խրատիցէ՝ որ կարող իցէ ուսումն ինչ ուսանել, չծուլալ¹¹ յուսմանէն, այլ յառաջագէմ լինել ի լաւն ստիպէ. վասն զի գիտէ եթէ կարող է յառաջագէմ լինել, պահանջէ զուսումնն յոր աւանդեցաւ¹²: Նոյնպէս եւ զԱստուծոյ պարտ է իմանալ, եթէ յօժարեցուցանէ զմարդն անսալ հրամանաց նորա. բայց զկամակար իշխանութիւնն¹³ ոչ հանէ ի նմանէ¹⁴, որով կարողն է անսալ եւ չանսալ հրամանացն.

համար. որ շատ սովորական է գրաբարի: Քեր. 277:

- 4. Օրինակն՝ զոր:
- 5. Որ յարաբերականին պատճառաւ ն աւելցած, փոխանակի Ար ի հարկէ ծառայեն:
- 6. Եթէ թէականին յաջորդող խօսքը շատ անգամ ապա, ապաքէն կամ յետադաս արդեւք բառով կը կապուի. Եթէ գիտէիր՝ ապա ուրախ լեալ էր ձեր: Քեր. 172. ծան:
- 7. Կամակարութիւն, յօժարութիւն, բարի կամք: — Գին, հատուցում, վարձք, եւն՝ ընդ նախադրութեամբ սեռական խնդիր կ'առնուն, ինչպէս հոս՝ վարձս ընդ կամակարութեանն առնուլ:

- 8. Թէպէտ... Թէպէտ, այսպէս կրկնուած՝ կը նշանակէ, թէ... եւ թէ: Քեր. 174 եւ 373, ծան: Նոյն է նլ... նլ. կամ եթէ... եթէ:
- 9. Վարիմ (ի չար, ի բարի), (աղէկի, գէշի) գործածել:
- 10. Պատշաճեալ էր, յարմարցուած էր:
- 11. Ժուլալ (յուսմանէն), ուսման մէջ ծուլութիւն ընել:
- 12. Աւանդել (յինչ), տալ. տրուիլ:
- 13. Կամակար իշխանութիւն, անձնիշխանութիւն, ինքնիշխան կամք:
- 14. Հանել (ինչ յուսեքէ), առնուլ, յափշտակել:

այլ խրատէ եւ յօժարեցուցանէ զմարդն, զի լաւութեանցն ցանկացող լինի¹⁵, որովք արժանաւոր մեծաց պարգեւաց լինիցի, եթէ անսայցէ Աստուծոյ. այլ զի եւ չանսալոյն իշխանութիւն ունիցի: Քանզի ոչ եթէ վայրապար ինչ կամէր¹⁶ Աստուած զայնպիսի պարգեւս տալ՝ որ յաւիտենական անեղծութիւնն¹⁷ է. զի վայրապար իսկ էր այնպիսւոյն տալ՝ որ ոչ ունէր իշխանութիւն երկոցունց, անսալոյ այնմ զոր Աստուածն կամէր, եւ չանսալոյ այնմ զոր նայն չախորժէր¹⁸: Բայց իրաւամբք այն է¹⁹ յորժամ արժանի ըստ որոց գործեացն ոք ինչ առնուցու²⁰:

Եւ արդ զիարդ երեւէր ընտրութիւն²¹ գործոցն, եթէ ոչ ունէր մարդն իշխանութիւն երկոցունց, եւ անսալոյն եւ չանսալոյն: Եւ արդ յայտ է թէ անձնիշխան եղեւ մարդն՝ առնել զբարի եւ ժտել²² ի չար. իբր ոչ եթէ չար ինչ առաջի կայր՝ յոր ժտիցի²³, այլ այն եւեթ առաջի կայր՝ կամ անսալ Աստուծոյ կամ չանսալ. եւ զնոյն եւեթ պատճառ չարին իմանալ²⁴: Քանզի լեալ մարդն առաջին՝ առնոյր պատուէր յԱստուծոյ, եւ չճանաչանդեալ աստուածական հրամանին՝ մտաբերէր²⁵ ի չարիս, եւ անտի լինէր սկիզբն չարեաց:

15. Յանկացող լինել, յաղթող լինել, եւն կ'ըսուի փոխանակ պարզ բայով ըսելու՝ Յանկալ, յաղթել:

16. Ոչ եթէ վայրապար ինչ կամէր, փոխանակ՝ Ոչ վայրապար կամէր: Չարդու յաւելուած են՝ եթէ եւ ինչ: Տես 1, ծան. 14. եւ 5, ծան. 3:

17. Անեղծութիւն, եղծական չըլլալը, անապականութիւն: — Թերեւս ուղղելի՝ անեղծութեան այսինքն անեղծական. Քեր. եր. 423, Չպսակն անեղծութեան:

18. Չոր կամէր... եւ զոր չախորժէր, երկու նոյնանչան՝ պէսպիսութեան համար փոխուած:

19. Իրաւամբք այն է, իրաւացին այն է:

20. Փոխանակ ըսելու՝ Յորժամ ոք առնուցու ինչ (արժանի) ըստ այնց՝ զորս գործեաց: — Ըստինքս քով արժանի, նոյնպէս, նոյնպիսի բառերը պարզապէս իբրեւ զարդ կ'աւելցուին. այսպէս է վերի խօսքին մէջ: Գարձեալ՝ Ըստ գործոցն եւ զճատուցումս նոյնպիսի առնուցու. փոխանակ ըսելու՝ Ըստ գործոցն եւ զճատուցումս առնուցու:

21. Ընտրութիւն, զանազանութիւն, տարբերութիւն:

22. Ժտիմ (յինչ), յանդգնիլ:

23. Ժտիցի, փոխանակ ժտէր՝ տես վերը՝ 1, ծան. 16:

24. Այս ինքն է իմանալ, պարտ է իմանալ:

25. Մտաբերեմ, արդելեալ

Արդ անաստութիւնն եւեթ որ արտաքոյ Աստուծոյ կամացն գործիցի՝ պատճառ չարեաց իմանալի է, եւ նմին զայլ որ վարդապետ ծածուկ հաշուել²⁶, դրդիչ եւ ոչ բռնադատիչ, որ զմարդն ի լաւութեանցն մերկանալ կամեցաւ: Ապա եթէ զպատճառն եւս կամիցին խնդրել, զնախանձն՝ որ առ մարդն եղեւ, իմացին զպատճառն²⁷: Եւ եթէ զնախանձուէն եւս ճշդիւ[ք]²⁸ քննիցեն՝ թէ ուստի եղեւ, ասացուք եթէ յառաւելութենէ զմարդն պատուելոյ²⁹. քանզի միայն մարդ ըստ պատկերի եւ ըստ նմանութեան Աստուծոյ եղեւ: Իսկ եթէ այնու զԱստուած պատճառ չարեաց կամիցին ասել, անկանին յիմաստնարար³⁰ խորհրդոյ: Եթէ զնորա ինչ հանեալ էր եւ մարդոյն շնորհեալ³¹, թերեւս յիրաւի³² պատճառ չարեաց կարծէր տուիչն, ապա եթէ զնա նոյնպէս որպէս եղեւն՝ պահեաց, եւ զմարդն այսպէս կամեցաւ առնել, պատճառ չարեաց նախանձորդն է: Քանզի [ոչ եթէ]³³ յորժամ իցեն ուրուք երկու ծառայք, եւ զմինն ի ծա-

բանի մը յօժարիլ եւ զայն կատարել: Ա՛րսուի մտաբերել ի չարիս, ի սպանութիւն, ի գողութիւն, ի խեղդ, եւ այլն: — Անկատար փոխանակ կատարեալ ժամանակի յաճախ կը գործածուի՝ մանաւանդ պատմելու ձեւով: Տես Քեր. 367, Ե: Այսպէս այստեղ՝ փոխանակ՝ Առ պատուէր. մտաբերեաց ի չարիս, եւ անտի եղեւ սկիզբն չարեաց:

26. Այս ինքն՝ Հաշուելի է, համարելի է: Քեր. 413:

27. Փոխանակ ըսելու՝ իմացին զպատճառն, կամ՝ իմացին պատճառ՝ զնախանձն որ առ մարդն եղեւ:

28. Ուղիղն է ճշդիւ: Ա՛երեւայ այստեղ յաջորդ + գիրը սխալմամբ կրկնուած, եւ ճշդիւք գրուած: Քեր. եր. 451, 452:

29. Սեռականի յատուկ շքերջմամբ, փոխանակ ըսելու՝ Յառաւ-

ելութենէ պատուելոյն զմարդն: Տես Քեր. եր. 392 եւ 449. Ժամանակ անդրէն ի տուն դառնալոյ. Վասն զնախանձութիւնն ի միջոյ բառնալոյ. եւն:

30. Իմաստնարար խորհուրդ, իմաստուն ընող մտածութիւն:

31. Եթէ անոր մէկ բանն առած ու մարդուն շնորհած ըլլար: — Հնորա ինչ. զոյս ինչ. իւրեանց ումեք, եւն. տես Քեր. 251. Ժ:

32. Յիրաւի կը նշանակէ՝ իրաւամբ եւ ոչ արդարեւ. տես Քեր. 151, ծան: Ասոր հակառակն է՝ Յանիրաւի:

33. Ամբողջ խօսքը կրնար կամ ոչ եթէով բացասական՝ կամ միթէով հարցական ձեւանալ. բայց բացասականով սկսած եւ յետոյ հարցականի դարձած ըլլալով՝ բոլորովին աւելորդ է ոչ եթէ:

ուայու թեան ունիցի եւ զմիւսն յորդեգիրս գրիցէ, եւ միոյն յարուցեալ ի վերայ՝ զմիւսն սպանանիցէ, մի թէ պատճառ չարեաց զտէրն պարտ իցէ իմանալ, որ ոչ եհան ինչ ի ծառայէն եւ շնորհեաց միւսոյն³⁴:

6.

Մկիզքն շարեաց:

Սատանայ չար զստուենգանելն¹ մարդոյն Աստուծոյ իմացաւ², վասն որոյ զմարդն յայն յօժարեցոյց: Որպէս յորժամ իցէ ոք ուրուք թշնամի, եւ թաքուցեալ զթըշնամութիւնն՝ գաղտ կամիցի մնասել, եւ չգիտիցէ զհանգամանս³ մնասակարութեանն, եւ շուրջ եկեալ յածիցի հնարս խնդրել, ապա գտեալ ժամանակ՝ յորժամ ոք ի բժշկաց թշնամւոյն նորա պատուէր տայցէ յայս ինչ չհայել, եւ յայս նիշ⁴ կերակրոց չճաշակել, որով առողջութեանն կարիցէ հասանել⁵, եւ նորա լուեալ, վաղվաղակի ի կեղծիս բարեկամութեան կեղծաւորեալ՝ զբժիշկն պարսաւիցէ, եւ զօգտակարսն նմա մնասակարս թելադրեալ կարծեցուցանիցէ, եւ հակառակ պատուէրս հրամանաց բժշկին տայցէ⁶, եւ այնու առնիցէ նմա մնաս, որ ոչ եթէ յառաջագոյն գիտէր զհանգամանս մնասակարութեանն, այլ ի պատուիրելոյ բժշկին գտեալ հնարս՝ եղև մնասակար: Նոյնպէս կարծի եւ զսատանայէ՝ նախանձել[ն]⁷ նմա⁸ ընդ

34. Երբ բացասական բային ոչ մակբայը ոչ եթէ (չէ թէ) նշանակութեամբ է, ինչպէս հոս, երկրորդ բացասականին վրայ ոչ չի դրուիր: Տես Քեր. 456. Ե:

1. Ստունգամեմ, չհնազանդիլ, ականջ չդնել:

2. Չար զստունգամելն իմացաւ. տես 1, ծան. 9:

3. Հանգամանք, կերպ, եղանակ, արուեստ: Այս բառը յաճախ գործածած կը գտնենք Եզնկայ քով. Հանգամանք կոոց, դրօշկոց, շարեաց, մար-

տից, հնարողութեան, եւ այլն: Հանգամանք լուսոյն առնելոյ, լոյս հանելու կերպը:

4. Այս նիշ, այն նիշ, այս ինչ, այն ինչ:

5. Հասանեմ տրականով՝ կը նշանակէ ի ձեռս բերել. շահիլ. արժանի ըլլալ:

6. Փոխանակ ըսելու՝ Տայցէ պատուէրս հակառակս հրամանաց բժշկին:

7. Ն յօդ աւելի դրուած է. գրչի սխալ: Տես 5, ծան. 28:

8. Նմա, տրական անուն բայի: Տես Քեր. 215:

Նախաստեղծ մարդոյն, եւ չգիտել զհանգամանս վնասա-
կարութեանն: Քանզի ոչ եթէ չար ինչ առաջի կայր՝ ուստի
զհանգամանսն մարթէր առնուլ, այլ՝ ուսեալ յԱստու-
ծոյ պատուիրանէն՝ որ մարդոյն տուաւ՝ արգելուլ զնա ի
ճաշակելոյ ի տնկոյ իմեքէ ի մահաբերէ, զայն յառաջա-
գրեաց¹⁰ մարդոյն, որ ոչ եթէ անպիտան ինչ ի կերա-
կուրս մարդոյ էր, եւ ոչ բնութեամբ տունկն մահաբեր,
այլ անսաստութիւնն¹¹ եղև պատճառ մահուան մարդոյն,
իբրեւ յանցաւորի՝ որ անցանիցէ զհրամանաւ հրամանա-
տուի՝ որ նմա կարգեալ իցէ:

Արդ ժտեցոյց¹² թշնամին զմարդն՝ անցանել զհրա-
մանաւն Աստուծոյ, որպէս զի¹³ ոչ եթէ ստուգեալ գի-
տէր¹⁴ եթէ այնու նմա վնաս ինչ գործել կարիցէ, այլ
կարծեօք ի թեթուս¹⁵ մատուցեալ, եթէ լիցի եւ թէ
չլինիցի. եւ յետոյ յԱստուծոյ պատուհասէն¹⁶ որ առ
մարդն եղև վասն պատուիրանազանցութեանն, իմացաւ
եթէ պատուիրանք նորա մահ գործեցին, եւ յիրաւի¹⁷
պատժեցան եւ նա եւ մարդն զոր յօժարեցոյց յանսաս-
տութիւնն՝ ճաշակել ի փայտէն¹⁸, որ ոչ բնութեամբ մա-
հաբեր էր, այլ յԱստուծոյ սպառնալեացն եղև այնպիսի
իրաց պատճառ:

Եւ որպէս բժշկի ոչ կարեմք մեղադիր լինել՝ վասն
յառաջագոյնն զգուշացուցանելոյ¹⁹ որով օրինակաւ կա-
րիցէ մարդն առողջանալ, եւ նորա թողեալ զպատուէրս

9. Այստեղ այլ մը կ'ամբողջացրնէ խօսքը:

10. Յառաջադրեմ' (ինչ ուսեք), առջեւը դնել, առաջարկել:

11. Անսաստութիւն, անհնազանդութիւն: Անսաստել, չհնազանդիլ:

12. Յանդգնել տուաւ. տես 5, ծան. 23:

13. Որպէս զի, այնպէս որ: Քեր. 171:

14. Ստուգեալ գիտէր, ապահովապէս գիտէր:

15. Ի թեթուս, (անյայտ բառ.) տարակուսիւ, փորձ փորձելով:

16. Պատուհաս, պատիժ, նաեւ յանդիմանութիւն, կշտամբանք:

17. Տես 5, ծան. 32:

18. Այսինքն՝ ի ծառոյն:

19. Վասն յառաջագոյնն զգուշացուցանելոյ, փոխանակ Վասն յառաջագոյն զգուշացուցանելոյն: Յօդի տեղափոխութիւն, որ աներեւութի վրայ յաճախէ: Քեր. 325, 4:

բժշկին՝ անսայցէ թշնամւոյն՝ որ զվնասարար խրատսն տայցէ նմա. որով ոչ զպատճառս վնասուն ի բժշկէն՝ որ յառաջագոյնն գուշակեաց²² նմա՝ իմանալի է, այլ ի թշնամւոյն որ ի պատուիրանէ բժշկին նմա զվնասն հնարեցաւ²⁰. նոյնպէս եւ զսատանայէ ասեմք լեալ²¹ թշնամի մարդկան, որ չեւ եւս գիտէր զհանգամանս չարեաց, այլ ի պատուիրանէն Աստուծոյ ուսեալ՝ կամեցաւ վնասել մարդոյն. որպէս զի եթէ առանց Աստուծոյ կամաց ի ծառոյն ճաշակիցէ՝ առնուցու պատիժ զմահ: Քանզի եթէ յառաջագոյն չէր գուշակեալ²² Աստուծոյ մարդոյն չուտել ի կերակրոյ²³ ծառոյն, եւ նորա յանգէտս կերեալ²⁴, չլինէր նմա պատիժ մահ. կամ որպէս թէ առ ի չգիտանս²⁵ եկեր, կամ թէ առ չժուժալոյ²⁶ ի կերակրոյ ծառոյն, չէր ինչ պատժի պարտական: Քանզի եւ մանուկ կաթնակեր՝ որ յայլ ինչ կերակուր մտաբերիցէ, ոչ պատժելի է՝ այլ արգահատելի, որպէս թէ առ ի չգոյէ²⁷ կաթին յայն յօժարեաց: Նա եւ օձն, որ է սատանայ, յիրաւի պատժեցաւ՝ վասն [ընդ²⁸] անագորոն թշնամութեան ընդ մարդոյն ունելոյ²⁹:

Նա եւ ընդ լինելն իսկ սատանայի յԱստուծոյ՝ գիտաց եթէ անաստել ումէք Աստուծոյ՝ չար է եւ ոչ բարի. քանզի ոչ եթէ անմիտ ինչ որ եղեւ նա³⁰ յԱստուծոյ՝ եթէ

20. Հնարիմ, ներգրծ. բայ է կրաւորական ձեւով. բան մը ճարել, գտնել, հնարել:

21. Ասեմք լեալ, կ'ըսենք թէ էր կամ եղաւ: Քեր. 410, 411:

22. Գուշակել, գուշակ լինել, իմաց տալ. (տճ. Խողեր վերեւ.) եւ ոչ՝ մարգարէանալ:

23. Կերակուր. տես Քեր. 443, ծան:

24. Իմա Յանգէտս էր կերուալ:

25. Առ ի չգիտանս, յանգէտս նոյնիմաստ են. չգիտնալով:

26. Ժուժալ, դիմանալ, համբերել:

27. Առ ի չգոյէ, չըլլալուն, չգտնուելուն:

28. Ընդ այստեղ աւելորդ դրուած է:

29. Վասն թշնամութեան ընդ մարդոյն ունելոյ, փոխանակ՝ վասն թշնամութիւն ունելոյ ընդ մարդոյն: — Երբեմն՝ երբ աներեւոյթը սեռական է՝ իւր հայցական խնդիրն ալ սեռականի կը դառնայ: Քեր. 392:

30. Փոխանակ ըսելու՝ Ոչ եթէ անմիտ արարաւ նա. — Տես 1, 14. Ոչ եթէ կարօտ ինչ որ իւրք էր: — Տես դարձեալ Նթէ չգիտէր, վերը՝ 1, 15:

չգիտէր, եթէ որ ինչ ըստ Աստուծոյ կամացն լինի՝ բարի է, եւ որ ինչ արտաքոյ քան զնորա կամանն՝ այն³¹ չար է. եւ վասն այնորիկ յիրաւի³² տանջէ զնա Աստուած, զի գիտէ նա զբարին եւ ոչ առնէ, եւ հմուտ է չարին³³ եւ ոչ խորշի: Եւ ոչ չար եւ չարչարիչ հաստատեաց զնա Աստուած. եւ ոչ փորձիչ՝ եթէ³⁴ նովաւ փորձեալ զարդարս զտեսցէ, եւ ոչ ինքն յանձնէ չար գտեալ, եւ ոչ անարար եւ հակառակ Աստուծոյ. այլ մտաւոր եղեալ յԱստուծոյ, եւ հմուտ գիտութեան՝ թէ չար է հակառակ կալ Աստուծոյ հրամանին, եւ³⁵ յայն զոր գիտէրն թէ չար է՝ յանդգնեցաւ, զանսաստութենէն ասեմք³⁶:

Նա եւ զմարդոյ յիրաւի ասեմք կրել պատուհաս ընդ որոց գործիցէ³⁷. քանզի կամաւ երթայ յուսումն այնպիսի իրաց, յորոց յորժամ եւ կամիցի³⁸ եւ մեկնել կարող է. քանզի եւ կամելոյն եւ չկամելոյն ունի իշխանութիւն. զորոյ զհետ երթայ³⁹ եւ կարելն զոր ինչ կամիցի առնել:

Դ.

Ընդհեր ոչ երարն Աստուած գաստուեայ ի միջոյ:

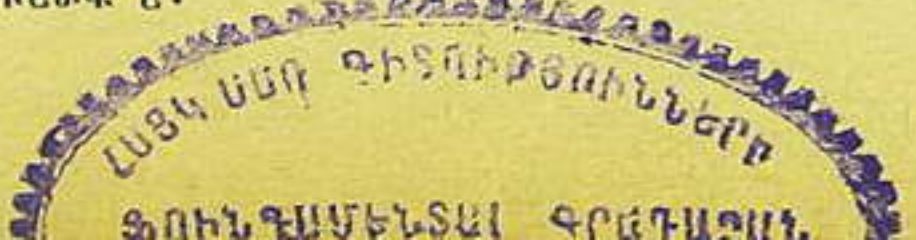
Յետ թիւրելոյն սատանայի եւ խաբելոյ զմարդն՝ ընդէր իսկ՝ ոչ եբարձ ի միջոյ, զի մի զբազումս սպանանիցէ:

42555

31. Տես 2, ծան. 1:
32. Տես 5, ծան. 32:
33. Գիտէ զբարին, — հմուտ է չարին. տես 1, ծան. 3:
34. Ոչ փորձիչ՝ եթէ . . . : Տես 1, ծան. 15:
35. Մտաւոր եղեալ եւ հմուտ գիտութեանն . . . եւ յայն յանդգնեցաւ. տես 2, ծան. 7:
36. Զանսաստութենէն ասեմք, փոխանակ ըսելու՝ Այս ինքն յանսաստութիւնն: — Ասեմք բայով տրուած մեկնութիւնը շատ անգամ պատմական հոլով կը գրուի, թէ եւ մեկնուածն ուրիշ հոլով ըլլայ: Քեր, երես 255, ծան:
37. Այսինքն, Ասեմք թէ

իրաւամբք պատուհասի մարդն՝ ի հատուցումն այնոցիկ զորս գործէ: — Յիրաւի, տես 5, ծան. 32: — Զմարդոյ ասեմք կրել պատուհաս. տես Քեր. երես 410: — կրել պատուհաս, (իբր կրւր. աներեւոյթ.) պատժուիլ. տես 3, ծանօթ. 14: — Ընդ որոց, ընդ այնոցիկ եւ այլն. սեռական խնդրով՝ հատուցում, փոխանակութիւն կը ցուցրնէ: Առ եւ ընդ՝ յոգնակի սեռականով կամ տրականով. տես Քեր. երես 141:

38. Սովորաբար՝ Երբ եւ կամիցի:
39. Որմէ կը հետեւի:

Ոչ եթէ չէր կարող Աստուած բառնալ զսատանայ ի միջոյ, քանզի չիք ամենեւին տկարութիւն զԱստուծով². այլ զի չէր ինչ մեծ գործ³ Աստուծոյ զսատանայ ինքնին անձամբ սպանանել, եւ զարարած մի զիւր փոքր⁴ յոչինչ դարձուցանել, զի մի կարծիցի՝ թէ վասն չժուժալոյ չարութեանն նորա սպան զնա: Երկրորդ անգամ⁵ զի անձանօթ եւս լինէր առ յապայ⁶ մարդկան՝ Աստուծոյ բարերարութիւնն, թէ յառաջագոյն սպանանէր զսատանայ. զի ոչ որ ունէր նշանակ ինչ յայտնի՝ բարերար կոչելոյ զԱստուած: Այլ թերեւս եւ կարծիք ինչ ի մէջ մտանէին՝ թէ հաւասար ինչ որ էր նա⁷ Աստուծոյ, եւ աճապարեաց ի միջոյ եբարձ⁸. վասն որոյ պահեաց զնա, եւ ոչ կորոյս ի միջոյ, զի մարդիկ յորժամ լաւութեանցն հմուտ լինիցին, յաղթեսցեն նմա՝ փոխանակ այնոցիկ որք յառաջնումն⁹ յաղթեցան ի նմանէ:

Այն իսկ մեծ եւ զարմանալի է, զի մարդն Աստու-

կաւելցուի՝ խօսքին ոյժ կամ վայելչութիւն տալու համար:

2. Չիք տկարութիւն զԱստուծով, յԱստուած, Աստուծոյ քով, Աստուծոյ վրայ տկարութիւն չկայ:

3. Չէր ինչ մեծ գործ, փոխանակ Չէր մեծ ինչ գործ, չէր գործ ինչ մեծ: Տես ինչ նախադաս՝ Քեր. եր. 275, ԺԲ:

4. Չարարած մի զիւր փոքր, փխնկ՝ Չփոքր արարած մի իւր:

5. Երկրորդ անգամ իբրեւ մակբայ, փոխանակ ըսելու՝ Երկրորդ: Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Երրորդ, չորրորդ անգամ եւ այլն փխկ երրորդ, չորրորդ, եւ այլն:

6. Առ յապայ, (ած.) ետքի. ետքէն եկող:

7. Ինչ որ զարդու յաւելուած է. փոխանակ ըսելու՝ Թէ հաւասար էր Աստուծոյ: Այսպէս եւս՝ Եթէ կարօտ ինչ որ իւր

էր. եթէ անմիտ ինչ որ եղել նա. դու մեծ ինչ որ իցես. եւ այլն: — Նոյնպէս այստեղ բայի յետադաս նա դերանունը. տես Քեր. եր. 333, Դ:

8. Երկու բայ կրնան առանց եւի ալ իրար յաջորդել. ինչպէս հոս փոխանակ Աճապարեաց եւ եբարձ: Այսպէս ալ Գայր հասանէր. խաղաց գնաց. անցին գնացին. նաւեցին իջին. կանգնեցաւ նստաւ. Փութն էջ այտի. գալ մտանել, եւն. որ կրնայ ըսուիլ նաեւ Եկեալ հասանէր. անցեալ գնացին. եկեալ մտանել, եւն. Տես Քեր. 398 եւ 433: — Գարձեալ՝ ի միջոյ եւ ի բաց զարդու յաւելուած են ըստնալ, փարատել, ջնջել, կորուսանել եւ նման բայերուն քով: Նաեւ երկուքը մէկտեղ ի միջոյ ի բաց փարատել:

9. Յառաջնումն, ի սկզբան. հոս կրնար ըսուիլ նաեւ՝ զանաջինն:

ծոյ՝ վառեալ¹⁰ Աստուծոյ օգնականութեամբն, պատերազմեալ յաղթիցէ սատանայի: Որպէս մարտուսոյց որ ամենայն հնարիւք հնարեալ¹¹ զիւր աշակերտսն թեքել¹² առ ի ցուցանելոյ զհանգամանս¹³ մարտիցն, որով մարթիցեն յաղթել ախոյանից, եւ առաքիցէ զնոսա ի հրահանգս՝¹⁴ մրցել ընդ ախոյանսն, եւ յաղթութեանցն ուշ առնել¹⁵ խրատիցէ, մինչեւ զկեանս անգամ արհամարհել. զի լաւ համարի թէ վասն անուան բարիոր մեռանիցին, քան թէ կենդանի կայցեն եւ վատանուն լինիցին: Եւ նոցա զթելադրութիւնս վարդապետին ի մտի եղեալ եւ զպարգեւս ընդ յաղթութեանն¹⁶, գեր ի վերոյ¹⁷ լինիցին ախոյանին, եւ պսակեալ առ վարդապետին հասանիցեն¹⁸, եւ նշանակ ճգնութեան¹⁹ ընդ ախոյանին՝ առ նա զպսակն բերիցեն: Ապա եթէ զմարտուսոյցն զմտաւ ոչ ածիցեն, եւ յաղթութեան եւ պսակի ոչ ցանկանայցեն, կործանին վատանուն յախոյանէ անտի. յիրաւի²⁰ այնուհետեւ թշնամանին եւ տանջին²¹, եւ մահու պատիժ փոխանակ ընդ²² վատութեանն կրեն: Նոյնպէս եւ զԱստուծոյ իմանալի է, թէ իւրովք պատուիրանօք վառէ²³ գեղեցիկ զմարդիկ՝ առ ի պսակելոյ զյաղթողն եւ յամօթ առնելոյ զվատացեալն:

10. վառիմ, հոս՝ սպառազինուիլ, զէնք առնուլ:

11. Ամենայն հնարիւք հնարեալ, (կ'ըսուի նաեւ՝ Զամենայն հնարս հնարեալ.) ամէն կարելին ընելով:

12. Թեքեմ, կրթել, վարժեցընել:

13. Տես Գ, ծան. 3:

14. Հրահանգք, կրթութիւն. հոս՝ մրցութեան ասպարէզ, վարժոց:

15. Ուշ առնել (իմիք), միտ դնել, ետեւէ իյնալ:

16. Պարգևք ընդ յաղթութեանն, տես Գ, ծան. 37:

17. Դեր ի վերոյ լինել (ու-

մեք, իմիք), գերազանցել, յաղթել, մէկն անցնիլ:

18. Հասանեմ վայելուչ կերպով կը դրուի փոխանակ զամբային, ինչպէս այստեղ փոխանակ՝ Գայցեն առ վարդապետն:

19. Ճգնութիւն, մեծ աշխատութիւն. հոս՝ կռուիլը, կռիւ:

20. Տես Ծ, ծան. 32:

21. Տանջեմ, շատ յաճախ կը նշանակէ՝ գանել, ծեծել. եւ Տանջանք՝ գան, ծեծ:

22. Փոխանակ ընդ, աւելադրութեամբ կրկին նոյնանշան բառեր:

23. Կը սպառազինէ. տես վերը ծան. 10:

8.

Թիկ կամսածիկնք են չարիք եռ ոչ ինսկանք :

Ինութեամբ են, ասեն չարիք, եւ ոչ կամսածիկնք¹: Ասեմք. եթէ բնութեամբ իցեն, ընդէր օրէնք ի թագաւորաց դնիցին, եւ սաստք ի յիշխանաց, եւ պատիժք ի դատաւորաց. ոչ ապաքէն վասն կարծելոյ² չարեացն: Եւս, թէ բնութեամբ իցեն չարիքն, ոչ պարտի օրէնսդիրն օրէնս դնել, եւ ոչ իշխանն պատիժս ի վերայ չարագործին ածել³: Ընդէր պատժիցեն զայն՝ որ ոչ կամօքն չար իցէ, որում արգահատելն պարտ էր, եւ ոչ պատիժս ի վերայ հասուցանել:

Եթէ որդւոյ սուր առեալ՝ ի վերայ խաղայցէ⁴, մի լիցի նմա մեղադիր (հայրն), զի ոչ իւր կամաւ⁵ երթայ, այլ չարն տանի զնա յայն: Եւ եթէ ի դրացւոյ եւ ի բարեկամէ թշնամանեսցի՝ մի փոխարէն⁶ թշնամանեսցէ, այլ առաւել արգահատեսցէ եւս. զի ոչ եթէ նա ինչ⁷ թշնամանէ, այլ չարն՝ որ բռնաբար վարէ զնա: Նոյնպէս յորժամ դուստր զմայր անարգիցէ, եւ նու զկեսուր⁸ իւր, եւ կին զայր, եւ ծառայ զտէր, եւ եղբայր զեղբայր, մի ինչ տարցին ընդ միտ⁹ որք անարգեցանն, այլ արգահատեսցեն նոցա՝ որպէս ի չարէն բռնադատելոց¹⁰:

Իսկ եթէ տեսանեմք՝ թէ թագաւորն զիւրոց օրինաց վրէժս պահանջէ, եւ պահանջմամբ վրիժուցն զվնասն

1. Կամսածիկն, կամքէն յառաջ եկող, կամաւոր:

2. Կարծիմ, հոս՝ արգելուիլ, խափանուիլ: — Արնայ մեկնուիլ նաեւ ներգործական բայ վասն կարծելոյ չարեացն, փխկ վասն կարծելոյ զչարիսն. արգելելու համար: Քեր. 392, ԺԸ:

3. Պատիժս ի վերայ (ուրուք) ածել, հասուցանել, պատժել:

4. Խաղամ ի վերայ, յարձակիլ, վրան վազել:

5. Քիչ տեղ կը գտնուի եղակի ձեւով՝ Իւր կամաւ, իւր

րեանց կամաւ, փոխանակ՝ Իւրովք կամօք, եւն:

6. Փոխարէն գոյականն իբրեւ մակբայ ալ կը գործածուի:

7. Ինչ, տես 5, ծան. 3:

8. Ձկեսուր, բուն բուն է սկեսուր. էրկան մայր: Հոս թեբեւս դրչաց սխալմամբ ուամկ. ձեւն առեր է:

9. Ընդ միտ տանիմ, դժկամակիլ, սրդողիլ:

10. Նոցա՝ որպէս բռնադատելոց, երկուքն ալ տրական արգահատեմ բային խնդիր:

կարծէ, եւ դատաւորն զգողն եւ զաւազակն պրկէ¹¹ եւ
քերէ՝ վասն զվնասակարութիւնն ի միջոյ բառնալոյ¹², եւ
հայր զորդի դժնեայ¹³ մահապարտեալ դատաւորաց մա-
տնէ, եւ այլքն ամենեքեան զիւրաքանչիւր զանցնիւր¹⁴ զա-
նարդանաց վրէժս պահանջեն՝ կամ անձամբ կամ իշ-
խանօք, յայտ է թէ չարիքն որ գործին՝ կամաճինք են
եւ ոչ բնականք: Բայց աղէ՛ դու զկարին իսկ զոք շռայ-
լեալ¹⁵ ցանկութեամբ՝ պրկեա եւ մտրակեա, տես թէ
բնաւ ամենեւին¹⁶ գտանիցի՞ ի նմա յիշատակ ցանկու-
թեանն: Եւ արդարեւ ոչ ինչ ընդ վայր ասացեալ է
բան Իմաստնոյն, թէ Տառայ որ ընդ ունին ոչ լսէ՛ ընդ
մկանունս¹⁷ տան լսել նմա:

Նա եւ յայլուստ եւս¹⁸ մարթեմք իմանալ՝ զի մար-
դոյ բնութիւն բարեաց ցանկացող է եւ ոչ չարեաց: Ձի
գողն եւ աւազակն եւ այլ եւս չարագործքն, թէպէտ եւ
զգործ չարագործութեան¹⁹ գործեն, զանուն չարագործու-
թեանն յանձն ոչ կամին առնուլ: Նա եւ կեղծաւորն կեղ-
ծաւորեալ, որ մեղմեխանօք ընկերին կամիցի վնաս առնել,
թաքուցանէ զկեղծաւորութիւնն, եւ որպէս թէ բարւոյ
ինչ խրատ տայցէ՛ հրապուրեալ արկանէ ընդ վնասիւք²⁰

11. Պրկեմ, սաստիկ կապել:
12. Փոխանակ ըսելու՝ Վասն
բառնալոյ ի միջոյ զվնասակա-
րութիւնն: Տես Զ, ծան. 2:
13. Դժնեայ, չար, անպի-
տան:
14. Իւրաքանչիւր եւ անցնիւր՝
նոյնանշան են. ամէն մէկը: Ա եր-
ջինը առաջնոյն հետ կը գործա-
ծուի: Այսպէս եւս՝ Իւրաքան-
չիւր ոգւոց զանցնիւր մարմին
զգեցեալ: Տես Քեր. 282, ծան.
եւ 470:
15. Յօդի փոխադրութիւն.
փոխանակ ըսելու՝ Աղէ՛ մտրա-
կեա դու զոք զկարի իսկ շռայ-
լեալն ցանկութեամբ: — Շռայ-
լիմ, ինք զինքնանկարգութեան,
անառակութեան տալ:

16. Բնաւ եւ ամենեւին նոյ-
նանշան են:
17. Մկանունք, թիկունք,
կունակ:
18. Եւսէն յառաջ սովորաբար
եւ մ'ալ կը գրուի. ինչպէս՝
Եւ յայլուստ եւս: — Եւ այն եւս
սուտ է: — Եւ զինսամս եւս: —
Այլ եւ յայն եւս հայել պար-
տիմք. եւ այլն:
19. Գործ չարագործութեան,
փոխանակ պարզապէս Չարա-
գործութիւն ըսելու, որ գրաբա-
րի յատկութիւններէն է. ասոր
պէս են՝ Գործ նաւազործութեան.
ձեռնադրութիւն ձեռաց, ջրհեղեղ
չուրց, եւն: Տես Քեր. եր. 447:
20. Յանցանքի տակ կը ձգէ,
յանցանք ընել կու տայ:

զանմեղն. եւ եթէ ոչ զբարւոյ զդէմս զգեցեալ²¹ մեղմեխիցէ²², չկարէ ստերիւրել²³ յիրաւանց զիրաւագէտն²⁴:

Նա եւ յորժամ զխիստ ոք իշխան²⁵ կամիցի ի քաղցրութիւն ածել²⁶, չկարէ յայտ երթալ ասել՝ թէ դու խիստ ես. այլ քաղցրախառն բանիւք մատուցեալ ողորէ՛ թէ դու, տէր, քաղցր ես եւ բարերար ամենեցուն, ամենեքին գոհ են զքէն, բոլորք²⁷ առ իրաւագէտս ունին²⁸. եւ այնպէս կարէ մեղմով քաղցրացուցանել զխստութիւն իշխանին, եւ խոնարհեցուցանել ածել յիրաւն եւ յարժան²⁶: Նոյնպէս եւ առ ցասուցեալն եւ տրամեալն եւ առ նախանձոտն քաղցրութեամբ ոք մատչի եւ ցածուցանէ. եւ անտի յայտ է՝ թէ բարեաց ցանկացող է բնութիւն մարդկան եւ ոչ չարեաց:

9.

Գազակք եւ ւնւատուք:

Աէսքն¹ յանասնոցն ի պէտս արարան, որպէս եւ արջառ եւ ոչխար եւ ամենայն ինչ որ ուտելի է եւ կրելի² է, եւ կէսքն վասն երկիւղ ի միտս մարդկան ծնուցանելոյ: Զի թէ գազանք ահագինք են, եւ վիշապք եւ օձք եւ այլ ճճիք վնասակարք, եւ մարդն այնչափ հպարտացեալ է՝ մինչ ըստ³ Աստուծոյ երկիւղին սահմանս արտաքոյ ելեալ անսաստէ, եթէ այնպիսի զարհուրեցուցիչք չէին՝ ո՞րչափ եւս առաւել չկայր երբեք յակաստանի⁴:

21. Զգեմուզ զդէմս (բարւոյ), (բարի) կերպարանիլ, ձեւանալ:
 22. Մեղմեխիւմ, կեղծաւորիլ, անոյշնալ, շողմել:
 23. Ստերիւրել, մոլորեցընել:
 24. Իրաւագէտ, հոս՝ արդարասէր, իրաւունք յարգող:
 25. Խիստ ոք իշխան, փոխանակ՝ խիստ իշխան ոք, կամ իշխան ոք խիստ: Քեր. 272, Ե:
 26. Տես վարը՝ 10, ծան. 24:
 27. Ամենեքին, բոլորք, նոյնանշան են: — Բոլոր բառը շատ ցանցառ կը գտնուի:
 28. Տես 3, ծան. 23:

1. Աէսքն . . . կէսքն կրկնութեամբ. ոմանք, մէկ մասը: Արսուի նաեւ Աէսք այլք, ինչպէս, ոմս զՅովնաննէս, եւ այլք զԵղիս, եւ կէսք զԵրեմիս: — Կիսոց չհաւատամք, եւ զայլս հաւատարիմ համարիմք: Քեր. 281, ԻԳ:
 2. Կրելի, կրող, բեռնաբարձ: Քեր. 128:
 3. Ըստ հայցականով՝ անդին (անցնիլ): Քեր. 136:
 4. Կալ յակաստանի, հաստատ մնալ, պինդ կենալ, չխախտալ:

Նա եւ նորին իսկ՝ որ չարքն կարծին անմտաց՝ երբեք երբեք օգտակարք լինին եւ զերծուցիչք ի մահուանէ: Ջինչ չար քան զօձ կայցէ⁵, եւ ի նմանէ թերիակէ, եւ⁶ ի սպանող դեղոց որք ի նենգութենէ մարդկան կազմեցան՝ չեւ հասուցեալ եւ անդէն բուժէ⁷: Եթէ բնութեամբ չար ինչ էր օձ կամ չարի իրիք արարած, ապա⁸ չգտանէր ինչ ամենեւին ի նմա օգտակար, եւ ոչ զգօնանայր երբեք ի գազանութենէ անտի իւրմէ: Նա աւանիկ տեսանեմք ի հնարագիտութենէ⁹ թովչաց զգօնացեալ, եւ իբրեւ զչուան խաղալիկ է նոցա. եւ բազում անգամ բնակեալ ի տան՝ չմեղանչեն բնակչացն:

Եւ արդ եթէ հեթանոս իցէ՝ որ չար ինչ բնութեամբ կարծիցէ¹⁰, յանդիմանեսցի յիւրոց արուեստակցացն օձապաշտացն, որ այնչափ զգօնացուցանել զօձս գիտեն, մինչեւ կոչել յուր թիւք ի տունս, եւ կերակուրս մատուցանել: Եւ եթէ մոգ իցէ եւ չարի արարած զգազանսն վասն գազանութեանն ասիցէ, ի հասարակաց մտաց փաշաման կրեալ ըմբեղանեսցի¹¹: Ջի եթէ գազանքն չարի արարածք իցեն, եւ երկիր բարւոյ, զիւրդ բարւոյն արարած չարին արարածոց գայեակ մտեալ¹² սնուցիչ լինիցի, որք ի նմանէ կերակրին եւ ի ծոց նորա հանգչին. զի երկու հակառակք իրերաց՝ միմեանց ծախիչք են¹³, որպէս խաւարի՝ լոյս, եւ ջեր՝ սառամանեաց:

տիլ, ապահով ըլլալ: Յակաստանի միշտ ներգոյական հոլով կը գործածուի:

5. Սովորական հարցման ձեւ է, փոխանակ՝ Ջինչ կայ չար քան զօձ: Տես 2, ծան. 3:

6. Եւ, իմացիր՝ որ, որն որ:

7. Հազիւ թէ կը բերես՝ անմիջապէս կ'ողջացընէ: Տես եւ ին գործածութիւնը՝ Քեր. 459: — Հասուցանեմ, տես վերը՝ հասանեմ. 7, ծան. 18:

8. Եթէ... ապա. տես 5, ծանութ. 6:

9. Հատ անգամ բացառա-

կան հոլով կը գործածուի գործիականինչանակութեամբ. ինչպէս նաեւ վերը՝ (երես 3.) Յիւրաքանչիւր առաքինութեանց ստանալ գրարութիւն: Եւ ուրիշ տեղեր յաճախ:

10. Այսինքն. Եթէ ի բնէ չար արարած կայ կարծողը հեթանոս է:

11. Ընդհանուր (մարդկային) միտքէն յանդիմանուի ու պապանձի:

12. Դայեակ մտանեմ. գայեկութիւն բնել:

13. Իրարու հակառակ երկու

Արդ՝ եթէ գաղանք չարի արարածք էին եւ երկիր բարւոյ, ծախել պարտ էր զնոսա երկրի¹⁴ եւ ոչ սնուցանել, սպառել եւ ոչ սերել¹⁵: Ապա եթէ երկիր եւ զգաղանսն սնուցանէ եւ ոչ ապականէ¹⁶, յայտ է՝ եթէ յորմէ արարչէ երկիր լեալ է՝ ի նմանէ եւ գաղանքն արարեալ են. եւ չիք ինչ չար բնութեամբ. քանզի չիք ինչ չար արարիչ բնութեամբ: Եւ մանաւանդ թէ եւ գաղանք իսկ, զորոց ասեն՝ թէ ի չարէ արարչէ եղեալ են, ցուցանեն թէ չեն ուստեք՝ այլ¹⁷ յերկրէ, այնու զի յերկրէ կերակրին, եւ ի նմա բնակեն, եւ անդրէն ի նոյն շրջեալ¹⁸ հողանան:

Նա՛ թէ եւ ի չարէ ինչ էին չարք արարեալք¹⁹, ոչինչ ի նոցանէ օգտակար գտանէր, այլ ամենեւին իսկ մնասակար: Իսկ արդ եթէ տեսանեմք, զի կիսոցն մորթք պատսպարան մերկութեան մերոյ լինին, եւ կիսոցն²⁰ ճրագուն գեղնեղի²¹ լինի, եւ այլ ինչ՝ յանդամոցն. որպէս առիւծուն եւ արջոյ եւ այլոցն՝ ըստ իւրաքանչիւր մի ըստ միոջէ. յայտ է՝ եթէ ի բարւոյ արարչէ լեալ են, վասն միոյ իրիք օգտակարին գտանելոյ ի նոսա²²: Զի որ չար ինչ է՝ նորա եւ ամենայն ինչ²³ մնասակար է, եւ մորթ

բան՝ մէկը զմէկ կը սպանեն: — Իրերաց, միմեանց. տես 2, ծանօթ. 11: Քեր. 282, ծան:

14. Այսինքն՝ երկիրը պէտք էր զանոնք ոչնչացընել, փճացընել:

15. Սերեմ, սերունդն աճեցընել, բազմացընել:

16. Ապականեմ, (ախ բառէն.) հոս՝ անհետ ընել, ջնջել, կորսընցընել:

17. Այլ, եթէ ոչ, բայց եթէ:

18. Ի նմա բնակեն, եւ անդրէն ի նոյն շրջին: — Սա, դա, նա դերանունները կրկնուելուն նախ սա, այս եւ այն եւ ապա սոյն կը գործածուի. տես Քեր. 337, ծան. եւ 470: Յայդ իսկ ծնեալ եմ, եւ ի դոյն իսկ ե-

կեալ: — Նորա իշխանութեամբ եւ նորիս հրամանաւ:

19. Այսինքն, եթէ նաեւ չար մէկէ մը (իրենք ալ) չար ստեղծուած ըլլային:

20. Կիսոցն... եւ կիսոցն. տես վերը՝ ծան. 1:

21. Անյայտ բառ. թերեւս՝ սրտի նեղութեան դեղ:

22. Վասն միոյ իրիք օգտակարին գտանելոյ ի նոսա. Անոնց վրայ օգտակար բան մը գտնուելուն համար: Փոխանակ ըսելու՝ Վասն գտանելոյն ի նոսա միոյ իրիք օգտակարի. (ուղղական՝ մի ինչ օգտակար): Շրջման ձեւ եւ յօդի տեղափոխութիւն:

23. Նորա եւ ամենայն ինչ, անոր ամէն բանն ալ:

Եւ միս. այլ նոցա՝ որպէս զմորթն զգենումք եւ ոչ վնասէ. եւ²⁴ զմիսն եթէ սիրտ ուրուք առնոյր²⁵ եւ ուտէր՝ ոչ վնասէր. որպէս վարազի որ գաղանագոյն է քան զամենայն գաղանս՝ ուտի միսն եւ ոչ վնասէ. նոյնպէս եւ նոցայն՝ եթէ ուտէր ոք՝ չվնասէր:

Եւ յարջառ, զոր ասեն՝ եթէ ի բարւոյ արարչէ արարեալ է, գտանի ինչ վնասակարութիւն: Զցլու միս ուտել զարման է մարմնոյ, բայց եթէ զարիւնն ոք ըմպիցէ²⁶ սատակի: Նոյնպէս եւ ի բանջարս է ինչ՝ որ առանձինն սատակիչ է, եւ խառնեալ ընդ այլ բանջարս՝ բժշկիչ պէտքէս ցաւոց լինի: Զմանրագորն եթէ ոք լոկ ուտիցէ՝ սատակիչ է, եւ խառնեալ ընդ այլ արմատս՝ քնածու լինի քնահատաց²⁷: Եւ զհազար՝ եթէ ի տօթ ժամանակի ուտիցէ ոք, քանզի զովացուցիչ է, զտապս ի փորոյն փարատէ, եւ եթէ ի հով ժամանակի ուտիցէ ոք, վնասէ. եւ եթէ զջուրն քամեալ անապակ ըմպիցէ ոք, սատակի, եւ եթէ զսերմն աղացեալ՝ ջրով ըմպիցէ ոք, ի ցանկութենէ արկանէ²⁸: Եւ կանեփուկն թուփ ինչ է, որոյ սերմն նորա²⁹ դեղ է, եւ նոյն դարձեալ կասեցուցիչ ցանկութեան: Եւ մոլախինտոգ, որ առանձինն ի յայտնի ինչ ժամանակի սպանող է, նովիմք³⁰ զմաղձս հնացեալս հնարին³¹ բժիշկք հատանել: Եւ կաղանջանան ազգ ինչ³² առանձինն սպանող է, եւ խառնեալ ընդ այլ դեղոյ՝ մաղձադեղ է բուժիչ ի մահուանէ:

24. Իմացիր՝ Նոյնպէս եւ:

25. Եթէ սիրտն առնոյր, եթէ սիրտը տանէր, եթէ չգանէր:

26. Փոխանակ՝ եթէ ոք զարիւնն ըմպիցէ: Տես 1, ծան. 1:

27. Քնահատներուն քուն կը բերէ: Քնածու լինի, փոխանակ՝ քուն ածէ: Տես 5, ծան. 15:

28. Արկանսով զոր յիմեքէ կը նշանակէ՝ բան մը կորսնցընել տալ. բանէ մը զրկել: Այսպէս եւս՝ Յարեւէ արկանսով, արեւէն (կեանքէն) զրկել, սպաննել:

29. Նորա աւելի գրուած է. տես Քեր. եր. 352, ծան. եւ 333, Ե:

30. Մոլախինտոգ՝ . . . նովիմք զմաղձս հատանն. գլխաւոր գոյականն (որ հոս գործիական ըլլալ պէտք էր,) անհոլով թուղուած է, եւ անոր տեղ դերանուն մ'աւելցուած: Քեր. երես 354:

31. Հնարիմ, (կր. ձեւով.) ճարը գտնել, ճամբան գտնել:

32. Կաղանջանան ազգ ինչ.

Արդ յայսպիսի իրս անհարթս՝ առ ոչ ուղիղ հայելոյ³³, կարծեցին՝ եթէ չար ինչ բնութեամբ իցէ: Բայց Աստուած այսպէս իմաստուն զմարդն կազմեաց³⁴, զի եւ ի դարմանիչսն մարթիցէ վայելել³⁵, եւ որք փնասակարքն կարծիցին՝ եւ անտի եւս³⁶ հնարիւք օգտակարութիւնս կարիցէ գտանել:

Այնչափ ինչ չար ի գազանացն բնութեամբ ոչ գոյր, մինչեւ ածեալ զնորարարսն առ նորաստեղծն³⁷ նմա նոցա անուանս հրամայէր դնել³⁸. այլ յետ յանցանելոյ³⁹ մարդոյն զԱստուծոյ պատուիրանաւն՝ տուան նմա զարհուրեցուցիչք առ ի չհպարտանալոյ հողեղինին՝ որ ի հողոյ եղեւ եւ ի հող դառնալոց էր:

Եւ առաջնոյ չփնասակարութեան գազանացն մարդոյ⁴⁰ այժմու համբոյրս եւ ընտելութիւնս⁴¹ վկայեն: Չի ոմն զգայլոյ կորիւն սնուցանէ, եւ իբր զչան կորիւնս՝ առ ընտելութեան ընդ անձն անկանին⁴²: Եւ միւսն զառիւծու կորիւն սնուցեալ՝ ածէ ի համբոյր եւ ի քծինս⁴³, մինչեւ պատել զսնուցանելեաւն⁴⁴. եւ եթէ այլ ոք ի նա⁴⁵ հուպ

կաղնչանին մէկ տեսակը: Ուղղական՝ Կաղանչանն, որ բոյս մըն է:

33. Ուղիղ չնայելնուն՝ ուղիղ չըմբռնելնուն համար:

34. Այսինքն՝ Այնպէս իմաստուն արար զմարդն:

35. Վայելեամ սովորաբար ներգոյական՝ եւ երբեմն գործիական կամ բացառական հողով խնդիր կ'առնու:

36. Որք փնասակարքն կարծիցին՝ եւ անտի եւս... փոխանակ՝ Եւ յայնցանէ եւս որք փնասակար կարծին: — Անտի, ուստի, ուր մկբյ՝ փոխանակ չերանուան. տես Քեր. 349, ԻԱ:

37. Նորարար եւ նորաստեղծ նոյնանչան են:

38. Այսինքն, Հրամայեաց նմա՝ (մարդոյն) անուանս դնել նոցա, (գազանաց):

39. Սովորաբար՝ անցանել (զպատուիրանաւ) եւ ոչ Յանցանել:

40. Չփնասակարութիւնս գազանացն՝ մարդոյ. գազաններուն մարդու չփնասելը. — Դազանացն՝ սեռական. Մարդոյ՝ տրական:

41. Հիմակուան հեղութիւնն ու ընտանութիւնը (վկայ են):

42. Ընդ անձն անկանին, (մարդուն) վրան կ'ելեն, կամ՝ կը նետուին:

43. Ի համբոյր ածեմ, ի քծինս ածեմ, (հոս երկուքը միացած.) քծնելու չափ ընտանեցընել, մեղմացընել: Տես 10, ծան. 24:

44. Այնչափ որ զինք սնուցողին կը փաթթուի: — Մինչեւ աներեւութով. տես Քեր. 412, է: — Մսուցանելի, սնուցիչ: Քեր. 128 եւ 416:

45. Ի նա, ի կորիւնն:

գայցէ, չմոռացեալ զբարս գաղանութեանն՝ ի վերայ յարձակի. եւ նորա⁴⁶ սաստեալ գաղանին իբր շան, ցածուցանէ յանսաստ⁴⁷ գաղանութենէն⁴⁸: Եւ այլ ոք⁴⁹ զարջոյ թոժիւն⁵⁰ սնուցեալ՝ կաքաւիչս ուսուցանէ⁵¹, եւ նմանեցուցեալ բարուց մարդկան՝ զգաղանաբարոյն ցածուցանէ: Եւ այլ ոք զկապիկս անապատականս ըմբոնեալս՝ հտպիտս եւ ընչապտուկս եւ ամենաչար ուսուցանեն⁵²: Եւ այլոց զբարբս իգակերպս կալեալ՝ թովչութեամբք յընտելութիւն մարդկան ածեն⁵³, ջրեցուցեալ⁵⁴ զթոյնսն սպանողս:

Արդ՝ եթէ չար ինչ էին գաղանքն բնութեամբ, չէր հնար վնասակարացն ընդ իւրեանց վնասակարին⁵⁵ ընտելութիւն ունել:

10.

Բնութիւն հրեշտակաց:

Հրեշտակք եւ դեւք եւ ոգիք մարդկան անմարմինք են: Հոգիս կոչէ զնոսա (Գիրն) վասն արագութեանն, որպէս զի՝ ասիցէ՝ թէ քան զհողմս թեթեւք են. քանզի

46. նորա, մարդոյն:
47. Ասաստ, անսանձ, անզուսպ, ապստամբ:
48. Ցածուցանէ (զնա) ի գաւանութենէն. նոյն էր թէ բսէր՝ Ցածուցանէ (զնորա) գաղանութիւնն:
49. Ոմս զգայլոյ կորիւն, . . եւ միւսն զսոսիւծու, . . եւ այլ ոք զարջոյ. տես վերը՝ ծան. 1:
50. Թոժիւն, (արջու) ձագ. Այս բառն ուրիշ տեղ չէ գրանուած:
51. Կաքաւչութիւն կը սորվեցընէ. Քեր. 225: — Կաքաւիչս փոխանակ Կաքաւիչ. տես Քեր. 464:
52. Այս մասն Զարտուղութեան ձեւով է. (Քեր. 464) Ըմբոնեալս փոխանակ Ըմբռնեալ. Քեր. 432, ԺԴ: Ուսուցանեն յոգն. փոխանակ՝ Ուսու-

ցանէ: — Հտպիտս եւ ընչապտուկս (խեղկատակ եւ քիթը խաղցընող) եւ ամենաչար ուսուցանեն. տարբեր կիտադրութեամբ կրնայ երկու կերպ մեկնուիլ, բայց ընդհանուր իմաստը յայտնի է: Տես նաեւ նախընթաց ծան. 51: — Ամենաչար, (իբր յն. πάγκακος,) ամէն կերպով չար, չարածճի:
53. Յընտելութիւն ածեմ. տես վերը՝ ծան. 43:
54. Ջրեցուցանեմ, (սովորաբար՝ Ջրեմ.) ոչնչացընել, անզօր ընել, եղծանել:
55. Ընդ իւրեանց վնասակարին, իրենց վնաս ընողին հետ: — Այստեղ աշխարհաբար երեւց տրական է, բայց գրաբար իւրեանց՝ սեռական: Քեր. 262, Բ:
1. Որպէս զի, հոս՝ իբրեւ թէ:

ոգւոյ եւ հողմոյ անուն եբրայեցերէն եւ յունարէն եւ ասորերէն նոյն է. նա թէ եւ հայերէն ոք մանր միտ դնիցէ² նոյնպէս գտանի. յորժամ տազնապեալ ոք յումեքէ իցէ³, ասէ, Չես ոգի կլանել, Չես ոգի առնուլ⁴. եւ այնու՝ զօրոյս զոր միշտ ծծեմք՝ յայտ առնէ: Եւ բոցեղէնս կոչէ զնոսա վասն սաստկութեանն: Այլ ոչ եթէ ի բնութենէ⁵ հողմոյ եւ հրոյ են⁶, զի եթէ ի բնութենէ հողմոյ եւ հրոյ էին, ապա⁷ եւ նոքա յիրաւի մարմնաւորք կոչէին, եւ ոչ անմարմինք. քանզի որ մարմնաւոր է՝ ի չորից հիւթից⁸ յօդեալ⁹ է, որպէս մարմինք մարդկան եւ բնաւ¹⁰ անասնոց. եւ որ ինչ անմարմին է՝ նա պարզ բնութիւն է¹¹, որպէս հրեշտակաց¹² եւ դիւաց եւ ոգւոց մարդկան:

Եւ երեքեան ջոկքս այսոքիկ, քանզի համաբնեայք¹³ են՝ նմանագոյնս եւ նովին իսկ անուամբ անուանին¹⁴: Ասի հրեշտակ՝ Ոգի, այլ ոգի հարկաւոր¹⁵, որ է հնազանդ եւ կամակատար. ասի եւ դեւ Ոգի¹⁶, այլ ոգի չար վասն անհնազանդութեանն եւ ապստամբութեանն, զոր թէպէտ եւ ի մեր լեզու Այս չար ասեմք, որպէս ի խտրանաց¹⁷ հարցն

2. Շրջումն, փոխանակ ըսելու՝ նա եւ հայերէն՝ եթէ ոք մանր միտ դնիցէ:
 3. Շրջումն, փոխանակ՝ Յորժամ ոք յումեքէ տազնապեալ իցէ:
 4. Ոգի կլանել, Ոգի առնուլ, շունչ առնուլ, հանգչիլ:
 5. Բնութիւն (հրոյ), գոյացութիւն, տարր:
 6. Ոչ եթէ ի բնութենէ հրոյ են. փոխանակ՝ Չեն ի բնութենէ հրոյ: Այս ձեւով ոչ եթէ բաւական յաճախեալ է: Ոչ եթէ ի փշոց ըսողն թուզ:
 7. Եթէ... ապա. տես 5, ծան. 6:
 8. Սովորաբար՝ Հիւթոց:
 9. Յօդեմ, բաղադրել:
 10. Բնաւ, ամենայն:
 11. Գեղեցիկ ըսուածք է. փոխանակ ըսելու՝ Եւ անմարմինս

պարզ բնութիւն է: Տես Քեր. 341, 2:
 12. Լուեյեայն կ'իմացուի՝ բնութիւնն հրեշտակաց:
 13. Համաբնեայ, բնութենակից:
 14. Պատշաճապէս ալ նոյն անուամբ կը կոչուին: — Նմանազոյնս բառն աւելի յաճախ կը գործածուի իբր՝ Յարմարապէս, ի դէպ: Մտադրութեան արժանի է նաեւ եւ շաղկապը:
 15. Հարկաւոր, այսինքն Որ ի հարկի եւ ի ծառայութեան կայ. հպատակ. — այս է բառիս նշանակութիւնն ըստ հին նախնեաց:
 16. Ասի եւ դեւ ոգի, Գեւն ալ ոգի կ'ըսուի:
 17. Խտրանք հասարակօրէն կը գործածուի իբրեւ աւելորդապաշտութիւն, սխալ ըմբռնումն, եւ այլն:

մերոց առաջնոց՝ ըստ սովորութեան ի մեզ կարգելոյ, այլ գիտեմք՝ եթէ այսն հողմ է, եւ հողմն՝ ոգի, ըստ յառաջագոյնն ասացելոյ¹⁸: Քանզի յորժամ մէք ասեմք՝ թէ Սիբ շնչէ, Ասորնեայք¹⁹ ասեն՝ Այս շնչէ. եւ վասն տարածութեանն միայն եւ արագութեան կոչին հրեշտակք եւ դեւք եւ հողիք մարդկան՝ Ոգեղէնք, որ է հողմեղէնք: Բայց բնութիւն նոցա ի վեր է քան զհողմ եւ քան զհուր, նուրբ եւ արագ քան զմիտս:

Եւ չեն ինչ զարմանք՝ թէ նորա մերոց դրացեաց արարածոց անուամբքս անուանին²⁰, ուր եւ նոցա արարիչն ոչ գարշի զայնպիսի անուանս զինքեամբ առնուլ²¹ վասն իրիք իրիք տեսչութեանց²²: Որպէս իջեալ ի դրախտն առ Ադամ՝ ոտնաձայն իբրեւ զմարդ առնէր²³: Եւ եկեալ որդւոյ առ Աբրահամ երկուք հրեշտակօք՝ արժանի առնէր ճաշ ի վրանի նորա ուտելոյ²³: Եւ ի խօսս մատուցեալ ի լերինն ընդ Աբրահամու, զերկուս պատանիս իւր՝ զհրեշտակս մարդկակերպեալս՝ ի Սողոմ առ գեղեցիկ ասպնջականն առ Ղովտ արձակէր: Եւ հրացուցեալ եւ չայլայլեալ զհրեշտակն ի մորենւոջն, ի մարդկեղէն բարբառ ածեալ²⁴

18. Ինչպէս որ յառաջ ըսուեցաւ. փոխանակ՝ Ըստ յառաջագոյն ասացելոյն: Քեր. 326: — Ա՛ականարկէ յառաջ ըսածը՝ թէ «Ոգւոյ եւ հողմոյ անունն նոյն է:», — Ա՛ուզէ ըսել՝ թէ հողեղէններուն՝ հողմ, այս, հուր եւ այլն անունները կը տրուին՝ նմանութեամբ միայն. եւ թէ՛ Ոգի, այս, սիբ, հողմ՝ ըստ ինքեան նոյնանշան բառեր են:

19. Ասորնեայք, Ասորիները:

20. Մեզի դրացի կամ մեր քովի արարածներուն անուամբը կը կոչուին հողմ, հուր, բոց:

21. Զինքեամբ առնուլ, (կըսուի նաեւ Զանձամբ առնուլ,) իւր վրան առնուլ:

22. Վասն իրիք իրիք տեսչութեանց, ինչ ինչ տնօրէնու-

թիւններու համար. այս այն պէտք եղածը կատարելու համար: — Ուղղական՝ Ինչ ինչ տեսչութիւնք:

23. Ոտնաձայն իբրեւ զմարդ առնել. ճաշ ի վրանի նորա ուտել, Եզնկայ սովորական դարձուածքն են. ինչպէս ասկէ յառաջ եւ ետքը շատ տեղեր:

24. Մարդու կերպ խօսել տալով: — Մտադրութեան արժանի է ածեմ բային այս գործածութիւնը. Ածեմ (գոք) ի գիտութիւն, գիտցընել. Ածեմ յերկիւղ եւ ի խրատ, վախ տալով զգաստացընել. Ածեմ յարժանն եւ յիրաւ, պատշաճն ընել տալ, չափի բերել, եւ այլն: Նոյնպէս՝ Ի հաստուսկամ ի գոյ ածեմ. Ի հաւան, ի պատիւ, ի կերպարանս ածեմ, եւ այլն:

տայր ընդ Մովսեսի խօսել: Եւ այրակերպեալ զզօրավարն իւր զՄիքայէլ՝ զօրագլխին իւրում Յեսովայ ի դաշտին ցուցանէր: Եւ առաքեալ Տրեշտակ ի տուն Մանուէի խօսել ընդ նմա՝ մարդկօրէն ընծայեցուցանէր²⁵: Եւ երբեք երբեք գրեթէ մարդացեալ իսկ²⁶ բերան ի բերան եւ ձեռն ի ձեռն²⁷ ընդ բարեկամին իւրում ընդ Մովսեսի խօսէր: Եւ առնն թագաւորի²⁸ թախծելոյ ի հարուածոցն, Տրեշտակ ի կերպարանս մարդոյ սուսեր ի ձեռն ցուցանէր: Եւ իւր իսկ՝ երբեմն իբրեւ զհինօրեայ, երբեմն իբրեւ զմատաղօրեայ՝ վասն այլ եւ այլ տեսչութեանց²⁹ կերպարանեալ³⁰ ցանկալոյ առնն³¹ երեւէր: Եւ այնպէս՝ իւր եւ իւրոց ծառայիցն նոյնգունակ երեւելով³² զառաւել սիրոյն զոր ընդ մարդոյն ունէր՝ յայտ առնէր³³:

Եւ միանգամայն իսկ ասացեալ³⁴ թէ որ ինչ ի զգայնոցս շօշափի կամ զննի կամ ազգի³⁵ այն մարմնաւոր է, եւ որ զգայնոց³⁶ ոչ ազգի՝ անմարմին: Նուրբ է տարր լուսոյ, այլ զի ակամբ զննի՝ մարմնաւոր է, նուրբ է տարր օդոյ, այլ զի ցրտութեամբն ազգի մարմնոյ՝ մարմնաւոր է, նուրբ է տարր հրոյ, այլ զի ջերմութեամբն ազգի մարմնոյ՝ մարմնաւոր է, նոյնպէս եւ ջրոյ՝ որ քան զճանուսն նրբագոյն է, եւ քան զթեթեւն թանձրագոյն:

25. Մարդկօրէն ընծայեցուցանէր, մարդակերպ երեւցուց կամ առջեւն հանեց: — Հոս եւ վարը դարձեալ անկատարները կատարեալ ժամանակի տեղ դրուած են. տես Ծ, ծան. 25:

26. Յետադաս իսկ՝ բառին ոյժ տալու համար: Տես Ծ, ծանօթ. 1:

27. Բերան ի բերան եւ ձեռն ի ձեռն, (երկուքը նոյնանշան են այստեղ.) Դէմ առ դէմ, երես երեսի:

28. Այսինքն՝ Գաւթի:

29. Տես ծան. 22:

30. Կերպարանսիմ, ձեւանալ:

31. Այսինքն՝ Գանիէլի մարգարէի:

32. Իրեն եւ իւր ծառայից (հրեշտակաց) նոյնպէս երեւալովք:

33. Փոխանակ ըսելու՝ Յայտնէր զսէրն մեծ զոր առ մարդն ունէր:

34. Այսինքն՝ Մէկանց ըսելով, համառօտ խօսելով: — Ասացեալ փոխանակ Ասելով. տես Քեր. 401, 402: — Յաջորդ թէ շաղկապն աւելորդ է:

35. Ազգիմ, զգացուիլ:

36. Զգայունք, զգայարանք:

11.

Համբարտար, Յուշկապարիկք եւ այլք :

Նախ զայն տեսցուք՝ թէ բնաւ գուցեն¹ այլ ինչ արարածք բանաւորք քան² զհրեշտակս եւ զգեւս եւ զմարդիկ: Ձի չիք ինչ արարած բանաւոր արտաքոյ քան զայս երիս ջոկս: Թէպէտ եւ ասին ինչ անուանք ի Քրոց՝ յուշկապարկաց կամ համբարտաց կամ պարկաց, ըստ կարծեաց մտաց մարդկան ասին, եւ ոչ ըստ բնութեան. քանզի դիւաց է կերպարանս կերպարանս ցուցանել, եւ մարդիկ ըստ կերպարանացն անուանս դնեն: Արպէս յորժամ քաղաքք եւ գիւղք աւերեսցին³, եւ անդ դեւք բնակիցեն, եւ կեղծս ի կեղծս⁴ յայտնիցին, եւ մարդկան ըստ կեղծեաց նոցա անուանս եղեալ⁵ զոմն յուշկապարիկ, զոմն պարիկ, զոմն համբարտ կոչիցեն. նոյնպէս եւ գրոց ըստ մարդկան կարծեացն եկեալ⁶ առ ի նշանակելոյ զաստիութիւն աւերածի աշխարհին՝ յուշկապարկաց ասեն բնակել⁷ յաւերակսն, զոր յոյն լեզու իշացուլս ասէ:

Արդ ցուցցեն թէ գտանիցին իշացուլք ի Բաբելոնի: Ապա ուրեմն յայտ է՝ եթէ անուանք առանց անձանց են յուշկապարկաց եւ իշացլուց⁸, իբրեւ զծովացուլն՝ զոր ի կովէ ելեալ ասեն, եւ զպայն իմն⁹ ի մարդկանէ, եւ զառլեզն՝ ի շանէ: Ձի ի մարմնաւորէ աներեւոյթ ինչ ոչ ելանէ, որպէս եւ ոչ յաներեւութէ իմեքէ՝ մարմնաւոր, ոչ երբեք ի մարդկանէ ելեալ¹⁰ պայն՝ եթէ

1. Թէ բնաւ գուցեն. թէ կան երբեք:
 2. Այլ քան... տես քեր. եր. 257:
 3. Փոխանակ՝ Աւերիցին: Տես քեր. 370, ԺԲ:
 4. Կեղծս ի կեղծս, (մկբյ.) շինծու, սուտու մուտ կերպերով:
 5. Եւ մարդիկ՝ անոնց երեւցուցածին համեմատ մէյմէկ անուն դնելով:
 6. Ըստ մարդկան կարծեացն

եկեալ, մարդկան կարծեացը յարմարելով:
 7. Փոխանակ՝ Ասեն թէ յուշկապարիկք բնակեսցեն: քեր. 410, Ձ:
 8. Այսինքն՝ Անուանք յուշկեւ իշացլուց են՝ առանց անձանց. անանձն լոկ անուններ են:
 9. Զպայն իմն, Պայ անուամբ քան մը:
 10. Թերեւս ուղղագոյն՝ Է ելեալ կամ Է լեալ:

առ երէս արածիցի¹¹, եւ ոչ ի կովուց ծովացուլն ելեալ՝ եթէ ի ծովակս բնակիցէ: Ձի մարմնաւորի չէ հնար՝ թէ ի ջուրս կեցէ¹², որպէս եւ ոչ ջրականին՝ թէ ի ցամաքի կեցէ. եւ ոչ ի շանէ ինչ ելեալ՝ եթէ¹³ ընդ աներեւոյթ զօրութիւնս ինչ կեցէ, եւ յորժամ վիրաւոր ոք անկեալ ի պատերազմի դնիցի թէ լիզիցէ եւ ողջացուցանիցէ, զոր արալէզն կոչեն. այլ ամենայն՝ առասպելք են¹⁴, եւ պառաւաց¹⁵ դրդջիւնք, եւ մանաւանդ թէ ի դիւանց իսկ մոլորութենէ:

Այլ եւ վիճեալ եւս¹⁶ պնտին ի բանիցն վերայ: Մին ասէ՝ թէ ի մերում գիւղ¹⁷ ծովացուլ զկով գործեաց¹⁸, եւ զգոչիւնն հանապազ մէք լսեմք ամենեքեան: Եւ միւսն ասէ. զպայն իսկ իմ աչօք տեսեալ է¹⁹:

Միթէ եւ զարալիզէն եւս²⁰ ոք կարիցէ ասել՝ թէ եւ զայն ուրուք տեսեալ իցէ²¹: Եւ թէ²² յառաջին ժամանակսն արալէզք լիզէին զվիրաւորս եւ ողջացուցանէին, անդ ընդէր ոչ լիզիցեն եւ ողջացուցանիցեն²³. ոչ նոյն պատերազմուք են եւ նոյնպէս վիրաւորք անկանին²⁴:

11. Եթէ առ երէս արածիցի, որ երէոց հետ արածուի: — Այս խօսքը գրուած կը դռնենք՝ Առ երես արարած իցէ, որ յայտնապէս գրչի սխալ է: — Ոչ... եթէ... տես 1, 15:

12. Կեամբ բային ստորադասականն է կեցեմ, (փոխանակ կեայցեմ.) զոր անհմուտ գրիչները կեցցեմ ըրած են: — Չէ հնար թէ ի ջուրս կեցէ, փոխանակ Չէ հնար կեալ ի ջուրս: Տես Քեր. 405, ԻԸ:

13. Ոչ... եթէ. տես 1, 15:

14. Ամենայն՝ առասպելք են, բոլորն ալ առասպել է: Հոս ամենայն, որ միշտ եզակի է, յոգն. բայ ունի՝ ինդիրն յոգն. ըլլալուն համար: Քեր. 286, 1. եւ 223, Գ:

15. Սովորականն է՝ Պառաւունք, պառաւանց:

16. Եւ... եւս. տես 8, 18:

17. Սովորաբար՝ Ի մերում գեղջ:

18. Գործեաց, հոս՝ ծնաւ, յառաջ բերաւ:

19. Սովորական կարգն է՝ Չպայն իմ իսկ աչօք տեսեալ է. — ինչպէս խօսքին իմաստն ալ կը պահանջէ:

20. Եւ... եւս. տես 8, 18:

21. Թէ ան ալ մէկը տեսած ըլլայ:

22. Եւ թէ. ուղղելի կ'երեւայ՝ եթէ:

23. Ա՞րդ ընդէր ոչ լիզիցեն եւ ողջացուցանիցեն. հիմայ ինչու չեն լզեր ու ողջացրներ: — Երկու իրարու կապ ունեցող բայերուն՝ բաւական է առաջինին վրայ միայն ոչ դնել: Քեր. 456, Ե: —

24. (Հիմայ ալ) նոյն պատերազմները չկան, եւ նոյնպէս չեն վիրաւորներ իյնար:

12.

Վիշապք եւ նհանգք:

Այլ եւ վիշապք, ասեն, եւ նհանգք¹ կեղծս ի կեղծս լինին²: Վիշապն որ մարմնաւոր է՝ զլուր կերպարանսն ոչ կարէ փոխել: Չի որպէս մարդոյ ոչ է հնար փոխել ի կերպարանս ինչ յոր եւ կամիցի, նոյնպէս եւ ոչ վիշապին: Եւ ոչ վիշապք զտոհմականս արդեանց³ կրեն, եւ ոչ գրաստ գոյ նոցա՝ եթէ⁴ զարդիւնս ի կալոց ուրեք կրիցեն⁵: Եւ ի զուր է կալ կալն ասել ումեք ի կալս՝ եւ ոչ Ա՛ռ ան⁶: Չի վիշապն, որ ինքն⁷ գրաստ է, այնու զի անասուն եւ անխօսուն է⁸, զիարդ որ ինքն գրաստ է զայլ գրաստ վարիցէ: Չի վիշապի այլ ազգ ինչ բնութիւն չէ՝ եթէ ոչ օձի, այն յայտ իսկ է⁹. Եւ զօձ յաղթանդամ կամ զգազան ինչ ծովածին՝ կոչեն Գիրք վիշապ, որպէս զմարդ յաղթանդամ Հսկայ անուանեն¹⁰, նոյնպէս եւ զօձ ցամաքային անճոռնի¹¹ եւ զգազանն ծովական լեռնաձեւ, (զկիտացն ասեմ եւ զգեղիինաց¹²), վիշապս ա-

1. Նհանգ, (պրս. բառ.) որ կոկորդիլոս կը նշանակէ, հին Հայոց քով համբաւուած էր գետերու վրայ երեւցող այլակերպ ցուցանք:
 2. կերպ կերպ կը ձեւանան: Տես եւ 11, ծան. 4:
 3. Տոհմականք, արդիւնք, նոյնանշան են. արտերու բերք: Տես 1, ծան. 2:
 4. Ոչ... եթէ. տես 1, ծանօթ. 15:
 5. Որ երկրի բերքերը կալերէն վերցընեն՝ տեղ մը կրեն:
 6. Կալ կալն ասել ումեք. (յօդի յառաջդասութիւն. Քեր. 325, 4.) փիսկ՝ Ասելն կալ կալ: Ումեք տրական անուն բայի է ասելին: Քեր. 215, Ա: — Իմաստն է. Վայրասպար է որ կալերուն մէջ մարդ կալ կալ ըսէ (վիշապին), եւ չըսէ Ա՛ռ ան: Կը կարծէր ռամիկը՝ թէ Ա՛ռ ան որ ըսես վիշապին՝ բերքերը

կ'առնու կը տանի. ուստի կալ կալ ըսելու ես որ քեզի թողու:
 7. Որ ինքն: Որ դերանունէն ետքն անձնական դերանուն մ'ալ կ'աւելցուի՝ աւելի բացայայտութեան համար: Քեր. 333, Ե. եւ Ծան. **:
 8. Այնու զի եւն. Անբան անասուն ըլլալուն համար: Այս կերպով ստէպ կը գործածուի Այնու զի:
 9. Թէ վիշապն օձէն տարբեր բնութիւն չունի՝ այն յայտնի է: — Նախադաս զի (փոխանակ թէ) բաւական յաճախ է:
 10. Այսինքն թէ սուրբ Գիրքն զյաղթանդամ մարդը Հսկայ կ'անուանէ:
 11. Անճոռնի, խոշոր, յաղթ, վիթխարի:
 12. Զկիտացն ասեմ, եւայլն. բացայայտելոյն կամ մեկնուելու բառին հոլովը պատմականի կը դառնայ. տես 6, ծան. 36: Այս-

նուանեն: Եւ այլ ինչ ոչ են վիշապք՝ բայց օձք մեծա-
 մեծք ցամաքայինք, կամ ձկուկք անարիք¹³ ծովականք, զո-
 րոց ասեն թէ լեռնաբերձք¹⁴ եւ մեծամեծք են. եւ որս
 եւ կերակուր նոցա մանր ձկուկք են¹⁵. որպէս եւ օձից մե-
 ծամեծաց՝ մանր մանր ինչ ճճիք կամ անասուկք:

Եւ ոչ որս երբեք՝ որպէս մարդկան՝ արարեալ են
 վիշապաց¹⁶ կամ առնիցեն. եւ ոչ տաճարք՝ իբրեւ մար-
 դկան՝¹⁷ են նոցա ի բնակութիւն. եւ ոչ զոք ի թագաւո-
 րազգեաց եւ ի դիւցազանց ունին կապեալ առ իւրեանս
 կենդանի: Այլ որպէս զԱղեքսանդրէ խաբէին դեւք¹⁸
 թէ կենդանի կայցէ, (որոց ըստ եգիպտական հնարողու-
 թեանն կապեալ արկեալ¹⁹ կախարդանօք զդեւ ի շիշ,
 կարծեցուցանէին թէ Աղեքսանդրոս կենդանի իցէ եւ
 մահ խնդրիցէ, եւ գալուստն Քրիստոսի խայտառակեաց
 զխաբէութիւնն եւ եբարձ ի միջոյ զգայթագղութիւնն,)
 նոյնպէս եւ մոլորութիւնն դիւաց խաբեաց զդիւցապաշտս²⁰
 չայոց, եթէ զոմն Արտաւազդ անուն արգելեալ իցէ
 դիւաց, որ ցայժմ կենդանի կայ, եւ նա ելանելոց է եւ
 ունելոց զաշխարհս, եւ ի սնտի յոյս կապեալ կան ան-
 հաւատք, որպէս եւ շրեայք՝ որ ի զուր ակնկալութիւն
 կապեալ կան, եթէ Գաւիթ գալոց է՝ շինել զՆրուսաղէմ
 եւ ժողովել զշրեայս եւ անդ թագաւորել նմա նոցա²¹:

տեղ՝ փոխանակ Չկէտան ասեմ
 ըսելու. ինչպէս ուրիշները կը
 գրեն:

13. Անարի, յաղթ, խոշոր,
 վիթխարի:

14. Լեռնաբերձ, լեռան պէս
 բարձր ու մեծ: Քիչ մը վերը՝
 Լեռնաձեւ, որ նոյն է:

15. Կերակուր եզակի անուան
 բայի՝ են յոգն. բայ, վասն զի
 խնդիր բնութեանն յոգն. է:
 Քեր. 223, Գ:

16. Այստեղ երկու կերպն
 իրարու խառնակած է. Ոչ երբեք
 արարեալ է վիշապաց, կամ
 Ոչ երբեք արարեալ են վի-
 շապք: Քեր. 460, եւ 464, Բկու:

17. Որպէս մարդկան. իբրեւ
 մարդկան. Պէսպիսութեան ձեւ.
 Քեր. 471. Որպէս՝ Սաղմոսաց
 յատուկ է, զոր ուրիշ գրքեր
 իբրեւր չկրկնելու կը գործածեն:

18. Խաբելմ՝ պատմական հո-
 լով չ՛առնուր. բայց այստեղ շատ
 վայելչութեամբ դրուած է իբր
 թէ կարծեցուցանէին խաբէու-
 թեամբ:

19. Կապեալ արկեալ, առանց
 եւ ի. տես Դ, ծան. 8:

20. Հեթանոսաց համար կ'ը-
 սուի Դիւցապաշտ, քրիստոնէից
 համար՝ Աստուածապաշտ:

21. Հոս զարտուղի ըսուածք
 է անդէմ բայով թագաւորել

Կարծեցուցանէ սատանայ՝ թէ եւ նհանգք ինչ իցեն գետոց, եւ շահապետք վայրաց²². եւ յետ կարծեցուցանելոյ՝ ինքն կերպարանի կամ ի վիշապի կերպարանս կամ ի նհանգի իմն եւ ի շահապետի, զի այնու զմարդն յիւրմէ արարչէն թիւրեսցէ: Ձի եթէ էր ինչ նհանգն անձնաւոր²³, ոչ երբեմն ի կնոջ կերպարանս երեւէր, եւ երբեմն փոկ²⁴ լինէր եւ լուղորդաց ընդ ոտս անկեալ՝²⁵ հեղձուցանէր. այլ կամ կինն կին կայր կամ փոկն փոկ: Նոյնպէս եւ զոր շահապետ վայրաց կոչեն՝ ոչ մերթ մարդ երեւէր եւ մերթ օձ, որով եւ զօձապաշտութիւնն հնարեցաւ յաշխարհ մուծանել: Նոյնպէս եւ վիշապն ոչ մի անգամ օձաձեւ երեւէր, եւ միւս անգամ մարդկակերպ, որպէս յառաջագոյնն իսկ ասացաւ՝ թէ որ մարմնաւոր ինչ է²⁶, յայլ կերպարանս չկարէ փոխել²⁷:

Այլ թէ ի կալս ջորիք եւ ուղտք երեւիցին՝ դիւաց կերպարանք են այն²⁸, եւ ոչ վիշապաց. եւ եթէ ի դաշտս երազազանք²⁹ ձգիցին, եւ հեծեալք իբրեւ զմարդիկ զհետ երէոյ արշաւիցեն, կեղծիք դիւաց են եւ ոչ ճշմարտութիւն ինչ իրաց. եւ եթէ ի գետս ի կանաց ինչ ի կերպարանս երեւիցին, սատանայի կերպարանք են: Եւս՝ եթէ բառնայցի ի վեր այնպիսի վիշապն, ոչ եթէ եղամբք ինչ անուանելովք³⁰ այլ ծածուկ զօրութեամբ իւրիք յԱս-

ամսանակ՝ Թագաւորելոց է նա նոցա: — Եթէ ամս յաւելուածք չըլար՝ կանոնաւոր էր այսպէս. Գալոց է շինել. . . եւ ժողովել. . . եւ անդ թագաւորել նոցա:

22. Թէ գետոց նհանգներ ալ կան եւ վայրաց շահապետներ, (առասպելեալ պահապաններ կամ վերակացուներ:) Հոս իցեն սեռականով՝ չի նշանակեր ունէնան. այլ թէ՛ կան գետոց նհանգք:

23. Փոխանակ՝ Եթէ անձնաւոր ինչ էր նհանգն. կամ՝ նհանգն թէ անձնաւոր ինչ էր:

24. Արկակենցաղ անասուն մը:
25. Լողացողներուն ոտուրները փաթթուելով: Լուղորդաց հոս տրական է եւ ոչ սեռական. տես Քեր. 453:

26. Որ մարմնաւոր ինչ է, փոխանակ՝ Որ ինչ մարմնաւոր է: Քեր. 275. ԺԳ:

27. Փոխել, (չէզոք) փոխուիլ:
28. Են յոգն. Այն եզակի: Տես Քեր. 336, Ժ. եւ 223, Գ:

29. Թակարդներ, որոյ որոգայթներ:

30. Եղամբք ինչ անուանելովք. Եղինք ըսուածներով:

Եղնկայ ցայս վայր յառաջ

տուժոյ հրամանէ, զի մի՛ շողին՝ մարդոյ կամ անասնոյ մեղանչիցէ. որպէս որ Բասիլիսկոսն³¹ կոչի ազգ ինչ օձից՝ հայելով միայն սատակէ զմարդ կամ զանասուն. ուստի յորժամ ի ջրհորս գտանիցի՝ ճրագ առեալ իջանեն ի ներքս՝ ըմբռնել, զի հայեցեալ ընդ ճրագն ոչ մեղանչիցէ³² մարդուն օձն³³:

13.

Քեզն Պարսից կամ Երկարամտեսն վարդապետոյթիսն:

Մինչ չեւ բնաւ էր ինչ, ասեն, ոչ երկինք եւ ոչ երկիր եւ ոչ այլ ինչ արարածք՝ որ յերկինս կամ յերկրի, Ջրուան ոմն անուն էր¹, որ թարգմանի բախտ կամ փառք: Ջհազար ամ յաշտ² արար՝ զի թերեւս որդի մի լինիցի նմա, որում անուն Արմիզդ, որ զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ. եւ յետ հազար ամի յաշտ առնելոյ³ սկսաւ ածել զմտաւ, ասէ. օգո՛ւտ ինչ իցէ յաշտս զոր առնեմ, եւ լինիցի՞ ինձ որդի Արմիզդ, եթէ՛ ի զուր ինչ ջանայցեմ: Եւ մինչ դեռ նա զայս խորհէր, Արմիզդ եւ Արհմն յղացան յարգանդի մօր իւրեանց, Արմիզդն⁴ ի յաշտն առնելոյ⁵, եւ Արհմն ի յերկուանալոյ անտի: Ապա իմացեալ Ջրուանայ՝ ասէ, երկու որդիք են յորովայնի անդ. որ ոք ի նոցանէ վաղ առ իս հասցէ՝ զնա թագաւոր արա-

բերածներն ռամկին սնտի ըմբռնմունքն ու աւելորդապաշտական երկիւղներն էին, անշուշտ հեթանոսութեան մնացորդք. զորս կը ցրէ մի առ մի:
 31. Որ բասիլիսկոսն կոչի ազգ ինչ օձից. շրջամաք ըսուած է՝ փոխանակ Ազգ ինչ օձից որ բասիլ. կոչի: Քեր. 346, ԺԸ:
 — Բասիլիսկոս յուն. բառ է, (որ կայ թարգմանուած՝ Արքայիկ օձ կամ Օձարքայիկ.) հայերէն անունն է Քարք:
 32. Անսովոր է ոչ փոխանակ մի: Կանոնաւորն է՝ Մի մեղանչիցէ. մի մեղիցէ:
 33. Ընտիր եւ գործածական

դասաւորութիւն է՝ Ոչ մեղանչիցէ մարդոյն օձն. տես Քեր. Եր. 462:

1. Փոխանակ՝ էր ոմն Ջրուան անուն. Ջրուան անուամբ մէկը կար:
 2. Յաշտ, զոհ:
 3. Փոխանակ՝ Յետ զհազար ամ յաշտ առնելոյ. հազար տարի զոհ ընելէն ետքը: Տես Քեր. 392, ԺԸ:
 4. Մարդու յատուկ անուանց վրայ ալ յօդ դրուած կը գտնուի բաւական յաճախ: Քեր. 315, Գ:
 5. Փոխանակ՝ ի յաշտ առնելոյն. — Յօդի տեղափոխութիւն:

րից: Եւ ծանուցեալ Որմըզդի զխորհուրդս հօրն՝ յայտնեաց
 Արհմենին, ասէ. Ջրուան հայր մեր խորհեցաւ՝ թէ ո՞րք ի
 մէնջ վաղ առ նա երթիցէ՝ զնա թագաւորեցուցէ: Եւ
 զայն լուեալ Արհմենին՝ ծակեաց զորովայնն, եւ ել եկաց⁶
 առաջի հօրն: Եւ տեսեալ զնա Ջրուանայ՝ ոչ գիտաց
 եթէ ո՞րք իցէ, եւ հարցանէր, եթէ ո՞վ ես դու: Եւ նա
 ասէ, ես եմ որդին քո: Ասէ ցնա Ջրուան, իմ որդին
 անուշահաստ եւ լուսաւոր է, եւ դու խաւարին եւ ժան-
 դահաստ ես: Եւ մինչ դեռ նորա զայս ընդ միմեանս խօ-
 սէին, ծնեալ Որմըզդի ի ժամու իւրում լուսաւոր եւ անու-
 շահաստ, եկն եկաց⁶ առաջի Ջրուանայ: Եւ տեսեալ զնա
 Ջրուանայ, գիտաց՝ եթէ Որմիզդ որդի նորա է, վասն որոյ
 զյաշտն առնէր, եւ առեալ զբարամունսն⁷ զոր ի ձեռին
 իւրում ունէր, որովք զյաշտն առնէր, ետ ցՈրմիզդ, եւ
 ասէ. ցայժմ ես վասն քո յաշտ առնէի, յայսմ հետէ
 դու վասն իմ առնիցես: Եւ ի տալ Ջրուանայ զբարամունսն
 ցՈրմիզդ եւ օրհնել զնա⁸, մատուցեալ Արհմենի առաջի
 Ջրուանայ՝ ասէ ցնա, ոչ այնպէս ուխտեցեր՝ թէ ո՞րք
 յերկուց որդւոցն իմոց յառաջ առ իս հասցէ⁹, զնա թա-
 գաւոր արարից: Եւ Ջրուանն՝ առ ի չըրելոյ¹⁰ զուխտն՝
 ասէ ցԱրհմենն, այ սուտ եւ չարագործ, տուեալ լիցի քեզ
 շթագաւորութիւնն ինն հազար ամի, եւ զՈրմիզդ ի վերայ
 քո արքայ կացուցեալ¹¹, եւ յետ ինն հազար ամի Որմիզդ
 թագաւորեցէ, եւ զինչ կամիցի առնել՝ արասցէ: Յայն-
 ժամ սկսան Որմիզդ եւ Արհմեն առնել արարածս, եւ ամե-
 նայն ինչ զոր Որմիզդն առնէր՝ բարի էր եւ ուղիղ, եւ
 զոր ինչ Արհմենն գործէր՝ չար էր եւ թիւր:

6. Ել եկաց. Եկն եկաց. տես
 7, ծան. 8:
 7. Բարամունսք, գաւազաննե-
 րու խուրձ, զոր Պարսից քրմերը
 զոհի ատեն ձեռուրնին կը բռն-
 նէին:
 8. Ի տալ զբարամունսն եւ
 օրհնել. առաջին աներեւութին
 նախդիրը հարկ չէ երկրորդին

վրայ կրկնել: Տես Քեր. երես
 387, Ժ:
 9. Հասցէ, փխկ՝ եկեացէ. տես
 7, ծան. 18:
 10. Զրեւմ (զուխտ), դրժել.
 ստել. աւրել:
 11. ԶՈրմիզդ արքայ կացու-
 ցեալ. թագաւոր դրած ըլլամ:
 Քեր. 360: Լուեկայն լիցի:

Այսպիսի անհաւատ¹² եւ դանդաշանաց բանից տխմարաց մտաց կարկատելոց¹³ չէր պարտ ամենեւին բնաւ առնել պատասխանի. զի բաւական էր իւրեանց իսկ անմտութիւնն յանդիմանել զնոսա անդատին ի նոցին բանից¹⁴ որ ընդ միմեանս կռուին եւ միմեանց հակառակ են: Բայց քանզի այսու իմն մեծարոյ երեւին առաջնորդք քէշին¹⁵ իւրեանց հնազանդեցելոցն, եւ խեղդ ընդ անձն արկեալ¹⁶ ձգեն զնոսա ի խորխորատ, հարկ է տալ պատասխանի:

Ջրուանն, զոր յառաջ քան զամենայն ինչ ասեն, ուր առնէր զյաշտն կամ իւր: Յորժամ երկիր չէր եւ ոչ տունկք ինչ որ ի նմանէ, զբարամուսնն ուստի՞ դտանէր ունել ի ձեռին. կամ բնաւ զի՛նչ իսկ յաղէր¹⁷, զի անասունք չեւ եւս էին արարեալ: Եւ որ քան զամենայն անմտագոյն է, զհազար ամ, ասեն, յաշտ արար, եւ յետ հազար ամին յերկուացաւ. ասէ՛ թէ լինիցի՞ ինձ որդի Որմիզդ, եւ եթէ չլինիցի, եւ ի զուր ինչ վաստակիցիմ: Եւ այնու ցուցանէ՛ թէ տկար էր Ջրուանն եւ կարօտ եւ առանց գիտութեան¹⁸, եւ պատճառք չարեացն նոյն է եւ ոչ Արհմն: Ձի եթէ նորա չէր յերկուացեալ, որպէս ասենն, Արհմնն ոչ լինէր, զոր չարեացն արարիչ համբաւեն. այլ ինքն երկմտեաց, որ անհաւատն է եւ լի անկարգութեամբ:

Ձի ոչ երբեք ի միոջէ աղբերէ երկու բղխմունք ելանեն՝ մինն քաղցր եւ միւսն դառն. եւ ոչ ի միոջէ

12. Անհաւատ (բանք), անհաւատալի: Քեր 423. 2:

13. Բանք տխմարաց մտաց կարկատելալք. տխմար մտքերու կամ տխմարներու մտքէն յարմարցուած խօսքեր: Տես Քեր. երես 438:

14. Յանդիմանել զնոսա ի նոցին բանից: Նախ նորա եւ ետքը նոցին. տես Քեր. 337. ծան:

15. քէշ. հին Պարսից կրօնք:

16. Խեղդ ընդ անձն արկա-

նելմ. վիզը խզդելու չուան անցընել:

17. Յաղելմ, զոհել, զոհ մատուցանել: — Յետադաս իսկ ի զարդ:

18. Առանց գիտութեան, անգէտ: Երբեմն առանց նախադրութիւնը ան մասնկան զօրութիւնն ունի. ինչպէս Արք առանց զպրութեան, անգրագէտ մարդիկ. Առանց կարմնի չկարուած (զգեստ). — Առանց ձեռագործի, անձեռագործ:

ծառոյ երկու պտուղք՝ մին անոյշ եւ մին դաժան¹⁹: Արդ եթէ քաղցր գիտեն զԶրուանն, ոչ պարտին զդառն պտուղն՝ զԱրհմն՝ ի նմանէ համարել. եւ եթէ դառն հաշուին, չէ պատճառ²⁰ զքաղցր պտուղն՝ զՈրմիզդ՝ ի նմանէ դնել:

14.

վասն գազանացն վնասակարոսթեան:

Եթէ գազանք վասն վնասակարութեանն ի չարէ ումեքէ արարչէ կարծիցին, զմարդիկ առաւել արժան է ի չարէ արարչէ իմանալ՝ եւ ոչ զնոսա: Զի սոքա աւելի վնասակար են գազանացն՝ քան թէ գազանքն սոցա. զի սոքա ելեալ ի քաղաքաց եւ ի գիւղից՝ հետամուտք լինին կոտորելոյ զգազանսն, եւ նոքա սրացեալք՝ ի լերինս եւ յափափայս² ճեպեն³ անկանել⁴ փախստականք. յորոց կիսոցն եւ մորիքն⁵ արտաքոյ ընտելութեան մարդկան են:

Նոյնպէս եւ սողնոցն՝ զխօշիւն⁶ միայն զմարդոյն առեալ, է որ ի ծակս՝ է որ ի սորս⁷ է որ ընդ փապարս երկրի մտեալ զօղեն, եւ եթէ ի կարի նեղելոյ զնոսա մարդկան՝ մեղանչիցեն, այն մարդկան վնաս⁸ է եւ ոչ նոցա: Եւ այնու ոչ ի չարէ ումեքէ պարտ է զգազանսն եւ զճճիս իմանալ. այլ ի միօջէ բարւոյ արարչէ, զկէսսն ի պէտս, եւ զկէսսն ի զարդ, եւ զկէսսն զարհուրեցուցիչս՝ վասն զտարապարտ⁹ հպարտութիւն մարդոյն ցածուցանելոյ:

19. Դաժան (պտուղ) լեղի: Բառերու պէսպիսութեան աս ալ գեղեցիկ օրինակ մըն է. Մինն քաղցր եւ միւսն դառն, մին անոյշ եւ մին դաժան: Նոյնպէս է, գիտել, համարել, հաշուել, դնել բայերուն զանազանութիւնը:

20. Ուղղագոյն կ'երեւայ՝ Չէ պատշաճ:

1. Սրանամ, վաղել երթալ:
2. Ափափայք, քարուտ, ապառաժուտ տեղուանք:
3. Ծեպեն, փութալ, արտորալ: Սովորաբար՝ ճեպիմ:

4. Անկանիմ ուրեր, փախչելով ապաւինիլ, ինք զինքը (տեղ մը) նետել:

5. Որոնցմէ ոմանց որջն ալ գաղարքն ալ:

6. Խօշիւն, ոտնաձայն, խշրտուք:

7. Է որ . . . է որ, կայ որ . . . կայ որ. ոմանք . . . ոմանք: Բեր. 361, Թ:

8. Վնաս, յանցանք նշանակութեամբ ստէպ կը գործածուի:

9. Տարապարտ, քիչ մը վարը գուր (հպարտութիւն), փուճ, ընդունայն:

Նա եւ չքոտեօքն¹⁰ զկծեցուցանէ¹¹ զմեզ. որպէս լուովն եւ ճանճիւ եւ մթխով եւ գոռեխով, մնով¹² եւ մկամբ, եւ այլովք նոյնպիսեօք, որք չնչիկքն են, եւ զմեզ աշխատ կարեն առնել: Չի է ի նոցանէ՝ որ զմեզ աշխատ առնէ, եւ է ինչ՝ որ մերումն վնասակար լինի. որպէս եւ մուկն եւ ցեց եւ որդն, եւ որ ինչ նոցա նմանող իցէ: Եւ նոքօք ցածուցեալ զնստուցանէ¹³ զմիտս մեր զի յորժամ գիտիցեմք՝ թէ եւ փոքունքն կարող են մեզ վնասակար լինել, իջցուք ի տարապարտ հպարտութենէ՝ չունել¹⁴ զանձինս առ մեծարգիս¹⁵:

Գարձեալ եւ զինամն եւս Աստուծոյ զմտաւ ածել¹⁴ թէ ուր փոքունքն կարեն մեղանչել մեզ, զիա՞րդ կարէաք ապրել՝ թէ ընդ սողունս եւ ընդ գազանս բնակակիցս արարեալ էր զմեզ: Այլ եւ յայն եւս հայել պարտիմք՝ թէ որչափ անասունս վասն մերոց պիտոյից ընդ մեւք հնազանդեաց, զձիս եւ զուղտս եւ զփիղս եւ զարջառ եւ զոչխար, եւ ի լերանց եւ ի դաշտաց՝ զայծեմունս եւ զեղջերուս եւ զառինս¹⁶ եւ զվարազս, որոց կէսքն կրելիք¹⁷ են եւ կէսք ուտելիք:

Եւ զայն եւս գիտել ետ մեզ, թէ որոց նա կամի՝ յաղթականք կարեմք լինել, եւ որոց ոչ կամի՝ չկարեմք յաղթել, ոչ միայն արգաւորացն¹⁸, այլ եւ չնչենոցն: Չինչ վատթարագոյն քան զլուն եւ զմուկն կայցէ, եւ

10. Զքոտի, քիչ մը վարը՝ Զնչիկ, չնչին, փոքրիկ:

11. Զկծեցուցանել, սիրտը ծակել, վշտացրնել:

12. Մուկ, մանրիկ մթեղ:

13. Ցածուցանել, զնստուցանել, նոյնանշան են. իջեցրնել, ցածցրնել: — Խիստ գործածական է այս ձեւով երկու նոյնանշան բայ գործածել. զոր օրինակ. Կշտամբեալ յանդիմանել, Անուանեալ կոչել. Յարգեալ գովել. Հաժեալ հաւանել. Պանծացեալ պարծել. Յայտարարեալ ցուցանել. Մարտեղեալ

կոռել. Միտ եղեալ նայել. Ուշ եղեալ հայել. Զարտասուս հարեալ լալ. եւ այլն: Քեր. 433. ԺԶ:

14. Զունել, Զմտաւ ածել. աներեւոյթ փոխանակ դիմաւոր բայի. Եւ մի ունիցիմք. Չի զմտաւ ածցուք: Քեր. 408. Դ:

15. Մեծարգի, պատուաւոր, յարգելի:

16. Առն, առին, առինք, տեսակ մը ոչխար:

17. Տես Գ, ծան. 2:

18. Արգաւոր, նշանաւոր, մեծ, չնչին չեղող:

զայն¹⁹ ոչ սպառել կարեմք եւ ոչ յաշխարհէ մերժել: Եւ յորժամ տեսանիցեմք՝ թէ չեմք բաւական զնոսա սպառել, ծանիցուք զանձանց²⁰ տկարութիւն, եւ զիջցուք ի զուր հպարտութենէ, եւ նմա միայն տացուք զյաղթութիւնն՝ որ չնչենովքն զմեզ աշխատ առնէ, եւ զմեծամեծսն հնազանդէ մեզ. զոր օրինակ զփիղս եւ զուղտս եւ զառիւծս եւ զինծս եւ զյովազս:

15.

Թիւ շեն կեկոյանիք շոռաառորքն:

Եթէ չէին կենդանիք, ասեն, (լուսաւորքն) եւ ոչ գնայունք էին. բայց զի գնան, յայտ է թէ կենդանիք են: Արդ լուիցեն: Եթէ ամենայն ինչ որ գնայուն է՝ կենդանի իցէ, ապա եւ ջուրք որ գնան՝ կենդանի համարեսցին. եւ կրակ վասն շարժելոյն՝ կենդանի կարծեսցի. եւ օդք եւ հողմք վասն շնչելոյն՝ կենդանի հաշուեսցին¹, եւ տունկք եւ խոտոց բոյսք, որ թէպէտ յամրագնացք են, սակայն աճելովն երեւին թէ գնայունք են: Եւ արդ որպէս ոչ ամենայն գնայուն՝ կենդանութիւն մտաւոր եւ բանաւոր ունի, նոյնպէս եւ ոչ արեգակն եւ ոչ լուսին եւ աստեղք եւ ոչ երկինք իսկ՝ ընդ որով նոքա շրջին², կենդանութիւն ինչ մտաւոր եւ բանաւոր ունին: Այլ երկինք եւ երկիր անօթք³ ետեղակալք⁴ են հաստատեալք յարարչէն, ունել ամիտի ընդ ինքեամբ զամենայն՝ որ ի միջի նոցա է, եւ լուսաւորքն իբրեւ ճրագունք լուցեալք՝ վասն զխաւարն ի միջոյ մեծի տանս փարատելոյ⁵: Եւ են հարկաւորք բնակաւորք⁶, հրամանաւ արարչին իւրեանց, ի

19. Չայն եղակի, փոխանակ՝ Չայնոսիկ, զնոսա: Տես Քեր. 336, Ժ:

20. Չանձանց, այսինքն Չմեր: Քեր. 196:

1. Հաշուիմ, համարիմ, կարծեմ, նոյնանշան են: Տես 1, 3:

2. Հնոց կարծեօքը՝ լուսաւորք

երկնից նիւթեղէն կամարէն վար, անոր տակը կը շրջէին:

3. Անօթ բառը շատ ընդարձակ առումներ ունի:

4. Ետեղակալ, (եղբաւ բառէն.) անշարժ:

5. Վասն . . . փարատելոյ. տես 5, ծան. 29:

6. Բնակաւոր, այստեղ բնա.

վայելս ամենայն կենդանեաց: Որպէս եւ երկինք եւ երկիր եւ ջուրք եւ փայտք եւ քարինք՝ են վասն որոց եղենն, եւ իւրեանց ինքեանք չեն⁷, քանզի ոչ գիտեն՝ եթէ իցեն եւ թէ չիցեն. այնու զի չեն մտաւորք եւ բանաւորք:

Գարձեալ, որպէս ասենն՝ թէ⁸ յորժամ առեւծն իցէ յաստեղատանն՝ թագաւոր ծնանելոց է: Թէ այնպէս էր, բազում անգամ բազում թագաւորաց պարտ էր ծնանել. զի ոչ մի միայն ծնանի՝ յորժամ առեւծն յաստեղատանն իցէ, այլ բազումք: Եւ եթէ արդարեւ առեւծն էր պատճառ ծննդեան թագաւորաց՝ ապա ոչ թագաւորի որդի թագաւոր լինէր, այլ ո՛յր ուրուք եւ զիպէր ծնունդն մտանելոյ առիւծուն⁹ յաստեղատունն: Իսկ եթէ տեսանեմք՝ եթէ թագաւորի որդի թագաւոր լինի, որպէս Գաւթայ որդի Սողոմոնն ի հօրն աթոռ նստաւ, եւ նորա որդին ի նորա աթոռ. եւ մի ըստ միոջէ կարգ թագաւորացն Յուդայ ձգեցաւ մինչեւ ցՄակաբէացիսն: Նոյնպէս զԱսորեստանեայցն եւ զԲաբելացւոցն՝ որդի ի հօրէ¹⁰ առնուին կարգաւ զթագաւորութիւնն: Որպէս եւ ի Սասանայ[ն] ումեմնէ՝ Սասանականքն որդի ի հօրէ¹⁰ կարգաւ առին մինչեւ ցայսօր զթագաւորութիւն Սասանականացն. եւ չգտաւ առեւծն յերկինս մտեալ յաստեղատունն՝ զի զթագաւորութիւն յայլ ազգ ուրեք կարասցէ¹¹ փոխել յերկրին արեւելից:

Եւ յայտ է թէ որպէս թագաւորութեան չէ աստղն պատճառ՝ նոյնպէս եւ ոչ զօրութեանն, եւ ոչ մեծատուն առնելոյ. մանաւանդ իսկ զի տեսանեմք զմեծատունս ազքատացեալս եւ զաղքատս մեծացեալս: Մի թէ զայն եւս

կան: Հարկաւորք բնակաւորք, բնութեամբ կամ ի բնէ ծառայող, հնազանդ:

7. Իրենք իրենց չեն, ինքնակաց՝ անկախ բաներ չեն:

8. Որպէս կամ թէ բառերէն մէկն աւելորդ է: Բակառութեան ձեւ:

9. Որուն որ ծնունդն առիւծուն մտնելուն հանդիպէր:

10. Որդի ի հօրէ. մակբայակերպ է, միշտ եզակի. եւ կը նշանակէ Յորդոց յորդիս:

11. Կարասցէ. փխկ. անկատարի, այսինքն՝ կարող ըլլար, կարենար: Տես 1, ծան. 16:

կարիցեն ասել՝ թէ մի եւ նոյն աստղ՝ մեծութեան¹² եւ
 աղքատութեան կարէ պատճառք լինել, եւ զօրութեան
 եւ տկարութեան. քանզի եւ զՏղօրս երբեք երբեք տկա-
 րացեալս տեսանեմք, եւ զտկարսն զօրացեալս, եւ զչարսն
 զզօնացեալս, եւ զզզօնս չարացեալս: Եւ ո՛ւր իցէ այն զոր
 ասենն, եթէ որ ինչ ի ճակատագրին գրեալ է շրամա-
 նացն¹³, այնմ չէ հնար վրիպել. այլ՝ որ փառաւորն գրե-
 ցաւ՝ փառաւոր է, եւ որ չուանն՝ չուան¹⁴, եւ ո՛ւր շրա-
 մանքն իցեն եւ յուսմէ շրամանքն՝ ըստ այնմ եւ մե-
 ռանին¹⁵. եւ վրիպել չէ հնար ի սահմանելոյ շրամանէն:

Ո՛ր շրաման տկար, եւ անզօր սահման, զոր եւ գողքն
 եւ աւաղակքն կարեն խախտել, յորժամ ի վերայ հա-
 սեալ¹⁶ զոմն յընչից եւ զճախարհէ արկանիցեն¹⁷: Եւ եթէ
 ի սահմանելոյ ինչ հրամանէ իրքն գործիցին, չէ պարտ՝
 ո՛չ թագաւորաց մահու հրաման տալ, եւ ո՛չ դատաւորաց
 քերել եւ սպանանել զմարդասպանն: Եւ կամ յորժամ
 հէն յաշխարհ արշաւիցէ՝ տեռազերծ առնել¹⁸ եւ կոտո-
 րել զմարդիկ, մի զօրս ժողովեցեն եւ մի գունդս առ
 գունդս կազմեցեն՝ հանելոյ¹⁹ զհէնն յաշխարհէ. այլ ի-
 րաւունս տացեն՝ թէ շրամանք են՝ աշխարհին ի հինէ կո-
 տորել²⁰, մէք ընդէր դառնայցեմք ընդդէմ շրամանացն²¹:
 Այլ դու մարելով զզօրսն եւ հանելով զթշնամին յաշ-

12. Հարստութեան, ճոխու-
 թեան:
 13. շրամանք, այստեղ կրկին
 բառով՝ ճակատագիր հրամա-
 նացն: Ճակատագիր կամ Բախտ
 ըստ հեթանոսաց. մէկու մը սահ-
 մանուածք:
 14. Այսինքն՝ Եւ որ չուանն
 գրեցաւ՝ չուան է:
 15. Ուր, Յուսմէ բառերուն
 առջեւ իմանալու է մեռանել:
 Այսինքն Ուր մեռնիլ որ սահ-
 մանուած է, (հրամանք է,) եւ
 որմէ կամ որուն ձեռօք մեռնիլ
 որ որոշուած՝ գրուած է, ըստ
 այնմ ալ կը մեռնին:

16. Ի վերայ հասեալ, այս-
 տեղ՝ Արան յարձակելով:
 17. Յընչից եւ յարեւէ ար-
 կանեմ. Ստրկէն եւ կեանքէն
 զրկել, կողոպտել ու մեռցընել:
 Տես Արկանեմ 9, 28. եւ Ան-
 կանիմ, 16, ծան. 35:
 18. Կողոպտել, աւարել:
 19. Հանելոյ փխկ. Հանել.
 Քեր. 395. որ սովորական ձեւ չէ:
 20. Բախտէն սահմանուածն
 է, (ճակտին գիրն է) որ աւա-
 զակաց խուճքն երկրին ջարդտայ:
 21. Սովորաբար՝ Ընդդէմ
 դառնայցեմք հրամանացն:

խարհէ, ցուցանեն՝ եթէ ոչ ըստ սահմանելոյ ինչ Հրամանի կոտորածքն գործիցին²², այլ ի բռնաւորութենէ հինին՝ որ եկեալ ժլատութեամբ կոտորէ զաշխարհ, եւ մերկանայ յընչից եւ յստացուածոց:

16.

Ազդմունք թնականք:

Անասնոյ ոչ գործք ինչ բարիք կան, եւ ոչ հատուցման ակնկալութիւն, այնու զի անասունն է եւ չգիտէ ընտրել զչար ի բարւոյ խորհրդիւ՝¹ բայց ի բնական բարուցն, որովք վարի յօգտակարն եւ խորշի ի մնասակարէն: Յորս են ազդմունք ինչ բնականք, որովք հանդերձելոց իրիք իրաց² ազդ լինի[ցի] նոցա, որպէս եզինն ձմերանի ընդ ալուց³ կողմն նստելոյ⁴, եւ մօտ ի գարունն ընդ դրաց կողմն դառնալոյ, եւ ծիծռան⁵ յառաջ քան զաշունն ի ջերին տեղիս ի ձմերոց երթալոյ, եւ խորդոյն⁶ իմանալոյ⁷ յառաջագոյն զձմերունս կարեւորս⁸, եւ վաղ ի մարմանդ⁹ տեղիս փութալոյ, եւ ճայից վաղագոյն տարմատարմ շրջելոյ, եւ աղաւնեաց համագունդ երամ երամ¹⁰ խաղալոյ, եւ ա-

22. Մտադրութեան արժանի է գործեմ, գործիմ բային ընէլ, ըլլալ նշանակութիւնն, որով շատ բազադրեալ բայեր կը ձեւանան:

1. Սովորաբար՝ խորհրդով այսինքն՝ խորհրդածելով, մտածելով:

2. Հանդերձելոց իրիք իրաց. կանոնաւորն է՝ Հանդերձելոց ինչ իրաց. վասն զի ինչ կրնայ յոգն. բառի վրայ ալ դրուիլ, բայց իրիք, իւրիք ալ կը գտնուի յոգնակիի վրայ: Տես Քեր. 278, ԺԷ, ԺԸ:

3. Ալք կամ Ալուց, Ներքին կողմ. խոր տեղ:

4. Այսինքն՝ Ազդումն նստելոյ: Այս եւ յաջորդ նախադասութեանց մէջ մտադրութեան

արժանի են յետադաս աներեւոյթները:

5. Ծիծռան կամ Ծիծռան, կորուսմամբ հոլոված՝ Ծիծռան:

6. Խորդ, կունկ (թռչուն):

7. Ար գտնուի դիմաւոր բայի տեղ կամ հոլովուածի տեղ անհոլով աներեւոյթ. (Քեր. 413. եւ 404, ԻԷ.) բայց այստեղ իմանալ կրնայ գրչի սխալ համարուիլ:

8. Ձմերունք կարեւորք, ծանր կամ սաստիկ ձմեռներ: Արսուի նաեւ կարածմեռն, կարէձմեռն:

9. Մարմանդ գոյական է, Մեղմ օդով տեղ: Հոս իբր անձական գործածուած: Քերակ. 261. Թ:

10. Տարմատարմ, համագունդ, երամ երամ, երեքն ալ նոյնանշան են:

գռաւուց՝ ի ծմակաց¹¹ վաղագոյն ի ջերին տեղիս գնալոյ. եւ անդեղց՝ ի հեռաստանէ զգիշոյ ականելոյ դիտաւորութեան¹²: Եւ այլոցն եւս ամենայն անասնոց եւ թռչնոց. որպէս եւ մրջեան՝ յամարանոյն պատրաստելոյ զկերակուր եւ ընդ երկու զհատն կտրելոյ՝¹³ զի մի բուսանիցի, եւ ի ջեր ժամանակս հանելոյ զկտիկն յորջէ անտի եւ ցամաքեցուցանելոյ. եւ մեղուաց՝ զգուրս մեղուանոցացն յառաջ քան զցուրտն ականամոմով խնելոյ: Եւ այս ամենայն՝ ազդեցութիւնք բնականք են յանասունսն, եւ ոչ խորհրդականք, որ յարարչէն նոցա տնկեալ են ի նոսա՝ առ ի յօժարելոյ յօգտակարն եւ խորշելոյ ի մնասակարացն:

Եւ ոչ միայն յանասունսն են բնական ազդեցութիւնք, այլ եւ ի մարդկան՝ որ խօսուենք եւ իմաստուենք են: Արպէս յորժամ ակն խաղայցէ, բնական ազդեցութեամբ վասն զնորոգ ոք տեսանելոյ լինի, ասեն, նշանակ¹⁴, որք այնմ ստէպ միտ դնեն¹⁵: Յորժամ յերանս միս խաղայցէ, նշանակ հեծանելոյ ուրուք է՝ ասեն, կամ հանդերձս ազնիւս ազանելոյ, կամ սիրելւոյն պատահելոյ, կամ գան ըմպելոյ: Նոյնպէս եւ յորժամ ոտն կծիցէ կամ ձեռն, մին¹⁶ ասեն՝ ճանապարհի գնալոյ¹⁷ նշանակ է կամ անձրեւի, եւ միւսն¹⁸ առնելոյ ինչ յումեքէ կամ տալոյ: Նոյնպէս եւ

11. Ծմակ, հովտային զով տեղ:

12. Անդղներուն հեռուանց դիակն տեսնելու (դիտելու բնական ազդումը): — Այս մասը մթութիւն ունի: — Ականեմ, (այն բառէն) նայիլ, տեսնել: Դիշոյ ականելոյ, փոխանակ Չգէշ ականելոյ. տես Քեր. 392, ԺԸ. — հոս գիշոյին վրայ զ նախդիր մ'աւելի կայ: — Դիտաւորութեան (ազդումն), այսինքն՝ Դիտելոյ. (չըսելու համար՝ Ականելոյ դիտելոյ):

13. Փոխանակ՝ Չհատն ընդ երկու կտրելոյ (ազդումն): Նոյն

չըջման ձեւն յաջորդ խօսքերուն մէջ ալ: Տես Ծ, ծան. 29:

14. Նոր մարդ տեսնելու նշան է կ'ըսեն. կամ՝ Նոր մէկը տեսնելու նշան կ'ըլլայ՝ բնական ազդեցութեամբ:

15. Այսպիսի բաներուն յաճախ միտ դնողները (կ'ըսեն):

Այստեղ Եզնիկ ռամկական դիտողութիւնները հաւաքած դրած է, ցուցնելու նպատակաւ՝ թէ բնական զգացմունքները սատանայէն չեն:

16. Այսինքն՝ Ոտին կծել:

17. Փոխանակ՝ Ճանապարհ գնալոյ: Տես Ծ, ծան. 29:

18. Այսինքն՝ Չտոին կծել:

փնջելն եւ լեզուին կծել, եւ ունկանն հարկանել¹⁹ ոչ եթէ յայսոյ իմեքէ լինի, այլ ի բնական ազդեցութենէ անտի՝ զոր տնկեալ է արարչին յանդամսն: Զի յորժամ ի խորհրդական զգուշութենէն զեղծիցի²⁰ բնական ազդեցութեամբն պատսպարեսցի:

Եւ յորանջելն եւ ձգտել, որպէս կարծեցին ոմանք, ոչ ի դիւէ լինի, այլ ի մեղկութենէ եւ ի թուլութենէ մարմնոյն: Ուստի զստէպ յորանջելն եւ ձգտելն²¹ հմուտ բժիշկք ի մթերելոյ մաղասոց ասեն, զոր եւ փորձն իսկ յայտ առնէ. զի յորժամ ստէպ ոք յորանջիցէ²² սարսափիւն գայ զոսկերօքն²³, եւ քստմունք գնան ընդ անդամսն: Եւ ոչ փնջելն ի հրեշտակէ է, այլ կամ ի ցրտոյ՝ կամ վասն այլ իրիք բնական ազդեցութեան: Նա եւ յոգւոցն հանել²⁴ երբեմն յիշատակաւ լինի, եւ երբեմն առանց յիշելոյ զոք: Եւ զի բնական ազդեցութիւնք են եւ ոչ ի դիւաց, յայտ անտի է²⁵ զի եւ յանասնոց բնութիւնս գտանին նոյնք: Եւ յոգոցն հանել՝ յորժամ ոչ՝ զոք կամ զինչ ինչ բարի²⁶ կամ զկարիս յիշելոյ լինիցի²⁷ բնական ազդեցութիւն է, առ ամիսիելոյ զոմն ընդ երկիւղիւ²⁸

19. Ունկան հարկանել. կ'երեւայ թէ նշանակէ՝ ականջին հնչելը, (ուամկ. ականջը խօսիլը):

20. Որպէս զի երբ ոք խորհրդածութեամբ կամ մտադրութեամբ չզգուշանայ . . . : Զեղծիմ, պակսիլ, թերութիւն ընել:

21. Զյորանջելն եւ ձգտելն. երկու բայ իբրեւ մէկ բառ առնուած եւ անոր համար զ նախդիրն երկրորդին վրայ զեղչուած է: — Ն յողին չկրկնածը, (ինչպէս քիչ մը յառաջ Յորանջելն եւ ձգտել.) աւելի սովորական է եւ կանոնաւոր:

22. Յորժամ ստէպ ոք յորանջիցէ. տես 1, ծան. 1:

23. Ոսկրներուն դող, սարսուռ կու գայ: Սարսափիւն, սարսափիմ, դողդողալ. ցնցիլ:

այսպէս՝ կ'ըսուի Սարսափին ոսկերքն. Զուրք սասանեալք սարսափեալք: — Նոյն իմաստով է յաջորդ խօսքն ալ՝ Զստմունք զնան ընդ անդամսն:

24. Յոգւոցն հանել. յողի տեղափոխութեամբ, փխկ՝ Յոգւոց հանելն:

25. Հատ սովորական շրջումն է, փխկ՝ Անտի յայտ է:

26. Զ նախդիր է. ուղղական՝ Ինչ ինչ բարի:

27. Ի յիշելոյ բային ի նախդիրը դուրս է մնացեր: Իմաստն է, Հառաչելը՝ երբ մարդ մը կամ բարի բաներ մը կամ պէտքն ու կարօտութիւնը յիշելէն չ'ի գարնէ . . . :

28. Ամիսիիմ ընդ երկիւղիւ, Աախէն կծկիլ, քաշուիլ: Աամ՝ Աախին ազդեցութեամբը ինք զինք չափաւորել, զգաստանալ:

արարչին, եւ ճանաչելոյ զիւրոյ բնութեանն տկարութիւն: Եւ յորժամ յիշատակաւ լինիցի՝ կամ առ սիրոյ սիրելւոյ լինի, կամ առ անարժանս ինչ եւ զվնասս աշխարելոյ²⁹: Որպէս յորժամ ի լրջեաց³⁰ ծուլայցէ՝ գիշերական երազովքն ամփոփի ընդ երկիւղիւ²⁸: Եւ երազոցն այլ եւ այլ պատճառք են: Է ինչ՝ զոր ցերեկ ընդ բերան ածիցէ³¹ մարդն՝ ի նոյն եւ ի դադարել մարմնոյն եւ ի քուն զբաղնոյն միտքն, եւ է ինչ՝ զոր բնաւ չիցէ ածեալ զմտաւ՝ եւ տեսանէ յերազի:

Եւ ոչ ամենայն թալանալ եւ ցնորել մարդկան ի դիւէ է. այլ է որ ի մաղձոյ է, եւ է որ ի մաղասէ³², եւ է որ յուղղոյն սնանալոյ³³, եւ է որ ի ստամոքսէ խանգարելոյ, մինչեւ ցփրփրել անգամ եւ զաչս յեղեղուլ³⁴: Այլ յուղղոյն սնանալոյ՝ եւ ի մտաց իսկ անկանի³⁵ մարդ եւ խօսի ընդ որմս եւ կագի ընդ հողմս: Ուստի բժիշկք յամառին՝ թէ բնաւ չիք դեւ որ ի մարդ մտանիցէ, այլ ցաւք են այն³⁶, եւ մէք դարմանովք կարեմք բժշկել: Այլ մէք զայն ոչ ասեմք, քանզի ճշմարիտ է մեղ բան աւետարանին՝ եթէ Բաղում դեւք իբրեւ տեսանէին զՅիսուս աղաղակէին եւ ելանէին ի մարդկանէ, եւ նա սաստէր ի նոսա եւ ոչ տայր խօսել նոցա, հանդերձ այլովք նոյնպիսեօք³⁷:

29. Փոխանակ՝ Առ աշխարելոյ անարժանս ինչ եւ զվնասս:

30. Ի լրջեաց, արթնութեան ատեն: — Ի քունն, քնոյ մէջ:

31. Զոր ցերեկ ընդ բերան ածիցէ. Ինչ որ ցորեկ ատեն բերանն ունի: Յատուկ բացատրութիւն է՝ Ընդ բերան ածեմ, Շատ անգամ բսել, յեղեղել, բերանը սորվեցուցած ըլլալ. (տճկ. — զլւն — էլդեր էր՝):

32. Է որ . . . եւ է որ. տես Բեր. 361, Ը եւ Թ:

33. Ուղեղին պարպուելէն:

34. Ցփրփրել եւ զաչս յեղեղուլ. երկրորդ բային վրայ ց նախդիրը չկրկնուած. (տես վերը ծան. 21.) մանաւանդ՝ արդէն զ

նախդիր ունենալուն համար: Բեր. 449, Բ:

35. Ի մտաց անկանիմ. խելքէ ելել, խելագարիլ: — Բցռ. խնդրով արկանեմ՝ ներդժ. է, (զրկել, կորսնցընել տալ.) որուն չէզոքն ու կրաւորականը՝ անկանիմ բայով կը ձեւանայ. (զրկուիլ, կորսնցընել.) տես Թ, ծան. 28: — Իսկ յետադաս նախ, փնչէ — անգամ նշանակութեամբ՝ տես Բեր. եր. 160:

36. Շատ վայելուչ է եղակի այն՝ քան յոգն. այնք կամ այնտրիկ. տես Բեր. 336, Թ:

37. Հանդերձ այլովք նոյնպիսեօք. մեր Ե — այլ ըսածին տեղն է:

17.

Դարձեալ վասն շոռաւորաց :

Եւ ոչ լուսաւորքն, որպէս յառաջագոյն ասացաք, կենդանիք ինչ¹ են եւ պատճառք բարեաց կամ չարեաց, այլ միայն յոր կարգեցանն՝ զայն սպասաւորութիւն հարկանեն², լուսատու լինել որք³ ի ներքոյ երկնից, եւ զնշանս անձրեւաց եւ զօդոց փոփոխմանց ցուցանել. որպէս եւ Տէրն մեր ասէ. Յորժամ տեսանիցէք ընդ առաւօտս զերկինս կարմրացեալ, ասէք թէ անձրեւ լինելոց է, եւ լինի⁴ : Քանզի ընդ ծագել արեգական՝ օդոյն զխոնաւութիւն ջուրց առեալ՝ զճառագայթիւք արեւու արկանէ, եւ քանզի չեւ եւս է թանձրացեալ եւ ամպացեալ օդն⁵, սակաւիկ մի արգելլովն զնշոյլսն՝ կարմրացուցանէ միայն զարեւն եւ ոչ մթացուցանէ. ուստի երեւի թէ անձրեւի նշանակ է⁶ :

Նոյնպէս եւ լուսին՝ ի խոնաւութենէ օդոց ներդեալ՝ ջանայ զխոնաւութիւնն յիւրմէ ի բաց պարզել⁷, ուստի մերձեալ խոնաւութեանն եւ ի նա չհասեալ՝ բակ առեալ ծրանայ⁸ շուրջ զնովաւ. որով յայտ առնի անձրեւաց նշանակ :

Եւ ոչ երկինք շրջին, զորմէ ասեն արտաքին իմաստունքն⁹, թէ մերթ ի շրջելն ծածկեն զլուսաւորսն եւ մերթ յայտնեն : Եւ եթէ զամենայն օր շրջիցին՝ զիարդ զարեւն

1. Ինչ այստեղ պարզապէս զարդու յաւելուած է նախընթաց ոչին պատճառաւ : Տես 5, ծան. 3 եւ 16 :

2. Սպասաւորութիւն կամ Սպաս հարկանեմ. Ծառայութիւն մատուցանել : — Նախադաս յարաբերական. տես Քեր. 346, ԺԸ :

3. Որք, փիկ՝ Որոց, կամ Այնոցիկ որք : Քեր. 345, ԺԷ :

4. Այսինքն՝ Եւ լինի անձրեւ : — Գրաբարի յատուկ եւ բուն ընտիր կերպն է լինի բայով՝ Անձրեւել, ձիւն գալ : Տես Քեր. 120 եւ ծան :

5. Անուն բայի խօսքին վերջը. տես 12, ծան. 33 :

6. Որմէ կ'իմացուի թէ անձրեւի նշան է : Քիչ մը վարը՝ որով յայտ առնի անձրեւաց նշանակ :

7. Ի բաց. տես վերը՝ 7, ծանօթ. 8 :

8. (Շուրջ) բակ առեալ ծրանայ. Անոր շուրջը բոլորած՝ գիծ մը կը ձեւանայ :

9. Արտաքին իմաստունք կը կոչուէին քրիստոնէութեան առաջին ժամանակներն՝ հեթանոս (յոյն) գիտունները :

աւուր աւուր ի նոյն արեւելս ածիցեն, եւ զլուսին յամսեան հաղիւ ի նոյն տեղիս¹⁰: Եւ այլ եւս աստեղք են՝ որ ի տարւոջ հաղիւ մի անգամ հասանեն ի նոյն տեղի, եւ են, որպէս ասենն, յերկոտասան ամ¹¹ ի նոյն տեղի. եւ է՝ որ ի տարւոջ եւ ի կիսում, եւ է՝ որ յերեսուն ամի:

Այլ ի փորձ իրացն այլազգ յայտ առնի: Զի աստեղքն որք զցայգ յերկինս են եւ զցերեկ անդէն գտանին, թէ երկինք շրջէին, ոչ ի նոյն շաւիղս՝ յորս ցայգն տեսանէաք՝ ի նոյնս եւ ցերեկն գտանէին: Այլ քանզի ընդ նոյն շաւիղս գնան, որպէս եւ տեսանեմք իսկ՝ եւ զլուսին եւ զաստեղս ի նոյն շաւիղս, յայտ է՝ թէ նորա գնան, եւ երկինք կան անշարժ ետեղակալք¹². որպէս եւ աստուածատուր իսկ գիրք Հաստատութիւն կոչեն զերկինս: Եւ որ ինչ հաստատութիւն է՝ չէ շարժուն:

Եւ յեկկեսիաստէսն գրեալ է՝ թէ Ծագէ արեգակն, եւ մտանէ արեգակն, եւ ի տեղի իւր ձգի. ինքն ծագեալ անդ՝ գնայ առ հարաւով, եւ պատի առ հիւսիսեալ¹³. զի ցուցցէ՝ թէ ցերեկ առ հարաւակողմամբ գնայ ընդ արեւմուտս, եւ զցայգ առ հիւսիսեալ գառնայ յարեւելս՝ ընդ լերանց ստորոտովք, որպէս ասեն իմաստունք, եւ ոչ ընդ ծով, որպէս ասենն, եւ ոչ ի ներքոյ երկրի, զի ի ներքոյ երկրի ոչինչ է. եւ ընչի իմիք յոչընչի¹⁴ չէ հնար գնալ, եւ ոչ ցամաքական բնութեան ընդ խոնաւութիւն ջուրց¹⁵:

Այլ, ասեն, մէք իսկ աչօք տեսանեմք՝ զի ի ծովէ ելանէ:

10. Զարեւը մէկ օրւան մէջ. նոյն տեղը կը բերէ, իսկ զլուսինը հաղիւ մէկ ամսուան մէջ:

11. Ամ փիսկ ամի: Յաջորդ ի գրոյն պատճառաւ կ'երեւայ առաջինը դուրս ինկած: Տես Ծ, ծան. 28: — Ի տարւոջ եւ ի կիսում. Մէկ ու կէս տարւան մէջ:

12. Անշարժ ետեղակալ, երկու նոյնանշան ածականք:

13. Ուղղական՝ հիւսիսի. սեռ. հիւսիսոյ (փիսկ՝ հիւսիսոյ, զոր

ձեռագիրք հիւսիսոյ կը գրեն.) գործ. հիւսիսեալ:

14. Քիչ տեղ կայ հողովուած ինչ գոյական. Իր, բան. (իսկ յոգն. ինչք, ընչից՝ միայն Մէկուն ունեցած բաները:) Նոյնպէս գոյական՝ Ոչինչ, ոչընչի, որ զատ է Ոչ ինչ, ոչ իրիք մասնական անունէն. տես Քեր. 40, ծան:

15. Ա'ամբողջանայ լուելեայն իմանալով՝ չնար է գնալ:

Եւ զայն ոչ գիտեն՝ թէ վասն զի ցամաք ուրեք ի ծովէ անտի ոչ երեւի¹⁶, յայն սակս թուի՝ թէ ի ծովէ անտի ելանիցէ: Որպէս յորժամ թէ¹⁷ յարեւմուտս որ մօտ իցէ, եւ լեռոն ինչ յարեւելից կողմանէ կայցէ, թուի նմա՝ թէ ի լեռնէ անտի ելանիցէ արեգակն: Եւ յամենայն տեղիս, որ ընդ անբաւ ինչ որ ուրեք կայցէ¹⁸, թուի նմա՝ թէ անտի ուստեք ի մօտէ¹⁹ ելանիցէ արեգակն: Նոյնպէս եւ նոցա՝ որ մօտ առ ծովուն կայցեն՝ թուի թէ ի ծովէ ելանիցէ, որ ոչ ի ծովէ անտի ելանէ՝ այլ ի ծագաց երկնից: Որպէս եւ Գաւթի ի Հողոյն սրբոյ ուսեալ՝ ասէ թէ Ի ծագաց երկնից են ելք նորա, եւ հանգիստք նորա մինչեւ ի ծագս նորուն²⁰:

Այլ եւ ցօղ սաստիկ, ասեն, արկանէ²¹ յաշխարհին, ուստի յայտ է՝ թէ ի ծովէ [ն] ելանէ:

Եւ զայն ոչ գիտեն՝ թէ զօղոյն, որ ցայգ ուռնու ի խոնաւութենէ ջուրց, հասեալ ջերմութեան ճառագայթից արեգականն՝ շքթեցուցանէ ի բաց²² զտամկութիւնն, ուստի ոչ միայն անդ, այլ յամենայն երկրի ընդ արեւածայրս²³ ցօղ անկանի²⁴:

Այլ եւ երկիր, ասեն, ի միջոցի կայ: Եւ տան օրինակ ինչ այսպիսի՝ թէ զփամփուշտ յորժամ փչել կամիցիս, ընկեա ի ներքս հատ մի կորեկան, եւ փութն որ ի փամփուշտին արգելու²⁴ առնու զկորեկահատն եւ ի միջոցի

16. Շրջուն կարգ, փխկ՝ Ի ծովէ ոչ ուրեք երեւի ցամաք:

17. Թէ աւելադրութեամբ է: Գեր. 463:

18. Շրջուն կարգ, փխկ՝ Որ որ ընդ անբաւ ինչ (տեղի) կայցէ ուրեք. Ով որ անսահման տեղ մը, կամ անսահման բանի մը վրայ կենայ: — Ինչ որ, Որ ուրեք, Ուրեք երբեք եւայլն ընտիր լեզուին զարդերէն են: Տես Ծ, ծան. 7:

19. Անտի ուստեք ի մօտէ. Հոն մօտ տեղէ մը:

20. Նորա, նորուն. տես Ծ, ծան. 18:

21. Յօղ արկանէ. ցօղ կ'իջեցընէ. — քիչ մ'եաքը՝ Յօղ անկանի. ցօղ կ'իջնայ: Արկանում ներգործականին չեզոքը կ'ըլլայ Անկանիմ. տես եւ 16, ծ. 35:

22. Ի բաց շքթեցուցանեմ, (անյայտ բառ.) Չատել հանել. դուրս քաշել առնուլ:

23. Ընդ արեւածայրս. նոյն է՝ Ընդ արեւագալն. ի ծագել արեւու:

24. Փչուած շունչն որ փամփուշտին մէջ փակուած է: Արգելու հոս չեզոք է. Ա'արգելուի, գոցուած բռնուած կը մնայ: Քիչ մը վարը՝ Փակեալ կայ:

ունի²⁵, ոչ ի վեր տայ գալ եւ ոչ ի խոնարհ ձգել²⁶: Նոյն-
պէս, ասեն, եւ օգոս որ է ի մէջ գնդին երկնից՝ փակեալ
կայ, եւ ունի զաշխարհս ի հասարակածի. ոչ ի վեր տայ
վերանալ եւ ոչ ի խոնարհ հակել:

18.

Շրջել երկնից եւ աստեղաց:

Եւթն աստղ միայն, ասեն, է գնայուն¹, եւ այլն
ամենայն բեւեռեալ են յերկինս, եւ որ գնայուն աստեղքն
են՝ արեգակն եւ լուսին եւ այլ եւս հինգ աստեղք՝ ոչ
եթէ յարեւելից յարեւմուտս գնան, այլ յարեւմտից յա-
րեւելս: Եւ տան օրինակ ինչ՝ որ ոչ նման է. եթէ յոր-
ժամ անիւ շրջանակիցի եւ մրջիւն մի ի խեցին² գնայցէ
յարեւմտից կողմանէ ընդ արեւելս, վասն անուին արա-
գագոյն ընդ արեւմտից կողմն շրջելոյ³, թուի՝ թէ մրջիւնն
յարեւելից յարեւմուտս կոյս⁴ ընթանայցէ, որ ոչ յա-
րեւելից յարեւմուտս կողմն գնայցէ՝ այլ յարեւմտից յա-
րեւելս, եւ անիւն ստէպ շրջելովն այնպէս երեւեցուցանէ:

Եւ երկինք, ասեն, որչափ ի վեր են՝ գոյնչափ ի խո-
նարհ են, եւ գոյնչափ յամենայն կողմանց շուրջ զերկրաւ.

25. Ի միջոցի ունի. Մէջտեղը
կը բռնէ: Նոյն է նաեւ՝ Ունի
ի հասարակածի: Ամէն կողմէն
հաւասար բռնած է: — Հասար-
ակած (հասարակէ՛ք բայէն.) կը
նշանակէ Ախած, միջին տե-
ղը, վեր վար հաւասար: Ասկէ
Ձհասարակածաւ գիշերոյ. (որ
եւ Ձհասարակ գիշերաւ. Ձմէջ-
գիշերաւ.) կէս գիշերին:

26. Ի խոնարհ ձգիմ, վարը՝
Ի խոնարհ հակիմ. Գէպ ի վար
երկննալ: — Շատ ընտիր է եւ
սովորական՝ ի խոնարհ փխկ Ի
վայր. ինչպէս այստեղ երկու
անգամ՝ Ոչ ի վեր եւ ոչ ի խո-
նարհ:

1. Եւթն աստղ է գնայուն.
Փխկ. Եւթն աստեղք են. Եօթն

աստղ կայ մոլորակ, (քալող):
— Գրաբարի թուական անուն-
ներն երբ անեղական չեն՝ շատ
անգամ իրենք եղակի կը համա-
րուին, եւ եղակի գոյական ե-
ղակի բայ կ'առնուն. եւ կ'ըսուի
Յետ վեցաւոր. Եւթն օրն. Հինգ
քանքար. Տասն մասս. Երկերիւր
դասեկանի. եւ այլն:

2. Խեց, ծիր, շրջանակ:

3. Փխկ՝ վասն արագագոյն
շրջելոյ անուին ընդ կողմն արեւ-
մտից: Տես 5, ծան 29:

4. Յարեւմուտս կոյս. Յարեւ-
մուտս կողմս: Այս կոյս, կողմս
բառերուն նախընթաց սեռա-
կանը շատ անգամ ասոնց հո-
լովը կ'առնու. ինչպէս այստեղ,
փխկ Յարեւմտից կողմն: Տես
Քեր. երես 148:

Եւ զերկիրս շուրջ ջուր պատէ, եւ զջուրն եւ զերկիր՝ օդ,
 եւ զօդն եւ զջուր եւ զերկիր՝ հուր: Եւ լուսնի չիք իւր⁵
 լոյս առանձինն, այլ յարեգակնէ գայ ի նա լոյսն. եւ
 յայտ անտի է, ասեն, զի յորմէ կուսէ արեգակն իցէ,
 յայնմ թերէ⁶ սկսանի ի նմա լոյս ծնանել. եւ ըստ հե-
 ոաւորութեան արեգականն՝ սակաւ գայ ի նա լոյսն. եւ
 ըստ տակաւ տակաւ մերձենալոյն⁷ յաճախէ ի նա լոյսն.
 եւ յորժամ մօտ հասանէ ի նա՝ լնու. եւ յորժամ անցանէ
 զարեգակամբ՝ սկսանի տակաւ նուազել. եւ որչափ ի բացն⁸
 հեռանայ՝ այնչափ պակասէ ի նմանէ լոյսն, մինչեւ ամե-
 նելին նուազէ: Եւ յորժամ միւսանգամ հանդիպի, ծագէ
 ի նմա սակաւիկ ինչ ի լուսոյն⁹ վասն հեռաւորութեան¹⁰.
 եւ որչափ մերձենայ՝ այնչափ առ սակաւ սակաւ աճէ ի
 նա լոյսն: Եւ լուսին, ասեն, ի ներքոյ է քան զարեգակն
 եւ քան զամենայն աստեղս, եւ քանզի ի ներքոյ է՝ յոր-
 ժամ կշիռ գէպ¹¹ արեգական պատահիցէ՝ յայնժամ խաւ-
 արի արեգակն: Եւ պատճառս փոփոխմանց տարերաց չո-
 րից բնութեանցն զաստեղս՝ իբրեւ զկենդանիս ինչ զնեն:
 Զայս ամենայն ասեն հայթայթանօք, զի զերկիրս եւ
 զլուսաւորսն կենդանիս եւ աստուածս կարծեցուցեն:

19.

Հեթանոսութեան սկիզբն:

Եթանոսութեան սկիզբն ի Սերուքայ ժամանակաց
 անտի եղել. զի որ լաւ ոք՝ եկեալ յաշխարհ մեռանէր,

5. Իւր յաւելուած: Տես 2, ծան. 1:

6. Թեր, կողմն, կոյս, նոյնա- նշան են, վայելչութեան համար փոփոխուած: Տես 1, ծան. 4:

7. Ըստ՝ իւր խնդրէն բաժ- նուած. փխկ ըսելու՝ Ըստ մերձե- նալոյն տակաւ տակաւ: Տես 3, ծան. 2:

8. Որչափին յաջորդող բառը ն յօդ առած: Տես 2, ծան. 5:

9. Բցու. հոլով՝ (լուսոյն) մէկ

մասը միայն ցուցնելու համար, Տես Բեր. 285, Ե:

10. Հեռաւորութեանը հա- մար վրան քիչ լոյս կը ծագի:

11. Կշիռ, (Յ.) շիտակ. ճիշդ: — Դէս (տրականով) գիմացը:

1. Երբեմն վայելչութեան հա- մար ոք ոք, ոք ինչ, եթէ ոք, եւ այլն. իրարմէ կը բաժնուին եւ ուրիշ մասն բանի՝ մէջ կը

վասն յիշատակի քաջութեանն զպատկերն երանգօք ի նկարու հանէին² եւ անտի ուսեալ տխմարաց՝ տակաւ ի պաշտօն առնոյին³: Եւ կոոց եւ դրօշելոց⁴ հանգամանք առ Թարայիւ՝ հարբ Աբրահամու, եւ անտի իւրաքանչիւր ոք իւրով արուեստիւ զնոյն դրօշէր. դարբինն՝ դարբնութեամբ, հիւսնն հիւսնութեամբ, արծաթագործն եւ պղնձագործ եւ քարակոփի եւ բրուտ՝ իւրաքանչիւր արուեստիւ⁵: Եւ անտի կարգեալ հասանէր⁶ յԵդիպտացիս եւ ի Բաբելոնացիս եւ ի Փոխեդացիս եւ ի Փիւնիկեցիս գործ դրօշագործութեան⁷ եւ խորհուրդք նորին. եւ ապա ի Հելլէնս, որ են Յոյնք⁸ առ Աեկրոպեաւ: Եւ եւս յետոյ առաւելան դիք⁹ առ Առոնաւն եւ Բէաւ եւ Գիաւ եւ Ապողոնիւ եւ առ այլովք բազմօք, զորս մի ըստ միոջէ աստուածս անուանէին: Եւ Հելլէնք¹⁰ կոչին Յոյնք՝ յառնէ միոջէ որում Հեղինոս անուն էր՝ յԵլլագացոց աշխարհին¹¹: Բայց այլք ասեն՝ թէ ի ձիթենւոյն որ յԱթէնս բուսաւ իւրովի:

մտնէ: Ինչպէս հոս՝ որ լաւ որ, փխկ՝ որ ոք լաւ: — որ բարեբար որ իցէ. փխկ. որ ոք բարեբար իցէ: — Չոր ունիցի որ ինչ՝ փոխանակ Չոր ինչ ոք ունիցի: Եւ ոչ եւս իշխէր որ հարցանել զնա փխկ. Աչ ոք իշխէր...: Տես քեր. 275, ԺԳ:

- 2. Ի նկարու հանել, նկարել, պատկերը քաշել:
- 3. Ի պաշտօն առնուլ, պաշտել. երկրպագութիւն ընել:
- 4. Դրօշեալ, քանդակուած՝ տաշուած կուռք. քիչ մը վարբ Դրօշեմ, քանդակելով՝ տաշելով կուռք շինել:
- 5. Իւրաքանչիւր, ստացական. տես 1, ծան. 21: — Իմաստը նոյն է քիչ յառաջ բնածին հետ՝ Իւրաքանչիւր որ իւրով արուեստիւ. ուր ստացական չէ իւրաքանչիւր:
- 6. Կարգեալ հասանել, կարգաւ, շարունակութեամբ գալ, հասնիլ:

- 7. Գործ դրօշագործութեան. փխկ. Դրօշագործութիւն. տես Տ, ծան. 19: Այսպէս են նաեւ՝ Գործ կաւագործութեան. աստուածարարոգք աստուածալաշտութեան. վայրք միջավայրաց կամ միջավայրք վայրաց. զիներբուք զինւոյ. — սերմանահան սերմանեաց. իրագէտք իրացս. օրինակիրք օրինաց. եւ այլն:
- 8. Նախնական մատենագրութեան ժամանակն անձանօթ էր Հելլէն, Հելլենացի անունը. անոր համար Եզնիկ կը թարգմանէ. Հելլէնք որ են Յոյնք:
- 9. Մէկ տպագիրն ունի՝ Առաւել աստիք. միւսը՝ Առաւել սաստիկք. — ուղղագոյն կերեւայ Առաւելան դիք:
- 10. Ըստ նախնեաց ուղղագրութեան՝ Հեղոէնք ի Հեղինոսէ:
- 11. Փոխանակ ըսելու՝ յԵլլագա: Այս ձեւով սովորու-

Եւ առաջին կրօնք խուժականք եւ սկիւթականք եւ հեթանոսականք կոչէին, մինչեւ եկն Աբրահամու աստուածապաշտութիւնն եւ աղաւաղեաց զայն:

Արդ [ի] խնդրելն փիլիսոսիայից զԱստուած ի բնական օրինաց՝ որ ի միտսն տնկեալ է, գովութեան արժանի է. բայց ի բազում աստուածսն անկանել¹² եւ զաշխարհս նմա մշտնջենաւորակից դնել՝ անհնարին ամպարչտութիւն է: Եւ ի դէպ ելանէ¹³ նոցա առաքելական բանն՝ եթէ Ծանեան զԱստուած, եւ ոչ իբրեւ զԱստուած փառաւորեցին:

20.

Աղանդն Մարկիոնի:

Մարկիոն մոլորեալ՝ մուծանէ օտարութիւն ընդդէմ աստուծոյն օրինաց, եղեալ ընդ նմա եւ զհիւղն¹ էութեամբ², եւ երիս երկինս: Ի միողն³, ասեն, բնակեալ է⁴ օտարն. եւ յերկրորդումն՝ օրինացն աստուած, եւ յերրորդումն՝ զօրք նորա. եւ յերկրի՝ հիւղն, եւ կոչեն զնա Զօրութիւն երկրի:

Եւ այնպէս կարգէ⁵ զաշխարհէ եւ զարարածոց⁶

Թիւն է այլեւայլ ազգաց երկիրներն անուանել. եւ կ'ըսուի միշտ՝ Հայոց աշխարհ. Պարսից աշխարհին. ի Յունաց աշխարհէ, եւ այլն. կամ նաեւ ի Հայս. ի Պարսս. ի Հնդիկս. եւ այլն. (եւ ոչ լոկ Հայաստան, Պարսկաստանի, ի Յունաստանէ, ի Հընդկաստան:) Նոյն ձեւով շատ անգամ քաղաքաց անունները. ի Հռոմայեցոց քաղաքի անդ. յԱթենացոց անտի, (Աթէնքէն.) եւ այլն: Քեր. 194:

12. Փիկ. Անկանելն ի բազում աստուածս. տես 6, ծան. 19:

13. ի դէպ ելանել, յարմար, պատշաճ գալ: Ա'ըսուի նաեւ ի դէպ գալ:

1. Հիւղ, հիւղեայ, (Հիւղէ, յն. բառ.) Նիւթ. որ պէսպէս մոլորութեանց նիւթ եղաւ:

2. Եղեալ ընդ նմա եւ զհիւղն էութեամբ. իմաստը կ'երեւայ Հիւղն ալ անոր էակից դնելով:

3. Սովորականն է՝ ի միումն:

4. Քանի մը բայ սովորութիւն է այս ձեւով գործածել փիկ. սհմ. ներկայի. (բնակէ:) Տես Քեր. 367, է:

5. Կարգել (զաշխարհէ), հոս պատմել, ճառել, գրել:

6. Արարածք, կը նշանակէ Շինուածք, կազմութիւն. իսկ այստեղ յատկապէս՝ Աշխարհի արարչութիւն, արարչագործութիւն:

որպէս օրէնքն⁷ ասեն: Ե՛յլ եւ յաւելու՛ թէ հաղորդու-
թեամբ ընդ հիւղեայն արար զամենայն զոր արար: Եւ
յետ առնելոյ զաշխարհս՝ ել ինքն զօրօքն հանդերձ յեր-
կինս. եւ հիւղն եւ որդիք նորա մնացին յերկրի, եւ կալան
զիւրաքանչիւր իշխանութիւն⁸. հիւղն յերկրի, եւ օրինացն
աստուած յերկինս:

Եւ տեսեալ օրինացն աստուծոյ՝ թէ գեղեցիկ է աշ-
խարհս, խորհեցաւ առնել ի սմա մարդ: Եւ իջեալ առ
հիւղն յերկիր, ասէ. տուր ինձ ի կաւոյդ քումմէ, եւ յի-
նէն տամ ոգի, եւ արասցուք մարդ ըստ նմանութեան
մերում: Տուեալ նմա հիւղեայն յերկրէ իւրմէ, ստեղծ
ղնա եւ փշեաց ի նա ոգի, եւ եղեւ Ադամ ի շունչ կեն-
դանի. եւ վասն այնորիկ անուանեցաւ Ադամ, զի ի
կաւոյն արարաւ: Եւ ստեղծեալ զնա եւ զամուսինն նորա,
եւ եղեալ ի դրախտին՝ որպէս եւ օրէնքն⁷ ասեն, գային
հանապաղ պատուիրէին նմա, եւ ուրախ լինէին ի նմա
իբրեւ յորդոջ հասարակաց:

Եւ տեսեալ, ասէ, աստուծոյն օրինաց, որ տէրն էր
աշխարհի, թէ աղնուական է Ադամ եւ արժանի սպա-
սաւորութեան, հնարեցաւ⁹ եթէ զիարդ կարասցէ գո-
ղանալ զնա ի հիւղեայն, եւ յիւր կողմն միաբանել: Ա-
ռեալ զնա ի մի կողմն, ասէ. Ադամ, ես եմ աստուած
եւ չիք այլ ոք. եւ բայց յինէն այլ աստուած քեզ մի
լիցի. ապա թէ ունիցիս զոք այլ աստուածս¹⁰ բայց յինէն,
գիտասջիր զի մահու մեռանիցիս¹¹: Եւ իբրեւ ասաց զայս
ցնա, եւ յիշատակեաց նմա զանուն մահու, զահի հա-
րեալ Ադամայ՝ սկսաւ տակաւ զանձն մեկնել¹² ի հիւղեայն:

7. Մովսէսի գրքերն Օրէնք
կը կոչուին:

8. Այսինքն Իւրաքանչիւր ոք
զիւր իշխանութիւն: 1, ծա-
նօթ. 21:

9. Հնարեցաւ, հնարք գտաւ:

10. Ապա թէ ունիցիս զոք
այլ աստուածս. Իսկ թէ որ ու-
րիշ աստուածներ ունենաս. —

կամ՝ Իսկ թէ որ ուրիշ մէկն
աստուծոյ տեղ դնես:

11. Մահու եբրայեցերէնի
յաւելուած է, սուրբ Գրոց մէջ
չատ յաճախ: Տես Քեր. 404,
ծան:

12. Մեկնել զանձն, բաժ-
նուիլ, հեռանալ, քիչ մը վարը՝
ի բաց մեկնիմ:

Եւ եկեալ Տիւղեայն՝ պատուիրել նմա ըստ սովորութեանն, տեսանէր՝ զի ոչ անսայր նմա Ադամ, այլ խորշեալ¹³ ի բաց մերժէր¹⁴ եւ չմերձենայր առ նա: Յայնժամ Տիւղեայ ի միտս իւր Տիւղեայն, իմացաւ՝ թէ տէրն արարածոց նենգեաց նմա, ասէ. յականէ աղբերն պղտորեալ է ջուր նորա. զի՞նչ է այս, չեւ եւս բազմացեալ Ադամայ ծննդովք՝ եւ¹⁵ գողացաւ զնա անուամբ աստուածութեանն իւրոյ յինէն: Որովհետեւ ատեաց զիս եւ ոչ պահեաց ընդ իս զդաշնն, ես արարից աստուածս բազումս, եւ լցից նոքօք զաշխարհ գոյիւ իւրով¹⁶, զի խրնդրիցէ՝ թէ ո՛վ իցէ աստուած, եւ ոչ գտանիցի: Եւ արար, ասեն, կուռս բազումս եւ անուանեաց զնոսա աստուածս, եւ ելից նոքօք զաշխարհ: Եւ ընկղմեցաւ անուն աստուծոյ [որ] տեառնն արարածոց՝ ի մէջ անուանց բազում աստուածոց, եւ ոչ ուրեք գտանէր: Եւ մոլորեցաւ ծնունդ նորա նոքօք, եւ ոչ պաշտէր զնա, զի ձգեաց զամենեսին առ ինքն Տիւղն¹⁷, եւ ոչ ետ թոյլ եւ ոչ միում ի նոցանէ պաշտել զնա: Յայնժամ, ասեն, բարկացաւ տէրն արարածոց, զի թողին զնա եւ անսացին Տիւղեայն. եւ մի ըստ միոջէ՝ որ ելանէին ի մարմնոց իւրեանց՝ արկանէր զնոսա¹⁸ առ ցասման ի գեհեն, եւ զԱդամ արկ ի գեհեն վասն ծառոյն, եւ այնպէս արկանէր գայր¹⁹ ի գեհեն զամենեսին մինչեւ ցքսան եւ ինն դար:

Եւ տեսեալ, ասեն, աստուծոյն բարւոյ եւ օտարի որ նստէր յերրորդ երկինս, թէ այնչափ ազգք կորեան եւ տանջեցան ի մէջ երկուց նենգաւորաց, տեառնն արարածոց եւ Տիւղեայ, ցաւեաց նմա վասն²⁰ անկելոցն ի Տուր

13. Օրինակն ունի խորշեալ:

14. Մերժիմ, քաշուիլ, փախչիլ: Ի բաց. տես 7, ծան. 8:

15. Չեւ եւս բազմացեալ եւ գողացաւ. տես Քեր. 458, 9:

16. Գոյիւ իւրով, բոլոր, ամբողջ: Ա՛րսուի նաեւ Լրիւ իւրով:

17. Տես Ա. 12, 33:

18. Տես Քեր. եր. 341. Այն որ, եւ որ... նա:

19. Արկանէր գայր, շարունակ կը ձգէր, կը նետէր:

20. Ցաւէ, ցաւեաց (նմա), դիմազուրկ բայ է, որ միշտ վասն նախադրութեամբ խնդիր կ'առնու: Նորերն ընդով խնդիր կուտան:

եւ տանջելոց²¹ : Առաքեաց զորդի իւր երթալ փրկել զնոսա, եւ առնուլ զնմանութիւն ծառայի, եւ լինել ի կերպարանս մարդոյ ի մէջ որդւոց աստուծոյ օրինացն : Բժրշկեսցիր, ասէ, զբորոտս նոցա, եւ կեցուցցիր զմեռեալս նոցա, եւ բացցիր զկոյրս նոցա, եւ արասցիր ի նոսա բժրշկութիւնս մեծամեծս ձրի. մինչ զի տեսանիցէ զքեզ տէրն արարածոց, եւ նախանձիցի, եւ հանիցէ զքեզ ի խաչ : Եւ ապա ի մեռանելն քում իջցես ի դժոխս, եւ հանցես զնոսա անտի. զի չեն սովոր դժոխք՝ ընդունել ի միջի իւրեանց զկեանս : Եւ վասն այնորիկ ելանես ի խաչ՝ զի նմանեսցիս մեռելոց, եւ բացցէ դժոխականն²² զբերանն իւր՝ ընդունել զքեզ. եւ մտցես ի մէջ նորա, եւ թափուր արասցես զնա :

Եւ իբրեւ եհան զնա ի խաչ, ասեն, էջ ի դժոխսն, եւ թափուր արար զնա : Եւ հանեալ զողիսն ի միջոյ նորա, տարաւ յերրորդ երկինսն առ հայրն իւր : Եւ տէրն արարածոց զայրացեալ՝ առ ցասմանն եցել²³ զպատմուճանն իւր եւ զվարագոյր տաճարին իւրոյ. եւ խաւարեցոյց զարեգակն իւր, եւ զգեցոյց թուխս²⁴ աշխարհին իւրում, եւ նստաւ ի սուգ առ տրամութեանն :

Ապա երկրորդ անգամ իջեալ Յեսու կերպարանօք աստուածութեան իւրոյ առ տէրն արարածոց, դնէր դատ²⁵ ընդ նմա վասն մահունն իւրոյ : Եւ տեսեալ տեառն աշխարհի զաստուածութիւնն Յեսուայ, գիտաց՝ թէ գոյ այլ աստուած արտաքոյ քան զնա : Եւ ասէ ցնա Յեսու, դատաստան կայ իմ ընդ քեզ, եւ մի ոք լիցի դատաւոր ի միջի մերում՝ այլ քո իսկ օրէնքն զոր գրեցեր : Եւ իբրեւ եզին զօրէնսն ի միջի, ասէ ցնա Յեսու, ո՞չ դու գրեցեր

21. Ասկելոցն եւ տանջելոց. յօդը բաւական է միայն առջինին վրայ :

22. Դժոխականն, գոյականն արար առնուած, փխկ՝ Դժոխք. ինչպէս՝ Աստուածականն փխականակ՝ Աստուած : Տես Քեր. 261. Ժ :

23. Եցել, ցելում բային կատարեալը. պատուեց, ճղքեց :

24. Թուխս զգեցուցանում. սեւեր հագցընել, սգոյ մէջ խութել :

25. Դատ զնում (ընդ ումեր), (մէկու մը դէմ) դատաստանընել, դատ բանալ :

յօրէնսդ քու՛մ թէ որ սպանանիցէ՛ մեռցի. եւ որ հեղու զարիւն արդարոյ՛ հեղցեն զարիւն նորա: Եւ ասէ. այո՛, ես գրեցի: Եւ ասէ ցնա Յեսու. արդ տուր զքեզ ի ձեռս իմ՝ զի սպանից եւ հեղից զարիւն քո, որպէս սպաներն դու զիս եւ հեղեր զարիւն իմ. զի արդար եմ իրաւամբք քան զքեզ, եւ երախտիս մեծամեծս արարի յարարածսն քու՛մ²⁶: Եւ սկսաւ համարել²⁷ զերախտիսն զոր արար յարարածս նորա:

Եւ իբրեւ ետես տէրն արարածոց՝ թէ յաղթեաց նմա, եւ ոչ գիտէր զինչ խօսիցի²⁸, քանզի յիւրոց օրինացն պարտաւորեցաւ²⁹, եւ չգտանէր տալ պատասխանի՝³⁰ զի եղեւ մահապարտ փոխանակ մահուանն նորա, ասպ յողորս անկեալ³¹ աղաչելի զնա՝ թէ փոխանակ զի մեղայ եւ սպանի զքեզ յանգէտս, քանզի ոչ գիտացի թէ աստուած իցես, այլ մարդ համարէի զքեզ, տուեալ քեզ³² ընդ այնր վրիժուց՝³³ զամենեսեան որ կամիցին հաւատալ ի քեզ՝ տանել յո եւ կամիցիս: Ապա թողեալ զնա Յեսուայն՝ յափշտակեաց ա՛ռ զՊաւղոս, եւ յայտնեաց նմա զգինսն, եւ առաքեաց զնա քարոզել՝ թէ Գնոց գնեալ եմք մեք: Եւ ամենայն որ հաւատաց³⁴ ի Յեսու՝ վաճառեցաւ յարդարոյ անտի՛ բարւոյն:

Այս սկիզբն է աղանդոյն Մարկիոնայ. թող զայլ բազում թարմատարսն³⁵. եւ զայս ոչ ամենեքին գիտեն, այլ սակաւք ի նոցանէ. եւ աւանդեն զուսումնն միմեանց

26. Չարտուղութեամբ եզակի, փխկ՝ Յարարածսն քո:

27. Համարիմ, համրել, թուել:

28. Տես 1, ծան. 16:

29. Պարտաւորիմ, դատապարտուիլ:

30. Այսինքն՝ Չգտանէր ինչ ի տալ պատասխանի:

31. Յողորս անկեալ աղաչել, աղաչել պաղատիլ:

32. Տուեալ քեզ, տրուի քե-

զի, տուած ըլլամ. (որ աւելի ատենական գրութեանց մէջ կը գտնուի): Քեր. 360:

33. Ընդ այնր վրիժուց, Այն յանցանքիս փոխարէն: Տես ընդ սեռականով՝ 6, ծան. 37: — Վրէժ կը նշանակէ նաեւ Ռճիբ, մեծ յանցանք. եւ վրիժագործ՝ ոճրագործ:

34. Օրինակն՝ Հաւատայ:

35. Թարմատար, անպիտան, չնչին (իբ, խօսք):

ի բերանոյ³⁶. ասեն. օտարին՝ գնովք գնեալ է զմեզ ի տեառնէն արարածոց: Եւ թէ որպէս կամ իւ գնեալ իցէ՛ զայն ոչ ամենեքին գիտեն:

Արդարեւ որպէս երանելին Առաքեալ ասէ, թէ Իմաստութիւն աշխարհիս այսորիկ յիմարութիւն է առաջի Աստուծոյ: Զինչ առեալ կամ զինչ կցկցեալ կամ ո՞յր բանիւ խօսին: Թէ ճշմարիտ է նմա օրինացն աստուած՝ պարտ էր նմա զամենայն կարողութիւն յանձին ունել. եւ թէ ինքն յանձնէ իմաստութիւն ինչ այնպիսի ոչ ունէր, գէթ յարարիչն աշխարհի նայեցեալ իցիւ՝³⁷ ուսանել ի նմանէ զարուեստն: Բայց եթէ նմա նմանող չկարէր լինել, գոնեայ հիւղեայն լիցի³⁸ նմանող, որ ընդ գետինն քարչէր³⁹ եւ եղև հաղորդ արարչութեան արարչին: Այլ յայտ է թէ մտաց բարբաջանք են աղանդն⁴⁰ եւ ոչ ճշմարտութիւն:

Եւ բարին՝ զոր կոչեն, եթէ որպէս ասենն՝ բնութեամբ բարի էր եւ չարութիւն ի նմա ոչ գոյր, զի այլոցն բարի խորհէր՝ նմա չար ընդէր խորհեցաւ՝ առնել զնա սրտառուչ⁴¹ յիւրոցն արարածոց: Զի սա հանապազ առնէ մարդիկ, եւ նորա միշտ հանեալ⁴² ի սմանէ՝ առնէ զսա թախծալից. որ ոչ բարւոյ գործ է՝ այլ չարի:

Գարձեալ եւ զոր արդարն ասեն՝ թէ արդարեւ արդար էր, յետ բաժանելոյ զիշխանութիւնսն, իւր⁴³ զերկինսն երկօսին առնլոյ⁴³, հիւղեայ եւ որդւոցն նորա զեր-

36. Այն ուսումը բերնուց կ'աւանդեն իրարու:

37. Գէթ նայեցեալ իցիւ՝ ուսանել ի նմանէ. Գոնէ (արարչին) նայելու էր՝ որ անկէ սորվէր: — Իցիւ՝ Ե՞՞ բային մէկ մասն է. եւ յետագաս կը գործածուի այսպէս. Պահեալ իցիւ. պահելու էր. Խնդրեալ իցիւ քո. խնդրելու էիր. Գոնեայ թէ ոչ ասացեալ իցիւ. գոնէ ըսած չըլլար. եւն: Տես Քեր. 380, ծան:

38. Փոխանակ՝ Լինէր:

39. Ընդ գետինն քարչիմ, գե-

տինները քսուրրաիլ: Ասան զի կ'ըսէին թէ Հիւղն յերկրի է:

40. Բարբաջանք, ցնորք, շատ-խօսութիւն, ցնդածի խօսք: — Մտաց բարբաջանք են աղանդն. բայն անեղական խնդրոյն հետ համաձայնած: Քեր. 223, Գ:

41. Սրտառուչ առնել, քիչ մը վարը՝ թախծալից առնել, նոյնանշան են. սաստիկ տրամեցընել, ի խոր խոցել, սիրտը կտարել:

42. Տես 5, ծան. 14:

43. Այսինքն՝ Յետ իւր առնլոյ զերկօսին երկինս:

կիր միայն թողլոյ, զի՛արդ էր զի միւսանգամ նորա աշխարհին ցանկացեալ, ասէր՝ թէ Տուր ինձ ի կաւոյդ քու մէ, եւ յինէն տաց ոգի, եւ արասցուք մարդ ըստ նմանութեան մերում, որ ոչ արդարոյ գործ է՝ այլոյ աշխարհի ցանկանալ՝ այլ անիրաւի:

Կամ հիւղեայն զի՛արդ ընդ միտս հարեալ էր⁴⁴, ընդ մի անգամ բաժանելոյն ի նմանէ՝ դարձեալ հաղորդութիւնս առնել⁴⁵, եւ անձամբ անձին նենգել, եւ մասնմուտ առնել⁴⁶ օտարի յիւր աշխարհն, զի առնիցէ անդ զԱդամն եւ զամուսինն նորա, որ մերթ ի սա տայր ձեռն եւ մերթ ի նա⁴⁷:

Եւ ո՛ւր էր զի երկոքին ուրախ լինէին ի նմա⁴⁸ որ հակառակ միմեանց տային զպատուէրս, մինն զբարեաց⁴⁹ իբրեւ զբարի, եւ մինն զչարեաց՝ իբրեւ զչար: Ձի ո՛չ արդարոյ՝ որ բնութեամբ արդար իցէ՝ մարթի զչար ինչ պատուէր տալ, եւ ո՛չ չարի՝ որ բնութեամբ չար իցէ՝ զբարւոյ խրատ տալ:

Այլ եւ ուրախ լինել չարին ուստի՞ էր, որ միշտ խաւարին եւ գժղմագոյն⁵⁰ էր, կամ արդարոյ՝ նենգել, որ ի բնէ արդարակորով եւ իրաւախորհ⁵¹ էր, որում չէր մարթ իւր միայն խորել⁵² զմարդն հասարակաց ստեղծուած: Այլ իբրեւ արդարոյ՝ պարտ էր խորհել թէ որպէս ի միասինն արարաք զնա, առ հասարակ արժան է մեզ եւ վայելել ի նմա⁵³: Բայց ոչ իբրեւ զարդարակորով,

44. Ըսդ միտս հարկանիմ, ապշիլ մնալ, մտօք կոյրնալ:
45. Փխկ Գարձեալ հաղորդութիւն առնել ընդ բաժանելոյն յիւրմէ մի անգամ:
46. Մասնմուտ առնել, մասնակից ընել:
47. Չեռն տալ (յոր), (մէկուն) յարիլ, կողմն անցնիլ:
48. Ի նմա, այսինքն՝ ի մարդն զոր արարին:
49. Լուելեայն կ'իմացուի Պատուէրս տայր: — Զբարեաց,

զչարեաց, զբարւոյ՝ հոս պատմական հոյով են:
50. Գժղմագոյն, նեղասիրտ, բարկացոտ, խոժոռ:
51. Արդարակորով, արդարութեան մտադիր, խիստ արդար: — Իրաւախորհ, իրաւունք ճանչցող, իրաւասէր:
52. Իւր խորել, իրեն պահել, սեպհականել գրաւել: — Իւր տրական է:
53. Ինչպէս որ (երկուքնիս) միասին ստեղծեցինք, նոյնպէս

այլ իբրև զնենգաւոր եւ զկասկածոտ՝ առեալ մեկուսի զմարդն զեղծուցանէր՝⁵⁴ թէ ես եմ աստուած, եւ չիք այլ ոք բաց յինէն: Եւ ի դէպ էր Ադամայ ասել՝ թէ մինչ առնելն կամեցար⁵⁵ զիս, դոյր այլ աստուած, յորժամ զհողն խնդրեցեր, եւ արդ⁵⁶ զի՞ խորելդ զիս քեզ կամիս միայն⁵⁷, որ⁵⁸ դու միայն իցես աստուած, եւ այլ ոք ոչ:

Այլ թերևս ի համբաւէ մահուանն զարհուրեցաւ, զոր՝ թէ կամէր թէ չկամէր՝ սակայն կրեաց⁵⁹: Եւ զայն ոչ դիտէր՝ թէ առ նենգելն նենգէ նմա⁶⁰ հիւզն, եւ ընկղմէ զմի անուն նորա ի մէջ բազում աստուածոց՝ զոր առնէր դայթագղուծիւն⁶¹ մարդոյն: Եւ այնպիսի վնասու⁶² ոչ յեանամեղն⁶³ եղև պատճառ՝ այլ որ նախն նենգեաց:

Եւ իբրև տեսանէն⁶⁴ թէ ոչ ոք պաշտէ զնա, բարկացիալ՝ արար զնոսա մահկանացուս. եւ որոց ոգիքն ի մարմնոցն ելանէին՝ արկանէր զնոսա⁶⁵ մի ըստ միոջէ ի գեհենն:

Արդ՝ քան զնոսա արկանէր ի գեհենն⁶⁶, զնա որ պատրեացն զնոսա՝ ընդէր ոչ արկանէր ի գեհենն. միթէ

ալ հաւասարապէս պէտք ենք զինք վայելել:

54. Զեղծուցանել, գլխէ հանել, խարել, մորթեցընել:

55. Մինչ առնելն կամեցար, փխկ. ըսելու՝ Յայնժամ մինչ առնել կամեցար: Տես 2, ծ. 5:

56. Եւ արդ. այստեղ՝ Իսկ հիմայ:

57. Փխկ՝ Զի (ընդէր) է այդ զի կամիս զիս քեզ միայն խորել: Ինչու զիս քեզի միայն պահել կուզես: — Հարցականէ ետեւ ալ կը գտնուի յող աւելցուած: Քեր. 302, է:

58. Այս ինքն՝ Իբր թէ, այնպէս որ: Անսովոր գործածութիւն է:

59. Թէ կամէր թէ չկամէր՝ սակայն կրեաց, կամայ ակամայ կրեց, ուզեց չուզեց՝ գլուխն եկաւ: Գեղեցիկ է սակայն շաղկապին աւելադրութիւնն, որուն

նման է նաեւ՝ Թէ կամիք եւ թէ ոչ կամիք՝ բայց թէ մտանեմ: Քեր. 463:

60. Առ նենգելն նենգէ նմա, իւր նենգելուն դիմաց՝ (ան ալ) իրեն նենգութիւն կ'ընէ: — Հիւզն անուն բայի՝ խօսքին վերջը. Ա. 12, 33:

61. Գայթագղութիւն, իյնալու որոգայթ, մեղքի պատճառ:

62. Վնաս, յանցանք:

63. Յեանամեղ, ետքէն մեղանչողը կամ վնասողը:

64. Իբրև տեսանէն, փխկ՝ Իբրև ետես: Աչ շատ սովորական:

65. Փխկ. ըսելու՝ Եւ զայնոսիկ՝ որոց ոգիքն ի մարմնոցն ելանէին՝ արկանէր . . . : Նախագաս յարաբերական. տես Քեր. 341, 2:

66. Զան զնոսա արկանէր ի գեհենն. Փոխանակ զանոնք դժոխք

վասն զի ոչ կարէր յաղթել նմա: Ապա եթէ բռնագոյն քան զնա էր հիւղն, զի ետ ի ձեռս զիւր պատրեալսն նմա չարչարել⁶⁷: Նա եւ տանջել իսկ չէր օրէն զնոսա⁶⁸, զի գիտէր՝ թէ այլոյ⁶⁹ բանիւ մեղանչեն:

Եւ եթէ, որպէս ասենն, զօրէնս արդարոյն դատաւոր եւ միջնորդ խնդրեաց Յեսուէն, անդստին իսկ յօրինացն բազմապատիկ մահապարտ գտանի. զի նախ քան զխաչելութիւնն իւր զբազումս յափշտակեաց: Եւ ոչ միայն ինքն, այլ եւ զայլս բազումս ընտրեաց ի նոցանէն, եւ առաքեաց՝ զի աշակերտիցեն եւ ձգիցեն առ նա: Եւ ոչ միայն այնչափ, այլ եւ զօրութիւն զգեցոյց նոցա՝ կոխել զզօրս տեառնն իւրեանց, եւ արկ սուր եւ բաժինս ի տան նորա, եւ վառեաց հուր յարարածս նորա. մինչեւ կարծել եւ խափանել⁷⁰ զօրէնս նորա յաւուրցն Յովաննու մկրտչի, աւետարանել զիւր արքայութիւնն, արձակեալ քարոզս բազումս՝ քարոզել, եւ հնձողս բազումս՝ հնձել զոր ոչ ինքն սերմանեաց: Եւ այն՝ մինչ չեւ մեղուցեալ ինչ ուրուք էր նմա⁷¹, ոչ ի խաչ հանեալ եւ ոչ զարիւն նորա հեղեալ, առ աւար զտուն նորա, եւ խախտեաց զթագաւորութիւն նորա, եւ նա լռեալ կայր եւ ոչ ինչ մեղանչէր նմա:

Եւ զիարդ ասիցեն, թէ խաչելութեամբն գնեաց զՄարկիոնն, զի ահաւանիկ զայն ամենայն ժողովս բազմաց, մինչ չեւ ելեալ էր ի խաչ՝ կորզեաց յինքն: Այլ,

նետելու: — Բան (փխկ քան թէ) առաջին նախադասութիւն եղած. տես քեր. 177, ծ. **:

67. Այսինքն, Ընդէր ետ նմա ի ձեռս զիւր պատրեալսն՝ զի չարչարեցէ. Իւր խաբածներն ինչու անոր ձեռքը տուաւ որ չարչարէ: — Զիւր պատրեալսն՝ փխկ Զպատրեալսն յիւրմէ: Տես քեր. 437, Ի:

68. Փխկ՝ Նա եւ ոչ տանջել արժան էր զնոսա:

69. Օրինակն ունի՝ Այլոց. որ գրչի սխալ է անշուշտ:

70. Կարծել, խափանել, նոյնիմաստ են. արգելել:

71. Մինչ չեւ մեղուցեալ ինչ ուրուք էր նմա. փխկ. ըսելու՝ Մինչ չեւ ինչ մեղուցեալ էր ուրուք նմա: — Բայերու բազարեալ ժամանակները վայելչութեան կը բաժնուին: Այսպէս են նաեւ՝ Յորժամ տաղնապետս որ յումեքէ իցէ: — Թէ գրկեալ որ յումեքէ իցէ: Տես 7, ծան. 7: — Այս պարգեւ տուեալ ի մկրտութենէն էր: — Գրեալ այսպէս է: —

ասեն, զնոսա բժշկութեանց գինս տարաւ⁷²: Եւ իցէ՞ որ բժիշկ, ո՞ր յորժամ զորդի ուրուք բժշկիցէ՞ վարձս ոչ առնու, այլ զբժշկեալն ի գլխովին⁷³ գինս բժշկութեանն խնդրիցէ: Եւ գրեսցուք⁷⁴ եթէ բժշկեալքն էին ինչ նմանկ⁷⁵ վասն երախտեացն, իսկ զորս ոչն բժշկեաց, ընդէ՞ր հրապուրեաց եհան⁷⁶ ի տեառնէ իւրեանց, որ ոչ բարւոյ գործ էր, այլ նենգաւորի:

Իցէ՞ որ որ մտանիցէ գաղտ ի տուն ընկերի իւրոյ զեղծել⁷⁷ ինչ, եւ ի բուռն անկեալ⁷⁸ չլինիցի մահապարտ: Եւ կամ իցէ՞ որ, որ իբրեւ զդէտ⁷⁹ մտեալ՝ զայլոյ զթագաւորութիւն գաղտ լրտեսիցէ, եւ ծանուցեալ զլըրտեսն՝ ոչ սատակիցեն վաղվաղակի:

Նոյնպէս եւ Յեսուն յառաջ քան զխաչելութիւնն բազում ինչ այսպիսի մեաս գործեաց ի տան արդարոյն. եւ ըստ օրինացն՝ զոր դատաւորն խնդրեաց⁸⁰, բազում մահուց պարտական դտանի: Զի օտարոտի մի եկեալ յայլոյ տուն՝ զայնչափ մեծամեծ աղէտս գործեաց ի նմա, զորէնսն եւ զմարդարէսն նորա արգել, եւ զիւր թագաւորութիւնն աւետարանեաց:

21.

Բարոտի իռն մարմնոց:

Ի սերմանեացն առակէ յայտնի ցուցանի յարութիւն մարմնոց, թէ որպէս [զ]սերմն զոր սերմանես՝ ոչ

Ես ծնեալ իսկ ի դմին եմ: — Անդ էր նաւն թափելոց զբեռինսն: — Ազնուական վարս էր յինքեան կերպարանեալ:

72. Հոսա բժշկութեանց գինս տարաւ, Տարաւ կամ առաւ զանոնք՝ իբրեւ ըրած բժշկութեանցը վարձք: Տանիմ՝ կը նշանակէ նաեւ իրեն առնուլ, եւ կ'ըսուի՝ Յինքն տանել:

73. Ի գլխովին, նոյն ինքն: — Զբժշկեալն ի գլխովին, նոյն իսկ բժշկուածը: Քեր. 195:

74. Գրեմ, ենթագրել:

75. Ասկ լինել (ուսեք), վերաբերիլ, պատշաճիլ, իյնալ:

76. Հրապուրեաց եհան, տես Պ, ծան. 8:

77. Զեղծեմ, ապականել, մնասել, հոս՝ առնուլ տանիլ:

78. Ի բուռն անկանիմ, ձեռք իյնալ, բռնուիլ:

79. Դէտ, Լրտես, նոյնանչանք:

80. Եւ ըստ օրինացն՝ զոր դատաւորն խնդրեաց, Այն օրինաց համաձայն՝ զոր ինք դատաւոր խնդրեց, զոր ուզեց որ դատաւոր դրուի: — Դատաւոր

այլ ընդ այլոյ՝ գայ, թէպէտ եւ բազմապատիկ վայելչու-
թիւն զգենու. այլ ոչ երբեք սերմանեցեր [զ]գարի եւ
հնձեցեր ցորեան. եւ ոչ սերմանեցեր կորեակ, եւ հնձե-
ցեր հաճար. այլ Ձոր սերմանեցեր՝ զնոյն հնձեցեր. ըստ
նմին օրինակի, ասէ, եւ մարմինն որ անկաւ՝ նոյն եւ յառ-
նելոց է: Գարձեալ եւ «Մարմին եւ արիւնն ասել Առա-
քելոյն՝ թէ զարքայու թիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգէ՞», եւ
ոչ ապականու թիւն զանապականու թիւն ժառանգէ, ոչ
յայն միտս իմանալի է, յոր Մարկիոնն առնու՝ թէ վասն
զի ի հիւղեայն են մարմինքն, ոչ յառնեն. այլ յայլ եր-
կուս օրինակս՝ Մի յայն՝ թէ մինչ դեռ ի մարմնոյ խոր-
հուրդս եւ ի գործս իցէ մարդն, շնչաւոր է եւ մարմին
եւ արիւն. եւ զի ըստ մարմնոյն եւեթ խորհի եւ գործէ,
չէ արժանի մտանելոյ յարքայու թիւն երկնից: Մի թէ յոր-
ժամ զայս գրեաց առ աշակերտեալսն, կէսքն էին ի մար-
մնի եւ կէսքն չէին: Ուստի յայտ է թէ ի մարմնի ամենե-
քեան էին, այլ ի գործս մարմնոյ եւ հոգւոյ ոչ բոլորե-
քեան՝:

Գարձեալ ի մեւս եւս միտս իմանալի է, եթէ ոչ
շաղղով՝ եւ արեամբ ուռուցեալ յառնեն մարմինքն. այլ
նորոգեալք յարու թեամբն: Որով ցուցանի՝ թէ մարմինք
նորոգեալք յարու թեամբն, ազատացեալ յամենայն կա-
րեաց՝ յառնեն: Եւ ընկղմի մահ ի պարտութիւն, յորժամ
ապականեալքն զանապականութիւն զգենուցուն, եւ մահ-
կանացուքս զանմահութիւն, եւ սերմանեալք տկարու-

ինդիր բնութեան է՝ անորոշ
հայցական:

1. Այլ ընդ այլոյ, տարբեր,
մէկ բանի տեղ ուրիշ բան: Տես
Քեր. 161:

2. Այս ինքն՝ Ասեյն Առա-
քելոյն՝ թէ Մարմին եւ արիւն
զարքայու թիւնն Աստուծոյ ոչ
ժառանգէ:

3. Յայլ երկուս օրինակս, Ու-
րիշ երկու եղանակաւ:

4. Ամենեքեան. Բոլորեքեան,
նոյնիմաստ են: Երկրորդն որ
գործածական բառ չէ՝ այստեղ
միայն պէսպիսութեան համար
դրուած է: Տես Քեր. 475:

5. Շատիղ, շաղղոյ, հում միս,
(մեռած) մարմին, դի: Հասա-
րակօրէն իբրեւ անարգական բա-
ցատրութիւն կը գործածուի:

6. Կարիք, մարդկային տկա-
րութիւն, պէտք, կիւք, մոլու-
թիւն, ցաւ, վիշտ:

թեամբ՝ զղօրութիւն, եւ վարեալք՝ անարգութեամբ՝
 զփառաւորութիւն: Եւ չիք մարմին՝ որ ի հող մնայցէ. այլ
 իւրաքանչիւր ոգւոց զանձնիւր՝ մարմին զգեցեալ՝ յական
 քթթել՝ կայցեն առաջի ահեղ ատենին, ոմանք ի կեանսն
 յաւիտենականս, եւ ոմանք ի պատիժս դատաստանի:

7. վարել, Սերմանել՝ նոյնանշան են:

8. իւրաքանչիւր, Անճնիւր. տես 8, ծան. 14: — Այստեղ անճնիւր ստացական մտքով է.

(ամէն մէկն իւր մարմինն.) բայց ոչ իւրաքանչիւր. տես 1, 21:

9. Փխկ՝ ի քթթել ական, ակնթարթի մը մէջ, աչք թարթելու շուտութեամբ:

Բ. ՅՈՎՀ. ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԹԷԻ

1.

Թիւ յինչ պարտ իցի ընդէրացոռցանէր զլեզու:

Աչս եւ բերան եւ լսելիս վասն այնորիկ ետ մեզ Աստուած, զի բնաւին ամենայն¹ անդամքն նմա ծառայեացեն, զի զնորայսն խօսեսցուք եւ զնորինսն² արասցուք. եւ այնու ամենայնիւ պարզեսցուք զխիղճն ի մտաց³: Չոր օրինակ մարմնոյ ի սուրբ օդ վայելեալ՝ առողջագոյն լինի, նոյնպէս եւ ոգին՝ զգաստագոյն⁴, յորժամ այսպիսի զբօսանօք⁵ բուծանիցի:

Չտեսանես եւ զմարմնոյ իսկ⁶ զաչս. յորժամ հանապազ ընդ ծուխ գայցեն⁷, արտօսք բերեն⁸. եւ յոր-

1. Բնաւին ամենայն, կրկին նոյնանշանով սաստկացած:

2. Չնորայսն. զնորինսն, Գեր. 198: նա, նոյն. — նորա, նորին. տես Ա. Գ, 18: — Աւասիկ քանի մ'օրինակ ալ: Ոչ նման անա եւ ոչ ընկեր հաւասար անրիւն: Եթէ անա ետ, եւ անյն պահիցէ զնոսա: Ի մարմնոյ անրա եւ յուկերաց անրիւն: Ընդ անա զնսն եւ ընդ անյն զսոնսն: Ի մէջ անրա շրջին եւ ի անրիւն գտանին: Զայս խորհիցիմք եւ ի սոյն հոգասցուք: Այն իսկ է պարկեշտութիւն, անյն եւ խորհուրդ:

3. Պարզեսցուք զխիղճն ի մտաց, (յն.) մեր խղճմտանքը լաւ մաքրենք:

4. Լուելեայն իմացիր՝ լինի:

5. Զբօսանք, զբաղում, պարապում: — Զբօսում, (զուարճալի բանի մը) զբաղիլ:

6. Յետադաս իսկ՝ հասարակօրէն նախընթաց եւ մը կ'առնու. (տես Եւ... եւս, Ա. 8, 18:) Այսպէս նաեւ՝ վասն որոյ եւ աւել իսկ: — Եւ այնու իսկ որ զարմանայցէ: — նա եւ զծովս իսկ: — Եւ զծնողս իսկ զլիտովին:

7. Գամ ընդ ծուխ, ծխոյ մէջ կենայ՝ ժամանակ անցընել. (յն. διατρίβω.) Այսպէս ալ կ'ըսուի: Գալ ընդ փոշի, ընդ իւղ եւ ընդ փոշի, ընդ ցելս, ընդ աղք, ընդ չարիս. փոշոյ, ցելսի... մէջ թաթխուիլ:

8. Արտօսք բերել, արցունք հանել:

ժամ ի խաղաղ օդս եւ ի մարգս եւ յաղտիւրս⁹ եւ ի դրախտս զբօնուցուն, առողջագոյնք եւ քաջատեսք¹⁰: Նոյնպէս եւ մտացն ակն եթէ յեղտիւրս հոգեւոր բանիցն ճարակիցի, սուրբ, յստակ եւ քաջատես լինի. իսկ եթէ ընդ ծուխ ինչ աշխարհի իրացս դայցէ¹¹, բժարեր արտօսրալից լինիցի¹¹, եւ զաղգի աղգի լալիւնս լայցէ¹² եւ աստ եւ անդ: Քանզի ծխոյ իսկ նման են ամենայն իրք մարդկօրէնք. վասն որոյ եւ ոմն ուրեմն¹³ ասէր. Պակասեցին իբրեւ զծուխ¹⁴ աւուրք իմ: Նա զկարճն եւ զանկայ¹⁵ ժամանակն ողբայր. բայց ես ոչ միայն առ այն ասեմ¹⁶, այլ եւ ի խռովութեան ինչ իրս¹⁷ պատշաճ համարիմ առնուլ զասացեալսն:

Չիք ինչ որ այնպէս տրտմեցուցանէ զակն ոգւոցն եւ պղտորէ¹⁸, որպէս աշխարհական հոգոց բազմութիւնք եւ չարեաց ցանկութեանցն յաճախութիւնք¹⁹: Քանզի այնպիսի է փայտի է ծուխն. որպէս [եւ] հուր՝ յորժամ զգէջ եւ զդալար անտառօք վառիցի²⁰, ծուխ յոլովէ²¹.

9. Աղտիւր կամ եղտիւր, ջրարբի գետին՝ խոտաւէտ: — Հոս օրինակն ունի յաղքիւրս՝ յայտնապէս սխալմամբ:

10. Լռելեայն կ'իմացուի լինին:

11. Բժարեր արտօսրալից, աչքի աղտով ու արցունքով լցուած. (յն. միայն ծառօ՛ւջւ, արտասուէ:)

12. Լալիւնս լայցէ, (յն. լոկ κλάσεται, լայցէ:) — Հայերէն լեզուի յատկութիւն է՝ որ շատ հեղ բայերն այսպէս իրենց արմատը (ածականով կամ յատկացուցչով մը) խնդիր սեռի առնելով՝ խօսքին սաստկութիւն ու վայելչութիւն կու տան: Ինչպէս Բազում շարշարանս շարշարել. Լիւանս լիկել. Յանցանս յանցանել. Ծանս շահել. Կարծիս կարծել: — Զպատշաճ խրատն խրատել, ծնանել զժրմարիտ ծնունդն. Զսոյս ախտ ախտանալ: — Ընթացս յան-

դրգնութեան ընթանալ. Զհարուածս թշնամոյ հարկանել: Քեր. 239, Բ:

13. Ոմն ուրեմն, (յն. միայն՝ ոմն.) մէկը (ատեն մը:)

14. Նոյն խօսքը սաղմոսաց մէջ՝ Սպառեցան «բոկ» ծուխ, տես Ա. 12, ծան. 17:

15. Անկայ, անհաստատ, անկայուն:

16. Առ նախդրիւ ասեմ, տամ պատասխանի, եւն. կը նշանակէ՝ ասոր վրայ, այս նկատմամբ. տես Քեր. 406, ծան:

17. Խռովութեան ինչ իրք, աղմկալից բաներ:

18. Փխկ՝ Տրտմեցուցանէ եւ պղտորէ զակն ոգւոցն:

19. Բազմութիւն, յաճախութիւն, նոյնանշան են:

20. Մտադրութեան արժանի է զանտառօք պարառական խնդիրը:

21. Ծուխ յոլովէ, վարը՝ Յա-

նոյնպէս եւ ցանկութիւնն յայնժամ սաստիկ մըրկի՝ յորժամ ի գէջ եւ ի լոյծ²² ոգիսն բորբոքիցի, քանզի եւ նա յաճախ ծնանի զժուխն²¹ : Վասն այսորիկ ստէպ²³ պէտք են հոգեւոր ցօղոյն եւ խաղաղ օդոց, զի զհօւրն շիջուցանիցէ, եւ զժուխն պարզիցէ, եւ թռչուն զմիտսն գործիցէ²⁴ : Քանզի չէ եւ չիք իսկ հնար²⁵ այնչափ չարեօք ծանրանալ, եւ ընդ երկինս թռչել. այլ պարտ եւ պատշաճ է²⁶ զմէջս պնդել, ժրանալ, հատանել անցանել²⁷ զայն ճանապարհս : Իսկ եթէ մտաց երազութեան պէտք իցեն՝ ելանելոյ յայնպիսի բարձունս. յորժամ ոչ այնպիսի ինչ իցէ, այլ ամենայն հակառակ, եւ սատանայական ծանրութիւն, ո՛չ ապաքէն ի խոնարհ²⁸ սողիցիմք : Զխարդ կարիցեմք ի վեր թռանել՝ ուր այնչափ ծանրութիւն ի վայր ձգիցէ : Եթէ ոք յարդար կշիռս առնոյր զմեր բանս կշռել²⁹, ի բիւր տաղանդս աշխարհական բանից՝ հազիւ թէ գտանէր հարեւր դահեկան զհոգեւոր բանիցն³⁰, մանաւանդ թէ ոչ տասն դանգ :

Եւ արդ չիցէ ամօթ եւ յետին ծաղը՝³¹ ծառայ ստանալ եւ բազում պէտս կարեւորս³² վճարել նովաւ, եւ

ճախ ծնանի զժուխն . Շատ ծուխ կը հանէ :
 22. Լոյծ, թոյլ, մեղկ :
 23. Ստէպ բառը երբեմն խօսքին սաստկութիւն մը տալու համար կը դրուի : Այսպէս է վերի խօսքը. դարձեալ՝ Փախըստականին ի նմանէ՝ զճետ ստէպ զալ սովոր է :
 24. Թռչուն, (աչ .) թռչող, արագաշարժ : — Թռչուն խնդիրը գործել (ընել) բայէն վայելչութեան համար բաժնուած : Տես Ա. 1, 9 :
 25. Եւ չիք իսկ, սաստկութեան յաւելուած :
 26. Պարտ եւ պատշաճ է. Պարտ եւ արժան է. Ըմբոն եւ ի դէպ է, պէտք է : Ասոնք, մանաւանդ առաջինը ամէն ընտիր մատենագրաց շատ գործածական են :

27. Հատանել անցանել, կրտրելանցնիլ . (յն. τέμνω, կտրել :)
 28. Ի խոնարհ, վարը, գետինը : Տես Ա. 17, ծան. 26 :
 29. Այսինքն, Եթէ ոք առնոյր յարդար կշիռս կշռել զբանս մեր : — Անտում աներեւութով մը՝ կը գործածուի «ի՛նչ նշանակութեամբ, (տես Քեր. 396, ծան.) բայց երբեմն, ինչպէս հոս ալ, ձեւաւոր ըսուածք մըն է՝ փիսկ պարզապէս ըսելու՝ Եթէ ոք կշռէր յարդար կշիռս :
 30. Հազիւ թէ գտանէր հարեւր դահեկան զհոգեւոր բանիցն, (հաղարաւոր խօսքերուն մէջէն) հազիւ թէ հարիւր դահեկանի հոգեւոր խօսք կը գտնէր :
 31. Յետին ծաղը, վերջին աստիճանի ծաղրական բան :
 32. Պէտք կարեւորք, հարկաւորութիւն, հարկաւոր բաներ :

բերան ունել՝ եւ ոչ իբրեւ ծառայիւն վճարել նովաւ պէտս ինչ, այլ յետս ընդդէմ³³. զի յանօգուտ եւ յանպատշաճ իրս վարեմք³⁴: Եւ երանի թէ յանօգուտ միայն. նա աւանիկ³⁵ զնորին հակառակն, եւ ի վնասակարս եւս՝ որ բնաւ չիցէ մեղ պիտոյ: Եւ թէ զմեր պիտոյսն խօսէաք, ապա³⁶ եւ Աստուծոյ սիրելի էին բանք:

2.

Բնորդեմ արծաթ սիրոռթեան:

Ի սովոյ հարկէ չգիտեմ վայրապար զոք վախճանեալս՝. քանզի մարթի բազում ինչ յամենայն կողմանց հնարել այնմ աղետից² մխիթարութիւն: Իսկ վասն ընչից եւ մեծութեան եւ այնպիսի շահաւորութեանց զբազումս իսկ ցուցանեմ քեզ կոտորեալս, զոմանս դաղտ եւ զոմանս ի հրապարակի. եւ բազում այնպիսի նշանակօք լի են ճանապարհք եւ ատեանք եւ հրապարակք. նա եւ զծովն իսկ լցեալ արեամբք տեսանիցես: Զի ոչ զերկիր միայն կալաւ այն բռնութիւն, այլ եւ զհամատարած անդունդսն աղխաղխեաց ելից³ բազում անօրէնութեամբ, ոմն նաւարկեալ շրջի վասն սկւոյ, եւ ոմն սպանանի վասն նորին. դարձեալ նոյն բռնութիւն զոմն ընչաւէտ արար, եւ զոմն սպանող:

33. Յետս ընդդէմ, (Գ.) հակառակ:

34. վարեմք (գրերան). կը գործածենք:

35. նաւանիկ, զաւանդիկ, սաւանիկ, մանաւանդ թէ:

36. Եթէ... ապա. տես Ա. 5, 6:

1. Այսինքն. Ոչ գիտեմ թէ ի հարկէ սովոյն ոմանք վախճանեալ իցեն: — Ի հարկէ այստեղ գոյական է եւ կը նշանակէ ի նեղելոյ. ի բռնութենէ: Իսկ իբրեւ մակբայ՝ ի հարկէ, հարկաւ՝ ըսել է բռնի, ստիպմամբ ակամայ. (եւ ոչ՝ Անշուշտ. տճկ.

հեւդէթ. ըստ նորոց գործածութեան.) եւ կ'ըսուի՝ Ոչ ի հարկէ այլ կամաւ: Հարկաւ ետ զնա ի ձեռս. (չուզելով, ստիպուած): — Ոք կը գտնուի իբր յոգնակի գործածուած ինչպէս հոս ալ. Շատ զոր ընդ միմեանս շիթթեաց: Բազմաց ուրուք ի ձէնջ: Տես Քեր. 273, Զ. եւ 3րդ ծան:

2. Անեղական մ'որ եղակի նշանակութեամբ է՝ իւր ածականն ալ եղակի կը դրուի. Մեծաւ տանջանօք. յայսմ արքունեաց. իւրով կամօք. եւայլն: Քեր. 336, ծան:

3. Աղխաղխեաց ելից. շեղջ շեղջ լեցուց: Տես Ա. 7, 8:

Եւ արդ զի՛նչ չյուսալի⁴ քան զմամոնայն կայցէ, յորժամ վասն նորին եւ տար աշխարհս հարկանիցես⁵, եւ ճգունս յանձին առնուցուս⁶, եւ սպանանիցիս: Պարտ էր գիտակացդ անագորոյն բռնութեանն՝ փախչել ի ծառայութենէն, եւ այրել զդժնդակցանկութիւնն: Եւ զի՛արդ, ասէ, իցէ այնմ հնար: Եթէ այլ սէր ընդ սիրոյն⁷ մուծանիցես, զերկնիցն⁸: Որ եղեւ ծառայ Քրիստոսի՝ մի լիցի ծառայ մամոնայի, այլ եւ տէր եւս⁹: Քանզի փախստականին ի նմանէ՝¹⁰ զհետ ստէպ գալ սովոր է, եւ որ զնմանէ կաթողին¹¹ լինիցի՝ փախչել: Ոչ այնպէս զոք պատուէ՝ որպէս զարհամարհիչս իւր, եւ ոչ զոք այնպէս այպանէ՝ որպէս զնորին ցանկացողսն. ոչ միայն ծաղր կացուցանէ¹², այլ եւ ընդ բազում կապանօք հարստէ¹³: Լուծցուք այսուհետեւ՝ գոնէ անագան երբեք¹⁴ զանհնարին շղթայսն: Ընդէր առնիցես ծառայ՝ զխօսուն ոգիդ՝ անխօս¹⁵ նիւթոյն, մօրն ամենայն չարեաց: Այլ ո՛հ այպանալից ծաղուն¹⁶, զի մեք ընդ նմա բանիւք մարտնչիցիմք, եւ նա ընդ մեզ արդեամբք. եւ տանի ածէ իբրեւ զարծաթագինս¹⁷, եւ գանալից արարեալ¹⁸ թշնամանէ. քան զոր՝ զի՛նչ ինչ այլ կայցէ յոռութիւն եւ անարգութիւն: Եթէ անզգայուն

4. Չյուսալի, անապահով, չվստահուելու: Քեր. 422, Ժ:

5. Հարկանել տար աշխարհս, Հեռաւոր երկիրներ երթալ՝ պտրտիլ՝ ճամբայ ընել:

6. Յանձին առնուլ, սովորականն է յանձն առնուլ կամ յանձին ունել:

7. Ընդ սիրոյն, (ստրկի) սիրոյն տեղ:

8. Զերկնիցն, երկնից սէրը: — Առանց նախդրի է՝ այլ սէր, նախդրիւ (որոշեալ) է՝ զերկնիցն (սէր), տես Քեր. 232, 233 եւ ծան:

9. Եւ... եւս, տես Ա. 8, 18:

10. Իրմէ փախչողին: — Ի նմանէ փիկ. Յիւրմէ, տես Քեր. 335, Ը. եւ ծան:

11. Կաթողին լինել (զիմեքէ),

(բանի մը) սաստիկ սէր ունենալ, կարօտիլ՝ փափաքիլ:

12. Ծաղր կացուցանել (զոք), խաղք ընել, խայտառակել: — Ասոր չէզոքն է՝ ծաղր կալ, խաղք ըլլալ:

13. Հարստեմ, պինդ կապել. (յն. περιβάλλω, պատատել): — Ընդ հոս աւելորդ կ'երեւայ:

14. Գոնէ անապան երբեք, թող ուշ ալ ըլլայ. վերջապէս մէյ մը:

15. Խօսուն, — Անխօս, բանաւոր. — անբանաւոր:

16. Այպանալից ծաղր, ծաղրելի խայտառակութիւն:

17. Արծաթագին, ստրկով գնուած ծառայ, գերի:

18. Գանալից առնել, խիստ ծեծել, տանջել:

նիւթոցն չառնիմք գեր ի վերոյ¹⁹, անմարմին զօրութեանցն զիարդ գամագիտ լինիցիմք²⁰: Եթէ զդոյզն հողն չարհամարհեմք եւ զքարինսն ընկեցեալս, զիարդ զիշխանութիւնս եւ զպետութիւնս հնազանդեսցուք. կամ որպէս²¹ ցածութեամբն վառեսցուք²² եթէ արծաթ պաղպաղուն²³ քայքայէ²⁴ զմեզ:

Չէ բաւական յառողջութիւն՝ զնետն միայն հանել, այլ եւ վերին դեղ դնել²⁵: Փափկացար եւ արբեցար, զառաջին ժամանակն, պահեա²⁶, եւ ջրով եւեթ վճարեալ պէտսն²⁷, զի զժանտն²⁸ որ անտի եմուտ՝ հանիցես ի բաց: Պարուրեսցուք²⁹ այսուհետեւ շուրջ զմեզն, եւ զկենարարն չափոյ³⁰ դեղ արբցուք, եւ զգուշացուք³¹ հաւատեալ աղօթից: Թէպէտ եւ չառնուցումք՝ յամեսցուք³² զի առնուցումք, եւ եթէ առնուցումք³³ վասն զի առաքն³⁴: Ոչ ինքն ինչ կամի յապաղել զտուրսն, այլ զի յերկարութեամբն զստէպ հանապազօրդութիւնն հնարիցի³⁵, վասն

19. Գեր ի վերոյ առնիմ, քիւնիմ, գերազանցել, յաղթել: — Յաճախ կը գործածուի առնիմ փխկ լինիմ:

20. Գամագիտ լինիմ այլեւայլ նշանակութիւն ունի: Ուղածին հասնիլ, բռնել, կռուան կամ ոտնկռիւ գտնել՝ ճարել. յաղթող ըլլալ, եւն:

21. Զիարդ, որպէս, երկունոյնանշանք. սովորական պէսպիսութիւն բառից:

22. Ծածութեամբն վառեսցուք, զգաստութիւնը զէնք առնուք. առաքինութեամբ սպառազինուինք:

23. Պաղպաղուն, փայլուն:

24. Քայքայեմ, խախտել, աւրել, քակտել:

25. Լռելեայն կ'իմացուի պարտ է:

26. Ծոմ բռնէ:

27. Վճարեմ զպէտս, կարօտութիւնը՝ պէտքը լեցընել, գործը լմընցընել: [ցաւ:

28. Ժանտ, հոս՝ (հոյ.) ժանտ

29. Շուրջ պարուրեմ, չորս կողմանէ կտրել, կտրել նետել. (յն. περιζώπτω, շուրջանակի կտրել:)

30. Կենարարն չափոյ (դեռ), ողջացուցիչ չափով:

31. Զգուշանալ (իմեք), հոս՝ միտ դնել, հոգ տանիլ, փոյթ ունենալ:

32. Յամեմ, ուշանալ. հոս՝ յարատեւել, շարունակել:

33. Լռելեայն կ'իմացուի՝ յամեսցուք: — Իմաստն է՝ Յարատեւենք, որպէսզի առնունք, եւ եթէ առնունք՝ (շարունակենք) վասն զի առինք:

34. Փխկ. ըսելու՝ Վասն այնորիկ զի առաք: — Այս է վասնզիին յատուկ նշանակութիւնը:

35. (Յապաղէ) զի յերկարութեամբն զստէպ հանապազօրդութիւնն հնարիցի. Ա՛ուշացընէ (տալը)՝ որպէս զի երկնցընելովն մեզի միակերպ յարատեւել տայ: — Հնարիմ, Ա. Գ, 31:

այնորիկ իսկ յերկարէ³⁶ զհայցուածսն, եւ բազում անգամ եւ փորձութեանց թողացուցանէ գալ ի վերայ, զի ստէպ առ նա փախստական անկանիցիմք³⁷, եւ իբրեւ ապաւինիմք՝ յամեսցուք: Որպէս հարբ գթածք առնեն եւ մարբ որդեսէրք. յորժամ տեսանիցեն զորդիսն յիւրեանց համբուրից մերժեալ³⁸, եւ ընդ հասակակիցսն խաղայցեն³⁹, բազում ինչ կեղծիս զարհուրանաց ծառայիցն հրամայեն կազմել⁴⁰, զի տագնապեալք յերկիւղէն՝ ի մայրենի գոգն ընթանայցեն: Նոյնպէս եւ Աստուած յաճախէ բազում սպառնալիս, ոչ զի ածցէ իսկ ի վերայ⁴¹, այլ զի այնու առ ինքն ձգեսցէ. եւ յորժամ դառնայցեմք՝ փարատէ վաղվաղակի զերկիւղն: Ձի թէ նոյնպիսիք էաք ի փորձութիւնս եւ ի հանգիստ⁴², ապա⁴³ եւ պէտք իսկ չէին փորձութեանց:

Եւ արդ իմացեալ զամենայն, ըստ իմաստնոյն բանի՝ Մի տագնապեսցուք ի ժամանակի վշտաց ի վերայ հասանելոյ⁴⁴, այլ զմին եւեթ խրատ յանձին կալցուք⁴⁵ տանել ամենայնի ժուժկալութեամբ. եւ մի ինչ խուզել եւ ի հարց եւ ի փորձ զգործսն արկանել⁴⁶, եւ գիտել թէ երբ վախճան նեղութեանցն լինիցի՝ զայն նմա որ տայն ի վերայ գալ՝ թողցուք⁴⁷. եւ եկելոցն ամե-

36. Այսինքն՝ Յերկարէ տալ:

37. Փախստական անկանիմք,

Տես Ա. 4, 14:

38. Մերժիմ, հեռանալ:

39. Փիկ ընդ հասակակիցսն խաղայցեալ:

40. Ծառաներուն կը հրամայեն որ շատ մը շինծու վախցընելու բաներ ընեն:

41. Ածել, հասանել, յարձակիմ եւ նման բայերուն վրայ կ'աւելցուի ի վերայ՝ առանց ինդրի:

42. Եթէ փորձանաց եւ հանդրստեան մէջ հաւասարապէս նոյն ըլլայինք:

43. Եթէ... ապա. տես Ա. 5, 6:

44. Փիկ Մի տագնապեսցուք ի ժամանակի ի վերայ հասանելոյ վշտաց: — Ի վերայ, տես վերը 41:

45. Յանձին ունիմ, ընդունիլ, բռնել, յանձն առնուլ: — Յանձին եղակի կը մնայ:

46. Խուզել, փնտռել: Ի հարց եւ ի փորձ արկանել, հարցուփորձ ընել, քննել: — Ի հարց եւ ի փորձ զգործսն արկանել, բայն իւր մասերէն բաժնուած. տես Ա. 1, 9:

47. Այսինքն, Չգիտելն՝ զայն նմա թողցուք: — Չայն՝ յաւելուած. տես Քեր. 333, Ե. Զձշդեւն՝ զայն առաջնոյն թողար: — Դարձեալ, խօսքը

նայնի⁴⁸ գոհու[թեամբ ժուժկալել՝ մերոյ բարեբարու-
 թեան գործ լինիցի. որ [թէ [եւ] լինիցին, բազում բարու-
 թիւնք զնոցին զհետ գայցեն⁴⁹: Այսուհետեւ՝ զի գայցեն
 բարութիւնք ի վերայ⁴¹, եւ ընտիրք աստ՝ եւ պայծառա-
 գոյնք անդ լինիցիմք, զամենայն զինչ եւ ի վերայ գայցէ՝
 ընկալցուք շնորհակալ լինելով ընդ ամենայնի⁵⁰ նմա՝ որ
 առաւել քան զմեզ գիտէ զմեր օգուտն, եւ քան զճնողն
 սաստիկ սիրէ զմեզ: Եւ զայս զերկոսեան խորհուրդս յա-
 մենայն վիշտս յանձինս մրմնջեալ՝⁵¹ ցածուցուք զտրտ-
 մութիւնն. եւ փառաւորեսցուք ընդ ամենայնի⁵⁰ զոր առնէ
 եւ արկանէ մեզ ի կիր զշահսն՝ Աստուած⁵²:

3.

Պարտ եւ պատշաճ է ըստ պատողոյն միտտոյթեան որ
 տոռառ մեզ՝ արժանի վարս ցոռցանել:

Ըստ սիրոյ աշնորիկ որ կոչեացն եւ ըստ անտի՝ քա-
 ղաբավարութեանն² եւ ըստ պատուոյն որ տուաւ՝ ար-
 ժանի³ վարս ցոռցանել⁴: Զերկնից առաքինութիւնն առա-
 քինեաց⁵ ամենայն հաստատութեամբ: Մի՛ զի մարմինդ

չըջմամբ է, փխկ՝ Զայն նմա
 թողցուք որ տայն . . . : Տես
 Ա. 3, 6:

48. Եկեղոցն ամենայնի, (եւ
 ոչ՝ Ամենեցուն:) Գրաբարի յա-
 տուէ է ամենայն եղակի թո-
 ղուլ՝ երբ մեռայն ինչ կը նշա-
 նակէ: Տես Քեր. 286, Գ:

49. Փխկ ըսելու՝ Զորոց, ե-
 թէ լինիցին, բազում բարու-
 թիւնք զհետ գայցեն: — Զնետ
 գամ (զերիք կամ զուրուք).
 հետեւիլ. (անկէ) յառաջ գալ:

50. Ընդ սեռականով, փո-
 խարէն, բանի մը գիմաց: Տես
 Ա. 6, 37:

51. Մրմնջեմ, մեղմով, կա-
 մացուէ մը հնչել, զրուցել:

52. Փխկ. ըսելու՝ Փառաւո-
 րեսցուք ընդ ամենայնի զԱս-

տուած, որ առնէ եւ մեզ ի կիր
 արկանէ զշահսն: Քեր. 347, Թ:

1. Շատ մակբայներ իբրեւ
 ածական կը գործածուին. զոր-
 օրինակ. Աստի, (մակբայն իբրեւ
 ածական.) հոնտեղուան. Աստի,
 աստէն (իրք), հոտտեղուան:

2. Բառաբարավարութիւն, կեն-
 ցաղավարութիւն:

3. Արժանի բառն ըստ նա-
 խադրութեամբ ալ խնդիր կ'առ-
 նու: Տես եւ Ա. 5, 20:

4. Վարս ցոռցանել, վարք ու-
 նենալ: Աներեւոյթն գիմաւորի
 տեղ կը գործածուի. մանաւանդ
 հրամայականի տեղ: Այսպէս
 փխկ. ըսելու՝ Արժանի վարս
 ցոռցիր: Տես Քեր. 413:

5. Առաքինիմ, նեցայ, նեաց.

յերկինս ոչ փոխեցաւ՝ համարիցիս առնել հաղորդութիւն ընդ երկրի⁶ : Քանզի գլուխն քո անդ ի վեր նստի. եւ վասն այնորիկ նախ այսր եկն Տէրն՝ ածեալ ընդ իւր հրեշտակս, եւ ապա առեալ զքեզ չոգաւ անդր, զի յառաջ քան զանդր քեզ ելանելոյ՝⁷ ուսանիցիս թէ մարթի յերկրի իբրեւ յերկինս բնակել :

Այսուհետեւ կացցուք հաստատուն՝ պահել զազնուականութիւնն զոր ընկալաք ի սկզբանէ, եւ զայն արքունիս խնդրեսցուք զօրհանապազ, եւ զամենայն որ ինչ աստ է՝ ստուեր եւ երազս համարեսցուք : Զի թէ թագաւոր որ երկրաւոր զքեզ շտնանկ մի եւ զմուրող՝ առեալ յորդեգիրս առնէր⁸, զմտաւ ինչ երբեք զխուղն եւ զնուազութիւնն քո ածէիր. թէպէտ եւ չկայ բազում ինչ անդ ի միջի⁹ : Զի ոչ յերկրէ յերկիր փոխէ զքեզ իբրեւ զաստի¹⁰ թագաւոր, այլ յերկրէ յերկինս, եւ ի մահկանացու բնութենէ յանմահն :

Եւ արդ յայնպիսի բարութիւնս վայելելոց ես, եւ զընչից ճառս ի մէջ բերես¹¹ ինձ, եւ զաստի¹⁰ պաճուճանացս կաթողին ես, եւ չհամարիս զամենայն երեւելիսս քան զգրգլիս¹² մուրողին վատթարագոյնս, եւ զի արժա-

առաքինանալ. առաքինութիւն կատարել : — Զերկնից առաքինութիւնն առաքինեաց. չէզոք բայն իւր արմատը խնդիր առած. տես Քեր. 239. Բ :

6. Փխկ. ըսելու՝ Մի համարիցիս առնել հաղորդութիւն ընդ երկրի՝ այնու զի մարմինդ... : համարիմ աներեւութով մը կը գործածուի իբրեւ Միտքը դնել :

7. Փխկ. ըսելու՝ Յառաջ քան զելանել քեզ անդր : Այս խօսքին մէջ քանին աներեւոյթ հայցական խնդիրն անսովոր եղանակաւ մը իւր տրական հոլով անուն բայիին հետ համաձայնած է, միանգամայն զ նախդիրն ալ մնալով. որ ուրիշ քա-

նի մը տեղ ալ կը գտնուի : Յառաջ քան զթագաւորին ձեռնագիրն արկանելոյ : նախ քան զհարեմ սպանանելոյ : նախ քան զքաղաքն շինելոյ :

8. Յորդեգիրս առնում, կամ Յորդեգիրս առնում, որդեգիր ընել, հոգեզաւակ առնուլ :

9. Կայ (բազում ինչ) ի մեջի, (մեծ) տարբերութիւն կայ :

10. Աստի թագաւոր. այտեղի թագաւոր. տես վերը, ծան. 1 :

11. Ճառս ի մէջ բերել (զիրիք կամ զիմեքէ). բանի մը խօսքն ընել :

12. Դրգլիք, պատուտած, հին զգեստներ :

Նաւոր այնմ պատուի գտանիցիս՝ զոր պատասխանատուութիւն¹³ ունիցիս, մանաւանդ թէ զոր վրէժս չտայցես¹⁴ վասն յետ այնչափ պարգեւաց յառաջին փսխածն դառնալոյ¹⁵ : Զի ոչ եւս վայրապար¹⁶ իբրեւ զմարդ՝ այլ իբրեւ զորդի Աստուծոյ յանցուցեալ պատժիցիս, եւ լինիցի քեզ առաւելութիւն պատուոյն՝ յաճախութիւն տանջանաց : Քանզի եւ մէք ոչ նոյնպէս զժառայս յանցուցեալս եւ զորդիս զնոյն յանցանս յանցուցեալ՝ պատժեմք¹⁷ . մանաւանդ յորժամ մեծամեծ եւս բարութիւնս ի մէնջ գտանիցեն : Զի եթէ որ զգրախտն ի վիճակի էառ¹⁸, վասն միոյ ստունգանութեան յետ այնչափ պատուոյ կրեաց պատիժս, իսկ մէք¹⁹ որ զերկինս ընկալաք եւ ժառանգակիցք Միածնին եղեաք, զոր ներել թողութեան²⁰ ունիցիմք՝ եթէ առ օձն փոխանակ աղաւնոյ ընթանայցեմք : Զի ոչ եւս հող ես եւ ի հող երթայցես, եւ մշակ երկրի լինիցիս, եւ զառաջին պատուհասն լսիցես, այլ եւս անհնարինս քան զնոյնս՝ տանջանս կրիցես. եւ կարի իսկ յիրաւի²¹ . զի որ այնչափ բարերարութեամբ չեղեւ պիտանի՝ յարժանի²¹ զանհնարին վրէժս տայցէ :

Եբաց եւ փակեաց զերկինս Եղիա²², այլ անձրեւ ածել եւ արգելուլ²³ . իսկ քեզ ոչ այնպէս բանան²⁴ եր-

13. Պատասխանատուութիւն, ջատագովութիւն :

14. Վրէժս տամ, կամ լուծանեմ, պատիժ կրել :

15. Շրջման ձեւ, փիսկ ըսելու՝ Վասն դառնալոյ յառաջին փսխածն յետ այնչափ պարգեւաց : Տես Ա. 3, 2 :

16. Վայրապար, հոս՝ պարգապէս, միայն :

17. Փիսկ ըսելու՝ Ոչ նոյնպէս պատժեմք զժառայս յանցուցեալս եւ զորդիս որ զնոյն յանցանս յանցանիցեն : — Վանոնաւորն է՝ Չորդիս զնոյն յանցանս յանցուցեալս :

18. Ի վիճակի առնում, բաժին առնուլ :

19. Իսկ մէք, հապա մենք :

20. Երկու նոյնանշան գոյականէ բաղադրեալներուն կարգն է նաեւ ներել թողութեան, թէեւ աներեւութով կազմուած. տես Քեր. 440. ծան. եւ վերը՝ Ա. 1, 2 :

21. Յիրաւի, Յարժանի, նոյնանշան են. իրաւամբ : Տես Ա. 5, 32 :

22. Անուն բայի խօսքին վերջը թողուած. տես Ա. 12, 33 :

23. Այսինքն՝ Վասն անձրեւածելոյ եւ արգելոյ : Նոյնպէս քիչ մը վարը՝ Անդր ելանել, եւայլն :

24. Ա՛հ եւ ո՛ւ՛մ վերջաւորեալ բայերուն կրաւորականն ու (ինչպէս այստեղ) չէզոքը նոյնպէս ամ, ում կը մնայ. Բանան եր-

կինք, այլ անդր ելանել²³, եւ որ մեծն եւս իցէ ինչ²⁵ ոչ միայն քեզ ելանել, այլ եւ զայլս հանել՝ եթէ կամիցիս: Եւ արդ քանզի անդ է մեր տուն, զամենայն անդր համբարեացուք, զի մի կորուսանիցեմք. զի աստ թէպէտ եւ դրունս դնիցես²⁶, եւ փակս եւ նիգս արկանիցես²⁷, եւ բազում ծառայս պահապանս կացուցանիցես, եւ թէ ամենայն չարագործաց յաղթիցես, եւ յամենայն չարականց²⁸ փախչիցիս, եւ ի ցեցոյ եւ ի բազում ժամանակաց կորստենէ, (որում չէ հնար լինել,) սակայն ի մահուանէ երբեք ոչ ապրիցիս. բառնայցէ²⁴ ի քէն ամենայն ի միում վայրկեան ժամանակի²⁹. ոչ միայն բառնայցէ²⁴, այլ թերեւս ի թշնամեաց ձեռս առաքեսցի: Իսկ եթէ յայն տուն համբարես, քան զամենայն ի վերոյ լինիցիս. ոչ դրունս, ոչ փակս, ոչ նիգս հասանիցէ³⁰ դնել: Քանզի այնպիսի է զօրութիւն այնր քաղաքի. այնպէս առանց գող ականհատանելոյ³¹ է բնակութիւնն, եւ յապականութենէ եւ յամենայն չարեաց անկոխ³²:

կինք, կը բացուին. Գինին հեղու, կը թափի: Իսկ եւ վերջով ժամանակներուն չէզոքը նոյնպէս եւ կը մնայ. ինչպէս քիչ մ'ետքը՝ Բառնայցէ ի քէն ամենայն, պիտի վերնայ: Բառնայցեն աչք ձեր, պիտի բացուին. — միայն կրաւորականը կ'ըլլայ Բառնայցի, գողանայցի, եւն: — Բանի, հեղանի եւ նման ի վերջաւորեալներն հին ընտիր լեզուէն օտար են. թէպէտ քիչ տեղ օրինակողներէն մուծուած կը տեսնուին: Տես Քեր. երես 99, եւ 122, 123:

25. Եւ որ մեծն եւս իցէ ինչ. փխկ՝ եւ որ եւս մեծ ինչ է:

26. Դունս դնել կը նշանակէ Դուռը գոցել:

27. Արկանել փակս, նիգս, կղպակ, նիգ (տճ. «ի-րի») դնել:

28. Չարակն, (սեռ. չարական, յոգն. չարակունք.) աչք տնկած, նախանձոտ: — Օրինակն ունի՝ Չար ականց, դրչի

սխալ. ուղիղ էր եթէ ըսուէր՝ չար աչաց. տես Քեր. եր. 193:

29. Ի (միում) վայրկեան ժամանակի, մէկ վայրկենի մէջ: Յատուկ զրուցուածք մըն է վայրկեան բառն անփոփոխ թողլով:

30. Հասանէ, (դիմագուրկ բայ.) հարկ, պէտք ըլլալ:

31. Առանց-գող-ական-հատանելոյ է. բոլոր կազմուածքը մէկանց իբր մէկ անական առնուած է, ըստ կանոնին՝ Առանց-պատասխանի-տալոյ եւս. Առանց-ըննելոյ են դատաստանըն, եւայլն. տես Քեր. 422, Ժ. 3: — Իմաստն է թէ Գողերու ականհատութենէ ապահով է այն բնակարանը. (յն. ἄσφαλός, անբռնաբարելի:) Թերեւս աւելի սովորական ձեւ կ'առնուր՝ եթէ ըսուէր, Առանց գողոց ականհատանելոյ է:

32. Անկոխ, հոս՝ անմատչելի, ուր չարիք չեն կրնար ոտք կոխել:

Եւ արդ զիւրդ չիցէ յետին անմտութեան՝ ուր
 կորնչին եւ ապականին համբարքն՝ համբարել³³. եւ ուր
 անվթարն մնան եւ յաճախութեամբ բազմանան՝ եւ ոչ
 սակաւ ինչ մասն համբարել. եւ այն զի ցանգ անդ հա-
 սանիցէ³⁰ կեալ³⁴: Ղասն այնորիկ եւ հեթանոսք չհաւա-
 տան բանիցս մերոց. զի [եւ] ի գործոց եւ ոչ ի բանիցս
 մերոց կամին առնուլ հաստատութիւն³⁵. եւ յորժամ տե-
 սանիցեն զի տունս երեւելիս շինեմք, եւ բուրաստանս
 կազմեմք, եւ բաղանիս եւ գեւղս գնեմք, չհաւանին³⁶
 հաւատալ՝ եթէ յայլ քաղաք կազմիցիմք³⁷ երթալ: Եթէ
 այնպէս ինչ էր, ասեն, զամենայն պարտ էր աստէն գնոյ
 տալ³⁸, եւ անգր յառաջագոյն համբարել: Քանզի եւ տե-
 սանեմք զկարի ընչաւէտսն՝ զի յայն քաղաքս եւ ի տունս
 եւ ի գեւղս զամենայն համբարեն՝ յորս ցանգն բնակելոց
 իցեն. իսկ մեք զնորին հակառակն առնեմք. զերկիր՝ որ³⁹
 յետ սակաւ միոյ թողուլ հասանիցէ, բազում փութով
 ստանամք. ոչ միայն ինչս ծախելով⁴⁰, այլ եւ զարիւն եւս
 անձանց տամք փոխանակ արտավարաց եւ սակաւ ինչ շի-
 նուածոց, իսկ ընդ երկնից գնելոյ՝⁴¹ եւ ոչ զաւելորդս պի-
 տոյիցն անսամք ծախել. եւ այն զի սակաւ եւս գնոց գնե-
 լոց իցեմք, եւ ցանգ ունել⁴², թէ միայն գնիցեմք:

33. Այսինքն՝ Համբարելանդր
 ուր համբարքն կորնչին եւ ա-
 պականին:
 34. Մանաւանդ որ հարկ պի-
 տի ըլլայ միշտ հոն բնակիլ:
 35. Հաստատութիւն, հոս՝
 ցուցում, ապացոյց:
 36. Հաւանիմ, քիչ մը վարը՝
 Աստամ, նոյնիմաստ են. յանձն
 առնուլ:
 37. Կազմիմ, պատրաստուիլ:

38. Գնոյ տալ, ծախել: Գնոյ,
 գնոց առնուլ, գնել:
 39. Փխկ. ըսելու՝ Չերկիր
 զոր...: Տես Ա. 3, ծան. 21:
 40. Ծախելմ, ծախք ընել,
 շուայլել:
 41. Փխկ. ըսելու՝ Իսկ ընդ
 գնելոյ զերկինս:
 42. Յանկ ունել, փոխանակ
 Ունելոց:

4.

Թի շեն ինչ ընդհատ ի մեռելոց՝ որ ի շարիսն կայցեն:

Թէպէտ եւ բազում ինչ իրք կարեւորք ի վերայ կայցեն¹, այլ քան զամենայն եւ յոյժ կարեւորսն² զհոգեւորսն լաւ համարել³, եւ ճանաչել՝ թէ զինչ կեանք են եւ կամ զինչ մահ իցէ⁴: Քանզի բազումք թուին անձանց իւրեանց՝ թէ կենդանիք իցեն, եւ չեն ինչ ընդհատ ի մեռելոց՝ յորժամ ի չարիսն իցեն. մանաւանդ զի⁵ առաւել վատթարագոյն քան զմեռեալսն են:

Եւ զայն ինչ մի ասիցես ցիս՝ թէ յորդանցն չծախիցի⁶, եւ ոչ ի տապանի կայ, եւ ոչ զաչսն եխից, եւ ոչ պատանօք պատեցաւ: Զի եւս չար քան զվախճանեայն է ի տագնապի. ոչ յորդանցն ծախեալ, այլ ի սաստիկ դազանաց ոգւոցն կարեաց⁷ գէշ գէշ պատառեալ եւ թարախով լցեալ: Թէպէտ եւ ի բաց⁸ իցեն աչքն, եւս չար կարկեալ են քան զայնոցիկ՝ որոց կարկեալ եւ կափուցեալ իցեն: Մեռելոյն⁹ չտեսանեն ինչ զարեւ, եւ սորա բազում ցաւս կուտեալ¹⁰ անձինն՝ աչօք բացօք: Մեռեալն ի տապանի կայ անշարժ ամենեւին, եւ սա մեղօք ի գերեզմանի պէսպէս ցաւօք թաղեալ: Այլ նորա մարմինն հարեալ¹¹ իցէ¹², եւ զսորայս չտեսանեն՝ զի յառաջ քան

1. Իբրեւ դիմազուրկ բայ՝ կ'ըսուի ի վերայ կայ, (նաեւ հասեալ կայ, կայ ի միջի, եւ այլն) որ կը նշանակէ՝ Հիմայ կայ, ընելու ատենն է:

2. Այսինքն՝ եւ քան զյոյժ կարեւորսն:

3. Յաւել՝ պարտ է:

4. Փխկ ըսելու՝ Թէ զինչ են կեանք, եւ զինչ է մահ: Ծան. 6:

5. Իմա՝ Մանաւանդ թէ:

6. Ստորադասական փխկ սահմանականի յաճախ կը գործածուի:

7. Ոգւոցն կարիք, հոգւոյն

կրքերը: — Ոգի բառն ստէպ յոգն. կը դրուի՝ ոգիք, ոգւոց փխկ եղականի, նաեւ մէկ անձին:

8. Ի բաց, (իբրեւ աչք.) բաց: Ուրիշ տեղ մը՝ ի բաց մնաց դուռնն:

9. Իմա՝ Մեռելոյն աչք:

10. Այսինքն՝ կուտեալ է:

11. Հարեալ, փտած, լուծուած:

12. Ուրիշի բերնէն խօսուածն ստորադասականով կը բացատրուի. ինչպէս այստեղ, (Պիտի ըսես թէ) փտած է. փտած է եղեր: Տես Քեր. 379, 4:

զմարմինն ոգիքն¹³ հարեալ են եւ կորուսեալ, եւ բազում տխրութիւն կրէ ի սրտին:

Մեռեալն զտասն օր միայն հոտեցաւ, եւ սա մեղօք զամենայն աւուրս կենաց բուրէ ժանտահոտութիւն: Արպէս զի¹⁴ եւ այնչափ ընդհատ է սա ի նմանէ¹⁵, զի նա ըստ բնութեանն միայն ապականութիւն կրէ, եւ սա հանդերձ այնու եւ զզեղխութիւնն եւ սրտմտութիւն¹⁶ ի նոյն յարէ. եւ օր ըստ օրէ ազգի ազգի հնարս ապականութեան իմանայ¹⁷: Այլ ի ձի հեծեալ յօրանայցէ¹⁸. եւ այն զինչ աւելի իցէ, քանզի եւ նա¹⁹ մահճօք բարձեալ յուղարկի: Եւ այս եւս նմա²⁰ անհնարին աղէտք են. զի զնա ի հարկանելն²¹ ոչ ոք տեսանէ, քանզի ի տապանի իբրեւ ընդ վարագուրաւ ծածկեալ կայ. եւ սա նեխեալ, եւ յածեալ գայ զվայրօք²². իբրեւ զմարմին բարձեալ կրէ²³ զոգին մեռեալ: Եւ եթէ հնար ինչ էր տեսանել զոգի առն՝ որ ի փափկութեան եւ ի չարիս կայցէ, տեսանէիր իսկ՝ զի կարի լաւ էր ի գերեզմանի կապեալ կալ, եւ ոչ²⁴ պարաւանդօք²⁵ մեղաց ծածկեալ. եւ վէ՛մ կափարիչ ի վերայ յարկել²⁶, եւ ոչ²⁴ անդգայութեամբ արբեցութեանն ծանրացեալ:

13. Սորս ոգիքն, փխկ՝ Ոգին. տես վերը՝ ծան. 7:

14. Արպէս զի, այնպէս որ:

15. Այնչափ ընդհատ է սա ի նմանէ, Ասիկայ այնչափ (միայն) անկէ կը տարբերի:

16. Իմա՝ Զսրտմտութիւն. տես Քեր. 451:

17. Հնարս իմանամ, հնարքներ գտնել:

18. Յօրանամ, սիգալ. ցոյց ընել: — Ստորագասական. տես վերը՝ ծան. 12:

19. Մեռեալն:

20. Ա՛րեւայ վրիպակաւ գրուած՝ նմա փխկ սմա որ կանոնաւորն է, ինչպէս բովանդակ խօսքին մէջ ալ գործածուած է:

21. Հարկանել, այստեղ չէզոք է (կրաւոր. ձեւով.) Քեր. 123: Անոր փտելուն ատենն ոչ ոք զինքը կը տեսնէ:

22. Յածիմ, զվայրօք գամ, նոյնանշան են. պտըտիլ, ասդին անդին երթալ գալ:

23. Բարձեալ կրէ, փխկ պարզապէս կրէ:

24. Շատ անգամ կ'ըսուի եւ ոչ՝ փխկ Քան թէ:

25. Պարաւանդք, կապանք: Պարաւանդեմ, կապել. կաշկանդել:

26. Յարկեմ, վերնայարկը, ծածկը գոցել. վրան ծածկ դնել: — Հոս ուղղագոյն կ'երեւայ Յարկեալ:

5.

Նկարագիրս սուն արծաթասիրի:

Ղրեւջիր¹ եթէ իցէ որ մարդ՝ որոյ² հուր յաչացն արձակիցի, թուխ, չարատես, եւ փոխանակ երկուց ձեռացն՝ երկու վիշապք յուսոցն արձակեալ կախիցին, եւ ի բերանն փոխանակ ատամանց սուսերք կանգնիցին³, եւ փոխանակ լեզուին՝ թունից եւ սպանող դեղոց աղբիւրս բղխիցէ. եւ որովայն՝ քան զամենայն հնոց, որ ինչ ի ներքս արկանիցի՝ արագագոյն ծախիցէ⁴, եւ ոտքն թեւաւորք, եւ քան զամենայն բոց բորբոքեալ սաստկագոյն, եւ դէմք՝ շան եւ գայլոյ. եւ մարդկաբար⁵ ինչ բարբառ ընդ բերանն չհանիցէ, այլ ահագինս ինչ եւ չարաձայն եւ չախորժելի. եւ ի ձեռաց անտի հուր եւ բոց հատանիցի⁶: Թերեւս ահագին ձեզ բանքս թուիցի⁷, այլ ոչ եւս արժանի կերպարանեցաք⁸, ի սոյնս եւ այլ ինչ պարտէ յաւելուլ. զի զամենեցունց իսկ՝ զկիսոց զմարմինս ուտիցէ, եւ զկէսս⁹ գէշ գէշ պատառեալ ցրուիցէ¹⁰: Այլ քան զայնպիսիսն չար դժնդակագոյն է արծաթասէրն, զամենեքումքք յածեալ շրջի¹¹, իբրեւ զդժոխս՝ զբոլորս կլանէ, հասարակաց¹² թշնամի է, սահեալ յողայ¹³ զա-

1. Գրել կամ դնել գրել, ենթադրել, համարել:

2. Որոյ յաչացն, փխկ՝ Յորոյ յաչացն: Այսպէս եւս՝ Որոց ի խոռվելն. Որոց զարիւնն:

3. Կանգնիմ, վեր կենալ, տնկուիլ:

4. Փխկ. բսելու՝ եւ որովայնն քան զամենայն հնոց արագագոյն ծախիցէ որ ինչ ի ներքս անկանիցի:

5. Մարդկաբար, (արդ.) մարդկորէն, մարդու նման, մարդկային:

6. Հատանի (ծառագայթ, հուր, բոց), (լոյս) արձակուիլ, դուրս ցայտել:

7. Փխկ՝ Թուիցին: — Այս զարտուղութիւնը բաւական յա-

ճախ կը տեսնուի: Տես Քեր. երես 464:

8. Իմա՝ Չեւ եւս արժանապէս կերպարանեցաք. (նկարագրեցաք):

9. Կէսք... եւ կէսք. տես Ա. 9, 1:

10. Գիշատելու, պատառելու ստորագրութեանց մէջ կ'աւելցուի ցրուել կամ ցրել բայ:

11. Յաճեալ շրջիմ, պտրտիլ:

12. Պէսպիսութեան ձեւով երեքնոյնանշան. Չամենեքումքք. զբոլորս. հասարակաց, տես եւ Ա. 8, 27:

13. Սահեալ յողայ զամենայն ազգաւ մարդկաւ, (իմացիւր կամ կարդա՝ մարդկան,) բոլոր մարդկային ազգին շուրջը կը պտրտի:

մենայն ազգաւ մարդկաւ: Չկամի թէ մարդ ուրեք գտանիցի. քանզի զամենայն ինչն ախորժէ¹⁴ ունել: Նա եւ յայնմ եւս չկայ¹⁵, այլ յորժամ զամենայն եղծանէ ցանկութեամբն, ապա եւ զերկրիս եւս¹⁵ զքնութիւնս ապականել¹⁶ տենչայ¹⁷: Քանզի ոսկի փափաքէ տեսանել զսա. եւ ոչ միայն զերկիրս, այլ եւ զլերինս եւ զխոխոմս եւ զաղբիւրս, եւ առ հասարակ զամենայն իսկ երեւելիսս: Եւ զի ուսանիցիք՝ թէ չեւ եւս զմոլորութիւն այնպիսւոյն յանդիման կացուցաք¹⁸. (— բայց մի ոք մեղադիր լինիցի, եւ մի տաղնապետ զանձնէ եւեթ կարծիցէ.) Ի բաց առ առ ժամանակ մի զահ օրինաց, եւ տեսանիցես զայնպիսին սուր առեալ եւ ընդ ամենեսեան ընդխառնեալ¹⁹, եւ ոչ ումեք խնայեալ²⁰. ոչ բարեկամի եւ ոչ ազգականի, ոչ եղբօր եւ ոչ հօրն իսկ որ ծնաւ զնա: Մանաւանդ զի եւ ոչ առակի պէտք են աստ. այլ ցնա իսկ հարցցուք, թէ ոչ ցանդ այնպիսի հողք գայցեն զմտաւ²¹ գործել շուրջ զամենեքումք²², կոտորել մտօք եւ զազգականս եւ զբարեկամս եւ զծնողս իսկ գլխովին: Եւ ոչ առակաց ինչ պէտք իցեն²³. քանզի ամենեքեան իսկ գիտեն, որ յայնպիսի ցաւս ծնդիցին²⁴ եւ ընդ հօր ծերութիւնն տաղտկան, եւ որ ամենեցուն ցանկալի եւ քաղցր է՝ եւ ընդ որդւոցն եւս թախծին²⁵, եւ բեռն համարին զնոսա: Մի

14. Ախորժէ, նոյնանչան՝ վերի կամիմ՝ բայը չկրկնելու համար. տես եւ Ա. 5, 18:
 15. Նա եւ յայնմ եւս չկայ, հոն ալ չի մնար, անով ալ գոհ չըլլար: — Եւ... եւս. տես Ա. 8, 18:
 16. Եղծանելով, ապականելով, երկու նոյնանչան բայեր:
 17. Գարձեալ երկու նոյնանչանք. Տենչայ, փափաքէ:
 18. Յանդիման կացուցանելով, ներկայացրնել, առջեւ դնել:
 19. Ընդխառնելով ընդ ումեք, զարնուիլ, կռիւ հանել. (յն. διαχρόομαι, կործանել, կորսրնցրնել, մեռցրնել:)

20. Տեսանիցէք զայնպիսին ոչ ումեք խնայեալ. այսինքն՝ զի ոչ ումեք խնայէ: Քեր. 435:
 21. Գայցեն զմտաւ. Չհարցանիմք բային չէղորդ. փխկ՝ Գայցեն ի միտս:
 22. Այսինքն՝ Շուրջանակի չարիս գործել:
 23. Ստորադասական փխկ են սահմանականի, ինչպէս քիչ մը վերը:
 24. Ծնդիմ (ի ցաւս), (ցաւերով) հիւժիլ, մաշիլ. (յն. κατέχομαι, բռնուիլ:)
 25. Եւ... եւս. տես Ա. 8, 18: — Տաղտկամ, թախծիմ, նախանձիմ, խնդամ եւ նման բայ-

այսուհետեւ զարմանայցէք ինչ ընդ այն՝ եթէ զարծաթասէրն այնպէս կերպարանեցի, զի եւս չար քան զոր ասացաքս է:

6.

Չի արժանի թշնամանեղ զսղբաստ:

Յորժամ պահայոյզքն¹ շրջեցին, եւ փողովք եւ քնարօք ի ժամանակս ձմերայնւոյ ի քնոյ զարթուցանեն, եւ զուր եւ ընդ վայր² թախանձիցեն, պարգեւս բազումս առնուն եւ գնան: Եւ եթէ աղքատ ոք կարօտեալ՝ առ վշտին մատուցեալ³ աղաչիցէ վասն պատառոյ միոյ հացի, անդ տեսանես ազգի ազգի չարախօսութիւն, բամբասանս, վատութեանց պարսաւանս⁴: Եւ զայն չաճիցես զմտաւ, թէ եւ դու վատանաս, եւ սակայն Աստուած զիւրն տայ քեզ:

Եւ զայն մի՛ ինչ ասիցես, թէ ես գործ գործեմ, այլ զայն ցոյց՝ եթէ վասն Աստուծոյ գործիցես: Ոչ եթէ վաճառացն տուրեւառիկք⁵ կամ այլոց շահից ինչ հայթայթանք⁶ իցեն գործն⁷, այլ ողորմութիւն եւ աղօթք, եւ նեղելոց վերակացու լինել⁸, եւ որ այլ ինչ նոյնպիսիք, յորոց այսչափ ի վատութիւն հատեալ եմք⁹: Սակայն չասէ Աստուած, եթէ վասն զի ի վատութիւն հատեալ էք,

երուն առջեւ ընդ նախդիրը կը տեսնուի երբեմն եզակի վերջահոլով տրականով. (Նախաինստիցան ընդ նմա փխկ՝ Ընդ նա. եւն. տես քեր. 134, ծան **): Բայց յոգնակին (ընդ որդւոց) զարտուղութիւն է:

5. Տուրեւառիկք, (հոյ.) առուտուր:

6. Շահից հայթայթանք, շահեր ձարել:

7. Այսինքն, Գործ՝ ոչ վաճառաց տուրեւառն է, այլ...: — Իցեն ստորոս. փխկ սահմանականի:

8. Վերակացու լինել, այցելու լինել (նեղելոց). խնամ ունենալ. խնամել, հոգալ:

9. Որոնց այսչափ ծոյլ ենք: — Հատանիմ (ի վատութիւն), ինք զինքը (ծուլութեան) տալ: Այսպէս եւս՝ Հատանիմ ի ծաղր եւ ի խաղ, յանպիտանութիւն, ի պղերգութիւն, ի զարդարանս եւ այլն:

1. Պահայոյզք, գիշերուան պահապաններ, գիշերապահներ:

2. Զուր եւ ընդ վայր. նոյնանշանք:

3. Զարդու յաւելուած է մատուցեալ:

4. Վատութեանց պարսաւանք. անարգանք, մեղադրութիւն՝ թէ վատ է, ծոյլ է:

չծագեմ զարեգակն¹⁰, շիջուցանեմ զլուսին, կապեմ զարեանդ երկրի, խնում զակունս աղբերաց, ցամաքեցուցանեմ զգետս, արդելում զօդս, կարճեմ զտարեւոր անձրեւս: Այլ զամենայն ինչ առատութեամբ պարգեւէ. եւ ոչ միայն վատաց, այլ եւ չարագործաց եւս¹¹ շնորհէ վայելել: Իսկ եթէ տեսանիցես զաղքատն, եւ ասիցես թէ հեղձնում եւ մղձկիմ¹² զի մանուկ մարդ¹³ է եւ ողջ, եւ չունի ինչ ցաւս յանձին, եւ մուրով¹⁴ կամի կեալ, ի վատութիւն հատեալ⁹, ծառայ ուրեմն¹⁵ ի տերանց փախուցեալ: Եւ զայս ամենայն զոր ասացի՝ դու զքումէ անձնէ ասա. մանաւանդ թէ նմա իսկ¹⁶ տայցես¹⁷ համարձակութեամբ ասել: Եւ յիրաւի իսկ¹⁸ ասիցէ, թէ հեղձնում եւ մղձկիմ, զի ողջդ ես եւ ի դատարկութեան հատեալ¹⁹, եւ չառնես ինչ ի պատուիրանացն²⁰ Աստուծոյ, այլ փախըստական ես ի հրամանացն Տեառն, յածեալ շրջիս, եւ զայլոց տունս ձանձրացուցանես. արբենաս, գողանաս, յափշտակես զայլոց²¹, կործանես զտունս: Եւ դու վատութեան մեղադիր լինիս, եւ նա չարութեան գործոց քոց:

10. Վասն զի շաղկապին բուն ընտիր գործածութիւնը՝ երկունս անապագատութեանց առաջնոյն վրայ դնել է. ինչպէս մինչեւ հիմայ ալ շատ տեղ տեսանք:

11. Եւ... եւս. տես Ա. Տ, 18:

12. Հեղձնում, մղձկիմ՝ նոյնանշան են. խղղուիլ, նեղսրտիլ, դառնանալ:

13. Մանուկ մարդ, երիտասարդ, պատանի: — Այսպէս նաեւ՝ նին մարդ, այր մարդ, տէր այր, ծառայ այր, այր թըշնամի, այր ձեր, այր երիտասարդ, եւ այլն: Այր, մարդ բառերը պարզապէս աւելադրութիւն են:

14. Մոյր, մուրոյ, մուրալը, մուրացկանութիւն:

15. Ուրեմն, իբրեւ անորոշ յօդ գործածուած: Քեր. 276, ԺԳ:

16. Նմա իսկ, նմին իսկ աղքատի:

17. Ասա. — տայցես ասել. նախ հրմյ. ապա ապառնի կամ ստորդս. տես Քեր. 383, 3:

18. Յիրաւի իսկ, իրաւամբ. տես Ա. Ծ, 32:

19. Կ'երեւայ ուղղելի՝ ի դատարկութիւն հատեալ, կամ թերեւս ի դատարկութեան հարեալ:

20. Այսինքն՝ եւ ոչ մի ինչ ի պատուիրանացն:

21. Յափշտակես զայլոց, այս ինքն՝ Յափշտակես զինչս այլոց:

զանդամս մարմնոյն քրքուեցուցանէ¹³, եւ մեծ եւ անչափ ծանրութիւնս՝ ոսկերաց կուտէ, ուստի բազում եւ ստէպ ստէպ ոտնառութիւնք¹⁴, եւ յաճախ նաւակոծութիւնք լինին:

Զի չիք ինչ վնասակար եւ թշնամի մարդկան՝ իբրեւ զբարեկեցութիւն. եւ չիք ինչ՝ որ այնպէս երգիծեցուցանէ¹⁵ եւ հեղձուցանէ եւ ապականէ զնա՝ իբրեւ զզեղխութիւն: Ասան որոյ եւ այնու իսկ ոք զարմանայցէ ընդ անմտութիւնն նոցա, զի որպէս այլք ընդ տկաց կասկածեն՝¹⁶ նոքա յիւրեանց անձինս չկամին զընդալ¹⁷. զի զնոսա գինւոյն չտան ուռուցանել¹⁸, եւ ոչ աւելի քան զչափն արկանել¹⁹, զի մի հերձնուցուն. եւ սոքա զորովայնն տառապեալ²⁰ ոչ այնչափ խնամոց առնեն արժանի, յորժամ լնուցուն եւ խժկիցեն²¹ մինչեւ յականջսն եւ յունչսն եւ ցկոկորդսն ամացեալ՝ եւ ոչ յագին: Միթէ վասն այնորիկ տուաւ քեզ կոկորդ, զի մինչեւ ցբերան լնուցուս հանիցես զգինին: Ոչ վասն այնորիկ, ո՞վ մարդ. այլ զի նախ Աստուծոյ երգիցես օրհնութիւնս եւ զնուիրակական աղօթսն առաքիցես, եւ զաստուածեղէն օրէնսն ընթեռնուցուս, եւ ընկերին օգտակար խրատս տայցես: Քո աւագիկ գողցես վասն այնորիկ առեալ իցէ՝²² զի ոչ սակաւ մի ժամանակ պարապել տաս պաշտամանն. այլ զամենայն կեանս ի չար ծառայութեան հարկանես²³:

13. Բրքուեցուցանեմ, (անյայտ բառ.) դիզել, կուտել: — Ըստ յն. այսպէս իմանալու է. Բազում չարիս յանդամս մարմնոյն քրքուեցուցանէ:

14. Ոտնառութիւն, ոտքի սահիլը, անկում, կորուստ: — Նոյն մտօք է նաեւ նաւակոծութիւնք՝ այլաբանօրէն:

15. Երգիծեցուցանեմ, պայթեցընել, ճաթեցընել, պատռել: Սովորաբար՝ երգիծուցանեմ:

16. Ուրիշները տիկերուն համար կը վախնան (որ չպայթին):

17. Զընդամ, խնայել:

18. Փխկ. ըսելու՝ Գինւոյն չտան (թոյլ) ուռուցանել զնոսա:

19. Իմա՝ Արկանեն: — Արկանել զգինի ի տիկս, լեցընել:

20. Որովայնն տառապեալ, խեղճ փորը:

21. Խժկեմ, խռկել, սաստիկ լեցընել, խժողել:

22. Իսկ դուն՝ կարծես թէ անոր համար առերես:

23. Ուղղելի կերեւայ ըստ յն. Զամենայն կեանս յայնմ ի չար ծառայութեան հանես. կամ՝ Զայն չար ծառայութիւն հարկանես:

Եւ զոր օրինակ քնար ուրուք ոսկի առեալ իցէ՝ գեղեցիկ կազմուածով յօրինեալ²⁴, եւ փոխանակ զամենայն խառն նուագսն²⁵ ածելոյ՝²⁶ յաղբ թաղիցէ, եւ ընդ կաւ ածիցէ²⁷. նոյնպէս եւ սորա առնեն: Իսկ աղբ ոչ զկերակուրն կոչիցէ, այլ զբարեկեցութիւնն, եւ զանչափ շուայտութիւնն. զի աւելին քան զպէտսն՝ ոչ կերակուր է, այլ միայն ապականութիւն:

8.

Թիւ պարտ է զառաքիւնոսթեւե փոյթ առնել:

Երբ պարապիցեմք¹ ի նահատակութիւնս² առաքինութեանց ձեռն ի գործ արկանել³, որք եւ օրինին⁴ պատերազմաց չիցեմք տեղեկացեալ՝ թէ որպէս ինչ պարտ է առաքինանալ⁵: Մեծատունք որ ի կարասւոջն⁶ հարեալ են⁷, ստէպ թօթափեն զհանդերձսն, զի մի ցեցակեր մեցամէս⁸ լինիցին: Եւ դու եւս չար քան զցեցն տեսանես զմոլորութիւնն՝ զապականիչ ոգւոցդ⁹, եւ չկամիցիս ի գիրս հայել, չքերես ի բաց⁹ զապականութիւնն, չզարդարես զողիդ, չլինիս այցելու¹⁰ եւ դարմանիչ ստէպ առաքինութեան պատկերի, եւ որոնես¹¹ զանդամս նորա եւ զգլուխն, քանզի գլուխ եւ անդամս ունի:

24. Փխկ ըսելու՝ Եթէ որ առեալ իցէ քնար ոսկի՝ գեղեցիկ կազմուածով յօրինեալ:
 25. Խառն նուագք, կերպ կերպ գեղգեղանք. (յն. παραμορνια μελωδία, ներդաշնակաւոր երգ.)
 26. Նուագս ածելմ, երգ, եղանակ զարնել, հնչեցընել: Տես վերը՝ ծան. 3:
 27. Ածել ընդ կաւ, կաւիցելի մէջ խոթել:

տերազմելու կանոնն ու կերպը:
 5. Առաքինանամ, քաջութեան գործ կատարել:
 6. Կարասի, հոս՝ ինչք, ստացուած:
 7. Հարկանիմ (յիմնք), (բանիմք) զարնուիլ, սիրովք յափըտակուիլ: Քեր. 241:
 8. Ցեցակեր մեցամէս լինել, ցեցէ ուտուիլ: Քեր. 466:
 9. Այսինքն՝ Հոգւոյդ. ինչպէս մինչեւ հոս շատ տեղեր: — Ի բաց քերեմ, մաքրել, հեռացընել, վրայէն նետել: Տես եւ Ա. 7, 8:
 10. Այցելու լինիմ, հոգալ, խնամել:
 11. Չլինիս այցելու եւ որոնես, Չես հոգ տանիր ու փըն-

1. Պարապելմ, ժամանակ գտնել:
 2. Նահատակութիւն, ճիգն, մրցութիւն, կրթութիւն:
 3. Չեռն ի գործ արկանելմ, (բանի մք) ձեռք զարնել, սկսիլ:
 4. Օրէն պատերազմաց. պա-

Ձինչ իցէ գլուխ առաքինութեանն: Խոնարհու-
 թիւն. քանզի եւ քրիստոս անտի առնէ սկիզբն. Երանի,
 ասէ, աղքատաց հոգւով: Այնր գլխոյ ոչ վարսք են եւ
 ոչ գիտակք¹². այլ այնպիսի ինչ գեղ՝ որ զԱստուած պա-
 տրէ¹³: Յո՞ն¹⁴, ասէ, հայեցայց, թէ ոչ ի հեզս եւ ի խո-
 նարհս: Այն գլուխ փոխանակ հերոյ եւ վարսից՝ զենումն
 մատուցանէ, որ զԱստուած ուրախ առնէ. բազին ոսկե-
 դէն¹⁵ եւ սեղան հոգեւոր: Նա է մայր իմաստութեան.
 եթէ զնա որ ունի՝ եւ զայլսն եւս ունիցի: Տեսեր որպիսի
 ինչ է գլուխն, եթէ իցէ երբեք տեսեալ¹⁶:

Աամիս եւ զերեսն տեսանել թէ որպէս իցէ. միտ
 դիր, զխորդ գոյնն կարմիր ծաղկեալ, եւ բազում շնորհք
 զեղեալ զերեսօք¹⁷: Եւ տես՝ ուստի՞ գումարեալ իցեն վայ-
 ելչութիւնքն. յակնածութենէ ամօթոյ: Ասն որոյ եւ ասէ
 իսկ ոմն ուրեմն¹⁸, թէ Յառաջ քան զամօթղածն՝ նախ
 շնորհքն եկեացեն: Այլ եւ զայլոց անդամոցն եւս հաս-
 տատ ունի զգեղեցկութիւնն. թէպէտ եւ բեր¹⁹ երանգս
 խառնիցես, չկարես այնպիսի ինչ գեղեցկութիւն գործել:

տաեր: — Երկու բացասական-
 ներէն միայն առաջին բային
 վրայբաւական է չ, ոչ, մի: Քեր.
 456. Ե՛ Այսպէսնաեւ՝ Ոչ զծի-
 րանիսն հանիցեն եւ զթագն ի
 գլխոյն անուեցուն: — Եթէ ոչ
 գայցեն եւ ձեռնտու լինիցին:
 — Ոչ բողոք սրարօ եւ մեղադիր
 ինչ եղել: — Ձեր անհասարկն
 անսպիտանութիւն՝ չերթալն եւ
 թաղել զհայրն: — Ձերկնչիս
 յԱստուծոյ եւ հոգաս վասն քոյ-
 ոց յանցանաց: — Մի ներէք
 նոցա եւ թողացուցանէք: — Մի
 լինիր յանձնապատան եւ ա-
 սեր . . . :

12. վարսք, երկայն մազ: —
 Գիտակ, հիւսուած մազ, ծամ:
 13. Պատրեմ, խաբել. հոս՝
 սիրտը յափշտակել, յանկու-
 ցանել:
 14. Յո՞ն, յոգն. նշանակու-
 թեամբ է, Արոնց: — Գրաբարի

սովորականն է՝ ո՞ն, ո՞վ հարցա-
 կանը յոգնակի թուոյն մէջ ալ
 եզակի ձեւով պահել: Ո՞վ են
 սորա. (եւ ոչ ոյք:) Դուք ո՞վ
 էք: Ո՞ւմ երդուաւ. յումէ՞ տաղտ-
 կացաւ. եւն. փխկ՝ Այց, որոց,
 յորոց:

15. Այսինքն՝ Բազին ոսկե-
 դէն է . . . :
 16. Այսինքն՝ Եթէ իցէ ք՞
 երբեք տեսեալ: Քեր. 358. է:
 17. Բազում շնորհք զեղեալ
 զերեսօք, երեսին վրայ առատ
 շնորհք, վայելչութիւն տարա-
 ծուած:
 18. Եւ ասէ իսկ ոմն ուրեմն.
 Տես 1, 13:
 19. Աշխարհաբար «բլտ շտ»
 ալ զըուցուածքը գրաբար թէ
 բիւր, թէպէտ եւ բիւր կը
 թարգմանուի: Թէ բիւր շար
 իցէ, սակայն . . . : Թէպէտ եւ
 բիւր տանջիցէք: Քեր. 178:

Ապա եթէ զաչսն եւս կամիցիս տեսանել, միտ դիր, զի ցածու թեամբ եւ զգաստու թեամբ շուրջ ամենայն ուրեք զարդարեալս եւ պսակեալս²⁰: Չի այնպէս գեղեցիկք եւ քաջատեսք գործին՝ մինչեւ զՏէրն իսկ գլխովին²¹ տեսանել²²: Բերան նորա իմաստութիւն եւ հանճար է, եւ զհոգեւոր օրհնութիւնս գիտել, եւ սիրտ՝ գրոց տեղեկութիւն եւ ճշմարիտ կրօնից զգուշութիւն²³, մարդասիրութեան եւ քաղցրութեան կրթութիւն: Եւ զոր օրինակ առանց այսր չէ հնար կեալ, նոյնպէս եւ ոչ առանց այնր երբեք ապրել²⁴, քանզի անտի ծնանի²⁵ ամենայն գեղեցկութիւնք: Չեռք եւ ոտք նորա՝ զգործոց բարութեանց զհանդէս ցուցանեն, շունչ՝ աստուածաշտութիւն, լանջք ոսկիք, եւ կարծրագոյն քան զանդամանդ՝ արութիւնն, ամենայն ախտից²⁶ մեռուցումն: Ամենայնի մարթի դիւրաւ խախտել²⁷, եւ ոչ այնմ լանջաց վատթարութիւն²⁸ ինչ լինել:

9.

Թի՛հ քան զամենայն արոնեստս ազնուագոյն է ողորմածութիւն եւ պիտանացոռ:

Թէ արուեստին սեպհական իցէ ի պէտս ինչ կատարել¹, ապա² յայտ է թէ քան զողորմածութիւնն չիք

20. Այսինքն՝ Ջարդարեալ են եւ պսակեալ: Բակառութիւն կամ յաւելի է տեսանիցես:

21. Գլխովին, նոյն ինքն: Քեր. 195:

22. Մինչեւ... տեսանել. Քեր. 412:

23. Զգուշութիւն, հոս՝ պահպանութիւն:

24. Իմա լռելեայն՝ նսար է:

25. Փիկ ծնանին: — Այս անկանոնութիւնն որ տեղ տեղ կը գտնուի, կրնայ անով մեկնուիլ՝ որ յունարէնի չէզոք յոգնակի անուն բային եղակի բայ կ'առնու: (Ասանկ է վերի խօսքին յունարէնը. ἐξεῖθεν πάντα τίκτεται καλὰ.) — Նոյնպէս այս. Թերեւս անագին ինչ ձեզ քանքս

թուիցի, փիկ. ըսելու՝ Թուիցին. (յն. τάχα φοβερά δοξεῖ εἶναι ὑμῖν τὰ εἰρημένα.) Գարձեալ. Պարզեւեալ քարութիւնքն քան զքանս անցանէ: Տես Քեր. 464:

26. Ախտից, այսինքն՝ մոլութեանց:

27. Ամէն բան կրնայ դիւրաւ խախտիլ:

28. Վատթարութիւն, աներեւութի խնդիր անորոշ. տես Քեր. 217:

1. Ի պէտս ինչ կատարել. պէտքի մը համար բանեցուիլ. — կատարել, կրբ. աներեւոյթ:

2. Եթէ... ապա. տես Ա. 5, 6:

ինչ պիտանացու: Ձի եւ արուեստ է եւ քան զամենայն արուեստս աղնուագոյն: Ձի ոչ օղ³ ոտից գործէ մեղ, եւ ոչ հանդերձս անկանէ⁴, եւ ոչ տունս կաւեղէնս շինէ, այլ զկեանսն յաւիտենից առթէ⁵, եւ ի մահու ձեռաց յափշտակէ, եւ այլ կեանս պայծառագոյնս ցուցանէ, եւ շինէ օթեւանս յերկինս, եւ զյաւիտենից յարկսն հաստատէ, եւ լապտերաց մերոց չտայ շիջանել, եւ ոչ աղտերի հանդերձիւք⁶ երեւել ի հարսանիսն, այլ լուանայ եւ քան զձիւն սպիտակագոյնս գործիցէ⁷:

Նա եւ յիւրաքանչիւր իսկ երկրաւոր արուեստսն՝ ուղղութիւնք ինչ պիտոյից⁸ կան: Ի մշակութեանն՝ կերակրելն, եւ յոստայնանկութեան՝ զգեցուցանելն: Մանաւանդ թէ եւ այն իսկ ոչ, քանզի չէ մեղ բաւական այն՝ զոր յիւրմէ միայն նպաստ լինիցի⁹: Եթէ կամիս, նախ զմշակութեանն քննեսցուք: Եթէ ոչ ի դարբնութենէն ունիցի զբահն եւ զերկմատնին¹⁰, զխոփն, զգերանդի եւ զմանգաղ, եւ զգակու եւ զուրագ¹¹, եւ զայլ ինչ բազում փոխ առեալ ի նմանէ, եւ ի հիւսնութենէ՝ արօր կազմել եւ լուծս յօրինել¹², եւ սայլս եւ կամունս¹³ զօրանն¹⁴ կրել եւ կասուլ, եւ ի փոկահանութենէ¹⁵ կարս¹⁶ հարկանել

3. Օղ, օղից, օղոց, հողաթափ: Օղ գործել, հողաթափ շինել:
 4. Անկանել, անկի. լաթ բանիլ:
 5. Առթել (զկեանս), հայթայթել:
 6. Իմա լուելեայն՝ տայ երեւել:
 7. Նախ սահմանական՝ ետքն ստորագասական: Քեր. 383:
 8. Ուղղութիւն պիտոյից. (յն. κατόρθωμα.) հարկաւորութեանը կամ գործագրութեանը վախճանը:
 9. Նպաստ լինել (ինչ յիւրմէ կամ յանձնէ), տալ, (բանով մը) օգնել: — Նպաստ լինիմ հոց. խնդիր կ'ուղէ:
 10. Երկմատնի, երկժանի բրիչ:

11. Դակու, ուրագ, տաշելու գործիքներ:
 12. Կազմել, յօրինել, նոյնանշան են. շինել:
 13. Սայլս եւ կամունս, փխկ՝ կամնասայլս. ցորեն կասելու սայլեր:
 14. Օրան, որայ, ցորենի կապոց, խուրձն:
 15. Փոկահանութիւն կամ փոկարարութիւն, կաշեգործութիւն: — Իմա լուելեայն՝ Ունիցի:
 16. Կար, ձիգ, նոյնանշան են. լար, կաշիէ չուան, փոկ. (տճ. ԳՅԸԸ.) Կարս հարկանել, (յն. ἑμάρτα ἐμγάζομαι, փոկ, կաշիէ չուան շինել:) — Մտադրութեան արժանի են հարկանել բային այս եւ ստոր նման գործածութիւնները:

եւ ձիգս հիւսուլ. եւ ի շինողութենէ՝¹⁷ եզանցն որ վարիցեն՝ եզնանոցս շինել, եւ մշակացն՝ որ զսերմանսն հանիցեն՝¹⁸ տուն. եւ ի մայրեւորութենէ՝¹⁹ փայտս հատանել. եւ ի հացարարութենէ՝²⁰: Եթէ ոչ յամենայնէ առեալ²¹, առանձինն ոչ կազմի: Նոյնպէս եւ ոստայնանկութիւնն յորժամ գործէ՝ բազում այլ արուեստս կոչէ ընդ իւր նպատակինելոյ²² ի գործն որ առաջի կայ. եւ եթէ ոչ գայցեն եւ ձեռնտու լինիցին, եւ նա ըստ միւսումն կայ ի վարանս եւ ի տարակոյսս: Եւ իւրաքանչիւր յարուեստիցն՝ այլոցն կարօտ²³ է: Իսկ յորժամ ողորմել պարտ է՝ եւ ոչ իւրեք կարօտի²³, բայց միայն կամաց:

Ապա թէ ասիցես՝ ընչից պէտք են, եւ տանց եւ օդոց եւ ձորձոց. ընթերցիր զՔրիստոսի բանսն՝ զորս զայլուոյն խօսեցաւ, եւ դադարեցես յայդպիսի հոգոց. եւ թէպէտ եւ կարի աղքատ իցես եւ ի մուրողաց, երկուս բնիոնս լումայից արկանիցես՝ եւ զամենայն կատարեցեր. եւ եթէ ձոյլ ոսկւոյ չունիցիս, եթէ զայն ունիցիս՝ ի գլուխ իսկ արուեստին հասեր: Այսպիսի հանձար կալցուք եւ գործեսցուք ուղղութիւնս. զի լաւ է զայն արուեստ գիտել, քան արքայ լինել եւ թագ ի գլուխ առնուլ: Եւ ոչ այն ինչ է նորա յոլովութիւն՝²⁴ զի այլովքն չէ կարօտ²³, այլ զի պէսպէս իրաց վճարիչ է,

17. Շինողութիւն, (տուն) շինելու արուեստ, ճարտարապետութիւն: — Ի շինողութենէ՝ եզնանոցս շինել. Եթէ ճարտարապետութենէն (չունենայ) եզնանոց, ախռա շինելը:

18. Հանելով սերմանս, սերմանել, ցանել, մշակութեան գործ գործել: — Ասկէ՝ Սերմանսահան գոյականը:

19. Մայրեւորութիւն, ծառ կտրել, փայտահատութեան արուեստ:

20. Հացարարութիւն, հացագործութիւն, հաց շինելու արուեստ:

21. Փիկ. ըսելու՝ Եթէ ոչ յամենայնէ առնուցու կամ առեալ իցէ:

22. Նպատակինել (իմիք, յինչ), Ձեռնտու լինել (ուժեք), նոյնանշան են. օգնել. տես 9: — Նպատակինելոյ. (աշխարհաբարի նման.) փիկ. Ի լինել նպատակ. օգնելու (համար): Քեր. 463. Արտղ:

23. Կարօտ, կարօտիմ՝ այլեւայլ հոլով խնդիր կ'առնու. տես Ա. 1, 17:

24. Յոլովութիւն, առաւելութիւն, առանձնաշնորհութիւն:

Եւ բազմաց եւ ազգիազգի²⁵: Քանզի եւ տունս յաւիտե-
նականս շինէ, եւ ուսուցանէ զիւր ուղղագործսն²⁶ թէ
զիւրդ փախչիցին յանմահ մահուանէն. եւ գանձս ան-
ծախս²⁷ պարգեւէ, եւ յամենայն վնասակարութենէ փախ-
չել, եւ ի գողոց եւ ի յորդանց եւ ի ցեցոյ եւ ի ժամա-
նակեայ եղծուածոյ²⁸:

Եթէ որ առ ի յարդեանցն պահպանութիւն չնարս
ինչ այնպիսի ուսուցանէր քեզ, զի՞նչ ոչ տայիր, թէ մարթ
էր ի բազում ամս²⁹ առանց վնասու պահել զցորեան: Իսկ
նա աւանիկ զքեզ ոչ միայն ցորենոյն՝ այլ եւ ամենայնի
խելամուտ առնէ³⁰. թէ զիւրդ եւ ինչքն եւ ոգիդ եւ
մարմինդ առանց վնասու մնայցեն՝ ցուցանէ: Եւ զի՞ պիտոյ
իցէ մանր զամենայն ուղղութիւնսն ասել զարուեստին³¹:
Ձի նա իւկ ուսուցանէ, թէ որպէս լինիցիս նմանող Աս-
տուծոյ, որ ամենայն բարութեանց գլուխ է:

Տեսանէս, զի ոչ մի միայն գործ է նորա, այլ բա-
զում. եւ չէ կարօտ այլում օգնականի: Տունս շինէ³²,
հանդերձս անկանէ, գանձս անծախս²⁷ կազմէ, մահու գեր
ի վերոյ առնէ, Աստուծոյ նմանողս գործէ: Ձի՞նչ ինչ այլ
քան զայն արուեստ շահաւոր կայցէ. զի այլ արուեստքն՝
հանդերձ ասացելովքն՝ ընդ անցաւոր կենացս վախճանին.
եւ ի խօթութեան արուեստագործացն՝ եւ ուրեք չերեւին,
եւ զգործս իւրեանց չկարեն ունել հաստատուն, եւ աշ-
խատութեան կարօտ են, եւ բազում ժամանակօք եւ յա-
ճախս այլովք իրօք³³: Իսկ նա՝ յորժամ աշխարհս անցանէ,

25. Փխկ. բսելու՝ Պէսպէս
եւ բազում եւ ազգիազգի իրս
վճարէ: Տես Ա. 5, 15:

26. Ուղղագործ, բարեգործ,
առաքինի:

27. Անծախս (զանձ), անծա-
խելի. անսպառ:

28. Եղծուած, ապականու-
թիւն: — Ժամանակեայ եղ-
ծուած, ժամանակով ապակա-
նիլը:

29. Ի բազում ամս, փխկ.
Չամս բազումս, շատ տարիներ:

30. Խելամուտ առնել (զոր
իմեր). սորվեցընել, տեղեկացը-
նել:

31. Չամենայն ուղղութիւնսն
(զլաւութիւնս, յն. zatórdoma,
վերը՝ ծան. 5.) ասել զարուես-
տին. տես 5, ծան. 4:

32. Ճոխ պէսպիսութիւն բա-
ւից, շինէ, կազմէ, առնէ,
գործէ:

33. Միեւնոյն խօսքի մէջ
կարօտ լինել բային խնդիրը
տրական ու գործիական գրուած

յայնժամ առաւել երեւի. եւ յորժամ մեռանիցիմք՝ յայնժամ սաստիկ ծագէ, եւ զգործեալ գործսն իւր³⁴ միայն ցուցանէ: Ոչ ժամանակաւ եւ ոչ աշխատութեամբ, եւ ոչ այլ իւրիք այնպիսեօք կարօտ է. այլ մինչ խօթ իցես՝ գործէ, եւ ի ծերութեանն չդադարէ, եւ ի հանդերձեալ կեանսն ընդ քեզ ուղեկից լինի, եւ չթողու ուրեք զքեզ:

Նա եւ քան զիմաստունսն եւ քան զբանիբունսն զօրագոյն կազմէ զքեզ: Չի որ յայլ արուեստս ընտրիցին՝ բազում նախանձաւորս ունիցին. եւ որք յայս պայծառանայցեն՝ սաստիկ աղօթակիցս: Նորա ի մարդկան ատեանս կան, եւ ջատագով զրկելոցն լինին³⁵, բազում անգամ իսկ եւ զրկելեացն³⁶. եւ սա առաջի ատենին Քրիստոսի ոչ միայն ջատագով լինի, այլ եւ զդատաւորն եւս ի հաւանածէ՝ լինելոյ ջատագով³⁷ այնմ որ դատիցին, եւ զիրաւունս ի նա հանել³⁸ թէպէտ եւ բազում մեղս մեղուցեալ իցէ, եւ պսակել եւ քարոզ կարդալ եւ յարգել:

Եւ զինչ ասիցեմ ի հանդերձեալ աշխարհին: Թէ աստէն հարցանիցեմք զմարդիկ, թէ զինչ կամիցիք, իմաստունս բազում լինել եւ բանիբունս, թէ ողորմածս եւ

է: — Բազում, յաճախ նոյնանշանները զանազանութեան համար փոփոխուած:

34. Իւր գործած գործքերը. տես Քեր. 437, Ի:

35. Զրկեմ (զոր), մէկու մը անիրաւութիւն ընել: — Զատագով զրկելոցն լինին. խընդիրը բազադրեալ բային մէջտեղը դրուած. (որ մանաւանդ այս կարգի մատենագրաց սովորականն է.) ինչպէս. Բժշկիչ պէսպէս ցաւոց լինի: Յանկաւի ամենեցուն լինէին: Գամազիտ այնմ վահանի լինիցի: Նմանող քում տեսունն եղեր: Արգել հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն լիցին: Նպաստ ի յաղթութիւնս լինիցի: Զինչ օգուտ նմա յըն-

չիցն լինիցի: Յետ տարագիս ի դրախտէն լինելոյ: Ամբաստան զվարդապետացն լինիցիմք: Ժովածուիք ալէկոծք ի մէջ ծովուն լինէին: — Դժկամակ ընդ հատուցումնս լինի: Ծնորհակաւ սո բարերարն լինիցիս: Գուշակ ծշմարտութեանն յաւիտենականի որ գալոցն էր՝ լինէին:

36. Զրկելեացն, այսինքն՝ Զարկողին:

37. Լինելոյ ջատագով, փիսկ լինել ջատագով. տես վերը՝ 22: — Բայց յաջորդ աներեւոյթներն անհոլով թողուած են:

38. Ի նա հանել զիրաւունս, իմա՝ ի նա տայ հանել. իրաւունքն անոր կու տայ. զանիկայ կ'արդարացընէ:

մարդասէրս³⁹, զերկրորդն լսեմք ամենեցուն ախորժել⁴⁰.
Եւ կարի իսկ յիրաւի: Ճարտարախօսութիւն թէ բառ-
նայցէ⁴¹ չմնասի ինչ աշխարհս. զի եւ յառաջ քան զայն
կայր հաստատուն բազում ժամանակս: Իսկ եթէ զողոր-
մէն բառնայցես՝ ամենայն վաստակքն կորնչին: Եւ զոր
օրինակ ի ծովու չէ հնար նաւարկել, թէ նաւահանգիստքն
եւ մուտ եւ ելքն⁴² խնուցուն, նոյնպէս եւ ոչ կենաց աշ-
խարհիս կալ⁴³, թէ զողորմութիւն եւ զարգահատել եւ
զմարդասիրութիւն բառնայցես: Քանզի ունիմք բնու-
թեամբ միտութիւն ինչ յողորմութիւն. յոր սակս եւ
վասն զրկելոց ցասնումք, եւ կոտորեալս տեսանեմք՝ եւ
վշտանամք, եւ սգաւորս՝ եւ արտասուեմք: Քանզի յոյժ
կամի Քրիստոս գործել զայն ուղղութիւն, վասն այնորիկ
բազում ինչ եւ բնութեանն հրամայեաց ի նոյն նպաստ
լինել⁴⁴, յայտ արարեալ՝ թէ կարի փոյթ է նմա զնմանէ:

10.

Ընդդէմ՝ արբեցութեան:

Ա՛չ միայն յորում աւուր արբենասն՝ կրես զմնաս
արբեցութեանն, այլ է-յետ այնր աւուր, եւ որպէս ի սար-
սուոյ ի ջերմանէն մնացեալ տենդն ապականիչ է, նոյնպէս
եւ յարբեցութենէն մնացեալ թմբիր՝ արբեցութեանն
ուտէ զողիս եւ զմարմինս. եւ հէք եւ թշուառական մար-
մինն անկեալ դնի լուծեալ իբրեւ զնաւակիկ ինչ յալեաց
ծփանաց², իսկ որ եւ քան զնա հիքագոյն հողին³, ի նորա

39. Աներեւու թի խնդիր բնու-
թեան անորոշ հայցական. տես
Քեր. 225, Գ:

40. Զերկրորդն լսեմք ամե-
նեցուն ախորժել. այսինքն. Լը-
սեմք թէ ամենեքին զերկրորդն
ախորժեն. տես Քեր. 215:

41. Ճարտարախօսութիւն թէ
բառնայցէ, ճարտասանութիւնը
եթէ վերնայ: — Բառնայցէ,
չէզոք. տես 3, 24:

42. Մուտ-եւ-ելք, իբրեւ մէկ
բառ առնուած է, փխկ՝ Մուտքն
եւ ելքն:

43. Իմա լռելեայն՝ հնար է:
44. Տես վերը՝ ծան. 9:

1. Թմբիր, թմբութիւն:
2. Ալեաց ծփանք, ալիքներու
յուզմունք. (յն. նաւարկու-
թիւն:)
3. Որ եւ քան զնա հիքագոյն

լուծանելն անկանելն⁴ զմրրիկն գրգռէ, եւ զցանկութիւնն բորբոքէ. եւ յորժամ համարի զգաստանալ՝ յայնժամ առաւել մոլի եւ կտղի⁵, գինի եւ կարասս եւ թակոյսս⁶ ըղձանայ: Եւ զորօրինակ ի ցածնուլ մրրկացն՝ մնայ վնաս մրրկին, նոյնպէս եւ աստ. զորօրինակ անդ ընկեցիկ զբեռինսն առնեն⁷, նոյնպէս եւ աստ գրեթէ ամենայն բարութեանցն վատնութիւն լինիցի⁸. եթէ ցածութիւն⁹ իցէ եւ եթէ իմաստութիւն¹⁰, եւ եթէ հեղութիւն եւ եթէ խոնարհութիւն, զամենայն վարատէ¹¹ ընկենու յանօրէնութեան ծովն արբեցութիւնն¹²: Այլ որ ինչ առ յապայն լինելոց իցէ՝ չէ ինչ այսմ նման. զի անդ յետ ընկեցիկ զբեռինսն առնելոյ՝⁷ թեթեւանայ նաւն. եւ աստ¹³ եւս քան զեւս ծանրանայ. զի փոխանակ մեծութեանն ընդունի զաւազ եւ զջուր աղի, եւ բնաւ իսկ զսիկ¹⁴ արբեցութեանն. միանգամայն ընկղմէ զամենայն¹⁵ որ ի նաւին իցեն, եւ զնաւորդսն եւ զնաւապետն եւ զնաւն:

Եւ արդ՝ զի մի եւ մեք զնոյն[ն] կրիցեմք, զերծուցուք եւ մեք զանձինս ի մրրկէ ձմերայնոյն, քանզի չէ հնար արբեցութեամբ հանդերձ զարքայութիւնն երկնից տեսանել. Մի խաբիք, ասէ, ոչ արբեցողք եւ ոչ բամբասողք զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ¹⁶ ժառանգեն: Եւ

հոգին, փխկ. ըսելու՝ Հոգին որ եւ քան զնա հիքագոյն (է:) քեր. 346, ԺԸ:
 4. Ի նորա լուծանելն անկանելն, փխկ. ըսելու՝ Ի լուծանելն եւ յանկանել նորա: Տես քեր. 387, Ժ:
 5. Մոլիմ, կտղիմ, յիմարիլ, մոլեգնիլ, բորբոքիլ:
 6. Թակոյսս, անսովոր զարտուղութիւն մըն է կամ սխալ փխկ՝ Թակոյկս:
 7. Ընկեցիկ զբեռինսն առնել, Տես Ա. 1, 9. եւ վերը՝ 9, 35:
 8. Բարութեանցն վատնութիւն լինիցի. փխկ՝ Բարութիւնքն վատնիցին: քեր. 216, Գ:
 9. Ցածութիւն, համեստութիւն:
 10. Իմաստութիւն, հոս՝ խոհեմութիւն:
 11. Վարատեմ, ցրուել. քշել, ցիրուցան ընել:
 12. Անուն բայի խօսքին վերջը թողուած: Ա. 12, 33:
 13. Հարստութեանց ծով նետուելէն ետքն ալ:
 14. Սիկ, տիղմ, նստած մըրուր:
 15. Միանգամայն ընկղմէ զամենայն. Ամենքը մէկանց կ'ընկղմէ: — Չամենայն, փխկ Չամենեսին:
 16. Ոչ այստեղ աւելադրութեամբ է: Այսպէս եւս՝ Եւ ոչ

9. Ցածութիւն, համեստութիւն:
 10. Իմաստութիւն, հոս՝ խոհեմութիւն:
 11. Վարատեմ, ցրուել. քշել, ցիրուցան ընել:
 12. Անուն բայի խօսքին վերջը թողուած: Ա. 12, 33:
 13. Հարստութեանց ծով նետուելէն ետքն ալ:
 14. Սիկ, տիղմ, նստած մըրուր:
 15. Միանգամայն ընկղմէ զամենայն. Ամենքը մէկանց կ'ընկղմէ: — Չամենայն, փխկ Չամենեսին:
 16. Ոչ այստեղ աւելադրութեամբ է: Այսպէս եւս՝ Եւ ոչ

զինչ ասեմ զարքայութիւնն. նա եւ զաստէն¹⁷ իսկ չտեսանեն. քանզի զտիւն գիշերս¹⁸ գործէ արբեցութիւնն, եւ զլոյս՝ խաւար, եւ աչօք բացօք անդէն առ ոտսն¹⁹ չտեսանեն արբեցողքն: Եւ ոչ այնչափ միայն չարիք են, այլ եւ այլ եւս դժնդակագոյն տանջանս կրեն, տրտմութիւնս անհանձարս, մոլորութիւն, ծաղր կալ, նախատ լինել²⁰: Եւ արդ որո՞ւմ ներելոյ²¹ արժանի լինիցին՝ որ ընդ այնպիսի չարեօք արկանեն զանձինս. չիք եւ ոչ մի ինչ²²:

11.

Թիւ այլոցն փրկութեան փոյթ յանձինն ոռնելոյ սխարտ է:

Մի՛ դանդաղեցուք յիրաց ինչ՝ որ խոնարհագոյն եւ աշխատութիւն կարծիցին, որ¹ վասն եղբարց հասանիցէ² կրել յանձինն³. այլ թէպէտ եւ⁴ սպասաւոր հասանիցէ լինել, եւ կամ փոքր եւ կրտսեր [եւ⁵] վասն որոյ իրքն լինիցին, թէպէտ եւ աշխատութիւն ինչ իցէ, եւ ընդ լերինս եւ ընդ սարս հասանիցէ² անցանել, զամենայն ինչ դիւրին համարեցուք վասն եղբարց փրկութեան. զի այնպէս կարեւոր են ոգիք Աստուծոյ, մինչ եւ յիւր որդին ոչ խնայեաց:

Ի միում ոչ վայելեցեր. փխկ՝ եւ ոչ ի միում վայելեցեր: — Ոչ ումեր ոչ երեւէին, եւայլն:

17. Նա եւ զաստէն իսկ չտեսանեն, եւ ոչ այստեղիները կը տեսնեն: — Յոգնակի, իբր թէ զաստէն իրս: Տես Քեր. 455, Գ:

18. Արտուղութեամբ, փխկ՝ Չտիւն գիշեր գործէ: Քեր. 464: — Յն. ունի յոգնակի՝ Չտիւս առնէ գիշերս:

19. Առ ոտս, (Գ.) քովը, մօտ: Իմա լռելեայն՝ Չոր ինչ անդէն առ ոտսն՝ չտեսանեն:

20. Ծաղր կալ, նախատ լինել, կը գործածուին իբրեւ ծաղր սոսնում եւ նախատում բայերուն կրաւորականը:

21. Ներել, ոյ, աներեւոյթը գոյականաբար առնուած. թողութիւն, ներում:

22. Այսինքն՝ եւ ոչ մի ինչ թողութիւն:

1. Որ փխկ Չոր: Տես Ա, 3, ծան. 21. եւ Քեր. 352, 1:

2. Հասանէ, (ԳԷԳԷ.) հարկ կ'ըլլայ. առիթ կը պատահի: Քեր. 118:

3. Յանձին, զարդու յաւելուած է:

4. Թէպէտ շաղկապին վրայ սովորաբար եւ մ'ալ կ'աւելցուի:

5. Ըստ յն. եւի տեղ իցէ պէտք էր:

Վասն այնորիկ աղաչեմ, ի բանալ դրացն⁶ առաւօտու, յորժամ ի տանէ արտաքս ելանիցեմք, զայն⁷ եւեթ դիցուք ի մտի, (եւ ամենեցուն դուլ եւ պատուէր⁸ լիցի,) զնեղեալս ապրեցուցանել ի նեղութենէ: Եւ ոչ զյայտնի վշտացն միայն ասեմ, զի եւ այն⁹ չեն իսկ վիշտք, այլ զայնմանէ՝ որ ոգւովքն ի սատանայէ եւ ի մարդկանէ վշտացեալ է: Նա եւ վաճառականն՝ զի յաճախիցէ զմեծութիւնն՝ ընդ ծով ճանապարհ գործէ¹⁰, եւ ձեռագէտն¹¹ զի յինչսն յաւելուցու՝ ազգի ազգի հնարս հնարի: Եւ մեք այսուհետեւ մի զմեր փրկութիւնն միայն բաւական համարեսցուք, ապա եթէ ոչ՝ եւ զայն եւս ապականեմք, քանզի ի ճակատսն եւ ի պատերազմունսն՝ զինուորն որ անձինն եւեթ ուշ ունիցի ապրեցուցանելոյ¹², եւ զայլսն ընդ իւր կորուսանիցէ, իսկ առաքինին, յորժամ ի վերայ այլոցն զանձն եւս դնիցէ, հանդերձ այլովքն եւ ինքն ապրի:

Եւ քանզի մեծ պատերազմ առաջի կայ, եւ եւս սաստիկ քան զամենայն պատերազմունս եւ ճակատս եւ կռիւս, որպէս եւ թագաւորն մեր ետ հրաման՝ այնպէս ճակատեսցուք ի պատերազմի, կոտորածս եւ սպանութիւնս եւ արիւնս գործեսցուք, ուշ եղեալ հայեսցուք¹³ յամենեցունց փրկութիւն, որք կայցեն՝ նոցա խրախոյս տալ¹⁴, եւ անկելոցն՝ ձեռնտու լիցուք եւ յարուսցուք: Յայն սակս իսկ տկարացաք եւ մատնեցաք ի պարտութիւն եւ ի մարդ-

6. Հոս հաւանականագոյնս՝ դրանցուղղագոյն է քան դրացն:

7. Ապրեցուցանել աներեւութէն յառաջ՝ այն, զայն յաւելուած. Քեր. 333, Ե:

8. Դուլ եւ պատուէր, (յն. σπουδή.) ջանք, փոյթ, յորդոր: — Դուլ եւ պատուէր տամ, պատուիրել:

9. Այն փիկ Այնոքիկ. տես Քեր. 336, Ժ:

10. Ծանապարհ գործել (ընդ ծով), ճամբայ ընել, երթալ:

11. Չեռագէտ, արուեստաւոր:

12. Անձինն եւեթ ուշ ունիցի ապրեցուցանելոյ. փիկ. Ուշ ունիցի զանձն եւեթ ապրեցուցանելոյ: Տես Ա. 6, 29:

13. Ուշ եղեալ հայիմ, ուշադիր նայիլ. Ուշ եղեալ՝ զարդու յաւելուած է. տես Ա. 14, 13:

14. Որք կայցեն՝ նոցա խրախոյս տալ. փիկ. ըսելու՝ խրախոյս տացուք այնոցիկ որ կանն կանգուն: Տես Քեր. Որ... նա. եւ Այն որ. եր. 341:

կանէ եւ ի սատանայէ, զի զսորին հակառակն խնդրեմք. չպաշտպանեմք միմեանց, եւ չամրացաք սիրովն. այլ զայլ իմն սիրոյ պատճառս խնդրեմք անձանց. ոմանք զազգահանութեանն, եւ ոմանք զընդելութեանն¹⁵, եւ այլք զովորութեանն¹⁶, եւ ոմանք զդրացեացն. մինչ զի ամենայն ուստեք եմք միմեանց բարեկամք, եւ ոչ յաստուածպաշտութենէն՝ ուստի պարտ էր խառնել զբարեկամութիւնն¹⁷: Եւ արդ աւասիկ նորին հակառակն լինի. ընդ շրեայս եւ ընդ հեթանոսս խառնեմք զբարեկամութիւնն, եւ ոչ ընդ եկեղեցւոյ մանկունս:

Այո՛, ասէ, զի մին ժանդ է, եւ միւսն պիտանի եւ հեղ: Ընդէր ոչ խորհիցիմք եւ ասիցեմք, թէ եւ ընդ մեզ խօսի Աստուած, եւ չկայ ի բաց ի դարմանելոյ, թէպէտ եւ մէք սս ունգանիցեմք: Նմին իրի իսկ ասիցէ՝ եթէ Սահաւ իցեն որ ապրիցեն: Ձի թէ չէ[ր] բաւական մեր միայն փրկութիւն, թէ ոչ եւ զայլս ունիցիմք ընդ մեզ՝ յորժամ անդր երթիցեմք¹⁸, յորժամ ոչ զանձինս եւ ոչ զայլս ապրեցուցանիցեմք, զի՛նչ կրեսցուք, զոր յոյս փրկութեան ունիցիմք: Այլ զայս չի՛ իսկ ասիցեմ¹⁹. յորժամ զընտանեաց անդամ չառնիցեմք փոյթ²⁰, զկնոջէ եւ զորդւոց եւ զծառայից, այլ՝ այլ իմն ընդ այլոյ հոգայցեմք²¹ իբրեւ զար-

15. Ընդելութիւն, ընտանութիւն, մտերմութիւն:

16. Չովորութիւն, բնկերութիւն: Փիսկ Չզովորութեանն: Տեա 7, 11:

17. Բարեկամութիւն խառնելով. բարեկամանալ:

18. Երթիցեմք, փիսկ Երթայցեմք: — Իմաստն այս է. Եթէ մեր միայն փրկուիք բաւական չէ՝ երբ հոն երթայնուս ուրիշներն ալ հեա չունինք, հասկա ի՛նչ պիտի կրենք՝ երբ ոչ զմեզ ոչ ուրիշները փրկած ըլլանք:

19. Այլ զայս իսկ ասիցեմ. իմա բոս յն. Այլ զայնմանէ զի՛ ամբաստանեմ:

20. Փոյթ առնել (զիմեքէ, իմեք), հոգալ, ինամ տանել կամ ինամ ունել, դարման տանել, փոյթ յանձին ունել (իմեք), ամէնն ալ գրեթէ նոյնանշան են. փոյթ ունենալ, հոգ տանիլ, ջանալ, հոգալ:

21. Հոգամ բային խնդիրն այլեւայլ կրնայ դրուիլ. ինչպէս. հոգալ ինչ, ումեք, ի բանս, ընդնոցա, վասն ոգւոյ, զումեքէ, զիմեքէ. իսկ այս այլ իմն ընդ այլոյ հոգայցեմք խօսքը՝ իմն մասնականին յաւելուածովն առանձին վայելութիւն մ'առած է: — Սովորաբար կը գործածուի՝ այլ ընդ այլոյ հոգալ: Տեա Ա. 21, 1:

բեալս, զի բազում ծառայք լինիցին, եւ կայցեն մեզ ի սպաս²², եւ որդիքն ստուար²³ ժառանգութիւնս առնուցուն ի մէնջ, եւ կինն ոսկի զարդս ունիցի եւ հանդերձս ազգի ազգիս, եւ չհոգայցեմք ինչ ընդ նոցա, այլ ընդ նոցայնոցն²⁴, չտանիցիմք խնամ կնոջն եւ ոչ որդւոցն, այլ ժառանգութեան որդւոցն:

Այնպիսի ինչ առնեմք, որպէս զի թէ զտուն ոք²⁵ տեսանիցէ խախտեալ եւ զորման թիւրեալս²⁶, եւ թողուցու շինել զտունն²⁷, եւ շուրջ զնովաւ արտաքոյ փողոցս մեծամեծս կազմեսցէ, եւ կամ թէ մարմնոյ ախտացելոյ դարմանն ոչ տանիցի, եւ հանդերձս ոսկեհոռս կազմիցէ նմա, կամ թէ յորժամ տանտիկին յախտի կայցէ, եւ նա խնամն ոչ տանիցի, եւ նաժիշտս եւ ոստայնի գործի եւ այլ ինչ կահ ի տունն առնիցէ, [եւ] զնա անտես արարեալ յախտին ծիւրեալ²⁸: Նոյնպէս իմն եւ այժմ լինիցի, ոգիք յախտի կան՝ թշուառացեալ, հարեալ ցասմամբ եւ բամբասանօք եւ անպատեհ ցանկութեամբք եւ սնապարծութեամբք, աղմկեալ եւ ընդ գետին քարշեալ²⁹, եւ յայնչափ գազանաց գէշ գէշ պատառեալ, զնա թողեալ զերծուցանել²⁷ ի չարեացն՝ եւ մէք տանց եւ ծառայից հոգամք:

Եւ եթէ գազան ի գառագղացն զերծանիցի, զտանց գրունս փակեմք, եւ ընդ անխուլ տեղիս³⁰ ի ներքս աճապարեմք, զի մի ի բունն գազանին անկանիցիմք, եւ արդ

22. Նալ ի սպաս, (սովորաբար՝ ի սպասուլ,) ծառայել:

23. Ստուար (ժառանգութիւն), հաստ, հաստատուն. հոս՝ առատ, մեծ:

24. Նոցայնոցն, անոնց բաներուն, անոնց վերաբերածներուն հոգն ունենանք: — Ուղղագոյն՝ նոցայոց:

25. Որպէս զի թէ զտուն ոք տեսանիցէ խախտեալ: Որպէս զի թէ, աւելագրութիւն է զի: Գեղեցիկ է ողին գեղքը: Տես Ա. 1, 1:

26. Այսպէս ըստ յն. Պաւ-

տերը ծռած: Օրինակն ունի՝ Զորմս թիւրեալս:

27. Տունը շինելը թողու, զանց առնէ: — Աւրը Զնա թողեալ զերծուցանել, զանիկա ազատելը թողուցած . . . :

28. Զնա անտես արարեալ յախտին ծիւրեալ. Զհոգին հիւանդութեամբ մաշած թող տալով:

29. Ընդ գետին քարշել, տես Ա. 20, 39:

30. Անխուլ կամ զանխուլ (տեղի), ծածուկ, անյայտ, գաղտնի: — Ընդ անխուլ տեղիս, ծածուկ տեղերէն:

ահաւաղիկ ոչ միայն գազան, այլ բազում խորհուրդք այնպիսիք զողիսն գէշ գէշ պատառնն, եւ չզգամք: Եւ քաղաքի այնչափ զգուշութիւն գործեմք՝ ի թափուր տեղւոջ եւ ի գառադիղ արգելուլ³¹ զգազանսն, ոչ ի խորհրդականաց քաղաքին տունս մօտ, եւ ոչ յատենից տեղիս հուպ, եւ ոչ յարքունիսն մերձ³², այլ ի բացէ ուրեք եւ ի հեռի³³ կապեալս պահեմք: Տես զի եւ յարքունիսն եւ յատենից տեղիսն արձակեմք զչար գազանսն, ի միտսն իսկ եւ շուրջ զարքունական աթոռովն՝ գոչել եւ աղմկել: Ասան այնորիկ ամենայն ինչ վեր ի վայր հարեալ³⁴ կործանեցաւ, եւ ամենեւին լի խռովութեամբ ի ներքոյ եւ արտաքոյ. չէ ընդհատ իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ ի քաղաքէ՝ որ յարչաւանաց հինի խռովիցի, եւ այնպիսի ինչ լինիցի, զոր օրինակ օձ ի բոյն հաւուց³⁵ ձագուց դիմեսցէ, եւ ճնճղուկքն կաքւոջ զբունիւք ճիչ առեալ խռովեալ յածիցին³⁶, եւ չգտանիցեն ինչ՝ որով զտագնապն փարատիցեն:

Այլ զամենայնն՝ ընչիցն ցանկութիւնն կործանեաց ընկէց, եւ զԱստուծոյ ճշմարիտ երկիւղն ի բաց մերժեաց. իբրեւ զբռնաւոր ոք՝ որ զամուր քաղաք առնուցու, այն-

31. Զգուշութիւն գործեմք՝ արգելուլ զգազանսն, մտադրութեան արժանի է աներեւութիւն գործածութիւնը. տես Քեր. 402: Նոյնպէս վարը Արձակեմք զգազանսն՝ գոչել եւ աղմկել, որ պոռան եւ աղմուկ հանեն:

32. Փխկ. ըսելու՝ Աչ մօտ ի տունս խորհրդականաց քաղաքին, եւ ոչ հուպ ի տեղիս ատենից, եւ ոչ մերձ յարքունիսն: — Մօտ, հուպ, մերձ նոյնանշանները վայելչութեան համար փոփոխուած են. ուր յն. երեք տեղ ալ միեւնոյն πρὸς նախադրութիւնը դրուած է:

33. Ի բացէ, հեռի, նոյնանշան են. հեռու: — Արսուի հեռի ուրեք. բայց ի նախդրիւ

հեռի՝ (տեղիս) միայն իբրեւ ած. (= ի հեռաւոր) կրնայ առնուիլ:

34. Վեր ի վայր հարեալսմ, տակնուվրայ ընել, բերել:

35. Հաւ, թռչուն:

36. Ծիչ առնուլ, կամ Ծիչ բառնալ, կանչուրուտել, ճչել: — Գիտելի է հայերէն թարգմանութեան ճարտարութիւնն՝ որով բնագրին այս պարզ խօսքն այնչափ զարդ ու կենդանութիւն առած է: Յունարէնն է. Զոր օրինակ թէ ի դիմել վիշապի ի բոյն ճնճղկաց՝ ամենայն ուրեք ճչելով ճնճղուկքն թռչիցին երկուցեալք եւ խռովութեամբ լցեալք: — Հայերէնին կաքւոջ յաւելուածն անյայտ կը մնայ:

պէս³⁷ զողիս մարդկան գրաւեաց, վասն որոյ եւ զորդւոց եւ զմերմէ փրկութենէ անտես առնեմք. եւ այնմ եւեթ ուշ ունիմք՝ թէ զիարդ ընչաւէտք լիցուք, եւ այլոց թողուցումք զմեծութիւնն. եւ նորա դարձեալ՝ այլոց, եւ նոցա յետինք՝ իւրեանց յետնոց: Իբրեւ յուղարկիչք³⁸ ընչիցն մերոց եւ ստացուածոցն մերոց եմք, եւ ոչ տեարք, եւ անտի քան զճառայսն եւս անարգագոյնք են աղատքն. քանզի ծառայիցն՝ թէպէտ եւ ոչ վասն նոցա, այլ վասն մեր սաստեմք, իսկ աղատքն եւ յայնմ եւս խնամակալութեան³⁹ չվայելեն, այլ քան զնոսա եւս վատթարագոյնք են: Եւ զի՛նչ ասեմ՝ թէ քան զճառայսն, նա եւ քան զճարակաւորսն⁴⁰ անարգագոյնք են որդիքն: Իշոց եւ ձիոց առաւել խնամ ունիմք՝ քան որդւոցն, եւ եթէ ջորի ուրեք իցէ՝ այնմ աւելի դարման տանիմք, որպէս զիշավարն պիտանացու խնդրեմք գտանել, եւ ոչ զստահակ ոք եւ գող եւ արբեցող եւ տխմար արուեստին: Թէ ի մանկան յողւոց աղագս⁴¹ ոստիկան⁴² պարտ է կացուցանել, զգոյզն ոք եւ զվայրապար⁴³ հաճիմք դաստիարակ կացուցանել, թէպէտ եւ քան զայն արուեստ մեծ չկայցէ:

Քանզի չէ ինչ այնմ համեմատ⁴⁴, թէ ոք զողի մարդկան վարժիցէ եւ զմիտսն վերստին ստեղծանիցէ: Քան զամենայն նկարիչ եւ քան զբնաւ⁴⁵ անդրիանտագործ պատկերակուռ⁴⁶, որ զայն արուեստ ունիցի՝ զայնպիսին

37. Հոս իբրեւէնետքը դրուած այնպէսն աւելադրութիւն է: — Դարձեալ. իբրեւ զանպտուղ փուշ՝ այնպէս այրեցցին: իբրեւ յերկինս՝ այնպէս շրջէր յերկրի: իբրեւ իւրոց անդամոց՝ այնպէս ունէր խնամ իւրոց կալանաւորացն: իբրեւ զմրբիկ՝ այնպէս պատէր ծուխն: Քեր. 463:

38. Յուղարկիչ, ճամբայդնող, ճամբող:

39. Խնամակալութիւն, հոգացողութիւն, հոգ:

40. Ծարակաւոր, խոտ կերող, արածուող անասուն:

41. Ի մանկան յողւոց աղագս, փխկ՝ Յաղագս ողւոց մանկան: — Ոգիք փխկ Ոգի. 4, 7:

42. Ոստիկան, վերակացու, հոգաբարձու:

43. Դոյզն ոք եւ վայրապար, (հոս նոյնանշան են.) ընչին, աննշան, հասարակ մէկը:

44. Անոր հաւասար քան մը չկայ. ոչինչ կրնայ անոր համեմատ գալ:

45. Ամենայն, բնաւ, սովորական պէսպիսութիւն բառից:

46. Անդրիանտագործ, պատկերակուռ. (նոյնանշան են.) ար-

պարտ է հաստատութեամբ ընտրել⁴⁷ : Այլ մէք չառնեմք ինչ զայնմանէ փոյթ. այլ ի մին եւեթ հայիմք՝ զի լեզուն սրբիցի, բերանն յղկիցի⁴⁸. եւ զայն⁴⁹ դարձեալ վասն ընչից. ոչ զի խօսել կարիցէ, այլ զի ինչս մարթիցէ⁵⁰ ժողովել. եւ եթէ առանց այնր մարթ էր, մեծանալ⁵¹, եւ այնմ եւս⁵² ոչ ինչ ունիցիմք փոյթ յանձին⁵³ : Տեսանես՝ որչափ ինչ է ընչիցն բռնաւորութիւն, զի՛արդ զամենայն ինչ գրաւեաց. եւ իբրեւ զգերդաստան⁵⁴ եւ զխաշինս շաղեաց⁵⁵, եւ ձգէ տանի յ՛ո՛ եւ կամի :

Այլ զի՛նչ շահ յայսչափ մեղադրութեանց մեզ գործիցի. զի մէք զնա բանիւք ընկենումք, եւ նա զմեզ արդեամբք ունի : Բայց սակայն եւ ոչ այնպէս դադարեցուք, այլ բանիւք բերանոյ կործանեցուք զնա : Եթէ լինիցի ինչ լաւութիւն, շահեցուք եւ մէք եւ դուք. եւ եթէ տակաւին ի նոյնս կայցէք, ի մէնջ կուսէ⁵⁶ ամենայն ինչ ի գլուխ ել⁵⁷ :

12.

վասն միծամեծ երախտեացն Աստուծոյ, եւ մերոյ սո նս սպախտաւորոյթ եսն :

Մի ինչ զայրանայք՝ թէ արձակիցեմ զլեզու առ մեզսն. քանզի ոչ ձեզ միայն մեղադիր լինիմ, այլ եւ անձին : Եւ արդ ունտի՞ կամիցիք զի արարից սկիզբն, ի ծա-

ձանագործ, պատկեր քանդակող :

47. Այսինքն : Ամէն նկարչէ եւ արձանագործէ աւելի՛ այն (դաստիարակութեան) արուեստին տէրը պէտք է նախամեծար ընել :

48. Լեզուն սրբիցի, բերանն յղկիցի, յն. լեզուն կրթուի, (խօսիլ սորվի) :

49. Եւ զայն. յաւելուած. տես քեր. 334 :

50. Կարիցէ, մարթիցէ, սովորականպէս պիտութիւնբառից :

51. Մեծանամ, հարստնալ :

52. Եւ... եւս. Ա. Տ, 18 :

53. Յանձին աւելադրութեամբ է եւ եղակի կը մնայ : Տես 2, 45 :

54. Իբրեւ զգերդաստան եւ զխաշինս. ծառայից եւ խաշանց պէս : — Գերդաստան՝ կը նշանակէ ծառայք, գերիք. — ըստնորոց է ընտանիքնշանակութիւնը :

55. Շաղեմ, կապկպել, փաթթել, պատատել :

56. Ի մէնջ կուսէ, փխկ Ի մերմէ կուսէ : քեր. 148 :

57. Ի գլուխ ելանել, լմբննալ, կատարուիլ : — Ներգործականն է՝ Ի գլուխ հանել :

ապից թէ յազատաց, ի զինուորաց թէ յաամկաց¹, յիշխանաց թէ յիշխանաւորաց² յորոց տիոց, յորմէ ազգէ, յորմէ պատուոյ, յորմէ արուեստէ:

Աամիք զի ի զինուորականացն արարից սկիզբն: Եւ արդ զի նչ ոչ յանցանիցեն նորա. ոչ հանապազ թշնամանեն եւ բամբասեն եւ մոլին. զայլոց վիշտս այլոց շահավաճառ առնեն, գայլոց նմանեալքն, որք եւ ոչ երբեք սուրբ են յանցանաց³: Մարթի ծովու առանց ալեաց լինել, եւ ոչ⁴ նոցա առանց մեղաց: Ո՞ր ախտ[ք] չնեխիցէ⁵ զնոսա, ո՞ր ցաւք չպաշարիցեն զողիս նոցա. ընդ իւրեանց ընկերս ցանկ նախանձ բերեն⁶, եւ սնապարծին (սրանան միմեանց⁷) առ կրտսերս ագահագոյնք. եւ որք ի դատ երթեալ՝ իբրեւ ի նաւահանգիստ ի նոսա դիմեսցեն, նոցա թշնամիք⁸ եւ պատերազմողք: Ո՞րչափ յափշտակութիւնք ի միջի նոցա, քանի՜ ագահութիւնք եւ զրպարտութիւնք եւ սպառնալիք եւ սուտակասպասութիւնք⁹, ծառայից եւ ստրկաց բարք:

Այլ թէ կամիք, զնոսա ի բաց թողցուք, եւ յայլն՝ որ քան զնոսա հեղագոյնքն իցեն՝ եկեսցուք: Օն առ¹⁰ եւ զմշակացն եւս դասս եւ զձեռագիտացն ջոկս¹¹ քննեսցուք. զի նորա իմն աւելի թուին թէ յարդարութեան վաստա-

1. Յաամկաց, փխկ՝ Ի աամկաց: — Ռ եւ ղ գրով սկսած բառերուն վրայ ի նախգրի տեղ կը գտնուի յ գրուած. այսպէս յՌիժդ, յՌամկէ, յՌնագունս, յՂեւեայ, յՂաքանայ. այսինքն՝ որոնցմէ յառաջ որ սուղ ը մը լռելեայն (երբեմն նաեւ իրօք) կ'աւելցուէր. ինչպէս ընդտուսիք: Նոյնպէս եւս՝ յՇտեմարանս. յՍտոյգ. յՍկիհ. եւ այլն:

2. Իշխանաւոր, հպատակ, իշխան ունեցող. (եւ ոչ՝ իշխանութիւն ունեցող, իշխան):

3. Սուրբ յանցանաց, փխկ՝ Ի յանցանաց: Տես Դ, Ծան. 4. եւ Գեր. 237, ծան:

4. Եւ ոչ. տես 4, 24:

5. Ուղղելի ըստ յն. Ո՞ր ախտ չնեխիցէ զնոսա:

6. Նախանձ բերեմ (ընդ ումեք), նախանձիլ:

7. Այս Սրանան միմեանց մասը չունի յն. բնագիրը:

8. Փխկ ըսելու՝ Թշնամիք են այնոցիկ՝ որք ի դատ երթեալ. . . : Տես Գեր. 341. յետադաս յարաբերականի՝ այն նախադաս ցուցական. եւ նախադաս յարաբերականի՝ նսս յետադաս ցուցական:

9. Սուտակասպասութիւն, չողորթութութիւն, մարդահաճութիւն:

10. Օն առ, հանպա, աղէ: Տես Գեր. 370, ծան:

11. Դաս, ջոկ, նոյնանշան են:

կոցն եւ յիւրեանց քրտանցն կեցեն¹²: Այլ եւ նորա բազում ինչ անտի չարիս կուտիցեն անձանց, շէ զոր [եւ] ի վաճառելոյն եւ ի գնելոյն անիրաւութիւն¹³ ընդ արդարութեան վաստակսն խառնեն, եւ երդմունս եւ սուտ խօսել եւ սուտ վկայել յաւելուն յազահութիւնն, եւ եթէ զիւրոք ինչս ժողովեացեն՝ զայն¹⁴ եւեթ հնարին, եւ կարօտելոց տալոյ չունին ինչ փոյթ յանձին. քանզի ցանկ զոր ունին՝ աճեցուցանել կամին: Իսկ զբամբասանացն զի՞նչ որ ասել կարիցէ, որ վասն այնպիսի իրաց լինիցի, զթշնամանացն, զփոխոցն եւ զտոկոսեացն, եւ զտուրեւառ փոխոցն՝ որ բազում տժգին¹⁵ վաճառականութեանն կրպակաց¹⁶ նմանէ, եւ շահքն անիրաւութեան՝ հանգոյն աշխարհաւանդից:

Այլ կամիք՝ զի եւ զնոսա թողցուք, եւ առ այլս՝ որ թուին արդարագոյնք քան զնոսա՝ եկեացուք, որ զգեօղսն ունիցին եւ յանդիցն մեծութենէ շահիցին: Եւ զի՞նչ քան զայն անիրաւագոյն կայցէ, եթէ քննեսցէ որ՝ զի՞նչ անցս ընդ թշուառականս եւ հէք մշակսն անցուցանեն¹⁷, եւ քան զհէքսն եւս անարգագոյնս տեսանէ՝ զորս ի սովոյն սպանանեն¹⁸, եւ ցանկ զամենայն աւուրս կենաց ի վաստակսն մաշեն, եւ ծանր հարկս¹⁹ եւ անհնարին սակս ի վերայ դնեն, եւ աշխատութիւնս եւ պահկութիւնս²⁰ պահանջեն, եւ իբրեւ զէշս եւ զջորիս վարեն, մանաւանդ թէ

12. Կեցեն, փխկ Կեայցեն. տես Ա. 11, 12:

13. Իմա ըստ յն. Ձի որ ի վաճառելոյն եւ ի գնելոյն անիրաւութիւն է. . . փխկ ըսելու՝ եւ զանիրաւութիւն՝ որ ի վաճառելոյն եւ ի գնելոյն, ընդ արդարութեան վաստակսն խառնեն:

14. Տես Ա. 2, 1:

15. Տժգին, չնչին գին ունեցող, ցած, անարգ: — Տժգնում, ազահութեամբ գինը նուազըընել, իջեցընել:

16. Կրպակ, աշխարհաւանդ, գինեատուն, պանդոկ, անարգ եւ անկարգ վաճառատուն:

17. Ձի՞նչ անցս ընդ (նոսա) անցուցանեն, (անոնց) ինչեր կ'ընեն:

18. Այսինքն՝ Չայնոսիկ զորս ի սովոյ սպանանեն:

19. Հարկ, սակ, նոյնանշան են. տուրք. (յն. միայն τέλεσμα, տուրք:) Քիչ մը ետքը՝ հաս, եկք, մուտք, եկամուտ:

20. Պահկութիւն, տարապարհակ վարելը, բռնի ծառայեցընելը. (տժ. անկարէտ:)

իբրեւ ի քարինս իսկ չինայեն ի մարմինսն, եւ սակաւ մի հոգի առնուլ²¹ եւ հանգչել չտան: Եւ եթէ տայցեն անդք տոհմականս եւ եթէ չտայցեն՝ նոքա զնոյն սակս պահանջեն, եւ չառնեն եւ ոչ զմի ինչ թողութիւն: Եւ զի՛նչ քան զայն ողորմելի կայցէ, յորժամ զամենայն ձմեռն եւ ամառն տառապիցեն²², եւ ցողահար եւ ցրտաբեկ եւ խորշակառ²³ լինիցին, եւ աչքն ի տքնութենէն բրտանան²⁴ եւ ունայն ձեռօք մեկնիցին: Եւ ի քաղց եւ ի տառապանս եւ ի գաւառապետացն ոստիկանութիւնս յաւելուն եւ զհասն եւ զկաշառսն եւ զաւելորդ զեկսն, եւ զանհարին սպասս ոստիկանացն, յորոց ցանկ յահի եւ ի դողութեան կան եւ ի հոգս մաշին: Ո՞ կարիցէ պատմել զշահան՝ որ ի նոցանէն շահիցին. ի նոցա վաստակոց եւ ի քրտանց զհնծանս եւ զգութս լնուն, եւ նոցա՝ ի տունս եւ ոչ մի չափանաւ հրամայեն տանել²⁵: Նոր իմն շահ յանդս եւ ի մուտս արդեանցն իմանան²⁶, զոր եւ ոչ հեթանոսաց օրէնք

21. Հոգի (սովորաբար՝ ոգի) առնուլ, հանգչել, շունչ առնուլ:

22. Իմա՝ տառապիցին:

23. Ցողահար, ցրտաբեկ, խորշակառ լինել, ցողէ, ցրտէ, տաքութենէ զարնուիլ, փսասուիլ: — Հայերէն լեզուին նոյնանշանաց պէսպիսութիւնը բարդերու մէջ ալ կ'երեւայ: Այսպէս են վերի բառերուն վերջաւորութիւնները, ուր որ միեւնոյն վերջաւորութեամբ կըրնար դրուիլ՝ Ցողահար, ցրտահար, խորշակահար: Նոյնպէս. Եղբայրասպանք եւ մանկակոտորք եւ հայրակոտորք լինելոց էին. (յն. ἀδελφοκτόνοι, παιδοκτόνοι, πατροκτόνοι, եղբայրասպանք, մանկասպանք, հայրասպանք:) Գարձեալ. Եհասաստողն սպիտակարար, եւ ոչ աստղն սեւագործ: Մարգարէագէտք եւ առաքելաւստիք... լինէին: — Հետեւեալներն աւելի կամ նուազ աւելադրութիւն են:

Ամենքեան օժտարեր ընծայատար լիցին: — Մի վաղաշէջ երազանցուկ համարիցիս զնորդեհն: — Հայաբարբառ հայերէնախօս գտաւ: — Դիւրապուրր արագազերծք լինիցին: — Տընարար երդաշէն լինել: Հրայրեաց արեգակնակէզ լինել: — Միաշուրթն համալեզուք էին: — Զի մի օտարաձայն այլաբարբառ կարծիցի: — Նաւակոծ ծովածուի լինել: — Արարչախնդիր աստուածախոյզ են: Ո՞չ ապարէն քնարարձ համայնաջինջ լինէին: Սկիզբն քնաջինջ համակորոյս սատակմանն. Տես բարդ ածականներու չորս կարգ պէսպիսութիւնն՝ Քեր. եր. 468:

24. Բրտանալ, կարծրանալ, փայտանալ:

25. Այսինքն, Նոցա եւ ոչ միով չափանաւ թոյլ տան ի տունստանել: — Չափան, չափ:

26. Իմանամ, հնարել, մտածել գտնել:

յիշեսցեն. եւ փոխոց մուրհակս կնքեն՝ որ ամենեւին լի են անիծիւք. ոչ ի տասնէ մի, այլ զկէս իսկ ամենայնի ի հարկէ պահանջեն: Եւ յորմէ պահանջենն՝ թերեւս եւ կին եւս ունիցի եւ որդեակս սնուցանիցէ. զամենայն արարսն²⁷ առեալ ի կալոյ եւ է հնծանէ, զիւրեանց շտեմարանս ընուն, եւ զայլ ինչ չածեն զմտաւ: Ասն որոյ ի դէպ ժամանակի է²⁸ ասել մարգարէին²⁹, եթէ շիացարուք երկինք, եւ զարհուրեսցի երկիր: Յորպիսի գազանամտութիւն գրգռեցաւ աղգ մարդկան:

Զայս ասելով՝ ոչ զարուեստն ինչ եւ զմշակութիւնն, եւ ոչ զզինուորութիւնս, եւ ոչ զգեւղս եւ զագարակս խոտեմ, այլ զմեզ: Կա եւ Առնունելիոս հարիւրապետ էր, եւ Պաւղոս խորանակար, եւ ընդ քարոզութեանն³⁰ զայն գործէր. եւ Գաւիթ՝ թագաւոր, եւ Յովբ ի գիւղից հարկս առնոյր. եւ չեղեւ ինչ նոցա այն արգել³¹ յառաքինութեան ճանապարհէն:

13.

Թիւ զհոգոյ մանաւանդ փոյթ առնել պարտ է քան զմարմնոյ:

ԺԱՆ. Բազմասխար է այս հատորածիս օրինակը. զոր ըստ կարի կ'որոշուենք՝ մանաւանդ յուն. քննարիւն վրայէն, առելի խառնակած մասերն ամենեւեռիւն զանց առնելով:

Աչ ոսկեհուն հանդերձից[ն] պէտք են մեզ, այլ ներքին պատմութեանաց, չէ հնար միանգամայն՝ զոգիս եւ զմարմինս զարգարել, չէ հնար միանգամայն մամոնայի

27. Արարք, ստացուածք, ինչք. հոս՝ բերք:

28. Ի դէպ ժամանակի է. ի դէպ է. յարմար տեղն է (ըսելու): — Ժամանակ ի դէպ կամ ի դէպ ժամանակ ըսել է՝ յարմար ժամանակ. ուստի ի դէպ ժամանակի սեռական է եւ ոչ ներգոյական:

29. Մարգարէին, տրական

անուն բայի է՝ ասել աներեւու. թին: Քեր. 215, Ա:

30. Քարոզութեանն տրական է եւ ոչ սեռական. Քարոզութեան հետ նաեւ արուեստն ալ կը բանէր:

31. Այսինքն, Այն չեղեւ ինչ նոցա արգել:

1. Միանգամայն, միեւնոյն ատեն, մէկտեղ:

ծառայել՝ եւ քրիստոսի հնազանդել որպէս պարտ է. ընկեսցուք ի բաց զդժնդակ բռնութիւնն: Նա եւ ոչ թէ [եւ] զտուն որ զարդարէր² եւ ոսկեհուռ սրահակ³ ձգէր, եւ քեզ կարկատուն կապերտօք տայր մերկ եւ ծանակ⁴ ի ներքս նստել, ախորժելով յանձն առնուիր, եւ ահաւաղիկ⁵ դու քեզէն իսկ անձամբ⁶ ընդ քո ոգիսդ⁷ զնոյն գործ գործես, զմարմինդ⁸ իբրեւ զտուն բազում սրահակօք զարդարես, եւ ոգւոյդ կարկատուն կապերտօք տաս ի ներքս նստել խայտառակ⁹:

Չառնճու ի միտ, զի ի հարսանիս կոչեցար, եւ յԱստուծոյ հարսանիս. չաճիցեն զմտաւ, թէ զիւրդ յայնպիսի առագաստ պարտ իցէ ոգւոցն մտանել:

Աամիս զի ցուցից քեզ զայնոսիկ՝ որ այնու զարդու զարդարեալ իցեն, որ զհարսանեաց զհանդերձսն ունիցին. յիշեա զսուրբսն որ զայժեաց զհանդերձսն⁹ ունիցին, եւ յանապատսն բնակեալ իցեն¹⁰, նոքա առաւել ունիցին¹¹ զհանդերձս հարսանեացն: Եւ յայտ անտի է՝¹² զի որչափ ծիրանիս տայցես¹³ նոցա՝ չունին յանձին՝ առնուլ¹⁴. այլ զոր օրինակ եթէ թագաւորի՝ զաղքատի որ ցնցոտիս¹⁵ հրամայիցէ [որ] ագանել, եւ նա յայնմանէ գարշիցի, նոյնպէս եւ նոքա ի նորին ծիրանեացն: Եւ ոչ այլ ուստեք

2. Նա եւ ոչ թէ զտուն որ զարդարէր՝ . . . ախորժելով յանձն առնուիր, փխկ. ըսելով: Նա եւ ոչ ախորժելով յանձն առնուիր, եթէ որ զտուն զարդարէր, եւ . . . :
 3. Սրահակ, վարագոյր:
 4. Ծանակ, խայտառակ, նոյնանշան են:
 5. Օրինակն՝ ահաւաղիկ դու. անշուշտ գրչի վրիպակ:
 6. Դու քեզէն իսկ անձամբ. ոյժ տուող յաւելուածներով:
 7. Յոգնակի, փխկ՝ Ընդ քո ոգիդ. 4, 7:
 8. Զմարմինդ, ոգւոյդ. — դ յօդերն ստացական չեն (ինչպէս յն. ալ կը ցուցընէ,) այլ պար-

զապէս որոշիչ յօդ: Տես քեր. 296, ծան:
 9. Այժեաց (կամ թերեւս այժեայ) հանդերձք, խարաղն, այժի մագէ զգեստ:
 10. Բնակեալ իցեն, փխկ՝ Բնակիցեն կամ բնակեն: քեր. 367, է:
 11. Ունիցին, իմա՝ Ունին:
 12. Շրջումն, փխկ՝ Անտի յայտ է:
 13. Օրինակն՝ Տայցես: Դրինք ըստ յուն:
 14. Չունին յանձին, յանձն չեն առնուր. չեն ուզեր (առնուլ):
 15. Ծնցոտի, տւոյ, տեսց, հին, կարկտած զգեստ: Փխկ

չախորժեն զայն¹⁶ այլ զի զիւրեանց պատմուճանս գեղեցիկ քան զայն համարին. վասն այնորիկ զծիրանի քղամիզն անդոսնեն¹⁶, եւ իբրեւ սարդիոստայն կնատածործ¹⁷ հաշուին¹⁸, եւ զայն նոցա քուրձն ուսոյց. քան զթագաւոր իսկ երկրաւոր՝ բարձրագոյնք են եւ առաւել պայծառագոյնք:

Ունէաք եւ զհին արանց աւագաց եւ զարմանալեաց ասել, այլ քանզի զթանձրամիտսն երեւելի ինչ օրինակք առաւել յորդորեն, վասն այնորիկ զձեզ ի խորանս սրբոցն առաքեմ, ուր ոչն գոյ ամենեւին տրամական ինչ. այլ քանզի յերկինս հաստատեցին զտաղաւարս¹⁹, ի բացէ աստի յաշխատութեան կենացս²⁰ հարին զխորանս, եւ զօրաժողով գումարեալ են ընդդէմ սատանայի, եւ բակ առեալ²¹ ճախատեալ մարտնչին ընդ նմա. վասն այնորիկ զխուղսն շինեցին՝ զի ի քաղաքաց եւ ի տանց եւ ի հրապարակաց փախչիցին:

Ո՞րք ի բանակս զօրականացն՝ անդս երկրի գնեսցէ, կամ նիւթս վաճառ[ական]աց աղխաղխիցէ. չեք որ չեք ուրեք: Եւ կարի իսկ յիրաւի եւ նմանագոյնս²²: Ի պատերազմ եկիր, ասէ, եւ ոչ վաճառս ինչ վաճառել. զի այդչափ ոգորիցիս վասն տեղւոյդ զոր յետ սակաւ մի ժամանակի թողուլ հասանիցէ²³. յորժամ յաշխարհ երթայցեմք, զայդ անդ արասջիր: Զնոյն եւ այժմ ասեմ ցքեզ. եթէ յորժամ ի մեր քաղաքն հասանիցէ²³ երթալ, յայն-

բսելու՝ Եթէ որ թագաւորի հրամայիցէ ազանել զցնցոտիս աղքատի: Խօսքիս մէջ մէկ որն աւելի է:

16. Ոչ այլ ուստեր չախորժեն զայն, այլ զի... Զուղելնին ուրիշ բանէ յառաջ չի գար, եթէ ոչ...: Օրինակն ունի Զախորժէին, անդոսնէին:

17. Կնատածործ, նօսր, տկար, չդիմացող (զգեստ): Կ'երեւայ ձորձեմ բայով բարդուած, եւ ոչ ձորձ գոյականով:

18. Համարին. հաշուին. սովորական նոյնանշանք:

19. Հաստատեցին զտաղաւարս. Հարին զխորանս. նոյնանշանք՝ Պէսպիսութեան ձեւով:

20. Իմա՝ Յաստի յաշխատութեան կենացս. այսինքն՝ Այստեղաց աշխատալի կեանքէն (հեռու):

21. Բակ անսուլ, պատել: Ա. 17, 8:

22. Յիրաւի եւ նմանագոյնս, իրաւամբ եւ պատշաճօրէն: Տես Ա. 10, 14:

23. Հասանիցէ, հարկ ըլլայ ժամանակը դայ: Տես 3, 30:

Ժամ զայդ անդ կազմեսցիր. մանաւանդ թէ չհասանիցէ
ինչ քեզ այնուհետեւ աշխատ լինել, զի թագաւորն ին-
քնին զամենայն կազմիցէ: Քեզ աստ փոս ինչ սակաւ շուրջ
հատանել²⁴ բաւական է, եւ ձողիս²⁵ կանգնել, եւ ի վե-
րայ գլխոյդ սակաւ մի զհովանոցակն²⁶ գործել. այլ շի-
նուածոց եւ ոչ մի ինչ պէտք են: Տես, զիարդ վաչիւքն²⁷
եւ սայլիւք Սկիւթացոց աշխարհին կեանքն վճարին.
զիարդ ըստ ճարակացն եւեթ փոփոխեն. այսպիսի կեանս
պարտ է կեալ քրիստոնէից. ընդ աշխարհս²⁸ շրջել եւ
ընդ սատանայի պատերազմ տալ. զգերեալսն ի նմանէ
արձակել, զվտարանդիսն²⁹ ի դիւրութիւն հասուցանել,
եւ յամենայն երկրաւորացս ազատել³⁰: Ձի՞ շինեսցես ա-
պարանս, ո՞վ այր դու, զի առաւել զանձն կապիցես: Ընդ-
էր փորես զերկիր եւ դնես գանձս, զի հակառակ ան-
ձինդ պատերազմ կոչիցես: Ընդէր ածիցես պարիսպ³¹, եւ
կազմիցես անձամբ անձին բանդ:

Եւ եթէ դժուարին ինչ թուիցի քեզ այս, եկ եր-
թիցուք յայն տաղաւարս³². զի եւ արդեամբք իսկ ուսա-
նիցիս զդիւրութիւնն: Խուզս եւեթ շինեցին. եւ եթէ չուել
հասանիցէ, այնպէս թողուն եւ չուեն՝ որպէս զօրականքն
ի խաղաղութեան զբանակն թողուցուն եւ դնայցեն. քանզի
այնպէս բանակեալ են, մանաւանդ թէ եւս աւելի ցան-
կալի տեսիլ տեսանել իցէ³³: Քանզի եւ ցանկալի իսկ տե-
սիլ է տեսանել զանապատն լի վանականօք, վարկպարազի³⁴
խորանօք խիտ առ խիտ³⁵ թեւ ի թեւ հարեալ ճիգն ի

24. Փոս հատանեմ, փոս փո-
րել, բանալ:

25. Ձողիք, յն. χάραξ, ցցա-
պատնէշ:

26. Հովանոցակ, պղտիկ վրան,
շուք վերնատուն. (տճ. +էօշ+):

27. Վաչք, գոց սայլ:

28. Երկրէ երկիր (պտըտիլ):

29. Վտարանդի, աքսորուած,
թափառական, գերի:

30. Արձակել, ի դիւրութիւն
հասուցանել, ազատել. երեք
նոյնանշանք:

31. Ածեմ պարիսպ, պարբս-
պով, պատով շրջապատել, պա-
րիսպ շինել: Տես 7, 8:

32. Ի տաղաւարս միայնա-
կեցացն:

33. Եւս աւելի ցանկալի տե-
սիլ տեսանել իցէ, աւելի գե-
ղեցիկ տեսարան կայ տեսնելու,
կը տեսնուի: Քեր. 362, ԺԱ:

34. Վարկպարազի, պարզ,
անզարդ, հասարակ:

35. Խիտ առ խիտ, թեւ ի
թեւ, ծիգն ի ծիգն, նոյնանշան

ճիգն զապարմանցն³⁶ թեւակս³⁷ խառնեալ, քան զգորականացն բանակի³⁸, ուր սրահակք ձգիցին, եւ զտէգս եւ զգեղարդունս կանգնեցն³⁹, եւ զբնիցն գեղարդեանցն զաղեղնակապարճս կախիցեն, պղնձապատ զգլուխսն առնիցեն, եւ մեծապայծառ իմն կմբեայ⁴⁰ վահանացն փայլիցեն, եւ կողինաւորք⁴¹ եւ զրահապատք շողայցեն. թագաւորին սպաս առնիցեն ի դաշտի ուրեք, ի հարթ եւ յողորկ վայրի, եւ ճաշք զճաշս մղիցեն, եւ ընթրիք զընթրեօք անցանիցեն⁴², դուսանք երգիցեն, փողարք զձայն փողոցն նուագիցեն: Սակայն եւ այնպէս չիցէ գեղեցիկ տեսիլն՝ քան զայն զորմէ այժմ ես պատմեմ:

Եթէ երթիցուք յանապատն եւ տեսանեմք⁴³ զՔրիստոսի զօրականացն զխորանսն, ոչ սրահակս ձգեալս տեսանեմք անդ, եւ ոչ շողիւնս գեղարդանց, եւ ոչ խորանս ոսկեղօծս արքունիս, այլ այնպիսի ինչ, եթէ որ յերկրի եւ առաւել եւ այնչափ երկայնագոյն այլ երկիր գործէր⁴⁴, եւ ի վերայ բազում երկինս ձգէր, ոչ ապաքէն նոր իմն եւ չքնաղ տեսիլ ցուցանէր. նոյնպէս եւ անդ է տեսանել: Չէ ինչ ընդհատ յերկնից՝ բնակութիւնն նոցա. քանզի եւ առ նոսա հրեշտակք իջանեն եւ հրեշտակապետացն Տէրն: Չի թէ առ Արրահամ եկն, որ կին ունէր եւ որդիս սնուցանէր, քանզի ետես եթէ հիւրասէր է. յորժամ եւս առաւել առաքինութիւն ուրեք գտանիցէ, զմարդն

են. քովէ քով, սաստիկ մտ, կարգաւ կարգաւ: — Թեւ ի թեւ հարեալ, (թեւ թեւի զարկած,) քովէ քով շարուած:

36. Ապարուսք կամ բնուսք, (վրանի) կախուած ծայրեր, ճոթեր, կամ չուան:

37. Թեւակ, պղտիկ փեղկ:

38. Քան զգորականացն բանակի, այս ինքն (Գեղեցիկս) քան զբանակի զօրականաց:

39. Իմա՝ կանգնիցեն: Շատ յաճախ ստորագասականն ու ապառնի իրարու խառնակած է:

40. Կմբեայ, վահանին պոր-

ար, գուրս ցցուած մասը: — Թեւեւս ուղղելի՝ Կմբեայք:

41. Կողինաւորք, կողք զրահով պատած, զրահաւոր:

42. Ճաշք զճաշս մղիցեն, եւ ընթրիք զընթրեօք անցանիցեն, ճաշեր ընթրիքներ իբար յաջորդեն (յն. ἀριστοποιοιμένου, ճաշ կամ ընթրիք ուտելով):

43. Փխկ՝ Տեսցուք (ըստ յն): Քեր. 370, ԺԱ:

44. Առաւել եւ այնչափ երկայնագոյն այլ երկիր գործէր, աւելի կամ նոյնչափ երկայնութեամբ ուրիշ երկիր մը շինէր:

ազատեալ յերկրէ, եւ ի մարմնի զմարմինն արհամարհեալ, որչափ եւս առաւել եւ անդ բնակեսցէ. եւ պար առեալ շրջիցին ի միջի նոցա գունդք հրեշտակաց:

14.

Մանուկն արհամարհուած ինն ի մեծամեծս տայ ոտնատել:

Ազաչեմ, ամենայն հնարիւք հնարել պարսպել զանձինս¹, եւ չտալ մուտ (մանուկն). եւ մի այնպիսի ինչ սուտ միտիթարու թիւնս անձանց մատուցանելով՝ ամենեւին զչարիսն ի ներքս ամիտիեսցուք, ասել² թէ զի՞ այս առնէ կամ զի՞ այն³: Քանզի բիւր չարիք անտի անկանին⁴. զի պիղծն սատանայ խորամանգ է, եւ բազում ջանալով վառի⁵ առ կորուստ մարդկան. քանզի եւ փոքումբքն գրգռէ:

Եւ միտ դիր, երբ կամեցաւ զՍաւուղ ի մատանակ⁶ որովայնակոչին արկանել՝ չդրդեաց յառաջնումն, զի չէր ինչ անսալոց նմա, որ ինքն իսկ հալածեաց զնոսա: Ասան այնորիկ առ սակաւ սակաւ մեղմով⁷ մուծանէ հնարիւք. քանզի անսաստեաց Սամուէլի, եւ կազմեաց՝ մինչ չեւ նորա եկեալ էր՝ մատուցանել զողջակէզսն⁸ եւ իբրեւ պատուհասեցաւ⁹, որում պարտ էր աշխարել, իբրեւ թէ չարար

1. Ամէն միջոց բանեցընելով զմեզ ապահովենք: Պարսպել աներեւոյթը հնարիմ ինն ինդիրը համարելու է. այսինքն, Ամենայն հնարիւք (կամ զամենայն հնարս) հնարեսցուք պարսպել զանձինս: Տես եւ Ա. 7, 11. Ամենայն հնարիւք հնարեալ զիւր աշակերտսն թերել:
 2. Ասել, այս ինքն՝ Ասելով. տես Քեր. 402:
 3. Ըսելով թէ այս կամ այն ինչ (փնաս) կ'ընէ:
 4. Անկանին, այսինքն՝ ի ներքս, (բստ յն.) ծնանին:
 5. Բազում ջանալով, փիկ՝ Բազում ջանիւ. Քեր. 440: — Վստի առ կորուստ մարդկան, մարդուն կորստեանը համար կը զինաւորուի:

6. Ի մատանակ (ի մատնեակ, ի մատանեակ) ուրուք արկանեմ, ձեռք տալ, մատնել: Զիշխանս ոչ եղել ձեռնհաս ի մատնեակ արկանել. Զկրցաւ ձեռք բերել, բռնել: (ՍԵՔԷՐ):
 7. Առ սակաւ սակաւ մեղմով, կամ Մեղմով առ սակաւ սակաւ: Աւելադրու թիւն: — Հնարիւք. ճարտարութեամբ, վարպետութեամբ:
 8. Կազմեաց (Սաւուղի) մատուցանել զողջակէզսն. Ողջակէզները մատուցանել տուաւ: — Կազմեմ բայն աներեւու թիքով՝ տամ բային զօրութիւնն ունի: Տես Քեր. 397:
 9. Պատուհասեմ, յանդիմանել, կշտամբել:

ինչ յանցանս՝ յանհոգս էր: Գարձեալ հրաման ետ Աստուած վասն Ամաղեկացւոցն, նա եւ անդ անց զհրամանօքն, եւ անտի ի Գաւթի կռիւս եկն¹⁰. եւ այնպէս մեղմով առ սակաւ սակաւ⁷ ոտնառեալ¹¹ չկաց յակաստանի¹², մինչեւ ի կորստեան իսկ խորխորատ մղեաց ընկէց զանձն: Նոյնպէս եւ զԱային ոչ իսկ եւ իսկ յանդգնեցոյց¹³ սպանանել զեղբայրն. թէ ոչ՝ եւ հաւանեցուցանէր իսկ ոչ¹⁴: Այլ նախ կազմեաց զյոռիսն մատուցանել⁸. եւ ասէ, չեն ինչ այդ մեղք¹⁵. ապա զնախանձն եւ զխանգարութիւնն¹⁶ բորբոքեաց, եւ անտի չէ ինչ մնաս¹⁵, ասէ. ապա եւ ի սպանանելն իսկ յօժարեցոյց եւ ուրանալ զպղծալից սպանութիւնն. եւ ոչ հեռացաւ՝ եթէ ոչ զկապիճն¹⁷ չարեաց ելից: Ասն որոյ պարտ էր զառաջինն իսկ ի բաց մերժել. մանաւանդ¹⁸ թէ եւ առաջին մեղքն ի նմին չարութեան կային, եւ ոչ այնպէս պարտ էր զառաջին յանցանօքն արհամարհել¹⁹. նա աւանիկ եւ յաճախեն՝ եթէ անփոյթ միտքն առնիցեն²⁰: Ասն այնորիկ զամենայն ինչ պարտ էր առնել, մինչ²¹ զսկիզբն նոցա իսկ ի միջոյ բառնալ:

10. Անկէ սկիզբն եղաւ իրեն Գաւթի դէմ կռիւներուն:

11. Ոտնառել սահիլ, սայթաքիլ:

12. Սովորաբար՝ Չեկաց: — Կամ յակաստանի. հաստատուն պինդ կենալ: Ա. 9, 4: — Արտուի նաեւ Յակաստանի կացուցանեամ, ունիմ (գոր), հաստատ, ամուր բռնել, պահել:

13. Անուն բայի՝ Սատանայ:

14. Թէ ոչ՝ եւ հաւանեցուցանէր իսկ ոչ, Չէ նէ՝ եւ ոչ ալ կը համոզէր:

15. Չեն ինչ այդ մեղք. ատիկայ մեղք չէ: Այդ եղ. անուն բայի՝ յոգնակի բայով. տես Ա. 11, 14 եւ Ա. 12, 28: Նոյն մտօք վարը՝ Աստի չէ ինչ վսաս:

16. Խանգարութիւն, հեռ. թշնամենալ, մէկուն հետ աւրուիլ. Արտուի Խանգար առ-

նել (ի մէջ բարեկամաց, կամ ընդ ումեր):

17. Կապիճ, արժտեաց չափ մը: Հոս պարզապէս Չչափն չարեաց ըսելու տեղ:

18. Մանաւանդ փիսկ Մանաւանդ թէ. յաջորդ թէին պատճառաւ առաջինը զեղջուած: Քեր. 176, ծան. *** եւ 169, ծան:

19. Իմաստն է. Եթէ նաեւ այն առաջին մեղքն այն չափին մէջ մնար, (աւելի չյառաջանար,) բայց եւ այնպէս՝ պէտք չէր առաջին յանցանքն ոչինչ համարել, բանի տեղ չդնել:

20. Եթէ անփոյթ միտքն առնիցեն. Եթէ միտքն անհոգ կենայ: Շրջման սովորական ձեւ. տես Ա. 1, 9:

21. Մինչ. իմա՝ Մինչ եւ զսկիզբն իսկ. մինչեւ նաեւ սկիզբը մէջտեղէն վերցընել:

Մի ինչ ի բնութիւն մեղացն նայիցիս՝ թէ փոքր իցէ, այլ յայն՝ զի արմատն հաստանայ²² յանփոյթ առնելոյ: Թէ պարտ իցէ եւ զարմանալի ինչ ասել, ոչ [զ]նոյն փոյթ որ առ մեծամեծ մեղսն իցէ՝ պիտոյ է եւ առ փոքունսն²³: Յայնմ մեղաց՝ բնութիւն իսկ մեղացն յորդորէ խորշել, եւ սակաւն²⁴ ի ծուլութիւն ածէ²⁵, զի չտայ թոյլ սաստիկս ընդոստնուլ առ ի միջոյ բառնալ զնոսա²⁶, վասն որոյ վաղ-վաղակի եւ մանունքն լինին մեծամեծք՝ առ մերում քնածութեան²⁷, զնոյն եւ ի մարմինս դիպեալ տեսանիցէ որ: Նոյնպէս եւ Յուդայի ի փոքուն²⁸ մեծամեծ չարիք ծնան, զի թէ զգողանալ ընչիցն²⁹ աղքատաց չէր փոքր համարեալ, ապա³⁰ եւ ոչ ի մատնութիւնն իսկ գայր³¹: Թէ չէր

22. Հաստանալ, հաստատուիլ, զորանալ:

23. Զ նախդիրն աւելորդ է. եւ կամ ունել բայ պակաս է: Օրինակին մէջ պակաս է նաեւ որ:

24. Քիչ այսինքն թեթեւ մեղքն զմարդ կը ծուլացընէ, անհոգ կընէ:

25. Ինչ որ արկանեմ եւ անկանիմ՝ զոյգ բայերուն համար ըսինք՝ թէ միեւնոյն խնդիրն առնլով առաջինը ներգծ. բայ եւ երկրորդն անոր չէզոքը կը ձեւացընէ, (Ա. 16, 35.) նոյնը կ'ըսենք ւծեմ եւ զամ բայերուն համար, որոնք ի նախդրիւ տրականաւ անհամար յօդուածոյ բայեր կը կազմեն. առաջինը ներգծ. եւ երկրորդն անոր չէզոքը: Այսպէս են՝ ներգծ. Ածեմ յաճումս, աճեցընել. Ածեմ ի ցատումս, բարկացընել. Ածեմ ի գիտութիւն, յուղղութիւն, ի լաւութիւն, ի հաւան, ի հաւանութիւն, ի հաշտութիւն, ի համբոյս, ընտելացընել. Ածեմ ի զոջումս, ի հպարտութիւն, ի հայհոյութիւն, ի գութ, յաղերս, ի պատիւ, ի փոյթ, ի խրատ, ի կրթութիւն, յեր-

կիւղ, ի թիւ, ի համար, եւ այլն: Նոյնպէս. — Ասոնց չէզոքը, Գամ յաճումս, աճիլ. Գամ ի ցատումս, ի ծնունդ, ի գիտութիւն, յուղղութիւն, ի լաւութիւն, ի հաւան, ի հաւանութիւն, ի հաշտութիւն, ի համբոյս, ի զոջումս, ի վստք. Գամ ի միտս, խելքը վրան գալ, սթափիլ. եւ այլն:

26. Ընդոստնուլ առ ի միջոյ բանալ զնոսա. (յն. ընդոստնուլ առ ի բարձուքն նոցին.) Օրինակն առ ի միջոյ բառերն ունի այլ ի մեծէ. յայտնապէս գրչի սխալ:

27. Առ մերում, փիսկ Առ մերոյ: — Ըսածութիւն, քնասիրութիւն, թմրութիւն, թմրածութիւն:

28. Ի փոքուն քիչ տեղ կը գտնուի՝ փիսկ Ի փոքուէն:

29. Փիսկ. ըսելու՝ Զի թէ չէր փոքր համարեալ զգողանալն զինչսն աղքատաց:

30. Եթէ . . . ապա, տես Ա. 5, 6:

31. Բանիմը հետեւութեամբը կամ անկէ առաջնորդուելով կամ յորդորամիտ ըլլալով կատարուած յաջորդ գործը գրաբար զամ բայով եւ ի նախդրիւ

փոքր շրէիցն զանկանելն ի սնապարծուծիւն համարեալ³², չոտնառէին արդեւք³³ լինել տիրասպանութիւն: Եւ զամենայն անտի իսկ է տեսանել³⁴. զի եւ ոչ որ³⁵ վաղվաղակի եւ ւանկարծակի ի չարիսն դիմէ:

Սոյնպէս եւ կռապաշտութիւնն եմուտ ի մարդիկ վասն անչափ պատուոյն եւ առ կենդանի որ եւ յորժամ մեռան նախնիքն. եւ այնպէս մտին իսկ յերկրպագութիւն³⁶ պատկերքն³⁷: Միտ դիր, ծիծաղեցաւ որ վայրապար, սաստեաց ընկերն, մեւսն եկն եւ փարատեաց զերկիւղն, չէ ինչ այդ, ասէ, զի՞նչ փնաս ծիծաղելն իցէ, եւ կամ զի՞նչ ինչ անտի գործիցի³⁸. եւ յայնմանէ ծնանի խեղկատակութիւն[ն], եւ անտի խառնխօսութիւնք եւ գործք յոռութեանց: Գարձեալ սաստեաց³⁹ որ ումէք, թէ ընդէր չարախօսե, զընկերէն եւ բամբասես եւ քսես⁴⁰, եւ մեւսն արհամարհեաց զայն, թէ զի՞նչ փնաս իցէ ի բամբասանացն, եւ անտի ծնանի ատելութիւն, եւ յատելութեանէն անհաշտ թշնամութիւն, եւ ի թշնամութեանէն՝ կռիւ, եւ ի կռուոյն՝ սպանութիւն:

Եւ ի փոքրունցն մեծամեծս մուծանէ չար դեւն, եւ ի մեծամեծացն՝ զանյուսութիւն⁴¹: Եւ այլ իմն հնարս չարութեանն գտանէ, որ եւս չար քան զառաջինն իցէ. զի ոչ այնպէս մեղանչելն՝ որպէս [զ]անյոյսն լինել կորու-

տրականով կը բացատրուի: Այս տրականը բայանուն մըն է կամ աներեւոյթ: — Այսպէս է այս խօսքը. Եթէ զգողանալն չէր փոքր համարեալ, ապա եւ ոչ ի մատնոռթիւնն գայր: Նոյնպէս վերը՝ (10) (նախ) անց զհրամանօքն, եւ անտի ի Գառթի կռիւն եկն:

32. Այսինքն, Եթէ շրէիցն չէր փոքր համարեալ զանկանելն ի սնապարծութիւն:

33. Նախ եթէ, ապա յետագաս արդեւք: Քեր. 172, ծան:

34. Զամենայն անտի իսկ է

ՀԵՏԵՆՏԻՐ ԸՆԹՄԵՑՈՒՄԻ Ե Ն.

տեսանել. այսինքն, Ամենայն ինչ անտի տեսանի: Քեր. 362, ԺԱ:

35. Եւ ոչ որ. եւ ոչ մէկը:

36. Մտին յերկրպագութիւն, երկրպագութիւն ընդունելու կարգն անցան:

37. Անուն բայի խօսքին վերջը: Տես Ա. 12, 33:

38. Փխկ՝ Զի՞նչ լինի անտի:

39. Օրինակն ունի՝ Սաստիցէ:

40. Բուսմ, քսութիւն ընել, խօսք խառնել:

41. Անյուսութիւն, Անյոյսն լինել, յուսահատութիւն:

սանէ⁴²: Զի որ զղջանայ՝ վաղվաղակի սթափի եւ առնէ
 ուղղութիւն⁴³ գործոցն. իսկ որ անյոյսն լինիցի եւ չապաշ-
 խարիցէ, վասն այնորիկ վրիպէ յուղղութենէն՝ զի չգնէ ի
 վերայ վերին զգեղն ապաշխարութեան:

42. Փիսկ ըսելու Զի ոչ այն-
 պէս կորուսանէ մեղանչելն, որ-
 պէս զլինելն անյոյս:

43. Ուղղութիւն առնել (իմեք),
 շիտկել, ուղղել:

Գ. ՅՈՎՀ. ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂԹՈՅՆ ՊԸԻՂՈՍԻ

1.

Թի հարատու աքժան է առանց երկամտութեան:

Չհեթանոսացն¹ յիրաւի պարտ է ի խոյզ եւ ի խնդիր արկանել², զի այնպէս իսկ կռուոյ եւ հակառակութեան եւ երկամտութեան իրք են: Չի անդ չիք աշակերտ եւ վարդապետ, այլ ամենեքեան ի խնդիրս ծնկեալ³, եթէ վարդապետ իցէ եւ եթէ աշակերտ, իսկ աստ ընդունել պարտ է եւ ոչ խնդրել, հաւանել եւ ոչ երկմտել, հաւատալ եւ ոչ ընդ վայր զմիտս ածել⁴: Չի թէ աստէն յանցաւոր ինչ իրս հաւատոց պէտք են, որչափ եւս առաւել յանտիսն⁵:

Արդ զնովաւ եկեալ⁶ եւ նմին հաղորդ լիցուք, եւ այնպէս կարիցեմք զասպականիչ կրօնսն պարզել⁷ ի մտաց[ն], զճնունդսն ասեմ եւ զԻմարմէնն⁸, զոր հայերէն ճակատեղացները, հոնտեղուանները, անդիի աշխարհքի բաները: Տես Բ. 10, 17:

1. Չհեթանոսացն, այս ինքն՝ Չքանս, զկրօնս հեթանոսաց: Տես Քեր. 190, (զԱստուծոյսն.) եւ 250, Թ:

2. Ի խոյզ եւ ի խնդիր արկանել, աղէկ քննել, փնտրուտել, հետադոտել:

3. Ծնկիմ (ի խնդիրս), (խընդիրներով) հիւծիլ մաշիլ. (յն. միայն συζητέω, աղէկ քննել, վիճել:)

4. Ընդ վայր (զմիտս) ածեմ, (միտքն) ասդին անդին պարտցընել:

5. Աստէն յանցաւոր ինչ իրս. (Աստէն իրք.) այստեղի անցաւոր բաներուն մէջ: — Աստիք, այն-

տեղացները, հոնտեղուանները, անդիի աշխարհքի բաները: Տես Բ. 10, 17:

6. Դաւ գիւիք, բանի մը հետ ըլլալ, անով զբաղիլ, եւայլն: Այսպէս եւս՝ Դաւ զգրովք, զառաքինութեամբ, զհոգեւորօք, զտամբ, տուն հոգալ: — նա... նոյն. Տես Ա. 13, 14:

7. Պարզել (ինչ) ի մտաց, մտքէն հանել:

8. Ժնունդ, ինչ որ ծնած ատենէն սահմանուած է, ճակատագիր. — Իմարմէն, (յուն. բառ.) նոյնը կը նշանակէ. որ հ.յ. կըսուի նաեւ Բարշի, քաշի քախտի. (տճ. ԳԸ. ԳԸ. ԳԸ.):

տադիր եւ բախտն ասեն: Չի եթէ հաւատայցես եթէ գոյ յարութիւն եւ դատաստան, զամենայն ինչ զայն կարես պարզել ի մտացդ: Հաւատա՞ եթէ գոյ Աստուած որ զամենայն վճարէ, եւ չհաւատաս եթէ գոյ Ծնունդ որ զամենայն խառնակէ¹⁰: Հաւատա՞ եթէ գոյ տանջանք եւ արքայութիւն, եւ չհաւատաս եթէ գոյ բնաւ¹¹ ծնունդ ինչ այնպիսի որ զմերն խափանել կարիցէ, եւ ընդ բռնութեամբ եւ ընդ հարկաւ արկանել զօրիցէ¹²: Եւ եթէ այսպէս ինչ իցէ՝ մի սերմանիցես եւ մի տնկիցես եւ մի զինուորիցիս եւ մի այլ ինչ բնաւ գործ գործիցես. քանզի՝ կամաւ եւ ակամայ՝ զայն ամենայն աջող Ծնունդն բերիցէ: Եւ զի՞ պիտոյ իցեն այնուհետեւ աղօթք, եւ ընդէր իսկ կամիցիս լինել քրիստոնեայ. եթէ Ծնունդն այնպիսի ինչ բերիցէ՝ ապա¹³ եւ ընդ մեղադրութեամբ իսկ չիցես¹⁴: Եւ արուեստքն ուստի՞ իցեն. ո՞չ ապաքէն ի գիտութենէ: Այո, ասեն. քանզի այնպէս Հրամանք էին¹⁵ նմա առանց ջանալոյ լինել իմաստուն¹⁶: Եւ արդ աղէցոյց առանց աշխատութեան ուսանել արուեստ ինչ, եւ յայտ է թէ ոչ ըստ հրամանաց Ծննդեանն ինչ է, այլ ըստ աշխատութեան:

Եւ զի՞արդ, ասեն, այս անուն մեծատուն իցէ, որ այնչափ աղտեղի իցէ, այլ թերեւս ի հօրէ ընկալեալ իցէ զժառանգութիւն, եւ մեւսն՝ թէպէտ եւ չիցէ այնպիսի՝ յանհնարին տառապանս աղքատութեան մաշի: Չայս-

9. Օրինակին մէջ հաւատաս է. յունարէնին համեմատ փոխեցինք:
 10. ծնունդ որ զամենայն խառնակէ. յն. (πάντα συνέχουσα,) ծնունդ որ զամենայն բովանդակէ: Մեր թարգմանիչը συγχοῦσα (խառնակիչ) կարդացած կ'երեւայ:
 11. Երբեմն բնաւ պարզապէս աւելադրութիւն է. այստեղ փիսկ. ըսելու՝ Չհաւատաս եթէ գոյ ծնունդ ինչ: Նոյնպէս եւս՝ Եւ բնաւ թէ թագաւորք իսկ

էար: — իսկ դու ընդէր բնաւ պատմես զարդարութիւն իմ:
 12. Կարեւմ, գօրեմ, նոյնանշանք վայելչութեան համար:
 13. Եթէ... ապա. տես Ա. 5, 6:
 14. Եւ ընդ մեղադրութեամբ իսկ չիցես, եւ ոչ մեղադրելի կ'ըլլաս:
 15. Հրամանք. տես Ա. 15, 13:
 16. Փիսկ՝ Չի նա առանց ջանալոյ լինիցի իմաստուն: Քեր. 215, Ա:

պիսի իմն բանս ստէպ կիրթ ունին¹⁷, եւ միշտ վասն աղ-
քատութեան եւ մեծութեան յուզեն զրոյցս¹⁸, եւ ոչ եր-
բէք վասն չարեաց եւ բարեաց գործոց: Այլ մի ինչ
ղայս ասիցես. բայց ցոյց եթէ որ ի բարիս փութայր¹⁹ եւ
չար եղեւ, եւ կամ թէ որ զժուլութեան զհետ էր եւ
բարի եղեւ: Զի եթէ զօրութիւն ինչ ունիցի ճակատա-
գիրն՝ ի մեծամեծսն ցուցցէ զզօրութիւնն, յառաքինու-
թեան եւ ի չարիս, եւ ոչ ի մեծութեան եւ յաղքատու-
թեան: Ընդէր, ասեն, ոմն ի ցաւս եւ ոմն յառողջութեան,
ոմն ընտիր եւ ոմն անպիտան, ուստի՞ իցէ զի ումեմն ամե-
նայն ինչ ըստ միտս²⁰ յառաջ գայ²¹, եւ միւսումն՝ թէ
բեւր հնարս հնարիցի²² չյաջողի ինչ: Ի բաց լեր ի ծնըն-
դենէ եւ ի ճակատագրէ եւ ի հրամանաց, եւ ասպա առ-
նուցուս ի միտ հաւաստեալ զամենայն: Հաւատա եթէ
գոյ Աստուած որ վճարէ զամենայն, եւ ասպա ծանիցես
զամենայն յայտնապէս:

2.

Թե ո՞ր իցե՞ն անարիտն փաստաորոշիտն:

Աամիմ, ասէ, զի ուր եսն եմ՝ եւ սորա անդ իցեն:
Ո՞վ իցեն՝ նորա, երանեսցուք նոցա որք յայնպիսի բա-
րութիւնս վայելիցեն: Զի այսր աշխարհի փառք ոչինչ
են եւ ոչ կան ուրեք². Թէպէտ եւ թուին ինչ, սակաւ
մի յամիցէ եւ վաղվաղակի շիջանի: Քանզի բազմաց ոչ
մինչեւ ի վախճան կացին մնացին փառքն աշխարհիս, իսկ

17. Ստէպ կիրթ ունիմ, միշտ նոյնը կրկնել: — Օրինակն՝ Ունիցին:

18. Զրոյցս յուզեմ, խօսք հանել, գրգռել:

19. Բարւոյն ջանք կ'ընէր. բարի ըլլալու կ'աշխատէր:

20. Ըստ միտս, ուղածին պէս, հաճոյիցը համեմատ:

21. Յառաջ գալ, յաջողել,

նոյնանշան են. (յն. միեւնոյն բայ՝ προζωοδέω, յաջողիլ):

22. Թէ բիւր հնարս հնարիցի, որչափ որ ալ ջանայ: Տես Թէ բիւր. Բ. 8, 19:

1. Ո՞վ իցեն, (եւ ոչ՝ Ո՞Յ): Տես Բ. 8, 14:

2. Եւ ոչ կան ուրեք. յն. ἄστατος, անկայ, անհաստատ (են):

զայնու փառաց³ չէ այսպիսի ինչ կարծել⁴, այլ միշտ
հանապազ կան մնան. չիք վախճան, չիք կատարած⁵:
Քանզի այսպիսի իսկ են աստուծոյքն⁶, յաւէժ կենդանա-
կանք եւ ի վեր քան զամենայն փոփոխմունս եւ զվախ-
ճան: Քանզի չլինին փառքն արտաքոյ՝ այլ ի ներքոյ⁷. Ղի
ոչ եթէ ի պէսպէս հանդերձից կամ ի բազում սպա-
սաւորացն լինիցին փառքն, այլ առանց այնր ամենայնի՝
ինքն իսկ մարդն զգեցեալ լինի փառօք: Իսկ աստ եթէ
առանց այնր լինիցի, մերկ գտանի ի փառաց. բայց անդ
հանապազ ընդ իւր ամենայն ուրեք ունիցի զփառսն. մա-
նաւանդ թէ իբրեւ զարեգակն իսկ որ չէն կարօտ հան-
դերձից եւ ոչ այլ իմիք, այլ միանգամայն⁸ իբրեւ երեւի
եւ զփառսն ընդ իւր ծագէ:

Եւ արդ երթիցուք զհետ այնպիսի փառաց՝ քան
զոր ոչ գտանիցի այլ ինչ հեշտական, եւ թողցուք զայս՝
քան զոր չիք ինչ վատթարագոյն: Ազանելեօք, ասէ,
հանդերձից մի պարծեսցիս, եւ այս պատուիրան անդուստ
իսկ ի վերուստ⁹ պատուիրէր տղայոց¹⁰: Քանզի կաքաւիչն
եւ դազանամարտն եւս առաւել գեղեցիկ եւ պաճուճա-
նաց քան զքոյդ՝ հանդերձ զգենուն¹¹, եւ առանց այնր
իսկ, այնպիսի՞ ինչ իրօք պարծիցիս՝ զոր ցեցն հարկանէ¹²
եւ զրկիցիս իսկ ի վայելելոյ: Տեսանե՛ս զի չեն հաստա-
տուն իրք եւ փառք աշխարհիս, այնպիսի՞ ինչ իրօք պար-

3. Զայնու փառաց, կանո-
նաւորն է՝ Զայնմ փառաց:

4. Զէ այսպիսի ինչ կարծել,
այսինքն՝ Զէ պարտ կարծել:
Տես Բ. 14, 34:

5. Միշտ հանապազ, եւ վախ-
ճան, կատարած նոյնանշաննե-
րով սաստկացած:

6. Աստուծոյքն, զԱստուծոյսն.
(նախդրիւ կը հորովի.) տես 1, 1:

7. Ի ներքոյ, հոս՝ ներսէն:

8. Միանգամայն, մէկէն, մէկ
անգամով, մէկտեղ:

9. Անդուստ ի վերուստ, սկզբ-
բանէ ի վեր, (յն. ἀνωθεν, ի

վերուստ, ի սկզբանէ:) — Քիչ
մը վերջը՝ Անդուստ ի վերուստ
յերկնից. (յն. ἐξ αὐτοῦ τοῦ
οὐρανοῦ, նոյն իսկ երկինքէն:)

10. Կամ թերեւս՝ Պատուէր
էր տղայոց:

11. Փիկ. ըսելու՝ Եւս առաւ-
ել գեղեցիկ եւ պաճուճեալ
հանդերձ զգենուն քան զքոյդ:
— Պաճուճանաց, փիկ՝ Պա-
ճուճեալ:

12. Հարկանել (ցեցոյ զհան-
դերձ,) փնասել, ապականել, ու-
տել:

ծիցիս՝ զոր որդուքն ծնանին, եւ կորնչիցին եւ ապակա-
նիցին. քանզի ասեն եթէ ի շնդիկս որդուք ծնանին զմե-
տաքս կերպաս[ւ]ոյն:

Եթէ կամիս հանդերձս ստանալ՝ զայն ստասջիր որ
ի վեր ի բարձունս անկանի¹³, զսքանչելի եւ զլուսաւոր
արկանելին¹⁴, զոսկեհուռն պատմուճան: Եւ արդարեւ այն
իսկ է ոսկի՝ որ ոչ ի հողոյ ելանիցէ, զոր անիրաւացն ձեռք
փորեցին, այլ զոր առաքինութիւնն ծնանիցի: Զգեցցուք
զայնպիսի պատմուճան, զոր ոչ մարդք աղքատք եւ ծա-
ռայք անկանեն, այլ ինքնին Տէրն: Եւ թերեւս ասիցես՝
թէ ոսկեհուռ հանդերձս ագանիմք: Եւ այն զինչ առ-
նիցէ¹⁵. քանզի ընդ ոստայնանկն զարմանան ամենեքին,
եւ ոչ ընդ այն որ զգենուցուն, ընդ նա՛ իսկ է զարմա-
նալ¹⁶:

Եւ ո՞վ որ կարիցէ բաւական լինել¹⁷ համարել
զխունկսն խառնուածոյս¹⁸, զհնդիկն, զարաբացին, զպար-
սիկն, զցամաքն, զխոնաւն, զիւղն անուշունս, զխունկսն
աղացիկս¹⁹, վասն որոյ ընդվայր եւ անօգուտ²⁰ ծախս ծա-
խիցեն²¹: Զի՞ խնկիցես զմարմինդ, ո՞վ կին դու, որ ի ներ-
քոյ լի է պղծութեամբ: Եթէ կամիցիս՝ գոյ եւ այլ ինչ
կարի անոյշ՝ որով կարես զոգիսդ²² անուշացուցանել. ոչ
յԱրաբացւոց եւ յԵթովպացւոց եւ ի շնդկաց եւ ի Պար-
սից, այլ անդուտ²³ ի վերուստ յերկնից եկեալ, որ ոչ
ընդ ոսկւոյ վաճառի, այլ ընդ կամացն հաճոյից եւ ընդ

13. Ասկաննեմ՝ բային կրաւո-
րականը. հիւսուել, գործուել:

14. Արկանելի, վերարկու,
հագուստ:

15. Այն զինչ անիցէ. ա-
նով ինչ կըլայ. անկէ ինչ
կ'ելէ. (գղղ. qu' est-ce que cela
fait?) Տես եւ Բ. 14, 3:

16. Ընդ նա իսկ է զարմա-
նալ, անոր վրայ զարմանալու է:
Բ. 14, 34:

17. Կարիցէ բաւական լինել.
երկու նոյնանշան բայ. տես
Քեր. 399:

18. Խառնուածոյ, բաղա-
դրուած:

19. Աղացիկ (խունկ), աղա-
ցուած, մանրած, փշրուած:

20. Ընդվայր, անօգուտ, նոյ-
նանշան են:

21. Ծախս ծախել, ծախք ը-
նել. տես Բ. 1, 12:

22. Զոգիսդ յոգն. տես Բ.
4, 7:

23. Անդուտ՝ սովորական
զարդու յաւելուած է. տես
վերը՝ 9:

անկեղծիկ հաւատոց²⁴: Չայնպիսի իւղ գնեսջիր՝ որոյ հոտն բաւական է ընուլ զտիեզերս, որ յառաքելոցն բուրէր: Հոտ անոյշ եմք ի քրիստոս, ասէ. իցեն որոց ի մահ՝ եւ իցեն որոց ի կեանս²⁵: Իսկ այն զի՞ առնէ¹⁵. զի եւ զխողէ ասեն՝ եթէ հեղձնու յանոյշ հոտոյ: Բայց յառաքելոցն ոչ միայն ի մարմնոցն, այլ եւ ի հանգերձիցն բուրէր հոգեւոր անուշահոտութիւն, մինչեւ զգեւս հալածել: Ա՞ր տերեւ, ո՞ր կասի²⁶, ո՞ր ստաշինն, ո՞ր զմուռ. չէ ուրեք, չիք ուրեք այնպիսի հոտոյ անուշութիւն ազնիւ եւ օգտակար. զի եթէ զգեւս հալածէր, եւ զի՞նչ եւս այլ²⁷ ոչ գործէր:

Չայն իւղ կազմեսցուք՝ առաւել յարգի քան զամենայն խնկաղացաց²⁸, որ յողորմութենէն եւ ի հոգեւոր շնորհացն կազմի: Այնու իւղով անուշանայցեմք եւ զնոյն²⁹ կրիցեմք յանձին³⁰. զի այս դատարկութեան կարծիս զգածուցանէ³¹ մեզ, եւ այն՝ քաջութեան եւ զարմանալեաց:

3.

Վասն շնչին եւ անարգ զինչս համարելոյ:

Այլ ընչիցն բռնաւորութեան, մանաւանդ թէ այնոցիկ՝ որ կամօք ընչիցն ծառայիցեն. ոչ եթէ կարասին՝ սաստիկ ինչ զօրութիւն ունիցի, այլ մեք թոյլ² եւ մեղկք,

24. վաճառեմք բնութեան խնդիր կ'առնու նաեւ ընդով սեռական. տես քեր. 245: — Ընդ ի առջեւ անեզական անունները սեռական կը դրուին փխկ հայցականի: քեր. 141:

25. Իցեն որոց ի մահ եւ իցեն որոց ի կեանս. նոյն խօսքը սուրբ Գրոց մէջ այսպէս է. Ոմանց ի մահ, եւ ոմանց ի կեանս: Տես քեր. 361, թ:

26. կասի կամ կասիա, դարձեանիկ. (տճ. Բարչեմ:)

27. Փխկ՝ Չի՞նչ այլ եւս:

28. Խնկաղաց, խունկ աղացող՝ ծախող: Փխկ՝ Առաւել յարգի քան զամենայն խունկս խնկաղացաց:

29. Նախ այն, յետոյ նոյն. տես Ա. 9, 18:

30. Կրիցեմք յանձին, վրանիս կրենք. — յանձին փխկ յանձինս. տես Բ. 2, 45:

31. Զգածնում կը նշանակէ փաթթուիլ, հագնիլ եւայլն. (տես քեր. 108, 240 եւ 362, ԺԱ.) եւ Զգածուցանում, հացընել, մէկը բանով մը պատել, փաթթել: — Օրինակն ունի վրիպակաւ՝ զգացուցանէ. իսկ յն. περιτίθημι, շուրջ պատել, զգեցուցանել:

1. Կարասի, ինչք, ստակ:

2. Այլ մեք թոյլ եմք. բայց զօրութեամբ կ'իմացուի:

տաղտապեալք եւ երկրասէրք, չէք ինչ անդ զօրութիւն, քանզի համր եւ անհանձար են ինչքն:

Եւ եթէ այնպիսի միտս ոչ կարիցես ունել, զմտաւած ջիր թէ եւ մէք կորնչելոց եմք. եւ բազումք ի ստացողացն գրեթէ բնաւին չօգտեցան, եւ որ կարի պարծէինն ի նոսա՝ յանկարծակի հող եւ մոխիր եղեն, եւ յայնչափ վատթարութիւն հասին՝ զի յոսկեղէն եւ յարծաթեղէն յանօթոցն ի խեցեղէն* եւ ի փայտեղէնս իջին, եւ քան զբնաւ աղքատս աղքատագոյնք գտան, եւ քակեան³ նստան յաղբոյն վերայ՝ որ ի փղոսկրեայ գահոյս փերեւետէին⁴:

Այլ թերեւս աչացն դիւր թուիցի⁵ ոսկին եւ արծաթն: Եւ այլ ինչ բազում կայ՝ որ քան զայն եւս բարի թուի աչաց, եւ կարի իսկ քան յայն՝⁶ ի ծաղիկս է վայելել աչաց⁷: Եւ արդ ոչ եթէ ընդ ոսկւոյն եւ ընդ արծաթոյ վայելչութիւն խտտղին⁸ աչքն, այլ ագահութիւն եւ անիրաւութիւն զուարճացուցանէ զմիտս: Հան զագահութիւն ի մտաց, եւ քան զցիխ՝ պատուականն եւս անարդագոյն թուի⁹. հան զախտն ի մտաց, եւ այն ամենայն յոչինչ համարի: Քանզի եւ ջերմնոտքն թէպէտ եւ զմօր¹⁰ ինչ տեսանիցեն, իբրեւ յաղբիւր փափաքեն. իսկ առողջքն որ ստոյգ առողջքն իցեն, եւ ոչ ջրոյ վայրապար ցանկան: Հան զցաւն ի մտաց, եւ տեսանես որպէս զխարդ իցեն իրքն՝ երեւին¹¹:

3. Բակեան, փխկ քակեցան, կործանեցան. — կենթադրէ Բակնում բայ:

4. Փերեւետիմ, անձնացոյց բլալ. սիգալ:

5. Աչացն դիւր թուիցի, աչուրներուն հաճոյական՝ քաղցր երեւայ:

6. Կարի իսկ քան յայն՝ ի ծաղիկս է վայելել. անկէ շատ աւելի՝ ծաղիկներով կը զուարճանայ (աչքը): — Բան առաջին նախադասութիւն եղած. տես Ա. 20, 66:

7. Ի ծաղիկս է վայելել աչաց, այսինքն Վայելեն աչք. Էական բայով աներեւոյթ՝ տես Քեր. 202:

8. Խտտղել կամ Խտղտել, խտղտել, (տճ. ԳԵԴԵԼՄԳ.) ցանկութեան գրգռել, սիրտն առնուլ:

9. Փխկ քսելու՝ Եւ պատուականն՝ քան զցիխ եւս անարդագոյն թուի:

10. Մօր, ճահիճ, ցեխոտ ջրային տեղ:

11. Այսինքն՝ Եւ տեսանես

Բարւոք է ոսկի, այլ յողորմութիւնսն առնել, ի տուրս տալ¹², ձեռնկալու տնանկին լինել¹³, եւ ոչ յանօգուտ պէտս ծախել՝ եթէ ի տան կայցէ եւ կամ յերկրի թաղեսցի, եւ ի ձեռս եւ յոտս եւ ի գլուխս: Ասն այսորիկ գտաւ ոսկին, ոչ զի զպատկերն Աստուծոյ նովաւ կապիցեմք, այլ զի զկապեալսն՝ նովաւ արձակիցեմք: Յայնպիսի ինչ ի գործ արկ ի կիր զոսկին՝ զի զկապեալսն արձակիցես: Եւ արդ աղէ ասա, ընդէր զպիտանի հողն քան զամենայն պատուական համարիցիս, միթէ զի ոսկին է¹⁴ չիցե՞ն կապանք. միթէ քրէականն¹⁵ գործիցէ զկապանսն: Ո՛չ ապաքէն եթէ ոսկի իցէ եւ եթէ արծաթ՝ զնոյն կապանս կապիցէ. ո՛չ ապաքէն ոսկին եւս ծանր քան զերկաթն իցէ: Է զի¹⁶ եւ տեսանելովն միայն կապի, ընդ որ կարի իսկ պարտ է ամաչել: Չի եւ այս ճշմարիտ է. կապեա զագահն ոսկւով եւ ընկեա յանապատի ուրեք ուր ոչ ոք տեսանիցէ, եւ տես զիւրդ տաղտկայ¹⁷ ընդ կապանսն եւ ծանր համարի:

Չի՞ այդչափ ճեպիցիս անձամբ¹⁸ զանձն կապել. չիք կալանաւոր որ կամիցի զոտս եւ զձեռս կապել: Ընդէր զգլուխդ¹⁹ եւս կապիցես. չիցե՞ն շատ ոտիցդ եւ ձեռաց կապանք, ընդէր եւ ընդ պարանոց աղգի աղգի խեղդ

զի երեւին իրքն որպէս ենն: — Որպէս զհարդ աւելադրութեամբ կրկին մակբայ դրուած:
 12. Փխկ ըսելու՝ Այլ յառնել ողորմութիւնս, ի տալ տուրս: Ողորմութիւն տալու համար: — Ձեռնկալու լինել, փխկ ի ձեռնկալու լինել. ծառայել յանօգուտ պէտս:
 13. Ձեռնկալու... լինել (ուժեք), օգնել, ձեռք բռնել:
 14. Միթէ զի ոսկին է, փխկ ըսելու՝ Միթէ այնու զի ոսկի է, ոսկի ըլլալուն համար:
 15. Զրէական, հանքային, մետաղային. մետաղ:
 16. Է զի, երբեմն: Տես Քեր. 361, Ը, Թ:
 17. Տաղտկամ (ընդ կապանս), ծանր համարիլ, նեղուիլ. (իրեն) ծանր դալ:
 18. Անձամբ զանձն կապել, փխկ. ըսելու՝ Չանձն իւր կապել: Անձամբ աւելադրութիւն է: Ա՛րսուի նաեւ Անձամբ անձին, անձամբ զանձնէ, փխկ ըսելու՝ Անձին, զանձնէ: Տես Քեր. 196: — Նոյնն իմացիր (b) զլիսովին բառին համար ալ ինքնին մակբային քով: Առ թագաւորն ինքնին զլիսովին: ՉՏէրն ինքնին զլիսովին տեսար: ՉՅուղա ինքնին ի զլիսովին զբռամբ արկանել: Քեր. 195:
 19. Օրինակը՝ Չզուլիս:

17. Տաղտկամ (ընդ կապանս), ծանր համարիլ, նեղուիլ. (իրեն) ծանր դալ:
 18. Անձամբ զանձն կապել, փխկ. ըսելու՝ Չանձն իւր կապել: Անձամբ աւելադրութիւն է: Ա՛րսուի նաեւ Անձամբ անձին, անձամբ զանձնէ, փխկ ըսելու՝ Անձին, զանձնէ: Տես Քեր. 196: — Նոյնն իմացիր (b) զլիսովին բառին համար ալ ինքնին մակբային քով: Առ թագաւորն ինքնին զլիսովին: ՉՏէրն ինքնին զլիսովին տեսար: ՉՅուղա ինքնին ի զլիսովին զբռամբ արկանել: Քեր. 195:
 19. Օրինակը՝ Չզուլիս:

արկանիցես²⁰: Այլ զհոգսն բնաւ ի բաց իսկ թողից, զկասկածն, զկռիւն որ ընդ այր եւ ընդ կին լինիցի. եթէ վրիպիցի ինչ²¹ ի զարդուէն, որպիսի մահ ոչ մեռանիցին²²: Եւ արդ այն²³ ցանկութիւն ինչ իցէ²⁴ վասն զայլոյ աչս խտրտելոյ այնչափ կապանս ընդ անձն արկանել²⁵, եւ ի հոգս եւ ի տառապանս զմիտս մաշիցեն²⁶. եւ չիցէ այն բազում պարսաւանաց եւ ստգտանաց արժանի: Մի, աղաչեմ, մի զայն առնիցէ որ. այլ լուծցուք զկապանս անիրաւութեան, եւ բրդեսցուք հաց կարօտելոց, եւ զամենայն ինչ զայն²⁷ արասցուք՝ որ համարձակութեան առ Աստուած կարիցէ լինել մեզ առիթ²⁸:

4.

Ընդէր գեհեհիս երկիրդիս յեկանիցի Աստուած զմիտս:

Եթէ այժմ՝ զի երկիրդիւն եւս բեկանէ Աստուած զմիտս¹, բազումք են որ այնպէս դիւրաւ մեղանչեն՝ որպէս թէ բնաւ չիցէ իսկ գեհեն, եթէ չէր յառաջագոյն սպառնացեալ՝ որպիսի ինչ եւ այլ եւս² չարիս ոչ գործէաք: Որպէս ցանգն ասէի՝ եւ այժմ ասեմ, զի ոչ սակաւ քան զարքայութիւնն ցուցանէ գեհենն զԱստուծոյ տեսչութիւնն³, քանզի գեհենն արքայութեանն գործակից է, զի ասիւն ստիպիցէ զմարդիկ երթալ յարքայութիւնն:

20. Խնդր ընդ պարանոց արկանել, վիզը խեղդելու չուան անցընել:
 21. Եթէ բան մը պակսի:
 22. Փիսկ ըսելու՝ Որպիսի մահ ոչ կրիցեն: Քեր. 239:
 23. Անուն բայի են այն եւ արկանել. առաջինը զարդու յաւելուած. տես Քեր. 333, Ե:
 24. Ցանկալի բան է:
 25. Այնչափ կապանս ընդ անձն արկանել, այնչափ կապերով ինք զինքը կապել:

26. Ի հոգս զմիտս մաշիցեն, այսինքն՝ Մաշել:
 27. Զամենայն ինչ զայն. փիսկ՝ Զայն ամենայն:
 28. Առիթ, միջնորդ, հայթայթիչ, պատճառ:
 1. Բեկանեմ զմիտս, սաստիկ վախ տալ, ահաբեկել:
 2. Եւ... եւս. տես Ա. 8, 18:
 3. Տեսչութիւն, նախախնամութիւն, խնամք:

Եւ արդ մի անագորոյն ինչ մտաց⁴ եւ մի խստութեան զիրան համարիցեմք⁵, այլ ողորմութեան եւ բազում մարդասիրութեան եւ խնամոց եւ սիրոյն զոր ունի առ մեզ: Եթէ չէր կործանումն սպառնացեալ առ Յովնանու⁶, թերեւս եւ չարգելոյր⁷ իսկ⁸ կործանումն. թէ չէր ասացեալ կործանեսցի Նինուէ, թերեւս եւ չհաստատէր իսկ. եթէ չէր գեհենն սպառնացեալ, թերեւս ամենեքին իսկ ի գեհենն երթայաք, եթէ չէր սպառնացեալ հուր, թերեւս չապրէր ոք ի հրոյն:

Եւ չիք ոք որ ի միտ ունիցի⁹, այլ ամենեքին իբրեւ առասպելս համարին, ամենեքեան ծաղր առնեն, եւ չիք ոք յուսմ¹⁰ երկիւղ կայցէ, չիք ոք որ արտասուէ, չիք որ զկուրծսն բախիցէ: Չիք ոք որ զօրն երբեք զմտաւ ածիցէ, եւ ոչ որ խորհիցի թէ ամենայն ինչ անցաւոր է եւ ժամանակաւոր, թէպէտ եւ արդիւնքն իսկ ցանգ աղաղակեն եւ ձայնատուր լինին¹¹, մահքն տարածամ, իրացն փոփոխմունք՝ որ աստէն իսկ ի կենդանութեան մերում լինին, չխրատեն զմեզ ցաւք եւ պէսպէս հիւանդութիւնք: Եւ, թող զայլ փոփոխմունս որ ի մեր ի մարմինս¹² լինին, եւ զարարածոց եւս² փոփոխմունս է տեսանել¹³: Եւ ի մեր յանձինս¹² եւ յամենայնի ցանգ մահ նկարի, եւ թէ

4. Իբրեմն ածականը քովը միտք, կամք, բարք բառերն ունենալով՝ վերացեալ գոյականի տեղ կը բանի. այսպէս է վերի օրինակին մէջ. Անագորոյն մտաց, փոխանակ՝ Անագորոնութեան, ինչպէս որ յունարէն բնագիրն ալ է:

5. Համարիցեմք, (հրէք.) փիսկ՝ Համարիցիմք. տես Քեր. 126:

6. Յովնան մարգարէին օրովը:

7. Չարգելոյր, (կր-ր.) չէր արգելուէր:

8. Մտադրութեան արժանի է յետադաս իսկ՝ այս եւ յաջորդ խօսքերուն մէջ. Թերեւս եւ չարգելոյր իսկ: — Թերեւս

եւ չհաստատէր իսկ. — Թերեւս ամենեքին իսկ երթայաք:

9. Ի միտ ունել, սովորաբար կըսուի ի միտ առնուլ, մտք առնուլ, իմանալ, հասկընալ: — Հոս թերեւս պիտի ըլլար ի մտի ունիցի, մտքը պահէ:

10. Յուսմ, այսինքն՝ Յորում:

11. Չայնատուր լինել (ուսմեր), կանչել, ձայն տալ, ազդարարութիւն ընել:

12. Ի մեր ի մարմինս, ի մեր յանձինս, փիսկ՝ ըսելու՝ ի մեր մարմինս, ի մեր անձինս. տես Ա. Յ, 22:

13. Զփոփոխմունսն է տեսանել. այսինքն՝ Փոփոխմունքն տեսանին:

չիք ինչ որ կալոց իցէ¹⁴ ամենայն ուրեք արդեամբք իսկ դրոշմի¹⁵ : Քանզի ոչ երբեք ցանգ ձմեռն կայ եւ ոչ միշտ ամառն, ոչ հանապազ գարուն եւ ոչ բնաւ¹⁶ աշուն[ն]. այլ ամենայն ինչ ընթացեալ սրանայ¹⁷, եւ իբրեւ զըուր սահէ անցանէ¹⁸ :

Այլ զծաղկանցն զինչ ասացից, կամ զպատուոց եւ զիշխանութեանց եւ զթագաւորացն իսկ գլխովին¹⁹, որք այսօր են եւ վաղիւն կորնչին. կամ զմեծատանց, կամ զտանց գեղեցկաց, զցայգութենէ եւ զցերեկութենէ²⁰, կամ զարեգակնէ եւ զլուսնոյ. չխաւարիցի լուսին, չնուազիցէ²¹ արեգակն, բազում անգամ չխաւարիցի, չծածկիցի ամպովք²² : Միթէ յերեւելեացս իցէ ինչ նոր որ միշտ նոյնպէս մնասցէ. չիք ինչ, չէ ինչ ուրեք²³, բայց միայն ոգիքն որ ի մեզ են. եւ այսչափ անփոյթ առնեմք. զփոփոխականացն իբրեւ զմնացականաց հոգ յանձն առնումք²⁴, եւ զմնացականէն իբրեւ զանցաւորէ անփոյթ առնեմք :

Ըուր Սողովմոնի զինչ ասէ, որոյ արդեամբք իսկ զփորձ ամենայն իրաց աշխարհիս առեալ էր²⁵. Շինեցի, ասէ, տունս եւ տնկեցի, ասէ, բուրաստանս եւ դրախտս եւ այգիս, աւազանս ջուրց, արծաթ եւ ոսկի յաճախեցի,

14. Չկայ բան մ'որ մնայ :

15. նկարել, դրոշմել, (յն. χαρρακτηριζω,) տպաւորել, կնիք կոխել :

16. Ցանգ, միշտ, հանապազ, բնաւ. առջի երեքը նոյնանչան են, բնաւն ալ նոյն իմաստով դրուած է, եւ վայելչութեան համար խօսքին ամէն մէկ մասին մէջ փոփոխուած :

17. Ընթացեալ սրանալ, վազել, թռչիլ երթալ. տես Ա. 14, 13 :

18. Սահել անցանել, վազել անցնիլ. տես Ա. 7, 8 :

19. Գլխովին. տես Ա. 20, 73 :

20. Զցայգութենէ եւ զցերե-

կութենէ. գիշերուան եւ ցորեկուան փոփոխութեանց վրայ :

21. Նուազել արեգական, լուսնի նոյնանչան է խաւարել բային հետ :

22. Հարցական խօսքի մջ ստորդս. փիկ սհմն. տես Ա. 2, 22 :

23. Փիկ պարզապէս Չիք ինչ, չիք որ բտելու խօսքին ոյժ տալու համար կ'ըսուի Չիք ինչ, չէ ինչ ուրեք. Չիք որ, չիք ուրեք :

24. Հոգ յանձն առնում (գիմերէ), հոգալ, փոյթ տանիլ : — Յանձն միշտ եզակի կը մնայ :

25. Զփորձ առնուլ, քիչ մը ետքը Զփորձ գիտել (գիտիք), փորձն առած ըլլալ. ճանչնալ :

արարի ինձ երգեցիկս արս եւ կանայս²⁶, խաշինս եւ անդեայս: Քանզի չեղեւ ոք այնպէս բարեկեցիկ, ոչ բնաւ այնպէս ոք փառաւոր, ոչ իմաստուն ոք²⁷ նոյնպէս, եւ ոչ որ զիշխանութիւն ճոխութեամբ ունիցի, եւ ոչ որ զամենայն հնարս զմտաւ ածիցէ: Ապա զի՞նչ, չօգտեաց ինչ նմա յայնմ ամենայնէ²⁸, քանզի ասէր յետոյ, եթէ Սնոտի է ամենայն, եւ սնոտիք սնոտեաց, ամենայն ինչ սնոտի է, ոչ դոյզն ինչ սնոտի, այլ կարի առաւելութեամբ: Հաւանեացուք²⁹ գէթ նմա³⁰, աղաչեմ, որ եւ զփորձ իսկ զամենայն իրաց գիտէր²⁵:

Ցանկացուք, աղաչեմ, սերտիւ Աստուծոյ, մի վասն գեհենին երկիւղի, այլ վասն արքայութեանն ցանկութեան: Զի՞նչ այնմ կշիռ³¹ կայցէ, աղէ ասա, յորժամ զՔրիստոս ոք տեսանիցէ եւ ընդ նմին ուրախ լինիցի, չիք ինչ: Յորժամ յամենայն բարութիւնսն վայելիցէ, զի՞նչ կայցէ այնմ զուգական³¹. չիք, չէ ինչ ուրեք²³: Ա՛յնմ փութացուք հասանել³². արհամարհեացուք զաստիսս: Ո՛չ բազում անգամ մեզէն իսկ բամբասեմք՝ եթէ չեն ինչ կեանք աշխարհիս³³: Իսկ³⁴ ընդէր ճեպիցիս³⁵ վասն

26. Երգեցիկս արս եւ կանայս, փիսկ դնելու ըստ յունին՝ Երգեցողս եւ երգեցուհիս. (ἄδοντας, ἄδούσας.) Առաջին նախնիք ունի մասնկան տեղ հասարակօրէն բառին քով այր, կին դնելով արական կամ իգական ըլլալը կը բացատրեն: Նոյնպէս է այս խօսքը. Տէր բարձրէ զայր ճգօր եւ զկին գօրաւոր. (յուն. զգօրաւորն եւ զգօրուհին. ισχύοντα και ισχύουσαν.) Երբեմն ալ իմաստէն կ'իմացուի. ինչպէս. Աին կոչէ զբարեկամս եւ զըրացիս. այսինքն ըստ յն. Զբարեկամուհիս եւ զըրացուհիս: Գարձեալ կ'ըսուի՝ Իշխանակին, սուրբ տիկինն թեկղ, եւ այլն. փիսկ. Իշխանուհի, սրբուհին:

27. Մտադրութեան արժանի է որբունն դասաւորութիւնը:

28. Զօգտեաց ինչ նմա յայնմ ամենայնէ, այն ամէն բանէն օգուտ մը չունեցաւ:

29. Համոզուինք, հաւատանք:

30. Նմա՛ որ. (Սողովմոնի.) որոշեալ. (եւ ոչ՝ Այնմ որ.) տես Քեր. երես 341:

31. Կշիռ, զուգական (իմիք). նոյնանշան են. հաւասար:

32. Հասանել՝ իմիք, կը նշանակէ ձեռք բերել:

33. Ոչինչ է աշխարհիս կեանքը:

34. Հարցական խօսքի սկիզբը՝ իսկ. հապա (ինչո՞ւ): Տես Քեր. 172:

35. Ծեպիմ (վասն իրիք), հոս՝ հոգ ընել, սիրտ մաշեցրնել: — Ծեպիցիս վասն ոչընչիդ. — Աշխատիցիս յաղագս ոչնչիդ. նոյնիմաստ. տես Քեր. 475:

ոչընչիդ, ընդէր այդչափ աշխատիցիս յաղագս³⁶ ոչընչիդ:

5.

Այնպիսի գոնի ծառայել սխարսի և մեզ Աստուծոյ որպիսի մեզ ծառայքն կրան ի հարկի:

Ծառայք վասն հարկին որ ի վերայ կայ¹ ցածնուն² ընդ յարկօքն միայն ծածկել³, եւ զկարեւոր կերակուրսն բաւական համարել. եւ մեք՝ եթէ ոչ այլ ուստեք՝ գոնէ անտի ցուցանիցեմք զիմաստութեան կանոնս: Գիտեն Գիրք ոչ միայն առ ծառայսն՝ այլ եւ առ անասունս առաքել զմարդիկ, որպէս յորժամ մեղուի եւ մրջեան հրամայիցէ նմանել, այլ եւ աղաչեմ ծառայից նմանել:

Արչափ ինչ նոքա վասն մեր երկիւղի⁴ առնեն, գոնէ այնչափ եւ մեք վասն Աստուծոյ երկիւղին առնիցեմք: Նոքա թշնամանին, եւ առ մերում ահի⁵ քան զամենայն փիլիսոփայս զգօնացեալք՝ չիշխեն ճիկ հանել: Յիրաւի եւ անիրաւ թշնամանին, եւ ոչ կարեն ընդդէմ դառնալ, այլ աղաչեն մաղթեն⁶, թերեւս զօրկիցին, եւ չիշխեն աւելի ինչ քան զպէտսն առնուլ, բազում անգամ թերեւս եւ սակաւ քան զչափն, եւ ժուժկալք լինին. եւ ի խոտեայ խշտիսն⁶ ննչեն, եւ հացիւ չյագին, եւ այլով բազում իրօք⁷ անտես լինին եւ չտրտնջեն նոքա առ մերում ահի, յորժամ յանձն առնուցուն պահել ինչ, որք բովանդակ⁸ հատուցանեն եւ չիշխեն հատանել⁹: (Բայց մի ինչ զչա-

36. վասն, յաղագս, նոյնանշանք: Յաղագսին գործածութեան վրայ տես Քեր. 474, է:

1. Հարկ ի վերայ կայ. ստիպում կայ, պէտք կայ: վասն հարկին որ ի վերայ կայ. ի հարկէն ստիպեալ:

2. Ար զիջանին, յանձն կ'առնուն, գոհ կ'ըլլան:

3. Ծածկուել, պատասպարիլ:

4. վասն մեր երկիւղի, փիսկ

վասն մերոյ երկիւղի: Նոյնանշան է՝ Առ մերում ահի. փիսկ՝ Առ մերոյ ահի:

5. Աղաչեմ, մաղթեմ, նոյնանշան:

6. Խոտեայ խշտիք, խոտէ անկողին:

7. Բազում իրօք, շատ բանի մէջ, շատ կողմանէ:

8. Ողջ բովանդակ, ամբողջ:

9. Հատանեմ, (ստրկէն) կրտրել, պակսեցընել:

րագործաց ծառայիցն ասիցես, այլ զայնցանէ որք չիցեն կարի դժնդակք:) Եթէ սպանայցեմք՝ խորշին վաղվաղակի: Եւ արդ չիցեն այս ամենայն՝ իմաստութեան բարք¹⁰:

Եւ զայն մի ինչ ասիցես՝ եթէ նոցա հարկ ի վերայ կայ: Եւ ի քո վերայ¹¹ հարկ գեհենին, եւ ոչ այնպէս¹² զգաստանաս, եւ չառնես¹³ ինչ պատիւ Աստուծոյ՝ որչափ դու ի ծառայիցն վայելես: Յանկարծ ուրեք¹⁴ տեսանես եթէ ծառայ զծառային յափշտակիցէ, իսկ ի մէջ ազատորերոյ՝ սմին հակառակ՝ անուղղայք¹⁵ գործին, զմիմեանս խածանեմք, զմիմեանս ուտեմք, չերկնչիմք ի Տեառնէ, յափշտակեմք զծառայակցացն, գողանամք, հարկանեմք նորին իսկ առաջի: Եւ զայս չէ հնար եթէ ծառայն առաջի տեսանն կարիցէ առնել, այլ թէպէտ եւ հարկանիցէ՝ գաղտ ի տեսանէն, եւ եթէ թշնամանիցէ՝ զանխուլ ուրեք¹⁶: Իսկ մեք առաջի Աստուծոյ գործեմք զամենայն չարիս յորժամ տեսանիցէ եւ լսիցէ, եւ յանդգնիմք: Երկիւղ տերանց առաջի աչաց ծառայիցն կայ հանապաղ, եւ մեր առաջի՝ եւ ոչ երբեք: Վասն այսորիկ ամենայն ինչ վեր ի վայր կործանեցաւ¹⁷, եւ ամենայն ինչ եղծաւ փցկեցաւ¹⁸, եւ բնաւ զմտաւ չածեմք զմեզն:

Զայս ասեմ ոչ թէ զծառայսն ի ծուլութիւն ինչ կամիցիմ յորդորել, այլ զի զմեր ծուլութիւնն ի փոյթ դարձուցից¹⁹, զի փարթար²⁰ այնպէս ծառայեսցուք Աս-

10. Ա՛րեւայ սխալմամբ գրուած՝ իմաստութեամբ արք. փոխեցինք ըստ յունին որ կ'ըսէ. Արդ ո՞չ այս ամենայն իմաստութեան իցէ:

11. Յաւել՝ կայ: — Եւ ի քո վերայ. հոս հարկաւ նախագաս է քո դերանունը. տես քեր. 332, Գ:

12. Օրինակն՝ Եւ ոչ այսպէս:

13. Այսինքն՝ Չառնես նոյնչափ ինչ պատիւ:

14. Յանկարծ ուրեք, (սովորաբար՝ Դուն ուրեք, հազիւ ուրեք.) (յն. σπανίως) ցանցառ:

15. Անուղղայք, գոյականա-

բար առնուած է. չար՝ անպատշաճ գործքեր:

16. Գաղտ, զանխուլ, նոյնանշան են. գաղտուկ: Զանխուլ ուրեք. բաղադրեալ մակբայ. տես քեր. 162:

17. Վեր ի վայր կործանել, տակնուվրայ ըլլալ:

18. Փցկիմ, անպիտանանալ, դձձիլ. (յն. διαφθείρω, ապականիլ:) — Նոյն արմատէն է նաեւ Փցուն, ցած, անպիտան:

19. Ի փոյթ դարձուցանեմ, (ծուլութիւնը) փութաջանութիւն ընել, փութոյ փոխել:

20. Փարթար, գէթ գոնէ:

տուժոյ՝ որպէս մեզ ծառայքն կան ի հարկի. այնպէս պաշտիցեմք²¹ զարարիչն՝ որպէս զմեզ մեր բնակիցքն²² պաշտիցեն, որք ոչ այնպէս ինչ ունին առ ի մէնջ՝ որպէս մեր յարարչէն²³: Ազատք են եւ նորա իբրեւ զմեզ բնութեամբ. չիք բնութեամբ ծառայութիւն, այլ յիշխանութենէ եւ ի բռնութենէ. սակայն բազում պատիւս առնումք ի նոցանէն: Մեր բազում սպասաւորութիւն հաւաստեալ պահանջեմք ի նոցանէ, եւ Աստուծոյ է՝ ոչ սակաւ ինչ մասն հատուցանեմք առ ի մէնջ²⁴, որ եւ այս իսկ մեծաւ շահիւ դառնալոց է առ մեզ, որչափ մեր փութով ծառայիցեմք Աստուծոյ՝ եւս քան զեւս առաւել շահիմք զանձինս:

6.

Թիկ յնառ շի պարտ զառաջնորդաց խօսել շար:

Թէ զվարս առաջնորդացն պարտէաք ինչ քննել, ապա¹ եւ զձեռնադրութիւնն մեր պարտէաք տալ վարդապետացն, եւ ամենայն ինչ վեր ի վայր կործանէր². ոտք ի վեր եւ գլուխ ի վայր: Լուր Պաւղոսի որ ասէր. Ինձ եւ այս անարգանք են՝³ եթէ ի ձէնջ դատեցայց⁴, եւ կամ բնաւ ամենեւին⁵ ի մարդկանէ: Մի՛ իշխեր յանդրդնել⁶, զքո վարսն քննեսցիր, զքո կարգսն խուզիցիր⁷:

21. ծառայեմ, ի հարկի (կամ ի սպասու) կամ ումեր, պաշտեմ գոր. երեք նոյնանշանք. ծառայութիւն բնել:

22. Բնակից, նոյն բնութիւնն ունեցող, բնութեակից:

23. Որք ոչ այնպէս ինչ ունին առ ի մէնջ՝ որպէս մեր յարարչէն. որոնք մեզմէ այնչափ բան չունին՝ որչափ մենք Աստուծմէ:

24. Առ ի մէնջ. մեր կողմէն. Քեր. 145:

1. Թէ... ապա. տես Ա. 5, 6:

2. Տես 5, 17:

3. Այս եզ. անուն բայի՝ են յողն. բայով. ինչպէս մինչեւ այստեղ շատ անգամ. տես Քեր. 223, Գ:

4. Եթէ ի ձէնջ դատեցայց, ձեզմէ դատուիլս (ինձի նախատինք է): Գիմաւոր բայ փխկ կրւր. աներեւութի. տես Քեր. 405, ԻԸ. եւ ծան:

5. Կամ բնաւ ամենեւին, կամ մինչեւ նաեւ:

6. Մի՛ իշխեր յանդրդնել. փխկ Մի՛ յանդրդնիր. տես Քեր. 399. Ոչ իշխեսաց ծտել, եւայն:

7. Վարք, կարգք, իբր նոյնանշան. կենաց բնթացք, վարք

Այլ նմա, ասէ, պարտ է քան զիս լաւ լինել: Ընդէր, վասն զի քահանայ է: Եւ զինչ աւելի ունիցի քան զքեզ, ոչ ապաքէն զաշխատութիւնսն, ոչ ապաքէն զճգունսն: Եւ արդ՝ զի չիցէ քան զքեզ լաւ⁸, յայն սակս ինչ պարտիցիս զքո անձնդ կորուսանել: Ամբարտաւանս խօսիս. ուստի՞ գիտիցես, ո՞վ մարդ, թէ չիցէ քան զքեզ լաւ: Եթէ գողանայցէ, ասէ, եւ տաճարակողոպուտ⁹ իցէ: Ուստի՞ գիտիցես դու. ընդէր քարավէժ դարահոս¹⁰ անձամբ զանձն առնիցես: Եթէ ասիցէ որ՝ առ այսմ անուան¹¹ ծիրանիք եւ թագ արքունի կայ, թէպէտ եւ գիտիցես՝ չիշխես զբանսն ի վեր հանել¹², եւ չկամիցիս աւելի վտանգս յանձն առնուլ. իսկ անդ զիարդ իցէ զի աւելի վտանգս ախորժելով յանձն առնուցուս¹³, չվճարին առանց պատժոց այնպիսի բանք:

Բնաւ ամենեւին իշխես զմտաւ ածել եթէ քան զոր լաւ իցես. եւ չհեծիցես եւ չհանիցես յողոց, չկոծիցես զկուրծսդ, չհայիցիս ի վայր եւ նմանիցես¹⁴ մաքսաւորին. ապա ուրեմն կորուսեր զանձն: Եթէ այնչափ առ լաւս իշխեսցես ունել զքեզ¹⁵, լուռ լեր, հանդարտ կաց, զի կայցես մնայցես լաւագոյն. ապա եթէ շաղփաղփիցես, զբնաւ իսկ ի բաց թօթափեցեր, եթէ պանծանայցես

մուկք: Նոյնպէս Բննել, խուզել: — Զքո վարսն քննես ջիւր, զքո կարգսն խուզի ջիւր. ինչպէս նաեւ քիչ մ'ետքը՝ (ծան. 18.) Զանձն քո քննես, զքոյին վարսն որոնես. ուր յն. երկու տեղն ալ միակերպ է, հ. յ. թարգմանութեան մէջ այն՝ Զքո վարսն քննես ջիւր. խօսքը նոյնիմաստ բառերով ընդարձակուած է: — Բո նախադաս. տես վարը՝ ծան. 18:

8. Ստորդս. իբր թէ ուրիշի բերնէն խօսելով. Զիցէ քան զքեզ լաւ. քեզմէ աղէկ չէ եղեր: Տես քեր. 379, 4:

9. Տաճարակողոպուտ, սեղանակապուտ, սրբապիղծ:

10. Բարավէժ դարահոս, կամ

դարահոս զահալէժ սոնսմ, բարձր տեղէ վար ձգել, ներել: Հոս խիստ գեղեցիկ է բառերուն զանազանութիւնը, աւելադրութիւնն ու շարքը:

11. Առ այսմ անուան, այս անուն մէկուն, այս ինչ մարդու քովը:

12. Ի վեր հանել (զբանսն), յայտնել, երեւան հանել:

13. Զիարդ իցէ զի յանձն առնուցուս. յաւելուած է իցէ զի, փիսկ՝ Զիարդ յանձն առնուցուս:

14. Զհայիցիս ի վայր եւ նմանիցես, փիսկ՝ Եւ ոչ նմանիցես. տես Բ. 8, 11:

15. Զանձն առ լաւս ունել. տես քեր. 226, Ե. եւ ծան **:

յանձն՝ ոչինչ ունիցիս. եւ եթէ չպանծանայցես՝ բազում
ինչ յաւելուս: Չի թէ որ էրն իսկ մեղաւոր եւ յանձին
կալաւ¹⁶ զմեղսն՝ էջ արդարացեալ ի տաճարէն, եւ որ
չէրն կարի մեղաւոր՝ էջ դատապարտեալ, դու զինչ շա-
հելոց իցես յապիրատսն¹⁷ քննելոյ: Չանձն քո քննեա,
զքոյին վարսն որոնեա¹⁸: Չգողանայցես¹⁹, այլ յափշտա-
կես. չգողանայցես, այլ բռնաբարես. եւ բազում ինչ
եւ այլ նոյնպիսի ապիրատութիւնս ցուցանիցես²⁰:

Ով որ քան զմաքսաւորն մնասակար կայր, ար-
դարեւ իսկ մաքսաւոր եւ մեղաւոր էր, եւ բազում չա-
րեաց պարտական. եւ միայն՝ զի ասաց Փարիսեցին թէ
Չեմ իբրեւ զմաքսաւորս զայս, զամենայն եւ զքնաւ²¹ կո-
րոյս: Եւ դու զքահանայէն իսկ ասես՝ թէ չեմ իբրեւ
զսա տաճարակողոպուտ, եւ չելանիցես սին ի բնաւէ²²:

Եւ արդ աղէ ասա, եթէ ի բժշկանոց երթայիր, եւ
վերս ինչ կամ ցաւս ունէիր, թողուիր դեղ խնդրել եւ
ի վերայ վերին դնել, եւ մատուցեալ զբժիշկն որոնէիր՝
եթէ սա ունիցի վերս եթէ չունիցի: Եթէ ունէր վերս,
կարէիր արդեւք դարման տանել ինչ. եւ կամ՝ զի նա
զվերսն ունէր՝ դու զքո անձնդ ոչ բժշկէիր, եւ ասէիր,
պարտ էր սմա նախ զանձն բժշկել. որովհետեւ բժիշկս
չէ ողջ, թողից եւ ես զիմ վերսս եւ չբժշկեցայց: Միթէ
քահանային մեղքն քոյոց մեղացն մտիթարութիւն ինչ
իցեն, եւ ոչ երբեք²³: Այլ եւ նա կրեսցէ պատիժս՝ որ-

16. Յանձին ունիմ (զմեղսն),
բրած բլաւն ընդունիլ, խոս-
տովանիլ:

17. Յապիրատսն քննելոյ,
փիսկ ի քննելոյն զապիրատ գործս
(այլոց). կամ Ապիրատութեամբ
քննելով:

18. Քոյին, քեզի յատուկ:
Ինչպէս նա... նոյն, (Ա. 9,
18.) նոյնպէս ալ քո... քոյին.
տես քեր. երես 199:

19. Տես վերը՝ ծան. 8. Չես

գողնար եղեր, բայց կը յափշ-
տակես:

20. Այսինքն՝ ի գործս քո,
ի կարգս քո:

21. Չամենայն եւ զքնաւ.
աւելադրութեամբ երկու նոյ-
նանշան:

22. Ելանեմ սին ի բնաւէ.
բոլորովին պարապ՝ ձեռնունայն
ելել:

23. Հարցման մը բացասական
պատասխան կը տրուի շատ ան-
գամ նախադաս եւով: Հոս՝

պէս ինչ նմա պարտ իցէ, եւ դու տայցես վրէժս՝ որպէս եւ քեզ վայել իցէ²⁴ :

Մի խօսեսցուք չար զվարդապետաց, զի մի զանձանց իսկ չար խօսիցիմք: Չայր ուրուք իցէ²⁵, եթէ կարի ինչ անօրէն գործս գործիցէ՝ ջանայ որդին զբնաւ ծածկել: Թէպէտ եւ ամենեւին իսկ անկեալ իցէ ի հանձարոյ²⁶, ներեա, անսա. չէ ինչ քեզ վնաս ի նորա յոռութենէն. զի ըստ քոյ հաւատոցն վճարի²⁷ քեզ ամենայնն յԱստուծոյ. նա՛ ոչ յարդարոյն օգուտ ինչ է քեզ առանց քոյ հաւատոցդ: Երբեմն երնջովքն գործեաց գործ Աստուած՝²⁸ յորժամ զտապանակն բարձեալ բերէին յայլաղգեացն, քանզի այնպէս կամեցաւ փրկել զժողովուրդն:

Միթէ վարք ինչ²⁹ կամ առաքինութիւն քահանային այնպիսի ինչ մեծամեծս կատարիցէ. Աստուած է որ շնորհէ զամենայն, ոչ այնչափ ինչ քահանայութեամբն՝ որչափ վասն առաքինութեանն վճարէ²⁷ զամենայն. Հոգւոյն շնորհաց գործ է: Քահանային զբերանն եւեթ բանալ է³⁰, եւ զամենայն ինչ Աստուած գործէ. նա նշանակ եւեթ կայ ի միջի, եւ զկարգն կատարէ: Չմտաւ ամ որչափ ինչ էր ընդ մէջ Յովհաննու եւ Քրիստոսի³¹. եւ լուաւ եւս ի Յովհաննէ՝ եթէ Ես կարօտ եմ ի քէն մկրտտել, եւ Չեմ արժանի լուծանել զխրաց մի կօշկացդ:

Փիսկ Ոչ երբեք ըսելու: Նոյնպէս եւս՝ Եւ ոչ ոք. եւ ոչ ուրեք. եւ ոչ ուստեք. եւ ոչ իւիք. տես Քեր. եր. 175:

24. Կրեմ պատիժս, տամ վրէժս՝ նոյնանշան են: Նոյնպէս պարտ իցէ, վայել իցէ, նոյնիմաստ են եւ վայելչութեան համար փոխուած:

25. Այսինքն. Ենթադրենք որ մէկը հայր ունենայ: Տես ստորդս. Քեր. 379, 2:

26. Անկանիմ ի հանձարոյ, ի մտաց, խելքը, միտքը կորսընցընել: Տես Ա. 16, 35:

27. Վճարեմ, կարգել, տնօրինել, կատարել, ընել:

28. Անուն բայի խօսքին վերջը. տես Ա. 12, 33:

29. Ինչ պարզապէս զարդու յաւելուած է՝ խօսքն հարցական ըլլալուն համար: Տես Ա. 5, 3:

30. Քահանային զբերանն եւեթ բանալ է. քահանան բերանը միայն բանալ ունի, քահանային՝ բերան բանալը միայն կ'իյնայ: Տես Քեր. 363:

31. Որչափ ինչ էր ընդ մէջ (Յովհաննու եւ Քրիստոսի). քիչ մ'ետքը՝ Այնչափ ինչ ի մեջի էր. տարբերութիւն, զանազանութիւն կար:

Բայց սակայն՝ թէպէտ եւ այնչափ ինչ ի միջի էր³¹, եւ
 Հոգին էջ եւ հանգեաւ՝ զոր ոչ ունէր Յովհաննէս: Էջ
 Հոգին՝ զի ուսանիցիս թէ զամենայնն Աստուած գործէ եւ
 զբնաւ նոյն կատարէ³²:

Աամիմ եւ նոր ինչ ասել, այլ մի ինչ կարի զար-
 մանայցէք կամ խոսովիցիք: Եւ զի՞նչ իցէ: Պատարագն
 նոյն է, եթէ չափ³³ եւ զոյզն որ մատուցանիցէ, եթէ
 Պաւղոս եւ Պետրոս ի գլխովին³⁴, սակայն նոյն է. զոր
 քրիստոս ետ աշակերտացն, զնոյն քահանայքս այժմ կա-
 տարեն, եւ չէ ինչ ընդհատ այս յայնմանէ: Եւ էր վասն
 արդեւք: Քանզի ոչ եթէ մարդիկ սրբեն, այլ նոյն որ
 զայն սրբեաց: Արդ այս մարմին է եւ այն. որ համարիցի
 զայս փոքր քան զայն՝ չգիտէ թէ է- այժմ քրիստոս մօտ
 է, եւ այժմ ազգէ եւ կատարէ:

Գ.

Համեմատին ընդ միմեանս Եկրովն եւ Պատրոսս սու ի
 գնշմարիտ փաստն ցուցանելոյ:

Չիք փառաւորեալ յերկրի. եւ եթէ փառաւորել¹
 կամիցիս, գիտասջիր զի յանարգութեանն են փառք: Եւ
 արդ բեր ի մէջ² յերկուս երեսս³ քննեսցուք, ի Ներովնի
 եւ ի Պաւղոսի: Նա զփառս աշխարհիս ունէր, եւ սա
 զանարգութիւն: Արպիսի՞ ինչ: Նա իշխան էր եւ բուռն,
 եւ բազում պատերազմունս հարեալ եւ բազում յաղ-
 թութիւնս արարեալ, մեծութիւն յամենայն կողմանց ե-
 ոայր, զօրք անչափ. զմեծ մասն աշխարհի հնազանդեալ

32. Զամենայն գործէ. զբնաւ
 կատարէ. երկու նոյնանչան
 խօսք:

33. Չափ, (-ճ.) չափաւոր:
 Չափ եւ զոյզն որ, միջին աս-
 տիճանի եւ հասարակ մարդ մը:

34. Պետրոս ի գլխովին. նոյն
 ինքն Պետրոս: Քեր. 195:

թացն ալ նոյնպէս կարդալու է՝
 Չիք փառաւորել յերկրի. երկրի
 վրայ փառաւորութիւն չկայ:

2. Բեր ի մէջ եւ նմանները
 կը գործածուին իբրեւ միջար-
 կութիւն. աղէ, օն: Քեր. 370,
 ծան:

3. Երեսք, հոս՝ անձ: — Յեր-
 կուս երեսս քննեսցուք, ի Նե-
 րովնի եւ ի Պաւղոսի. երկու
 հոգւոյ վրայ քննենք, Ներովնի
 ու Պօղոսի:

1. Արւր. աներեւոյթ. Փա-
 ռաւորութիւ: Թերեւս նախըն-

ունէր⁴ ընդ իւրեալ, զարքունական քաղաքն ընդ իշխանութեամբ, զսինկղիտոսն զամենայն նուաճեալ՝ որք խորհրդականքն կոչին, զամենայն օրէնս թագաւորութեան մեծաւ փառօք: Եւ բազում սպասուք ելանէր եւ մտանէր, յոսկի եւ յականս պատուականս համակէր⁵. եւ [եթէ] ի խաղաղութեան՝ ծիրանեօք եւ թագաւ պայծառանայր, բազում սպասաւորս, բազում օժընդակս եւ սպասելս նժուգաւորս⁶, եւ նժոյգս զկնի եւ առաջի յօրինէր. ծովու եւ ցամաքի տէր անուանէր⁷, ինքնակալ, աւգոստոս, կայսր եւ թագաւոր կոչէր⁷, եւ այլ եւս բազում անուամբք անուանէր, որչափ ինչ ի սուտակասպասութեան ողորանաց հնարիցեն անուանս գտանել⁸. եւ չէր ինչ ամենեւին պակաս ի փառաց: Այլ եւ իմաստունք, զօրաւորք եւ թագաւորք գողային եւ սարսէին ի նմանէ: Եւ այնպէս, ասեն, թէ կարի իմն անօրէն եւ բունն անագորոյն էր՝ մինչ զի եւ աստուած եւս կամէր անուանել⁷, եւ զամենայն զգիս եւ զկուռս արհամարհէր, նա եւ զամենեցուն իսկ Աստուած, եւ իբրեւ զաստուած որ պաշտօն խնդրէր⁹: Չի՞նչ մեծ կայցէ քան զայն՝ ի փառացն համարի՝ բնաւ համարել զանձն Աստուած¹⁰: Եւ կարի իսկ մեծ անարգութիւն էր, զի մարդ էր եւ այնպիսի յանդրդնութիւնս յանդգնեցաւ: Բայց սակայն ըստ բազմացն կարծեաց քննեսցուք. ոչ ինչ էր նմա պակաս ի մարդկեղէն փառաց:

Ածեալ¹¹ կացուսցուք հանդէպ նմա, թէ կամիք,

4. Հնազանդեալ ունէր, փիկ շնազանդեալ էր: Քեր. 356:

5. Համակիմ (յիմիք), (բանի մը մէջ) թաթխուիլ, ընկղմիլ:

6. Աւժընդակս, հետի վազողներ. եւ սպասելս (կամ սպասիկս) նժուգաւորս, ազնիւ ծառայողներ: — Օրինակն ունի՝ օժանդակս. գրչի վսիպակ: Իսկ սպասել՝ սովորաբար՝ Սպասեալ:

7. Արաւորական:

8. Մարդիկ շողորթութեան ողորանօք որչափ անուն որ հնարելու ջանան:

9. Պաշտուիլ կ'ուզէր:

10. Ի փառաց համարի. ի փառաւորութեան մասին. փառքի կողմանէ: Իմաստն է. ինչ անկէ մեծ բան կայ փառաւորութեան կողմանէ՝ երբ մէկը ինք զինքն աստուած համարի:

11. Ածեալ՝ զարդու յաւելուած է:

զոյաւզոս, զայր մի կիւլիկեցի ի կիւլիկեցւոց աշխարհէն. եւ որչափ ինչ ընդ կիւլիկիա եւ ընդ Հռովմ ի միջի է¹² զայն ամենեքեան գիտեն: Այր մի կարուակ, խրուանդիչ կարկատիչ, աղքատ, տնանկ, տխմար տգէտ յարտաքնոցն իմաստութենէ¹³. զհեբբայեցի զխաղտալուր¹⁴ լեզուն միայն գիտէր, որ յամենեցունց պարսաւի, եւ բոլորեցունց¹⁵ գարշելի եւ խղութիւն¹⁶ թուի, եւ մանաւանդ Իտաղիացւոց: Այր մի որ բազում անգամ սովամահ լինէր, եւ նոթի եւ անսուաղ¹⁶ ազանէր¹⁷, այր մի մերկ եւ բոկ, եւ ոչ կապերտ անգամ զուսովքն գտանէր արկանել¹⁸, ի քաղց եւ ի ծարաւ եւ ի մերկութեան մաշեալ. եւ ոչ այնչափ միայն, այլ եւ բանտարկեալ ընդ աւազակս եւ ընդ կախարդս եւ ընդ գերեզմանակրկիտս եւ ընդ մարգասպանս, նորին իսկ¹⁹ հրամանաւ իբրեւ զչարագործ մի տանջէր:

Եւ արդ ո՞ փառաւորագոյն եւ պայծառ իցէ: Զի զնորա եւ ոչ զանուն անգամ գիտեն բազումք²⁰. զսա Յոյնք եւ բարբարոսք եւ Սկիւթացիք եւ ամենայն իսկ ծագք տիեզերաց ցանդ եւ հանապաղ²¹ չթափեն ի բե-

12. Ի միջի է. տարբերութիւն կայ. տես վերը 6, 31:

13. Խրուանդիչ, կարկատիչ, հին բաներ կարկատող: — Աղքատ, տնանկ, — Տխմար, տգէտ նոյնանշաններով խօսքն ընդարձակուած է. ուր յն. է լոկ կարուակ, աղքատ, տգէտ: — Տգէտ յիմաստութենէ. տես Քեր. 226, Բ. եւ 445, Է: — Արտաքնոցն իմաստութիւն. հեթանոսաց գիտութիւն, իմաստութիւն: Ա. 17, 9:

14. Խաղտալուր, (-շ.) Խղութիւն. (-յ.) խժական, խառնածայն (խօսուածք):

15. Ամենեքեան, բոլորեքեան. նոյնանշանք Պէսպիսութեան ձեւով: Լերկորդը մինակ չի գործածուիր. տես Քեր. 475:

16. նոթի, անսուաղ, նոյնանշան են. անոթի:

17. Ազանիմ, գիշերն անցընել:

18. Այսինքն, եւ ոչ կապերտ մի գտանէր՝ արկանել (զի արկցէ) զուսովքն: — Եւ ոչ կապերտ զուսովքն գտանէր արկանել. տես վերը՝ էր. 38. Զքարսմոնէսն ուստի գտանէր ունել ի ձեռին:

19. նորին իսկ Ներոնի:

20. Փխկ՝ Բազումք եւ ոչ զանուն անգամ նորա գիտեն, Շատերն անոր եւ ոչ անունը գիտեն: — Այստեղ հարկաւ այս այլադէմ գերանունները նախադաս են, վասնզի իրարու բաղդատելով է: Տես Քեր. 332, 7:

21. Յանգ եւ հանապաղ. աւելադրութեամբ երկու նոյնանշան:

րանոյ²² : Եւ ոչ ինչ զայժմուս²³ այլ զայնժամուն իսկ քննեսցուք, որ²⁴ պայծառագոյն եւ փառաւոր էր. կապեալն որ շղթայիւքն իբրեւ խառանաւ²⁵ ձգէր ի բանտէն, եթէ որ զծիրանիսն զգենոյր, եւ թագաւն եւ սպասաւորօք յարքունեացն խաղայր ելանէր²⁶ : Ոչ ապաքէն կապեալն եւ կալանաւոր : Ձի նա զօրօք հանդերձ եւ պէսպէս վայելչութեամբ նստէր յատենի յաթոռ թագաւորութեան, եւ զոր ինչ կամէր՝ չկարէր վճարել. եւ կապեալն կալանաւոր՝ որ իբրեւ զչարագործ մի կայր առաջի՝ տգեղծն²⁷ կերպարանօք՝ ճոխութեամբ եւ իշխանութեամբ գործէր զինչ կամէր²⁸ : Որպէս եւ որով օրինակաւ²⁹ : Ձի նա ասէր՝ մի սերմաներ զբանն աստուածաշտութեան. եւ նա ասէր՝ չանսամ, չառնում յանձն, զի Ոչ եթէ բանն Աստուծոյ կապեալ կայցէ : Եւ անգոսնէր արհամարհէր կիւլիկեցին խորանակար, կալանաւոր կապեալ եւ սովամահ եւ աղքատ՝ զհոյժայեցին, զմեծատունն, զթագաւորն որ ամենեցուն իշխէր, որ բիւրոցն բիւրապատիկ պարգևս բաշխէր, որ այնչափ զօրաց իշխէր. եւ չկարէր ինչ վճարել : Եւ արդ ո՞ պայծառագոյն եւ փառաւոր էր. որ կապանօքն յաղթէր, եթէ որ ծիրանեօքն ի պարտութիւն մատնէր³⁰. որ ի խոնարհ կայր եւ շրնկենոյր³¹ եւ չգրէր

22. Զթափեմ ի բերանոյ, բերնէ չձգել, միշտ բերանն ունենալ : — Թափեմ կը նշանակէ պարպել :

23. Ոչ ինչ զայժմուս քննեսցուք, փիսկ՝ Ոչ զայժմուս ինչ քննեսցուք. հիմակուանը չքրննենք :

24. Որ. (եւ ոչ՝ Որն.) որը. (տճ. հոնկըւլ) Տես Տ, 8 :

25. Խառան, (շուն կապելու) չուան, վզի կապ :

26. Ար քալէր կ'երէր : — Խաղալ ելանել. տես Ա. 7, 8 :

27. Տգեղծ (կերպարանք), տգեղ, անշնորհ : — Տգեղծն կերպարանօք, փիսկ. ըսելու՝ Տգեղծ կերպարանօքն : Յօդի աւելադրութիւն կամ տեղա-

փոխութիւն. Քեր. 327, Բ. եւ 324, Բ : Այսպէս եւս՝ Մեծագեղն զարդուք. ազգիազգի եղծագործն ապակամութեամբ. նենգաւորն ստութիւն. զնոգեւորն պատարագս. զարժանաւորն հաւատարմութիւն : — Զկերպարանս արագաթեւն աղանւոյ : — Զիցեն ինչ պէտք նոցն պատմութեանց : — Ի սնապարծիկն փառաց ազատ էր :

28. Գործէր զինչկամէր, փիսկ՝ Ձինչ եւ կամէր : Քեր. 175, ծան.** :

29. Արկին հարցուած նոյնանշան :

30. Յաղթէր, ներգծ. — Ի պարտութիւն մատնէր, կրւր :

31. Օրինակն ունի՝ ընկե-

ինչ³² զհրամանն. որ միայն էր եւ գլխի³³, եթէ որ բազում զօրօքն³⁴ եւ ընկրկէր: Ամաչեցեալ գնայր թագաւորն ի կալանաւորէն՝ որ նշան յաղթութեան հակառակ նմա կանգնէր:

Եւ արդ աղէ ասա, յորմէ կողմանէ կամէիր լինել. ի Պաւղոսի թէ ի Ներոփնի³⁵: (Չասեմ վասն հաւատոց ինչ, զի այն յայտ իսկ է, այլ ըստ փառացն եւ պայծառութեան:) Եթէ հարթ որ իմանայցէ³⁶, ի Պաւղոսի կողմանէ: Եթէ յաղթելն քան զպարտելն³⁷ լաւագոյն իցէ՝ ապա նա իսկ փառաւոր է: Եւ չեւ եւս է մեծ զի յաղթեաց, այլ՝ որպիսո՞ւմ ումեք³⁸: Գարձեալ ասեմ զնոյն եւ չգողարեմ ի նոյն ասելոյ³⁹: Շղթայքն արքունական պսակին յաղթեցին, եւ գձուձ կերպարանքն պայծառագոյն քան զպայծառն⁴⁰ գտանէին⁴¹:

Եւ այս ամենայն զինչ իցէ առ այնու որ յերկինս կայցէ նմա պատրաստեալ: Յորժամ ընդ թագաւորին երկնից գայցէ բազմապատիկ փառօք, յորպիսի ինչ կերպարանս կորացեալ կրկնեալ⁴² Ներոփն գտանիցի, տրտում տխուր չարաշուկ⁴³ չարատես: Թէ չհաւատալի⁴⁴ ինչ

նոյր. բայց սովորական է՝ զընկենու զհրամանն, զպատուիրանն, զշնորհս, եւ այլն. մերժել, չընդունիլ, խոտել:

32. Չգրեմ ինչ (զհրամանն), բանի տեղ չդնել, ոչինչ համարիլ. զընկենում բային նոյնանշանք:

33. Գլեմ (գոր), գերազանցել, յաղթող ըլլալ յառաջանցնիլ:

34. Բայ մը զօրութեամբ իմանալու է. շուրջ պատեալ էր, եւ այլն:

35. Ի Ներոփնի կողմանէ. յատկացեալը զեղչուած:

36. Փիսկ ըսելու՝ Եթէ որ հարթ իմանայցէ. Եթէ մարդ ուղիղ հասկընայ:

37. Չըսելու համար՝ Յաղթելն քան զյաղթիլն:

38. Չեւ եւս է մեծ զի յաղթեաց, այլ՝ որպիսո՞ւմ ումեք, Գեռ անոր համար մեծ չէ՝ որ յաղթեց, այլ (անոր համար) թէ ինչպիսի մէկու մը յաղթեց:

39. Չդադարեմ ի նոյն ասելոյ, փիսկ՝ Ի զնոյն ասելոյ, յասելոյ զնոյն: Տես Քեր. 449, Բ:

40. Պայծառագոյն քան զպայծառն. պայծառէն պայծառ:

41. Յաղթեցին... գտանէին. փիսկ՝ Գտան, — Նախ կատարեալ եւ ապա անկատար. տես Քեր. 383, 2:

42. Կորանամ, կրկնիմ հոս նոյնանշան են. ծռիլ, կքիլ, ամօթէն ծռիլ:

43. Չարաշուկ, չարաշուք չարատես, ժանտատեսիլ:

44. Չհաւատալի. անհաւատալի տես Քեր. 422, Ժ:

քեզ բանքս թուիցին եւ ծաղը առնիցես, գիտասջիր զի դու ինքնին ծաղը կայցես⁴⁵: Եթէ հանդերձելոցն չհաւատայցես, փարթար⁴⁶ յեղելոցն հաւատա:

8.

Որ փառասորն յիներ կամիցի՝ փառաց մի՛ ցանկասցի:

Չմարթի այլ ազգ հասանել փառաց՝ եթէ ոչ փախչելովն ի փառաց. մինչ մեք զնորա հետ իցեմք՝¹ փախչի ի մէնջ, եւ յորժամ թողուցումք՝ զհետ լինի եւ հասանէ, եւ եթէ կամիցիս փառաւոր լինել, մի՛ ցանկար փառաց, եւ եթէ կամիս բարձրագոյն լինել՝ մի՛ ունիր զանձնդ առ աւագս²: Եւ այլ ազգ եւս. որ զպատիւ չինդրիցէ՝ զնա ամենեքին պատուեն³, եւ որ խնդրիցէն՝ յամենեցունց արհամարհի. քանզի այնպէս իմն է ազգ մարդկան՝ վէս եւ ընդ հակառակս⁴: Եւ արդ արհամարհեսցուք զփառս, զի այնպէս կարիցեմք լինել խոնարհք, մանաւանդ թէ բարձրագոյնք իսկ:

Մի՛ ունիր զանձն առ լաւս², զի յայլոց մեծարիցիս, որ անձամբ զանձն⁵ վերացուցանէ՝ յայլոց չվերանայ⁶, եւ որ անձամբ զանձն խոնարհեսցուցանէ՝ յայլոց վերանայ: Մեծ չարութիւն է հպարտութիւն⁷, լաւ է մորոսանալ քան հպարտանալ, զի անդ՝ մորոսութիւնն միայն է յանմտութենէ, եւ աստ՝ եւս չար մորոսութիւն եւ մոլութիւն:

Տեսանես, զի ոչ վայրապար ասացի թէ եւս չար քան զմորոսութիւնն է այնպիսի չարութիւն: Աղէ ասա, եւ ի մարմինս իսկ զո՞ր ասիցեմք առողջս⁸, զյոյրն եւ զու-

45. ծաղը առնեմ, ներգծ. ծաղը կամ, կրւր. Բ. 11, 20:

46. Փարթար, գէթ, գոնէ:

1. Փիսկ. ըսելու՝ Մինչ մեք զհետ նորա իցեմք:

2. Առ աւագս, քիչ մը վարը՝ առ լաւս ունել, մեծ, բարի համարիլ: Տես Ա. 3, 23:

3. Որ նախադաս. զնա յետադաս: Տես Բ. 12, 8:

4. Ընդ հակառակս, (Գ.) հակառակ, դէմ. հոս անձանաբար առնուած. հակառակող, (յն. φιλόνηκος, վիճող, յաղթասէր):

5. Անձամբ զանձն (վերացուցանէ). ինքնզինքը:

6. Վերանայ, չէզոք փիսկ. կրաւորականի: Քեր. 85:

7. Հպարտութիւն, առանց յողի. տես Քեր. 305:

8. Զոր ասիցեմք առողջս,

ուռցեալսն եւ զըրագողեալսն, եթէ զնրբաւարսն⁹ եւ զկազմսն¹⁰ եւ զձողսն¹¹, որոց հարթ եւ ամփոփ իցէ տարրն: Թէ այդպէս իցէ, եւ յողիս ուռուցեալն եւս չար յախտի է¹² քան զըրագողեալն, եւ հեղն ազատ յամենայն ախտէ: Չարկ է այնպիսւոյն թշնամանիչ լինել եւ հարկանող եւ բարկացող եւ դառն եւ անհամբոյր, դազան մանաւանդ եւ ոչ¹³ մարդ:

Ուժգին իցես¹⁴, եւ յայն սակս մեծամտիցես, թէ այսպէս իցէ, վասն այնորիկ առաւել պարտիս խոնարհել՝ զի շնչին իրօքն մեծամտիցես, քանզի եւ առեւծ գազանագոյն քան զքեզ է, եւ վարազ՝ ուժգնագոյն, եւ իրրեւ զմժիխ մի եւս առ նոքօք. եւ աւաղակք եւ գերեզմանակրկիտք եւ թերեւս որ կարին իսկ անազատք¹⁵ եւ չարաբարոյքն իցեն՝ զօրագոյն քան զքեզ իցեն, այն գովութեանն ինչ արժանի իցէ¹⁶: Եւ չկայցես ծանակ¹⁷ այնպիսի ինչ իրօք մեծամտել¹⁸:

Այլ թերեւս գեղեցիկ իցես եւ բարենշան դք: Եւ այն ազգանց նազանք¹⁹ են. բայց սակայն քան զսիրամարդ գեղեցիկ չիցես, եւ ոչ այնպէս ծաղկալից համապայծառ թեւս ունիցիս իրրեւ զայն թռչուն, որ վարսիւքն եւ գի-

դորոնք առողջ կ'ըսենք: — Որ հարցականն հասարակօրէն եղակի ձեւով կը մնայ յողնականի մէջ ալ եւ առանց յողի. տես Քեր. 351: Ունիմք եւ մեր ինչս հայրենիս. գոր. փխկ' զորս: Տես նաեւ Բ. 8, 14:

9. Նրբաւար, բարակ ու վայելուչ կազմուածքով:

10. Նազով, բարեձեւ կազմեալ, կոկ, վայելուչ:

11. Չող, (իրրեւ ածական.) կ'երեւայ նշանակել՝ ձողածեւ, ուղղաբերձ:

12. Ե՛ւս չար յախտի է. (հողուով ուռածն) աւելի գէշ հիւանդ է:

13. Եւ ոչ փխկ' քան թէ.

(յն. ո՞ր, քան թէ.) տես Բ. 4, 24:

14. Ուժով եւ եղեր. տես Գ, 8:

15. Անազատ, ցած, վատթար, անարդ: Որ կարին իսկ անազատք իցեն... փխկ' թերեւս կարի իսկ անազատքն եւ չարաբարոյք զօրագոյն իցեն քան զքեզ: Տես Քեր. 351, ԻԼ:

16. Օրինակն՝ իցեն:

17. Ծանակ կալ, ծաղրելի ծիծաղելի ըլլալ: Տես Բ. 2, 12:

18. Այսինքն՝ մեծամտելով: Տես նաեւ Քեր. 408, Ա:

19. Նազանք, սիգալը. (տճ. շուշ:՝) — նազիմ, սիգալ: — Տես դարձեալ եղակի այն յողն. նս բայով՝ Ա. 12, 28:

սակօքն, որ խրճնացեալ²⁰ եւ խողանեալ²¹ կարակնեալ²² բազմաճամուկ²³ տտնուիլն²⁴ յաղթէ քեզ գեղեցկութեամբ: Նա եւ փորն²⁵ կարի իսկ գեղեցիկ է, եւ այլք եւս բազումք ի թռչնոց, ընդ որս թէ կամիցիս անցանել ի հանդիսի²⁶ ոչինչ ամենեւին տեսանիցես զանձն:

Եւ թերեւս զի մեծատուն իցես՝ հպարտանայցես. ուստի իցէ զոր ունիսն եւ կամ զինչ ունիցիս. ոսկի, արծաթ, ականս պատուականս. այն եւ աւաղակաց եւ սպանողաց պարծանք են²⁷, եւ ոսկէհանաց²⁷ եւ որք ի քրէական մետաղսն²⁸ խոնջիցին. եւ այն պարծանք ինչ իցեն²⁹: Թերեւս զարդուք ինչ եւ պաճուճանօք հպարտանայցես. զայն եւ ի ձիսն է տեսանել. Պարսիկք եւ զշառաւունսն²⁹ եւս նկարեն եւ պաճուճեն: Չամաչես, չթրջիս³⁰ այնպիսի իրօք հպարտանալ՝ որովք եւ անասունքն հանգոյն քեզ լինիցին, եւ ծառայք եւ սպանողք եւ կանացիք եւ աւաղակք եւ գերեզմանակրկիտք:

Այլ ի տունս ինչ գեղեցիկս պարծիցիս. բազում թռչունք եւս ի գեղեցիկ տունս բնակեն, մանաւանդ ճայք եւս առաւել պայծառագոյն քան զքո տունսն ունին բնակութիւնս: Այլ թերեւս ձայնիւ ինչ հպարտանայցես, քան զփորն եւ զսոխակ եւ զասպուճակ³¹ չկա-

20. Խրճնացեալ, փունջ փունջ եղած, խրճան պէս դիզուած:
 21. Խողանեալ, խողանի (ցորենը հնձելէն ետքը մնացած կոթերու) պէս տնկուած, ցըցուած:
 22. Կարակնեալ, կարկնով չափուած, բոլորաձեւ:
 23. Բազմաճամուկ, գոյնզգոյն, խատուտիկ:
 24. Տտուն, տտնոյ, նով. (եւ ոչ ր-ր-ր.) թռչնոյ, ձկան, օձի պոչ: — Տտուն կ'ըսուի այն որ մարմնոյն շարունակութիւն է. այսպէս եւս նմանութեամբ՝ կտաւ մեծ գշորեցունց տտնոց կախեալ: — Ազի, ձիու, արջառոյ պոչ: — Դմակ, ոչխարի.

— Ձեռ, շան, աղուեսու, առիւծու, եւն. Ծունք, որոց ձեռքն իբրեւ զձկանց տտունս:
 25. Փոր, կարաս. (տճ. Բոյ Գ-ը-ը):
 26. Ի համդիսի անցանեմ (ընդ ումեք, մէկու մը հետ) բաղդատուիլ, մէկու մը դիմացն: մրցելու ելլել:
 27. Ոսկէհան, բովերէ ոսկի հանող:
 28. Բրէսկան մետաղք, հանքի տեղ կամ բովք:
 29. Ծառաւն, շառաւունք, ուղտ:
 30. Ամաչեմ, թրջիմ, հոս նոյնանշան են, ամչնալ:
 31. Զսոխակ եւ զասպուճակ, յն. ունի միայն սոխակ:

րիցես երբեք ձայն ինչ քաղցր եւ հեշտական մրմնջել:
 Այլ թերեւս պէսպէս արուեստիւք. եւ ո՞վ ոք յայնմ
 զմեղուօք զճարտարկօք³² անցանիցէ³³, ո՞ր գրօշող, ո՞ր
 նկարիչ, ո՞ր գեանաչափ գտանիցի քան զնոսա իմաստուն՝
 որ կարիցէ ճարտարութեան մեղուաց նմանել: Այլ թե-
 րեւս բարանկ ինչ հանգերձիւք. այնու սարդք իսկ ան-
 ցանեն զանցանեն³³ զքեւ: Այլ թերեւս ոտից արագու-
 թեամբ, եւ այնու եւս անասունք գլեն, մանաւանդ նա-
 ստատակքն եւ այծեմունք, եւ այլ եւս ինչ³⁴ յանասնոց
 որ արագ իցեն ոտիւք: Այլ թերեւս ի տար աշխարհ ինչ
 երթալով, եւ այնու թռչունքն անցանեն զքեւ, մանաւ-
 անդ խորդք եւ ծիծառունք, որ գիւրաւ հարկանեն
 զտարաշխարհական ճանապարհս³⁵, ոչ պաշար բառնան,
 եւ ոչ գրաս ու կարօտանան, այլ ընդ ամենայնի³⁶ բաւ-
 ական են նոցա թեւքն: Եւ թերեւս զի գործօն եւ համ-
 բերող իցես, այլ չես ձեռնհաս լինել անդագար³⁷ իբրեւ
 զմրջիւն: Իսկ առողջութեամբ եւ երագահալութեամբ³⁸
 յոյժ իսկ առաւել են քան զմեղ անասունք: Եւ անհո-
 գութեամբ ինչ չերկնչին երբեք յաղքատութենէ, չկաս-
 կած են ի կարօտութենէ:

Եւ է ինչ բազում՝ որովք ոչ հաղորդին ընդ մեզ
 անասունքն: Զինչ իցէ, աստուածպաշտութեամբ եւ
 վարուք առաքինութեան: Ի՞ւ, զի զԱստուած գիտեմք, եւ
 զինամս նորա ի միտ առնումք, եւ վասն անմահութեան
 ճարտարամտեմք³⁹: Տեղի տացեն մեզ աստ անասունքն:
 Զգաստանամք, եւ այնմ չեն ինչ նոքա հաղորդք ամե-

32. Գարտարիկ, ճարպիկ, հնարաղէտ:

33. Անցանեմ, Անցանեմ զանցանեմ (զնովաւ), քիչ մը ետքը՝ Գլեմ, նոյնանշան են. մէկն անցնիլ, գերազանցել:

34. Փխկ՝ Եւ այլ եւս ու մանք (յանասնոց):

35. Հեռու տեղեր կ'երթան:

36. Ընդ ամենայնի, ամէն

բանի տեղ (կը բռնեն, կը բաւեն):

37. Գործքէ չբաղրող, անպարաս, ժիր:

38. Երագահալութիւն, շուտով մարսելը: — Հալեմ, մարսել:

39. Գարտարամտեմ (վասն երիք, գիմերէ), փիլիսոփայել, խելք բանեցընել, իմաստութեամբ խորհիլ ու խօսիլ:

նեւին. քան զնոսա անաւագ⁴⁰ եմք, եւ տիրեմք նոցա. եւ այնու է մեծ իշխանութիւնն⁴¹ զի շեմք հզօր քան զնոսա եւ տիրեմք նոցա. զի ուսանիցիս թէ ոչ դու ես այնմ պատճառք, այլ որ արարն զքեզ Աստուած⁴², եւ որ զբանն շնորհեաց քեզ: Գործիս եւ թակարդս ձգեմք նոցա, եւ այնու ըմբռնեմք, յանկուցանեմք⁴³, ի համբոյր ածեմք⁴⁴:

Յորժամ ի մարմնաւոր ինչ իրս յոլովիցես⁴⁵, եւ հոգեւորօքն ոչ գլիցես, զի արդ չիցես ի վայր քան զանասունս: Օ՛ն առեալ⁴⁶ ածցուք ի մեջ զոք յայնցանէ՝ որք ի չարիսն կեցեն, եւ յանհանճարից զոք՝ որ միշտ ի փափկութեան իցեն եւ զազահութեան հետ⁴⁷. եւ ցուցանեմք թէ եւս քաջ պատերազմող է ձի քան զնա, եւ վարազ եւս զօրագոյն, եւ նապաստակ առաւել եւս արագագոյն եւ սիրամարդ կարի եւս գեղագոյն⁴⁸, եւ փոր բնաւ իսկ քաջաձայն, եւ փիղ յոյժ յաղթանդամ, եւ արծուի քաջատես, եւ ամենայն իսկ թռչունք եւս առաւել⁴⁹ մեծատունք են քան զնա:

Եւ արդ իմացեալ զի եւ քան զանասունս եւս վատթարագոյնք եմք առանց առաքինութեան՝ ի նա կրթեսցուք, ի նոյն⁵⁰ թեւակոխեսցուք⁵¹, զի լինիցիմք մարդիկ, մանաւանդ թէ հրեշտակք իսկ:

40. Անաւագ, տկար, պղտիկ, անզօր:

41. Այսինքն՝ Այնու մեծ է իշխանութիւնն:

42. Փիկ, ըսելու՝ Այլ Աստուած որ արարն զքեզ: Քեր. 346, ԺԸ.

43. Յանկուցանել (յինքն), իրեն ձգել, քաշել:

44. Ածել ի համբոյր, ընտանեցընել. տես Ա. 9, 43. 10, 24. եւ Բ. 19, 21:

45. Յոլովել (յիմիք), առաւելուլ, գերազանցել. յաջորդ Գլեմ՝ բային հետ նոյնանշան:

46. Օն առեալ, Օն առ, աղէ. տես Քեր. 370, ծան.*:

47. Զազահութեան հետ իցեն. փիկ՝ Զհետ ազահութեան:

48. Գեղագոյն, գեղեցկագոյն:

49. Այս պարբերութիւնն օրինակ է՝ բաղդատականներու պէսպիսութեան. Եւս քաջ պատերազմող. եւս զօրագոյն. առաւել եւս արագագոյն. կարի եւս գեղագոյն, բնաւ իսկ քաջաձայն. յոյժ յաղթանդամ. եւս առաւել մեծատուն. ուր յունարէնն ասոնք ամէնն ալ պարզ բաղդատական ածականներով բացատրած է:

50. Այսինքն՝ Յառաքինութիւն: — Ի նա... ի նոյն. տես Ա. 9, 18:

51. Թեւակոխել, կրթել (յինչ), հոս՝ նոյնանշան են. ջանք ընել, ջանալ կրթուիլ:

9.

Թիե յևսու չի սրարս տրտնջել:

Սառայից չարաբարաց եւ դժնդակաց¹ է տրտնջելն: Ա՛վ որ իցէ որդի, աղէ ասա, որ ի հօր վաստակսն մանաւանդ թէ յանձինն իսկ² տրտնջիցէ: Ի միտ առ, ասէ, զի անձին վաստակիս, քեզ ժողովես³. նոցա սեպհական իսկ է տրտնջելն՝ յորժամ այլոց ջանայցեն, այլոց վաստակիցեն⁴: Ար իւր⁵ համբարս կուտիցէ՝ էր վասն տրտնջիցէ, միթէ զի մեծութիւնն իւր աճիցէ. այլ չէ մարթ: Ար կամօքն եւ ոչ ի հարկէ⁶ գործիցէ՝ տրտնջել վասն էր տրտնջիցէ⁷. լաւ է բնաւ չգործել՝ քան եթէ տրտնջելով գործիցէ⁸, քանզի եւ կորուսանէ իսկ զգործն: Թէ⁹ չտեսանիցեն զի եւ ի տունս մեր ցանկ զնոյն ասիցեմք՝ թէ լաւ է չգործել քան թէ տրտնջելով գործէք⁸. եւ բազում անդամ կամիմք զի եւ սպաս ինչ մեզ մի լիցի՝ քան զտրտունջ ուրուք յանձն առնուլ:

Չար է եւ կարի իսկ չար տրտունջ¹⁰, մերձ ի հայհոյութիւն. ապա թէ ոչ՝ ընդէր անչափ իսկ ետուն նորա վրէժս¹¹: Անշնորհակալութիւն են իրքն: Է՛ր վասն տրտնջիցես, զի աղքատանայցես¹²: Չմտաւ ամ յորպիսի աղքատութիւն էջ Յոր: Աամ զի թէ խօթանայցես

1. Չարաբար, դժնդակ, նոյնանշան են. չար բնութիւն ունեցող, անդգամ:
2. Տրտնջել բային խնդիրն այլեւայլ կրնայ դրուիլ. ինչպէս. գիմեքէ, ի վերայ երեք, վասն երեք, յիսս ինչ, բայց աւելի սովորական է պատմական:
3. Անձին վաստակիս. քեզ ժողովես. փխկի քեզ վաստակիս, քեզ ժողովես:
4. վաստակեմ, ջանամ (անձին, ումեք), նոյնանշան են. (մէկուն համար) աշխատիլ:
5. Իւր տրական. այսինքն՝ Իւրում անձինն:
6. Ի հարկէ. տես Բ. 2, 1:

7. Տրտնջելն ինչու է. փխկի պարզապէս ըսելու՝ վասն էր տրտնջիցէ, ինչպէս որ յունարէնն է: Քեր. 399, ԻԵ:
8. Փխկի լաւ է բնաւ չգործել՝ քան եթէ տրտնջելով գործել: Տես Քեր. 405, 406:
9. Թէ հարցական. միթէ:
10. Անուն բայի խօսքին վերջը. փխկի Չար է տրտունջ եւ կարի իսկ չար: — Տրտունջ առանց յողի, տես Քեր. 305, Ա:
11. Տամ վրէժս, ըրածին պատիժը կրել:
12. Զի աղքատանայցես, զի թէ խօթանայցես ստէպ, աղքատանալուդ համար, ստէպ հիւանդանալուդ համար:

ստէպ. եւ որպիսի՞ ինչ լաւութիւնս գիտիցես զանձին, զո՞ր ուղղութիւնս՝ որչափ սուրբն Յոր, եւ այնչափ ցաւոց համբեր. որ յաղբիսն նստէր բազում ժամանակս, եւ որդունք եռային ելանէին ի մարմնոյն, եւ ցանկ զթարախն քերէր ի բաց: Այլ թերեւս որդիք մեռանիցին: Մի՞թէ զամենեսին միանգամայն թաղեցեր չարաչար ինչ մահուամբ որպէս եւ նայն: Գիտէք իսկ, գիտէք՝ զի բազում միսիթարութիւն է նստելն առ հիւանդի, զբերանն ի միմեանս ածել, զաչսն ունել, զծնօտսն պնդել, զյետին բանսն լսել. այլ ոչ ինչ¹³ այնպիսեաց եղև արժանի արդարն, քանզի ամենեքին միանգամայն թաղեցան: Եւ զի՞նչ եւս այլ ինչ ասիցեմ. եթէ հրաման առնուիր սպանանել զորդիս, մատուցանել պատարագ, այրել¹⁴ տեսանել՝ որպէս երանելի նահապետն: Ո՞րդ եւք շինէր¹⁵ զսեղանն, ո՞ր զփայտն դիզանէր, ո՞ր զոտս եւ զձեռս մանկանն կապէր. ո՞չ ապաքէն ինքնին անձամբ¹⁶:

Այլ նախատիցէ՞ որ: Ո՞ր տանիցի այնչափ նախատանաց բարեկամաց որք ի միսիթարութիւն եկեալ իցեն: Թերեւս լուեալ իցէ զոր ասեմս: Մեք թէպէտ եւ նախատիցիմք՝ յիրաւի նախատիմք, քանզի մեղօք լի եմք. իսկ յայնժամ ճշմարիտն եւ արդար մեկնեալ յամենայն իրաց չարաց զսոցին հակառակսն լսէր ի բարեկամացն: Աղէ ասա, եթէ ի կնոջէ նախատանս եւ թախանձանս լսէր, եթէ Ես մոլորեալ եւ տառապեալ շրջիմ տուն ի տանէ եւ տեղի ի տեղւոջէ¹⁷, կարօտիմ տեսանել զմտա-

13. Այստեղ ինչն ի զարդ գրուած համարելու է:

14. Այս ինքն՝ Տեսանել զայրել նոցա որպէս երանելի նահապետն (Աբրահամ):

15. Անկատարները կատարեալի տեղ, տես Ա. Ծ, 25:

16. Ինքնին անձամբ, երկուքին մէկն աւելագրութիւն է:

17. Տուն ի տանէ, տեղի ի տեղւոջէ կամ Տանէ ի տուն, տեղւոջէ ի տեղի. փխկ. ըսելու

ի տանէ ի տուն, ի տեղւոջէ ի տեղի: Այսպէս եւս՝ Դրանէ ի դունն. բաղարէ ի բաղար. կենաց ի կեանս. շարեաց ի շարիս. սրտէ ի սիրտ. ազգէ յազգ ազգաց մինչև յազգս. տարւոջէ ի տարի. ժամէ ի ժամ օրէ յօր: Կամ Բաղար ի բաղարէ. խորան ի խորանէ. շաքաթ ի շաքաթէ. օր յօրէ. ամիս յամսոյ. ամ յամէ եւ այլն. որոնց առաջինը հասարակօրէն նախդիր չ'առնուր:

նել արեգական զի հանգեայց եւ դադարեցից ի վշտաց որ շուրջ են զինեւ: Ընդէր խօսիցիս այդպիսի բանս, ո՛վ կին դու այլանդակ. մի՞թէ այժդ ինչ իցէ քեզ վշտացդ պատճառք. ո՞չ ապաքէն բանսարկուն սատանայ: Ածասա¹⁸, ասէ, բան մի ի Տէր քո եւ վախճանեաց: Եթէ նա ասիցէ եւ վախճանիցի, դու յապահո՞վ ինչ լինիցիս: Չիք ինչ դժնդակ քան զայսպիսի բանս եւ զցաւս, թէպէտ եւ բեր ինչ ասիցես: Եւ ոչ այսչափ միայն. քանզի բազում չարեաց պատժապարտ կարծէին զնա չարչարանացն¹⁹ զոր կրեաց: Այնպէս բարեկամքն զսիրտն հանէին²⁰ եթէ ոչ ինչ արժանի ըստ մեղացն տանջեցար:

Քան զորչափ մահս էին առաւել աղէտք: Այլ յամենայն կողմանց ի շնչել²¹ մըրկին, ի փչել ձմերայնոյն, ի կուտել ամպոցն ձիւնաբերաց, ի շառաչել շանթիցն բարկութեան ի մէջ այնչափ արամըից²² եւ ի շուրջ պատել փոթորկաց՝ կայր անշարժ իբրեւ յապահո՞վ ինչ եւ յանքոյթ վայրի. ի շնչել սառնամանեացն, ի գոչել դառնաշունչ օդոցն չկքեաց²³ չկասեաց, ոչ ի միտս չարութիւն ծնաւ եւ ոչ ի լեզուէն տրտունջ բխեաց: Եւ եթէ ինչս որ կորոյս²⁴, այլ ոչ եթէ միանգամայն եւ զինչս եւ զծառայս եւ զաղախնեայս, որում չէն մարթ լինել: Այլ եւ ոչ կեղովք որ վառեցաւ այնպէս, եւ ոչ թարախ որ քերեաց իբրեւ զնա²⁴, եւ ոչ նախատորդք²⁵ եւ ոտնհարք²⁶ զոտս տրոփէին²⁷ յուրուք վերայ, որ կարի

18. Ած. տես քեր. 370, ծան: Նոյն խօսքը Ս. Գրոց մէջ՝ Աղէ ասա բան ինչ:

19. Բազում չարեաց պատժապարտ չարչարանացն զոր կրեաց. Բաղառութիւն. Պատժապարտ թէ չարեաց եւ թէ չարչարանաց խնդիրներուն մէջ մտած է. տես քեր. երես 465:

20. Հանել զսիրտ, (սովորաբար՝ թափել զոգի,) հոգին հանել, մաշեցընել. խիտ նեղել:

21. Շնչել, փչել, նոյնանշանք:

22. Արամուր. մութ, մէգ:

23. Կքիմ, ծռիլ, խոնարհիլ. վհատիլ: Սովորաբար՝ կքեցաւ:

24. Գիտելի է խօսքին շարքը, եւ որին դիբքը: — Եթէ որ. ոչ որ իրարմէ բաժնուած:

25. Նախատորդ, արհամարհող, նախատող:

26. Ոտնհար, նախատող, ուրիշին չարեացը վրայ արհամարհանօք ուրախացող:

27. (Զոտս ի վերայ). տրոփել ոտքի տակ առած՝ արհամարհել, վաշ կարդալ:

քան զամենայն վիշտս կսկծելի է²⁸: Ի վիշտս ինչ յորժամ մխիթարիչք իցեն եւ սիրտութիւնս մատուցանեն, քաջալերս տայցեն, եւ յոյս ինչ բարի առաջի դնիցեն՝ այնչափ ինչ տրտմիմք կղծկիմք²⁹. Ի միտ առ որչափ ինչ աղէտք էին զի նախատորդք եւս շուրջ նստէին:

Եթէ զայս հանապազ յերկերէաք, ցանկ զմտաւածէաք³⁰ ոչ ինչ էր ի մտաւորացս որ³¹ տրտմեցուցանէր զմեզ, յորժամ ընդ այնպիսի նահատակն նայէաք, այնպիսի ադամանդեայ ոգի, ի պղնձի յանարատ միտսն. որպէս թէ պղնձի կամ քարեղէն մարմին ունէր՝ այնպէս ամենայնի ժուժկալէր առաքինութեամբ, բնաւի տանէր³² համբերութեամբ:

10.

Մեծոռթեանն եւ աներորդ զարդոց ընդոռնայնոռթիսն:

Քննեսցուք զիրս մեծութեան, եթէ ոչ ամենեւին իսկ մնաս իցէ. զի աշխատութիւն միայն է եւ շահ ինչ ոչ գոյ: Հանդերձ այլովքն եւ անմիտ եւս առնէ մեծանայն. զի նովին պատուով որով զկանայսն գրդեն՝ եւ զձիսն պատուեն, եւ յերկոցունց կամին պայծառագոյնք երեւել, որով զկառսն զարդարեն եւ զմորթս դեսպակացն օծանեն, յորում նստինն եւ քքուին²: Եւ զինչ շահ իցէ զջորիսն եւ զձիս ոսկւով զարդարել, կամ կնոջ մարդոյ այնչափ ոսկի զանձամբ արկանել եւ նազել, եւ ականս ինչ ընդ ոսկին ընդելուզանել: Այլ չմաշի այնպէս ոսկին, ասեն: Մանաւանդ թէ այլք զայն իսկ ասեն՝ թէ ի բաղանիսն եւ ի կիրն արկանելոյ³ ակունքն եւ ոս-

28. Կսկծելի. կսկծեցուցիչ. — կըսուինաեւ Բանք կսկծելիք:

29. Կղծկիմ, տխրիլ, շփոթիլ, սիրտը կտորիլ. (յն. ἀλώω, շփոթիլ, տխրիլ):

30. Հանապազ, ցանկ. նոյնանշանք:

31. Էր եւ որ. աւելագրութեամբ. փխկ՝ Աչինչ ի մտաւորացս տրամ . . . :

32. Ամենայնի ժուժկալէր.

Բնաւի տանէր. միեւնոյն խօսքը կրկին ձեւով:

1. Օրինակը՝ զորդեն:

2. Զքուիմ. զուարճանալ, փափկանալ, հեշտանալ:

3. Ի կիրն արկանելոյ. գործածելէն, շատ գործածելով (կը մաշին): Յօդի տեղափոխութիւն եւ ի նախորդի զեղչումն:

կին մաշին եւ չլինին յարգոյ⁴ : Գրեւջիր⁵ եթէ չվնասին
 ինչ. զինչ շահ իցէ, ո՞ր օգուտ. եւ եթէ անկանիցի եւ
 կորնչիցի՝ չիցէ՞ վնաս. եւ եթէ ի նախանձ ինչ գրգռիցէ
 եւ նենգիցի՝⁶ չիցէ՞ վնաս : Յորժամ օգուտ ինչ յարկա-
 նելոյն չէ⁷, եւ զակն նախանձորդացն հանիցէ, եւ զգողս
 գրգռիցէ, չլինիցի՞ առաւել վնաս : Զինչ օգուտ իցէ.
 մարթ էր առնն զայն յարգել⁸ եւ շահել. եւ վասն
 կնոջն հպտանաց⁹ չկարէ ինչ այնպիսի շահս շահել. այլ
 թերեւս բազում անգամ սովաբեկ եւս եւ վշտակեաց
 լինիցի, եւ զկինն տեսանիցէ զի ոսկւով հպտիցի. չիցէ
 այն վնաս :

Աարասի վասն այնորիկ ասի՝ զի ի կիր ոք արկանիցէ⁹
 զի ի պէտս ոք ծախիցէ, եւ ոչ որպէս յոսկերչացն խա-
 նութս կարգեալ յօրինեսցէ¹⁰, այլ զի բարիս ինչ գոր-
 ծիցեմք այնու : Յորժամ ոսկւոյն գութ¹¹ յայնպիսի ինչ
 պէտս չտայցէ ծախել¹², ոչ ապաքէն վնաս է եւ ոչ օ-
 գուտ : Ընդ նոյն համար է ամենայն¹³, յորժամ չիշխիցէ
 ոք այնու վայելել, որպէս թէ այլոյ ինչ իմիք չիշխիցէ¹⁴,
 եւ այն չեն պէտք, այլ վնաս : Աամ յապարանս մեծամեծս
 եւ ի տունս գեղեցիկս, ի սիւնս կճեայս եւ յորմս մար-
 մարասպատս, ի փողոցս¹⁵ եւ ի սրահս եւ ի պէսպէս շրջա-
 նակս ծախել զոսկին չիցէ՞ վնաս. ի կուռս եւ ի¹⁶ պատկերս

4. Յարգոյ, պիտանացու, գոր-
 ծածելու յարմար : Յարգեմ,
 շահարեր՝ շահաւոր ընել :
 5. Գրեւջիր, ենթադրէ. հա-
 մարէ :
 6. Օրինակն ունի՝ նենգիցէ.
 ըստ յուն. ի նենգութիւն :
 7. Փխկ՝ Չէ ինչ օգուտ յար-
 կանելոյն. վրան կրելէն օգուտ
 մը չկայ :
 8. Հպտանք, ունայն զարդ.
 խաղալիկ բաներ : Ասոր բայը՝
 հպտիմ, հպտանս հպտիմ, որ
 կը գրուի նաեւ հտպտիմ,
 հտպտանք, հտպիտ :
 9. Կարասի, գործածելիք,
 նաեւ ստակ : Այստեղ բառին

տրուած մեկնութիւնն ըստ յն.
 լեզուի է. բայց նաեւ հյ. կա-
 ռասի ըսուած է՝ իբրեւ կարեւոր.
 կարիքը (պէտքը) լեցընող :
 10. Աարգաւ շարէ :
 11. Գութ ստէպ կը գործա-
 ծուի «էր նշանակութեամբ :
 12. Ոսկւոյն սէրը չի թողուր
 որ այն կերպով գործածուի :
 13. Ամէնը մէկ կարգի բան է :
 14. Իբր թէ ուրիշի բանին
 չի համարձակիր (գործածու-
 թեանը) :
 15. Փողոցք կը նշանակէ նաեւ
 ապարանքներու պատշգամբները :
 16. Ի պատկերս, ճիշդ խօ-
 սելով երկրորդ ի նախդիրն աւ.

կանգնել ի փողոցս եւ ի հրապարակս: Բազումք եւ այնու զդեւս իսկ ի նուէրս կոչեն¹⁷. Բայց այժմ ոչ ինչ է ժամանակ զայն քննելոյ: Չի՞նչ կամիցի՞ որ ոսկեզօծ զձեղունս սենեկացն դրուագիցէ. զի՞նչ աւելի քան զայն գտանիցէ՞ որ ի չափ եւ ի պայմանի տունս բնակիցէ¹⁸: Այլ ապա հեշտ թուի, ասեն, եւ երեսաց բազում վայելչութիւն: Յերբ, առ օրին եւ առ վաղիւն¹⁹, եւ եթէ եւս քաջ²⁰ զերիս աւուրս, եւ այնուհետեւ ոչինչ այնպիսի. քանզի յագի ակն եւ չհամարի ինչ, զի թէ արեգակն ոչ ինչ զարմացուցանէ զմեզ, քանզի ընդելեալ եմք ցանգն հայելով, որչափ եւս առաւել ճարտարութեան ինչ արուեստ. այլ այնպէս թուի՝ եթէ յաղիւսեայ տունս բնակեալ իցեմք:

Աղէ ասա, ի պէտս բնակութեան սիւնքն բազումք եւ խոյակքն, ախաւեղազէսք եւ ազգիազգի դիմակք սլառկերացն, եւ ոսկին խառնեալ ընդ նկարս որմոցն, եւ այլ եւս համապայծառ գունակ գունակք երանգոցն, եւ ազգիազգի դեղքն ընդ միմեանս ի ճամուկսն մտեալ, զի՞նչ օգուտ իցեն. այլ հպարտութեան եւ պարծանաց եւ յօրանալոյ պատճառք են, եւ աւելորդ անմտութեան: Ամենայն ուրեք կարեւորացն պէտք են՝ որով կարօտ իցեմք, եւ զպէտսն վճարիցեմք:

Տեսանե՞ս զի վնաս է եւ ոչ օգուտ, եւ աւելորդ եւ անշահ: Քանզի յորժամ ժամանակ ի վերայ անցանիցէ, յագի ակն եւ չթուի ինչ վայելուչ. եւ յայտ է թէ չէ ինչ՝ բայց վնաս միայն, այլ չտայ զայն իմանալ սնապարծութիւնն: Մինչեւ ցերբ ընդ երկիր բեւեռիցիմք, մինչեւ ցերբ չնայիցիմք ընդ երկինս: Չտեսանիցէք զվախ-

ելորդ է, վասն զի կանգնել բային նախդիրն է. այսինքն ի կանգնել կուռս եւ պատկերս:

17. Ըստ յուն. եւ զդեւս իսկ կարդան (յօգնութիւն):

18. Չափաւոր եւ միջակ տան մէջ բնակողէն ի՞նչ աւելի ու-

նի: — Չափ եւ պայմանի, չափաւոր. տես 6, 33:

19. Առ օրին եւ առ վաղիւն. այն օրը եւ երկրորդ օրը. — (Իբր թէ՛ առ օրն. տես Քեր. եր. 133:)

20. Եթէ եւս քաջ. առ առաւելն. շատ շատ: Քեր. 164:

ճանեալսն՝ զոմանս ի ծերութեան եւ զոմանս ի մանկութեան. չտեսանիցէք զբազումս կենդանւոյն իսկ զըկեալս յընչիցն. զի՞ այնչափ ծնդիցիմք ընդ չկայսս եւ չմնալիս²¹. ընդէր այնչափ կապեալ իցեմք ընդ վնասակարսս. մինչեւ յերբ ոչ բուռն հարկանիցեմք զկայիցն եւ զմնացիցն²²:

11.

Թիւ գառ ի յետոյսն մոռացեալ եւ յառաջադիմանն նկրտել սյարտ է:

Չիք այնպիսի ինչ որ թափուր առնիցէ՝ յուղղութեանց² եւ փշիցէ արտաքս՝³ իբրեւ զյիշատակն բարեաց ինչ գործոց մերոց. քանզի երկուս ինչս⁴ ծնանի, եւ ծուլագոյնս գործէ եւ ի հպարտութիւն գրգռէ: Միումն եւեթ ուշ ունիմ, ասէ (Պաւղոս), զի որ ինչ զկնին է՝ զայն մոռացեալ, եւ որ ինչ առաջին կայ՝ յայն ձգտեալ՝⁵ ստիպիմ⁶ ի վերին պսակն. եւ այն իսկ է որ յորդորէր զնա ի յառաջ ձգտել⁷: Որ համարին թէ իսկ եւ իսկ կատարեալ իցէ եւ չիցէ ինչ պակաս յառաքինութենէն, կասէ⁸ յընթացից, որպէս թէ ամենայնի իսկ հասեալ իցէ. եւ որ չեւ եւս համարի զանձն հասեալ ի կատարումն, չդադարէ երբեք յընթացից:

Չայն եւեթ պարտիմք ցանկ ածել զմտաւ, թէպէտ

21. Չկայք եւ չմնալիք. որոնք որ չեն կենար ու մնար. անցաւորք: — Չի՞ այնչափ ծնդիցիմք ընդ չկայսս եւ ընդ չմնալիս. ինչ այնչափ մաշինք սա անցաւոր բաներու վրայ:

22. Կայք եւ մնացք. (նախընթացին հակառակը. ծան. 21.) կեցող ու մնացող՝ անանց բաներ:

1. Թափուր առնել (յիմեքէ). զրկել:

2. Ուղղութիւնք. առաքինութիւն. բարեգործութիւն:

3. Արտաքս փշել, ըստ յունին՝ փքացընել, հպարտացընել:

4. Երկուս ինչս. տես Քեր. 273, ծան. **:

5. Չգտիմ, (Ս. Գրոց մէջ նոյն խօսքն այս բային տեղ ունի նկրտիմ, որ նոյնանշան է.) յառաջ ձգուիլ, երկըննալ, սաստիկ բերուիլ, հասնելու ջանալ:

6. Ստիպիմ, քիչ մը ետքը՝ նոյնանշան ծնալիմ, բանի մը ետեւէ ըլլալ, փութալ, հոգ ընել, արտորալ:

7. Յառաջ ձգտիմ, Յառաջադէմ գտանիմ, յառաջանալ:

8. Կասեմ, դադարեմ (յընթացից), (վազելէն, ճամբէն) ետ կենալ, դադրիլ, կանգ առնուլ:

եւ բեր բարութիւնս գործեալ իցէ⁹. զի թէ Պաւղոս
յետ բազում մահուանց՝ զկնի¹⁰ այնչափ վշտաց այնպէս
համարէր, որչափ եւս առաւել մէք: Բայց եւ ոչ կասե-
ցի ինչ, ասէ, ընդ այն զի այնչափ ընթացայ¹¹ եւ չվճա-
րեցի ինչ, եւ ոչ զանգիտեցի եւ վհատեցի. այլ տա-
կաւին դեռ ընթանամ, դեռ ճեպիմ. քանզի զայն եւեթ
պիտեմ եթէ զիարդ օր ըստ օրէ յառաջադէմ գտայց:
Նոյնպէս եւ մեզ պարտ է մոռանալ զուղղութիւնն եւ ի
թիկանց¹² թողուլ: Քանզի եւ սուրհանդակն ոչ որչափ
սուրհացաւն¹³ զայն ինչ ամէ զմտաւ, այլ թէ որչափ
եւս կէտք¹⁴ եւ ասպարէզք առաջի կայցեն: Նոյնպէս եւ
մէք մի որչափ ինչ վճարեցաք զառաքինութեանն¹⁵ զմը-
տաւ ամիցեմք, այլ որ ինչ թերին իցէ: Զի՞նչ օգուտ
իցէ մեզ վճարելն՝ յորժամ թերին ի նոյն ոչ յաւելու-
ցու¹⁶: Չասաց թէ չածեմ զմտաւ, այլ թէ բնաւ եւ [չ]յի-
շեմ իսկ ոչ¹⁷: Զի այնպէս յոլովագոյնք¹⁸ լինիմք՝ յոր-
ժամ զբնաւ յօժարութիւնն զթերեաւն ամիցեմք¹⁹, յոր-
ժամ զառաջինսն մոռացօնս անիցեմք²⁰: Չգտեսցուք⁵,
ասէ, մինչ չեւ ախոյանին յաղթեալ իցէ, փութասցուք

9. Թէպէտ եւ բիւր. տես Բ. 8, 19: — Գործեալ իցէ, իմա՝ Գործեալ իցէ մեր. տես Քեր. 358, է:
10. Յետ մահուանց, զկնի վշտաց. տես Քեր. 475: — Յն. միեւնոյն նախադրութիւնը պահած է:
11. Ընդ այն զի այնչափ ընթացայ եւ... անոր համար որ այնչափ վաղեցի եւ...:
12. Ի թիկանց, ետեւ (թողուլ): Այսպէս բացառականով՝ նստել ի մնարից, կալ յամնտից, գլխուն վերեւը, ոտից կողմը. ի հիւսիսոյ, եւայլն. ներգոյականի նշանակութեամբ:
13. Սուրհամ կամ սուրամ. (ասկէ Սուրհանդակ բառը.) շուտ վաղել: Փիկ՝ Սուրհանդակն ոչ ամէ զմտաւ եթէ որչափ սուրհացաւ: Տես Ա. 4, 14:

14. Հասնելու տեղ, նպատակ:
15. Որչափ ինչ զառաքինութեանն. առաքինութեան որչափը:
16. Երբ որ պակասը վրան չաւելնար:
17. Բնաւ եւ յիշեմ իսկ ոչ. (յն. միայն՝ եւ ոչ յիշեմ):
18. Յոլովագոյն. հոս՝ առաւելագոյն, զօրագոյն:
19. Զյօժարութիւնն զթերեաւն ամեմ. բաղձանքը պակասին վրայ դարձրնել:
20. Մոռացօնս ամնեմ (զամենայն, ամենայնի, ամենայնիւ). մոռանալ: — Արսուի նաեւ ի մոռացօնս դարձուցանեմ. — Իսկ Մոռացօնք եղին քեզ այդ. այդ մոռցեր ես. տես Քեր. 99, ծան:

առնուլ. զի որ ընդ ոլորս²¹ իմն մտեալ իցէ, այնպէս իմն զոտսն զամենայն մարմնովն անցուցանել²² ջանայ, զգլուխն յառաջադէմ ոլորէ²³, զձեռն անդր պարզէ²⁴, զի այնու աւելի ինչ յընթացսն յոլովիցէ²⁵. եւ այն ի բազում յօժարութենէ լինի եւ յաճախ ջերմութենէ²⁶: Այսպէս պարտի որ ընթանայցէն՝ ընթանալ այնչափ փութով, այնպիսի յօժարութեամբ. մի ծոյլս, մի մեղկս²⁷: Որչափ²⁸ ինչ ի մէջ այնպիսի սուրհանդակաց իցէ եւ յուլին եւ պղերգին²⁹, նոյնչափ ընդ մեզ եւ ընդ Պաւղոս: Նա հանապաղ մեռանէր, ցանկ առաքինանայր. չէր ժամանակ, չգոյր ժամ³⁰ յորում ոչ յաւելոյր դամ քան զգամ յընթացսն. ոչ առնուլ կամէր՝ այլ յափշտակել զպսակն. քանզի այնպէս իսկ է առնուլ զբրաբրին³¹: Ի վեր կայ որ զբրաբրինն տայ, այսինքն զպսակն յաղթութեան: Տես որչափ ինչ անջրպետութիւն կայ ի միջի, այնչափ վայրս հատանել անցանել հասանէ, յորպիսի բարձրութիւնս վերանալ ելանել թեւօք հոգւոյն. այլ իւրք չմարթի սլանալ ելանել³² ի բարձունս: Մարմնով իսկ հասանէ երթալ անդր, իշխանութիւն եւ համարձակութիւն կայ առաջի. Մեր, ասէ, առաքինութիւնն յերկինս է: Անդ է պսակն, անդ պսակիչն:

21. Ասդ ոլորս, թերեւս՝ ընդ ոլորսու մտանեմ. յն. ἐπερτείνω, ձգտիմ, նկրտիմ, ջանամ:

22. Անցուցանել (զոտս զմարմնովս. ստբբ) յառաջ անցրնել:

23. Յառաջադէմ ոլորեմ (զգլուխ), յառաջ քշել. յն. յառաջ ձկտիլ:

24. Պարզեմ (զձեռս), տարածել, երկրնցրնել:

25. Յոլովեմ (յընթացսն), առաւելուլ, յառաջադէմ ըլլալ:

26. Ջերմութիւն, եռանդ: — Ի բազում յօժարութենէ լինի եւ յաճախ (փխկ. ի յաճախ) ջերմութենէ. (յն. երկու տեղ ալ միեւնոյն բառն ունի:)

27. ծոյլս, մեղկս, (Պ.) ծուլութեամբ, թուլութեամբ. տես քեր. 453. Ա:

28. Օրինակն ունի՝ որպէս:

29. Ինչ տարբերութիւն որ այնպիսի սուրհանդակներուն եւ ծոյլին ու պղերգին մէջ կայ: Տես վերբ. 6, 31:

30. Հասնապաղ մեռանէր. Յանկ առաքինանայր. — Չէր ժամանակ. Չգոյր ժամ. երկու զոյգ նոյնանչանք:

31. Բրաբրինը (յաղթութեան պսակն) այս կերպով կ'առնուի: Տես Բ. 14, 34:

32. Հատանել անցանել. — վերանալ ելանել. Սլանալ ելանել. տես Ա. 7, 8:

Տեսանենս զսուրհանդակսն՝ զիարդ ընդ օրինօքն կէան, որպէս զկասեցուցիչսն զօրութեանն չառնեն հուպ³³ յանձինս, զիարդ ճգնին, զօր հանապազ մրցին ի կռիւս, կրթութին ի մարձիկսն³⁴ եւ ըստ օրինացն յարդարին: Որչափ եւս առաւել մեզ պարտ իցէ ցուցանել յօժարութիւն, քանզի չէ հասարակ պարգեւքն³⁵, եւ բազում արգելք կան առաջի. օրինօք կեաց, քանզի բազում ինչ է որ կասեցուցանէ զզօրութիւնն: Ոչ եթէ բնութեան³⁶ ինչ իցէ կռիւն՝ այլ կամաց: Թեթեւ գործեսցուք զկամսն, զի մի ծանրութիւն հակիցէ եւ հատանիցէ զոյժ ոտիցն: Արթեա զոտս՝ լինել զգուշագոյնս, քանզի բազում են ոտնառութիւնք, եթէ բազում անդամ գլորիցիս, կորուսանես զընթացսն: Մի ընդ ոտնառուսն³⁷ եւեթ ընթանայցես, զի մի ստէպ գլորիցիս. ընդ հաստատունն եւեթ ընթանայցես, ի վեր ունիցիս զգլուխ, ի բարձունս ամբանայցես զաչս³⁸: Այսպիսի ինչ եւ մարձիկք³⁹ սուրհանդակացն պատուիրեն, եւ այնպէս ի տեւ⁴⁰ տոկայ զօրութիւնն: Ի վեր նայեաց ուր պսակիչն կայցէ եւ զպսակն ունիցի, եւ պսակին տեսիլ առաւել յորդորիցէ զկամսն:

Զիք ասել⁴¹, չիք հնար պատմել զգեղ այնր պսակին. որ ունիցի զնա՝ նա միայն գիտէ, որ հանդերձեալն է առնուլ՝ նա միայն է տեղեակ⁴², ոչ յոսկւոյ եւ ոչ յականց պատուականաց, այլ անչափ պատուական: Ոսկիցիս է առ այնու պսակաւ, եւ ականք պատուականք իբրեւ զկաւ առ այնու գեղեցկութեամբ:

33. հուպ առնում, դպցընել, մօտեցընել:

34. Մարձիկք, ըմբշութեան ասպարէզ:

35. Փխկ՝ Չեն հասարակ (հաւասար) պարգեւքն:

36. Օրինակն՝ բնութեամբ, դրինք ըստ յուն:

37. Ոտնառու, սահուն, լպրծուն (տեղ). (յն. ընդ լպիրծս): Ոտնառութիւն. սահիլ իյնալ:

38. Ի վեր ունիցիս գլուխ,

ի բարձունս ամբանայցես զաչս, (յն. ի վեր զգլուխ, ի վեր զաչս):

39. Մարձիկ, հոս՝ (յն. παιδοτροβης,) մարզիչ, ըմբշամարտութեան կրթող:

40. Ի տեւ (տոկամ.) երկայն ատեն դիմանալ:

41. Արեւի չէ բսել. տես Քեր. Զիք յուսաւ, ոչ է ընդ այն զարմանալ. երես 202 եւ 363:

42. նա միայն գիտէ... նա միայն տեղեակ, յն. միայն գիտէ:

12.

Թիւ քանի՜ անհնարին աղէտք եւ անկասեղ յարքայոս-
թեան փառաց:

Ա՛րէ մինչ թշնամիքն էաք՝ եկն (Տէրն), ո՞րչափ եւս
առաւել յորժամ բարեկամքս եղեաք¹: Չհրամայէ գալ
հրեշտակաց եւ ոչ ծառայից, այլ ինքնին գայ կոչել
զմեզ յարքայութիւնն իւր, եւ ապա յափշտակիցիմք մէք
յամպս ընդ առաջ նորա: Ո՞րք գտանիցի հաւատարիմ
ծառայ եւ իմաստուն, ո՞վ իցեն² որ արժանի լինիցին այն-
պիսի բարութեանցն, զիւրդ չիցեն ողորմելիք որ անտի
անկանիցին³: Եթէ զամենայն ժամանակս լայաք, կարէաք
արժանի ինչ առնել: Եթէ բեր գեհեն ասիցես, չասես
զոյգ այնմ ցաւոց զոր հիցեն⁴ այնպիսի ոգիք. յորժամ
ամենայն աշխարհս յառաջ կոչիցի, եւ բարբառք փողոցն
հնչիցեն, եւ առաջի նորա գունդք հրեշտակացն այսր եւ
անդր ընթանայցեն, ապա երկրորդն, ապա երրորդն,
յետոյ բիւրուց բիւրք գասուց⁵ յերկիր ծաւալիցին. ապա
քրորէքն, (քանզի բազում եւ անչափ իսկ են կարգք վե-
րին զօրութեանցն,) ապա սրովբէքն առ նովաւ ի նորա ե-
րեւելն անճառ փառօքն: Իբրեւ եկեալ հասանիցեն ամե-
նեքեան նորա, ածիցեն կացուցանիցեն զընտրեալսն ի միջի՝
զՊաւղոսեանս եւ զամենեսին որ նոյնպէս հաճոյ եղեն, ի
նորին իսկ ձեռացն առնուցուն զպսակն, քարոզքն առաջի
կարգայցեն, պատիւս ի թագաւորէն առնուցուն առաջի
ամենեցուն, առաջի ամենայն երկնից զօրականացն: Չի
թէ բնաւ չէր իսկ գեհեն⁶, յորժամ զնոսա այնպէս ի

1. Յաւել լռելեայն՝ եկեացէ:
— Մինչ թշնամիքն էաք. 2 յօ.
գով, անցած ժամանակ, յորժամ
բարեկամքս եղեաք. 3 յօգով.
հիմակուան ժամանակ: 4 նոյնպէս
եւս՝ Մինչ առ ձեզս եմ, եւ
Մինչ առ ձեզն էի: Տես Քեր.
290:

2. Ո՞վ եղակի թողուած.
տես Բ. 8, 14:

3. Անկանիմ (յիմեքէ), կոր-
սընցընել, վե՛պիլ: Ա. 16, 35:

4. Ուղղեցինք ըստ յունին:

5. Բիւրուց բիւրք դասուց.
բիւրաւոր դասք. տես Քեր.
249, 2. եւ 284, Բ:

6. Չի թէ բնաւ չէր իսկ
գեհեն. (յն. Չի թէ եւ չէր
գեհեն.) տես 1, 11:

պատիւ տեսանէին եւ զանձինս յանարգանս, որչափ ինչ անհնարին տանջանք էին: Խոստովանիմ գեհեն եւ ես, եւ կարի իսկ անհնարին, բայց եւս անհնարին քան զայն՝ յարքայութենէն անկանելն³ է:

Միտ դիր, եթէ որդի առն թագաւորի⁷ երթեալ պատերազմ ուրեք հարկանիցէ⁸, անուանի եւ առաքինի ի ճակատէն դառնայցէ, զօրօք բազմօք, մեծաւ յաղթութեամբ, կառօք եւ երիվարօք, ազգիազգի դասուք զօրականաց, ոսկէզօծ վահանօք, գունդ գունդ ասպարակրօք⁹ որ շուրջ զնովաւ աստի եւ անտի յօրինեալ մտանիցեն¹⁰, եւ ամենեւին քաղաքն պսակեալ պայծառացեալ նմա ընդ առաջ ելանիցեն¹¹, իշխանքն ամենայն խառնիճաղանճ ուամկաւն հանդերձ, այլազգէօք եւ օտարալեզուօք, կալանաւորօքն եւ կապելովք. ապա հաղարապետքն հանդերձ այլովք իշխանօքն՝ բազմապայծառ զարդուքն, գունակ գունակ հանդերձիւքն⁹ յառաջ մատչիցին, եւ նա գիրկս արկանիցէ, յաչս եւ ի բերան համբուրիցէ, զձեռանէ ունիցի եւ մօտ առ իւր տանիցի, եւ բազում համարձակութիւն տայցէ, եւ առաջի ամենեցուն իբրեւ ընդ բարեկամս խօսիցի, եւ պատմեսցէ՝ թէ զամենայն ճանապարհս վասն ձեր հարի¹², եւ յարքունիսն տանիցի, եւ

7. Եթէ որդի առն թագաւորի. (յն. Եթէ թագաւոր կամ որդի թագաւորի.) տես այր բառին աւելագրութիւնը՝ Բ. 6, 13:

8. Պատերազմ հարկանեմ, պատերազմ ընել. (երես 133:) Ա՛րսուինաեւ Տամ պատերազմ: — Ուրեք միջանկեալ:

9. Ասպարակիր, վահանակիր՝ վահան կրող. (զինուոր): — Գունդ գունդ իբրեւ ածական, գունդագունդ. տես Քեր. 188, եւ ծան.*: Սոյնպէս վարը՝ Գունակ գունակ հանդերձիւքն:

10. Յօրինեալ մտանիցեն. կարգի դրուած, շարուած մտնեն:

11. Տես Քեր. երես 453. նմա եւ նորա:

12. Ծանապարհ հարկանեմ, ճամբայ ընել: 8, 35: — Հարկանեմ բայը քովի անորոշ հայցական խնդրովը խէլ մը ոճեր կը ձեւացընէ, որոնք ամէնս ալ խիստ գործածական են: Այսպէս են. Աւար հարկանել (զբաղարն), բողոք հարկանել (զումեքէ), բունն հարկանել (զիմեքէ), զան հարկանել (զոք), ծափս հարկանել, հոչակ հարկանել (զբանն), հուր հարկանել (զտաննէ), ծառայութիւն, սպաս, սպասաւորութիւն հարկանել (ումեք), փող հարկանել, եւ այլն: Սոյնպէս որոշեալ հայցականով

ընդ նմին վայելեսցեն յարքունիսն : Եւ այլքն՝ թէպէտ եւ չպատժիցին, այլ զի չեն արժանի այնպիսի պատուոյ, քան զորպիսի տանջանս չիցէ այն նոցա անհնարին : Ձի թէ ի մարդկան միջի դառն իցէ յայնպիսի փառաց անկանել³, որչափ եւս առաւել առաջի Աստուծոյ, յորժամ ամենայն զօրութիւնքն¹³ ի մի վայր հասեալ գումարեալ կայցեն¹⁴ հանդերձ թագաւորաւն. յորժամ դեւք կապիցին, եւ գլխարկեալ կորացեալ զգետին նշմարիցեն¹⁵, եւ զզօրագլուխն նոցա զսատանայ կապեալ տանիցին, եւ ամենայն գունդքն դիմակաց հակառակորդին¹⁶ ընդ նմին ի տանջանս ձգիցին. յորժամ զօրութիւնք երկնից դղըրդիցին, եւ ինքն ամպօք երեւեսցի : Հաւատացէք, առ ահի միտքս ընդ բանսս յիմարեցան¹⁷, եւ չկարեմ զճառս ի գլուխ հանել¹⁸ :

Ի միտ առէք, յորպիսի փառաց վրիպիցիմք, ուստի¹⁹ մարթ էր չվրիպել. եւ անհնարին աղէտք այն են՝ զի իշխան եմք չանկանել²⁰ յայնպիսի աղէտսն, եւ անկանիցիմք²¹ : Յորժամ զոմանս ընդունիցի եւ առ Հայր տանիցի յերկինս, եւ զոմանս թողուցու, եւ առնուցուն հրեշտակք ինչ

Ձլալ հարկանել, զարտասուս հարկանել, եւն :

- 13. Հոս՝ հրեշտակները :
- 14. Ի մի վայր հասեալ գումարեալ կալ, ժողովուած կենալ : Տես Հասանեմ, Ա. 7, 18 :
- 15. Գլխարկիմ, կորանամ, զգետին նշմարեմ, նոյնանջան են. (ամօթէն) գլուխը կախել, ամբշնալ, առջեւ նայիլ : — Այսպէս նաեւ վերը՝ կորանամ կրկնիմ :
- 16. Դիմակաց, հակառակորդ նոյնանջան են :
- 17. Կան շատ բայեր՝ (ընդհանրապէս ներքին զգածմունք ցուցնող,) որոնք ընդ նախդրով հայցական խնդիր կ'առնուն. այս զանազանութեամբ որ նոյն խնդրառութիւնը օմանց խիստ սովորական ու հաս-

տատուն է. (եւ այսպէս են հոս դրուածներուն առաջինները,) ուր որ միւսերը սովորաբար ուրիշ կերպ խնդիր կ'առնուն եւ երբեմն ընդ : Խնդամ. ուրախ լինիմ. հաճիմ. զարմանամ. նախանձիմ, նախանձ բերեմ. տրտմիմ. դժկամակ լինիմ. զշարիմ. տաղտկամ. ցամնում. տաղտապիմ. սուգ առնում. դանդաղեմ, եւայլն :

18. Միտքս, ընդ բանսս, զճառս. յողերու այլեւայլ գործածութիւն. տես Քեր. 296, 297 :

19. Ուստի, աստի փխկ՝ Յորմէ. յայսմանէ, տես Քեր. 349 :

20. Իշխան եմք չանկանել կրնանք չիյնալ :

21. Անկանիցիմք. ստորդս. իբրեւ թէութեամբ կամ երկբայութեամբ :

Եւ ձգիցեն ակամայ, թէպէտ եւ կարի յոյժ զարտա-
սուս հարկանիցեն²², գլխիվայր կորացեալ տանիցին ի հուր
գեհենին, եւ նախ առակ եւ նշաւակ²³ առաջի ամենայն
աշխարհաց առնիցեն: Արպիսի ինչ համարիցիս զայնպիսի
ցաւս: Փութասցուք մինչ դեռ ժամանակս ի ձեռս իցէ,
եւ բազում հոգ[ս] զմերոյ փրկութեանն կալցուք յան-
ձինս²⁴: Քանի են²⁵ յորոց վերայ ջերմ ինչ սաստիկ ե-
հաս, եւ ասէին՝ եթէ աստի¹⁹ զերծանել կարասցուք՝ ոչ
եւս արկցուք զանձինս յայսպիսի վտանգս:

13.

Զի իբրեւ ընդ մանկտոոյ՝ այնպէս իմե գնայր ընդ
Հրեայսն Աստուած:

Համարեաց զամենայն բնութիւն մարդկան իբրեւ
զմի հասակ, եւ զառաջին ժամանակսն զմանկտուոյ կարգ
ունել ազգիս մերոյ, եւ յետ նոցա զերիտասարդի, եւ մօ-
տաւորացս զձերութեանն: Յորժամ ոգիքն հասին ի չափ¹,
ի վատել² մարմնոյն անդամոցն եւ ի ցածնուլ պատերազ-
մին՝ յայնժամ³ եկաք ի զգաստութիւն⁴: Այլ զնորին
հակառակն, ասեն, ասես, մանկտուոյ է ուսումն եւ ոչ ծե-
րոց: Այլ ոչ եթէ զմեծամեծ ինչ կրօնսն մանկտուոյ է ու-
սանել, այլ զհռետորականն եւ զբանիցն դժնդակ մրցու-
թիւնս⁵. բայց ի կատարեալ կրօնսն⁶ յորժամ հասուն
իցէ՝ դայ: Տես զի եւ Աստուած զնոյն առնէր առ Հրե-

22. Տես վերը՝ 12:

23 Առակ եւ նշաւակ (սովորաբար՝ Առակ նշաւակի.) խաղք ու խայտառակ:

24. Բազում հոգ զմերոյ փրկութեանն. տես Քեր. 233:

25. Քանի են յորոց վերայ... որչափներ՝ քանիներ կան: — Քանի փիկ Քանիք. նոյն կանոնաւ որ շատ տեղ տեսանք Ո՞վ փիկ. Այք:

1. Ի չափ հասանելով. չափահաս ըլլալ:

2. Վատելով, տկարանալ:

3. Յայնժամ յաւելուած է ոյժ տալու համար: Տես նաեւ վարը՝ (Տ) այնպէս:

4. Տես Բ. 14, 25:

5. Քրանիցն դժնդակ մրցութիւնս. յն. (δεινότητα λόγων), խօսից դժուարութիւնը:

6. Ի կատարեալ կրօնսն. այսինքն՝ ի կատարեալն վարդապետութիւն:

իւքն. որոց դպրապետ ի վերայ զՄովսէս կացոյց⁷, եւ իբրեւ մանկտւոյ այնպէս⁸ տայր նոցա հրաման: Եւ զոր օրինակ մէք մանկտւոյ պղակունդս եւ պախաճճամս⁹ գնեմք եւ արծաթով պատրեմք¹⁰, եւ զմին միայն պահանջեմք՝ զի ի դպրոցն երթայցեն. նոյնպէս եւ Աստուած այնժամ եւ մեծութիւն ետ նոցա եւ փափկութիւն, եւ զմին միայն պահանջէր ի նոցանէն՝ զի բազում մտազիւրութեամբ Մովսէսի ունկնդիր լինիցին:

Աստուած կամէր տարագիր առնել զնոսա, եւ նա չեա թոյլ. զոր օրինակ յորժամ հայր սպառնայցէ, եւ վարդապետն զանձամբ առնուցու¹¹ թէ յիս թող, յայսմ հետէ ես եմ երաշխաւոր: Եւ այսպէս լինէր անապասն դպրոց. եւ իբրեւ մանկտի՝ զի յորժամ յամեն ի դպրոցի՝ փախչել կամին, նոյնպէս եւ նոքա յայնժամ զԵգիպտոս խնդրէին, զարտասուս հարեալ լային¹² թէ կորեաք ծախեցաք սպառեցաք. եւ զպնակիտս¹³ նոցա խորտակեաց Մովսէս, յորում գրեացն նոցա իբրեւ անուանս ինչ: Որպէս եւ վարդապետք առնիցեն. յորժամ տեսանիցէ եթէ չարաչար գրեալ է, զպնակիտսն եւս ի բաց ընկենուցու՝ յորժամ զբազում ցասումն կամի ցուցանել. եւ եթէ բեկանիցէ զպնակիտսն՝ հայրն չցասնու: Նա ստէպ գրէր, եւ նոքա հայէին ի գիրսն, այլ այլո՛ւր դարձեալ լիտենային¹⁴. եւ որպէս ի դպրոցի զմիմեանս հարկանեն, նոյնպէս եւ նոցա հրաման ետ ընդ միմեանս խառնել¹⁵ եւ կոտորել: Գարձեալ ետ զուսումն եւ խնդրէր զհամարս¹⁶

7. Շրջումն. փխկ՝ Յորոց վերայ զՄ. դպրապետ կացոյց:

8. Իբրեւ մանկտւոյ՝ այնպէս տայր նոցա հրաման. տես Բ. 11, 37:

9. Պղակունդս, պախաճճամս, (յն. միայն πλακοῦντας,) կարկանդակս:

10. Պատրեմք զնոսա:

11. Հանձամբ առնուլ. իւր վրան առնուլ:

12. Հարտասուս հարեալ

լային, յն. միայն (ἐξλαιον,) լային: Տես 12, 12:

13. Պնակիտ, (յն. πινակίδιον) գրելու պղտիկ տախտակ. պնակ:

14. Լկտենամ, սովորաբար՝ լկտիմ, անամօթութիւն ընել: — Այլո՛ւր դարձեալ, ուրիշ կողմ դառնալով:

15. Խառնել ընդ միմեանս. իրարու հետ կռուիլ, զարնուիլ: Տես եւ ընդիստոնիմ. Բ. 5, 19:

16. Ետ զուսումն եւ խնդրէր

չետուն¹⁷, եւ գան եհար: Եւ այլ ազգ եւս, համարեաց թէ այնպէս՝ որպէս թէ խոստանայցէ ոք գիտել զգիրն, եւ յորժամ ցան աստ անդ հարցանիցի¹⁸ եւ չասիցէ՝ գան ըմպէ, նոյնպէս եւ նորա ոչ ծանեան զգիրն՝ յորժամ ցան աստ անդն հարցան, նմին իրի իսկ եւ գան արբին. կերան արբին եւ կիցս ընկեցին: Եւ այնպէս ինչ գործ գործէին որպէս ազատ մանկտի ի դպրոցս ստիպիցի երթալ, եւ նա ընդ ծառայս ի սպաս կամիցի մտանել¹⁹. նոյնպէս եւ նորա զԵգիպտոս խնդրէին, եւ ոչ ազատու թեամբ առ սեղան հօրն նստել եւ ի նոյն խորտիկս վայելել, այլ ընդ շարաւ խոհ[ակ]երացն կամէին գալ²⁰, ամբոխեալք ի վսեր եկեալք²¹: Եւ ցՄովսէս ասէին. այո տէր. զամենայն ինչ զոր եւ ասիցես՝ արասցուք եւ լուիցուք: Եւ որ ինչ ստահակ մանկտւոյն պատահիցէ՝ այսպիսի ինչ եւ առ նորօք պատահէր: Չայս ասացի զի ցուցից թէ չէին ընդհատ ի մանկտւոյ:

Կամիս եւ զկրօնիցն լսել՝ զի չէին ինչ աւելի քան զմանկտւոյ: Աստուած հրամայեաց նոցա ակն ընդ ական հանել եւ ատամն ընդ ատաման թափել²², եւ զԵգիպտացիսն եւ զԱմաղեկացիսն տրամեցուցիչս նոցա կոտորել: Եւ այնպէս ինչ քնքշեցոյց՝²³ որպէս եւ²⁴ մանուկն ասիցէ ցհայր իւր եթէ այս անուն եհար զիս, եւ հայրն ասիցէ եթէ չարահաւ²⁵ է այս անուն այր, եւ մեք ատեսցուք

զհամարս. դաս տուաւ եւ համարը կը հարցընէր:

17. Չետուն (զհամարն), համարը չգիտցան:

18. Յան աստ անդ, ասդիէն անդիէն, խառն: — Յան աստ անդ հարցանել, պահանջել, (դասը) ասդիէն անդիէն, խառն հարցընել:

19. Ի սպաս մտանել, ծառայել:

20. Շարաւ, գարշահոտութիւն: — Գամ ընդ շարաւ տես Բ. 1, 7: — Այստեղ կ'երեւայ սխալմամբ գրուած խոհակերաց փիկ խոհերաց, (աղ-

տեղութեանց.) վասնզի յն. բնագիրն այսպէս ունի. Ոչ ազատութեամբ առ սեղան հօրն նստել, . . . այլ առ շարաւահոտ (δυσώδους) եւ ամբոխեալ (աղմկալից) սեղան ծառայիցն:

21. Ի վսեր գամ. յանդգնիլ, կռուիլ, դէմ կենալ, դէմ ելլել:

22. Հանել, թափել հոս նոյնանշան են:

23. Քնքշեցուցանել, փայփայել, գգուել:

24. Որպէս եւ. իմա՛ Որպէս յորժամ:

25. Չարահաւ, ըստ յն. (κακός) չար, գէշ:

դնա : Նոյնպէս եւ Աստուած ասէ՛ եթէ թշնամեաց քոց
թշնամի եղէց եւ զատելիս քո ատեցից : Եւ դարձեալ
յորժամ Բաղաամ դայր, մանկարար իմն զիջանել լինէր
ըստ նոցա²⁶ : Որպէս եւ մանկտի յորժամ երկնչիցին ի
Հահագին²⁷ ինչ իրաց, կամ յասուէ²⁸ կամ ի չուանէ կամ
յայլ իմեքէ²⁹, այնպէս յանկարծակի իմն պակչին, մինչեւ
թալանալ եւ անմուռնչ լինել յերկիւղէն. եւ հարկ լինի
բերել յորմէ երկնչինն, եւ ի ձեռին իսկ դնել նոցա եւ
ընդելուցանել : Նոյնպէս եւ Աստուած արար. քանզի ա-
հագին թուէր նոցա դիւթն, դարձոյց նոցա զահն ի խրա-
խոյս նոցա : Որպէս զի³⁰ չսխալէ որ՝ վարդապետ եւ դայեակ
եւ դաստիարակ կոչել զՄովսէս եւ զարմանալ ընդ բա-
զում իմաստութիւն առնն. քանզի չէ ընդ մի³¹ արանց
կատարելոց եւ փիլիսոփայից վարդապետ լինել, եւ խակ
մանկտուոյ իշխան կալ³² :

14.

Թիւ մեծոռթիւնն եւ փափկոռթիւնն իբրեւ գիտչի անկայ է
եւ անկոթիւ :

Ար երէկ յատենի յս թոռն ի բարձունս նստէր, եւ
քարողքն առաջի գեղգեղէին՝ իմն զբարբառսն, եւ բա-

26. Զիջանել լինէր ըստ նո-
ցա. զիջաւ անոնց կամացն (իբ-
րեւ տղայոց) : Տես Քեր. 363,
ծան. ** :

27. Չահագին (իոր). չվախ
նալու (բան) : — Բացասական
չ մակբայը ան մասնկին ոյժն
ունի : Չոր օրինակ. Չմիաբան.
չախորժական. չանցաւոր. չմուս-
լի. չբարի. չգիտուի, (տգէտ).
չքնակաւոր կամ չքնաւոր (ան-
քնական). չզարդ, (սուտ զարդ).
չխաղոյր, (օրն որ խաղալիք չէ).
չգոյ, չէ, (չէակ). չժողովուրդ,
չնախկնորոյս, չերէց (սուտ կամ
անարժան եպիսկոպոս՝ քահա-
նայ). չազնուութիւն, չաջողու-
թիւն. եւ այլն :

28. Ասուի, բրդէ լաթ :

29. Այլ մասնականը գոյականի
մը հետ հանդիպած ատեն հա-
սարակօրէն մէկտեղ կը հոլովի,
իսկ մասնականի մը քով շատ
անգամ անհոլով կը մնայ : Ինչ-
պէս հոս՝ Յայլ իմեքէ, փխկ.
Յայլմէ իմեքէ :

30. Որպէս զի. այնպէս որ :

31. Չէ ընդ մի. սովորա-
կանն է՝ Ընդ մի համար. նոյն
բանը չէ : Տես նաեւ 10, 13 :

32. Լինել, կալ, նոյնանշան
են եւ վայելչութեան համար
փոփոխուած :

1. Գեղգեղեմ (զբարբառ), ե-
ղանակել, ձայնը խաղցընելով
երգել :

զուամբ աստի անտի ընթանային եւ զուամիկն ի հրապարակացն խողէին², այսօր ի թշուառութիւն իջեալ ծրարեալ նստի³ քան զամենեսեան գձուձ եւ մերկ, իբրեւ զփոշի մաղեալ այսր անդր հարեալ, իբրեւ զվտակս գետոց սահեալ անցեալ:

Այլ զի՞նչ. կամիցիք եթէ քննեսցուք զբազմատենչիկ իրսն, զմեծութենէն ասեմ⁴: Ա՛ռ ի մէջ⁵ առ սակաւ սակաւ զայն եւս քննեսցուք, յորում փափկութիւնքն եւ պատիւք եւ կարողութիւն իրաց՝ զինչ եւ կամիցի⁶: Եւ նախ եթէ կամիս, զփափկութիւնն իսկ քննեսցուք: Ո՛չ ապաքէն փոշի իսկ է, եւ եւս երագագոյն քան զփոշի անցանէ, մինչեւ ցլեզուն է քաղցրութիւն փափկութեանն, եւ յորժամ յորովայն լնուցու՝ եւ մինչեւ ցլեզուն իսկ չէ: Իսկ պատիւքն իցե՞ն ինչ: Այո, ասեն, քաղցր իսկ իբքն են: Եւ զի՞նչ քան զայն դառնագոյն կայցէ՝ յորժամ բազում ընչից պէտք լինիցին, յորժամ ոչ կամօք եւ մտացն՝ յօժարութեամբ ծախել հասանիցէ, զի՞նչ շահ յայնպիսի պատուոյ լինիցի: Իսկ մեծութիւն իցե՞ ինչ, որ քան զամենայն ինչ նա՛ անարգ առնէ զայն որ մեծանայն կամիցի⁸: Այնպիսի ինչ է, եթէ զքո բարեկամ ամենեքեան պատուէին եւ զքեզ չհամարէին ինչ, բայց վասն նորա իմն հարկ համարէին պատուել, ո՛չ ապաքէն զիարդ եւ էր⁹

2. Խողեմ, ցրուել, քակտել:
 3. Ի թշուառութիւն իջեալ ծրարեալ նստի... գձուձ եւ մերկ. յն. անարգ է, գձուձ եւ մերկ:
 4. Զմեծութենէն ասեմ. պատմական հոյով փխկ հայցականի. տես Ա. 6, 36: Օրինակ. Լերինքն յորս դադարեաց տապանն՝ վկայեն, — զհայոց լերանցն ասեմ: Որք վասն վատթարացն (պատուիցին), — զտանցն որմնց ասեմ եւ զսրահիցն:
 5. Ա՛ռ ի մէջ, աղէ, հապա: Տես 7, 2. եւ 8, 46:
 6. Յորում փափկութիւնքն

եւ պատիւք. զօրութեամբ պէտք է իմանալ իցեն կամ զտանիցին:
 7. Գրաբար շատ յաճախ Միտք կ'ըսուի փխկ «էրդ, կահ, դէպք»: Այսպէս՝ Մտառիւք. սրտի մտօք. կամակար մտօք. անագորոյն մտօք. ինդամիտ. զուարթամիտ. սուստամիտ. մտերիմ. լըջմտութիւն, եւայլն:
 8. Այսինքն՝ Որ քան զայն ամենայն ինչ՝ ինքն անարգ առնէ զայն որ մեծանայն (հարգարան) կամիցի: — Որ... տես Քեր. 333, Ե:
 9. Զիարդ եւ էր. ինչ կերպով կ'ուզէ թող ըլլայ. այս

անարգէին զքեզ: Լաւ իցէ չստատուել¹⁰ քան այնպէս
ստատուել: Բայց աղէ ասա, եթէ որ զքեզ եւ ոչ միում
ստատուոյ արժանի համարէր, եւ վասն ծառայիցն քոց ա-
սէր ստատուել զքեզ, զի՛նչ ինչ քան զայն անարգութիւն
վատթարագոյն կայր: Ձե թէ վասն ծառայից ստատուել
յետին անարգանք իցեն՝ որք սորին ոգւոց¹¹ եւ սորին բնու-
թեան են հաղորդակիցք, ո՞րչափ եւս առաւել որք վասն
վատթարացն քան զնոյն, զտանցն որմոց ասեմ եւ զսրա-
հիցն եւ զոսկի սպասուց եւ զհանդերձից³: Արդարեւ ծա-
ղու եւ ամօթոյ իսկ է այն. լաւ իցէ մեռանել քան այն-
պէս ստատուել: Բայց աղէ եկ⁵ ասա դու ցիս, եթէ վիշտք
ինչ ի վերայ հասանէին, եւ անարժան որ եւ քամահեալ՝
կամէր զքեզ ի վշտացն հանել, չհամարէիր զայն վատ-
թարութիւն: Ձոր ինչ զքաղաքէս առ միմեանս զքոյց
տայք¹², զնոյն կամիմ եւ առ ձեզ¹³ ասել: Գիմնադարձ
եղև երբեմն քաղաքս մեր իշխանի. եւ զամենայն միան-
գամայն հրաման ետ ապականել հանդերձ արամբք եւ
կանամբք եւ մանկաւով եւ շինուածովք: (Քանզի այնպէս
են թագաւորաց ցամուռք. զի որպէս զպարգեւսն ձեռն-
հաս են տալ իշխանութեամբ՝ նոյնպէս եւ զչարիսն ի վե-
րայ ածել:) Եւ յորժամ կարի ի տագնապի կայր քաղաքս,
եւ սորին դրացի քաղաքն՝ որ ի ծովեզերն կայ՝ աղաչեաց
վասն այսր քաղաքի զթագաւորն. եւ բնակիչք քաղաքիս
մերոյ ասէին՝ թէ լաւ իցէ ի հիմանց իսկ բրել¹⁴ քաղա-
քիս, քան թէ նոցա բարեխօսութեամբ ապրիցէ¹⁵: Եւ
այսպէս քան զանարգելն՝ այնպէս ինչ ստատուել չար է¹⁶:

կամ այն կերպով. վերջապէս,
եւ այլն:

10. Այս եւ յաջորդ ստա-
տուել աներեւոյթները գրեթէ
ամէնը կրւր. են:

11. Սորին ոգւոց. այս հո-
գւոյն, տես Բ. 4, 7:

12. Ձրոյց տամ (զայս ինչ),
ստատուել:

13. Առ ձեզ. ձեր վրայ. տես
Քեր. 406, ծան:

14. Բրիմ ի հիմանց, հիմնա-
յատակ բլալ, հիմէն կործանիլ:

15. Բան թէ... սալքիցէ,
փխկ. քան (նոցա բարեխօսու-
թեամբ) ապրել: Քեր. 405,
ԻԸ:

16. Անարգուելէն աւելի գէշ
է այնպէս ստատուելիլ: Օրինա-
կին մէջն էր՝ Պատուել չկարէ.
ըստ յունին (χειρόν ἐστὶ) ուղղե-
ցինք շար է:

Տես ուստի է արմատ պատուոյն: Խոհակերացն ձեռք առնէին զմեզ պատուական, ապա ուրեմն նոցա պարտիմք շնորհակալ լինել, եւ սպասաւորացն որ զսեղանսն կազմեն, եւ ոստայնանկացն եւ ասրագործացն եւ որ զքրէական գործսն գործիցեն, եւ [զ]ծաղարարացն¹⁷ եւ որ զփոխընդեայսն¹⁸ գործիցեն եւ որ զսեղանսն յօրինեսցեն: Եւ արդ քան այնպիսեացն շնորհ ունել¹⁹ ո՛չ լաւ իցէ բնաւ չպատուել իսկ:

15.

Թի՛հ չեմ եւ չեմ իսկ մեղք որ ի հարկե ինչ եւ ի թռնոթեմն գործիցիմ:

Աթէ բռնութիւն ինչ եւ հարկ ի վերայ կայր, գոյր ներել թողութեան, իսկ եթէ առ յուլութեան ծուլանայցես, ոչ եւս այնուհետեւ¹: Եւ արդ օն ա՛ռ ի մէջ² զայն քննեսցուք, ի հարկէ ինչ եւ ի բռնութենէ մեղք գործիցին՝ եթէ ի յուլութենէ եւ ի ծուլութենէ:

Գողանալն ինչ ի հարկէ իցէ: Այո, ասէ, քանզի աղքատութիւնն առնէ զայն: Աղքատութիւն մանաւանդ ի գործ ստիպէ եւ ոչ ի գողանալ. աղքատութիւն զնորին հակառակն գործէ, քանզի գողանալն ի դատարկութենէ է, եւ աղքատութիւն ոչ զդատարկութիւն՝ այլ զխոնջութիւն³ սովոր է ծնանել: Որպէս զի յայտ լինիցի եթէ եւ գողութիւնն ծուլութեան գործ է, եւ զի այլ եւս ինչ ուսանիցիս, աղէ ասա, զի՛նչ դժուարին իցէ, ո՛ր⁴ դժբնդակագոյն, զգիշերն ամենայն յածեալ շրջել, եւ զան-

17. Ժողարար, կարկանդակ շինող: Գեղեցիկ է կազմն, գործիցեն, յօրինեսցեն, նոյնանշաններուն պէսպիսութիւնը:

18. Փոխընդայր. ալիւրեղէն կերակուր:

19. Շնորհ ունել (ուժեք), շնորհակալ ըլլալ: — Բան շաղկապ խօսքին սկիզբը. տես Ա. 20, 66:

1. Ոչ եւս այնուհետեւ, զութեամբ իմանալու է գոյ ներել թողութեան:

2. Օն, առ ի մէջ. երկրորդն ալ միջարկութիւն կը ձեւացընէ. տես 14, 5:

3. Խոնջութիւն, յոգնութիւն, հոս՝ աշխատութիւն:

4. Ո՛ր. (առանց յօդի.) ո՛րը. (տճ. հանկու.) տես 8, 8:

կիւնս փորել, եւ ընդ խաւար խարխափել, եւ զողիսն⁵ ի բռին ունել⁶, եւ ի սպանութիւն մտաբերել⁷, դողալ, սրտաբախ սրտաթունդ⁸ լինել, եթէ հանապազորդ վաստակոցն միտ դնել, եւ յանհոգս վայելել, եւ անկասկած կալ զգուշութեամբ⁹. յայտ է թէ այս դիւրագոյն է. եւ զի այս դիւրագոյն է՝ անտի երեւի, զի բազումք զայս առնեն եւ ոչ զայն: Տեսանեն զի ըստ բնութեանն է առաքինութիւն, եւ արտաքոյ քան զբնութիւնն՝ չարութիւն. զոր օրինակ ցաւքն եւ առողջութիւն:

Իսկ արդ ստելն եւ սուտ երգնունն ի հարկէ ինչ իցէ: Պահանջիմք, ասեն, եւ զի՞ դործիցեմք: Եւ արդ աղէ ասա, ընդէր կիսոց՝ թէպէտ եւ երգնուն՝ չհաւատամք, եւ զայլս՝ թէպէտ եւ չերգնուն՝ հաւատարիմ¹⁰ համարիմք: Թեթեւն լինել առ երգումն՝ չտայ թոյլ՝ կարծիս լաւութեան ունել¹¹. որպէս զի¹² որ ոչն երբեք երգնուցու՝ նա է որ ի նորուն պէտսն վայելիցէ: Երդման պէտք հաւատալոյ վասն են. եւ արդ տեսանեմ զի որ չերգնուն՝ նորա առաւել հաւատարիմք¹⁰ են:

Իսկ թշնամանոցն ինչ լինել ի հարկէ իցէ: Այո, ասէ, քանզի յորդէ ցասումնն եւ բորբոքի, եւ չտայ թոյլ մեղմանալ ոգւոյն: Աչ ի ցասմանէ ինչ է թշնամանելն, ով մարդ, այլ ի կարճմտութենէ, զի եթէ ի ցասմանէն ինչ էր, ապա ամենեքեան իսկ որ ցասնուին՝ չգաղարէին ի թշնամանելոյ: Ցասումն ունիմք ոչ զի զընկերս թշնամանեսցուք, այլ զի զյանցաւորսն դարձուսցուք, զի յորդո-

5. Զողիսն. եղ. մտօք. ինչպէս շատ տեղ մինչեւ հիմայ:

6. Զողիս ի բռին ունել, կեանքը վտանգի մէջ դնել. մահը աչքն առնուլ:

7. Մտաբերել ի սպանութիւն, սպանութեան յանդրդնիլ. տես Ա. 5. 25:

8. Սրտաբախ սրտաթունդ լինիմ. վախէն սիրտը զարնել. նետել:

9. Զգուշութիւն, հոս՝ ապահովութիւն. Բիչ մը ետքը՝ Զգուշալի, ապահով, հաստատուն:

10. Հաւատարիմ, հոս՝ հաւատալի, արժանահաւատ: — Տես դարձեալ Կէսք. այլը Ա. 9, 1:

11. Թող չի տար որ (երգնողին) վրան աղէկ համարում ունեցուի:

12. Որպէս զի, այնպէս որ:

ընդհանրապես, ոչ զի ի պղերգութիւն հատանիցիմք¹³. Իբրեւ զխթան ինչ ի ներքս կայ ի մեզ ցասումնն, զի սատանայի ընդդէմ¹⁴ ատամունս կրճտիցեմք, զի նմա գազանիցեմք¹⁵, եւ ոչ զի միմեանց եղջիւր ածիցեմք¹⁶: Չէն ունիմք՝ ոչ զի ընդ անձինս մարտնչիցիմք, այլ զի ընդ թշնամւոյն կռուիցիմք¹⁷ սպառազինութեամբն: Յասկոտ իցես, մեղացն գազանեսջիր, սաստիկ դատաւոր եւ դառն դահիճ լինիցիս քոց մեղացն, այն է շահ ցասմանն, նմին իրի իսկ տնկեաց զնա ի մեզ Աստուած¹⁸:

Իսկ յափշտակութիւն ի հարկէ ինչ իցէ, եւ ոչ երբեք: Չինչ ինչ հարկ իցէ յափշտակելն, աղէ ասա, որ բռնութիւն ի վերայ կայցէ: Աղքատութիւնն, ասէ, առնէ զայն, եւ կասկած կարեւոր պիտոյիցն¹⁹: Եւ վասն այնորիկ իսկ չէ պարտ յափշտակել, քանզի չէ զգուշալի²⁰ այնպիսի մեծութիւն. դու գրեա թէ այնպիսի ինչ առնես՝ որպէս յորժամ որ ցոր հարցանիցէ՝ թէ ընդէր ի վերայ աւազոյ դնես զհիմունս տանդ, եւ նա ասիցէ՝ եթէ վասն հեղեղի եւ անձրեւի: Նա՛ յայն սակս իսկ չէր պարտ ի վերայ աւազոյ դնել զհիմնն՝ քանզի վաղվաղակի յանձրեւէ եւ ի հեղեղէ եւ ի հողմոյ կործանի:

Աղէ ասա, մեծանալ կամիցիս եւ զայլոց յափշտակել, նա եւ այն իսկ չէ մեծութիւն, այլ զիւրն ունել. որ զայլոց ինչ ունիցի՝ չէ նա մեծատուն: Ապա եթէ այդպէս ինչ իցէ, եւ որք զկերպաս հանդերձսն²¹ յայլոց առնուցուն եւ վաճառիցեն՝ մեծատունք եւ ընչաւէտք կոչիցին, թէպէտ եւ առ ժամանակն²² նոցա իցեն հան-

13. Հատանիմ ի պղերգութիւն, տես Բ. 6, 9:

14. Այստեղ Սատանայի տրական հոլով համարուելու է. նոյն կերպով կ'ըսուի նաեւ՝ Ումեք քանս ընդդէմ դնել. դէմ խօսիլ: Տես Քեր. 453:

15. Գազանել (ումեք), կատ. զիլ, սաստիկ բարկանալ:

16. Եղջիւր ածել, եղջիւրով զարնել, խեթկել:

17. Մարտնչիմ, կռուիմ. երկու նոյնանշան:

18. Անուն բայի խօսքին վերջը թողուած. տես Ա. 12, 33:

19. Պէտք ունենալու վախը:

20. Զգուշալի, տես վերը՝ 9:

21. Կերպաս հանդերձս. առաջին գոյականն երկրորդին արձական եղած է:

22. Առ ժամանակն, այն միջոցին, քիչ մ'ատեն:

դերձքն, այլ չկոչեմք զնոսա մեծատունս. ընդէր, քանզի
զայլոց²³ ունին: Եւ եթէ տուրեւառիկ փոփոխմունքն²⁴
չգործիցեն մեծութիւն՝ վասն վաղվաղակի նոցա ի մէնջ ի
բաց մեկնելոյ²⁵, իսկ²⁵ յափշտակութեանն ինչք մեծա-
տունս առնիցեն: Եւ եթէ մեծանալ եւս ցանկանայցես,
(որ չէ ինչ հարկ մեծանալ,) իւ²⁶ կամիցիս վայելել, եր-
կայն ինչ կենօք, բազում ժամանակօք: Նա եւ այնպի-
սիքն սակաւակեացք լինիցին, վաղվաղակի անցանեն, եւ
բազում անգամ վրէժս իսկ տան զյափշտակութեանն եւ
զազահութեանն՝ մահս տարաժամս²⁷, եւ չվայելեն յա-
րարսն, սակաւ ինչ կեան, եւ զգեհենն առնուն ի ժառան-
գութիւն: Բազում անգամ եւ ի փափկութենէ եւ ի
վաստակոյ եւ ի հոգոց ցաւք ծնանին եւ սատակեն:

16.

Փառասիրութեանն շարիք օրինակսն հրդեհի:

Օր օրինակ ի նաւահանգիստ ինչ խաղաղ հողմ
դառնաչունչ ընդդիմակաց մտանիցէ՝ քան զամենայն վի-
մուտս՝ եւ զդժուարին տեղիս առաւել վնասակար զնաւ-
ահանգիստն առնիցէ, եւ զմեծամեծ նաւն իբրեւ զման-
րակուրս² ինչ ի տազնապի կացուցանիցէ, նոյնպէս եւ
փառասիրութիւնն եմուտ եւ զամենայն կործանեաց:

Իցէ՞ տեսեալ³ յորժամ հրդեհ զմեծամեծ տանց

23. Առականէ ուղղական եւ հայցական. տես Քեր. 190 եւ 251:

24. Տուրեւառիկ փոփոխմունք. վաճառականութիւն, առու-տուր: Իմաստն է. Ծախելու համար գնուածները հարստու-թիւն չեն մեղի, վասն զի շու-տով ձեռքերնէս կ'ելլեն: — Շրջման համար տես երես 51. վասն անուին արագագոյն ընդ արեւմտից կողմն շրջելոյ: — Ի բաց մեկնելմ. տես Ա. 7, 8:

25. Իսկ, հասցա. հարցականի սկիզբը:

26. Օրինակին մէջն էր եւ, ըստ յունին դրինք իւ:

27. վրէժս տան զյափշտա-կութեանն՝ մահս տարաժամս. Յափշտակութեան պատիժն յանկարծական մահերով կը կրեն:

1. վիմուտք, քարուտ՝ ա-պառաժուտ տեղուանք:

2. Մանրակուր, (մանր կուր) պղտիկ մակոյկ, նաւակիկ:

3. Իցէ՞ տեսեալ, փիկ՝ Իցէ՞ րո տեսեալ. տեսած ունիս: Քեր. 358, է:

Տարկանիցի⁴ զհարդ ցողանայ բոցն եւ ծուխն եւ անդր յերկինս կցի, եւ չիք որ ժտի մատչել եւ զչարն շիջուցանել. այլ ամենայն ոք ընդ անձին ճեպի⁵ եւ զիւրն միայն դիտէ. եւ հրդեհն ոչ մեղմով՝ այլ սաստիկ զամենայն ճարակեսցի⁶, եւ բազում անգամ ամենայն քաղաքն շուրջ կայցէ եւ տեսողք եւեթ չարեացն լինիցին, եւ ոչ զօրաւիգն եւ օգնականք⁷: Եւ անդ իցէ տեսանել զի ոչ ինչ օգուտն լինիցին⁸ որ շուրջն կայցեն, այլ իւրաքանչիւր ոք զձեռս ձգիցեն եւ նոցա որ առ ժամայն⁹ իցեն եկեալ՝ զտեղի իմն ցուցանիցեն, կամ ընդ պատուհանս զբոցն ցուցեալ, կամ զգերանսն որ հապ⁹ կիսայրեաց անկանիցին, կամ ողջոյն իսկ զփողոցսն¹⁰ որ միանգամայն ի սեանցն եւ ի մութից զերծանիցին¹¹ եւ յերկիրն կործանիցին: Իցեն թերեւս եւ բազումք յանդգունք եւ ի վսեր եկեալք¹² որ եւ մօտ իսկ ժտիցին ի հրդեհ շինուածոյն հասանել. ոչ զի ձեռն տայցեն եւ զչարն շիջուցանիցեն, այլ զի ցանկալի իմն զտեսիլն համարիցին յորժամ ի մօտոյն ստոյգ¹³ կարիցեն նշմարել, որոց մինչ ի բացեայն կային՝ չերեւէր այնպէս: Եւ անտի զի¹⁴ նչ օգուտ գտանիցեն, բայց թէ միայն¹⁴ վնաս: Եւ եթէ գեղեցիկ եւս եւ մեծամեծ շինուածքն իցեն, զայն համարին եղուկ եւ ողորմ¹⁵

4. Հուր հարկանեմ (զտանէ, զտամք.) կրակ տալ, այրել:
 5. Ճեպիմ ընդ անձին, ինք զինքը հոգալու փութալ:
 6. Ճարակիմ, (հյց. խնդրով.) ուտել, արածուիլ:
 7. Զօրաւիգն, օգնական, նոյնանշան են:
 * Հատուածիս մէջ ստորագասականները կը ցուցընեն ոչ թէ իրօք ըլլայ, է, իւր, --նի. այլ թէ ՚ըլլայ, ՚--նիւայ եւն:
 Քեր. 378, 3:
 8. Առ ժամայն, (հ.) հոս՝ դեռ նոր:
 9. հապ, մկանց, մէկէն:
 10. Փողոցք, ապարանից բուրտիքն եղող պատշգամ:

11. Զերծանել (ի մութից, նեցուկներէն) փրթիլ, զատուիլ:
 12. Յանդգունք եւ ի վսեր եկեալք, նոյնանշան են. վտանգի մէջ նետուողներ, յանդուգներ:
 13. Ստոյգ, հոս՝ (հ.) ճշդիւ, արէկ մը: — Յորժամ ի մօտոյն. Մինչ ի բացեայն. տես 1, 1:
 14. Բայց թէ միայն, փխկի Բայց միայն:
 15. Եղուկ եւ ողորմ, նոյնանշան են. դժբախտ, ցաւալի, ողորմելի: — Նա եւ է իսկ ողորմ տեսիլ. եւ իրօք ալ խեղճ տեսարան մըն է:

բազում արտասուաց արժանի: Նա եւ է իսկ ողորմ տե-
սիլ. քանզի սիւնքն հանդերձ ախաւեղագէս¹⁶ խոյակօքն
մանրիցին եւ ի յատակսն կործանիցին. եւ իցէ ինչ բա-
զում զոր ինքեանք բեկտիցեն¹⁷, կէսն ի հրոյն այրեսցի,
եւ զկէսն շինողացն ձեռքն մղիցեն ընկենուցուն, զի մի եւս
քան զեւս սաստիկ ջամբ¹⁸ հրոյն լինիցի: Անդ իցէ տե-
սանել եւ զբազում պատկերսն զոր ազգի ազգի նկարուք
քանդակեալ դրօշեալ¹⁹, որ յորժամ ձեղունքն բանայցեն²⁰
եւ մերկ յարկացն²¹ լինիցին, բազում անշքութեամբ²²
մերկացեալ խանձատեալ²³ նշաւակ կայցեն. եւ զազգի-
ազգի զհանդերձսն, եւ զոսկեղէն եւ զարծաթեղէն ա-
նօթսն, զոր յանկարծ ուրեք²⁴ տանուտէրն հանդերձ իւ-
րով միայն ամուսնովն տեսանէր, սապատք²⁵ հանդերձիցն
եւ խնկոյն կաւշարայք²⁶ ի մարմարակուռ²⁷ սենեակսն
յերփներփն կճէիցն դրուագացն²⁸ ամենայն միանգամայն
ի միոյ հրոյն գուհիկ կաճառանոց²⁹ լինիցի: Եւ հասանէ
տեսանել այնուհետեւ աղբակիրս³⁰, որթաւորս³¹, թիաւ-
որս³², զամենեսեան խառն եւ անհարց ի ներքս մտեալ:

16. Ախաւեղագէս, խոյակ,
նոյնանշան են. սեան գլուխ այս-
ինքն՝ վրայէ վրայ շատ ծալք ու-
նեցող: Իսկ հասերկուտեղ ախա-
ւեղագէս օձականարար առնու-
ած կ'երեւայ. Սիւնքն հանդերձ
ախաւեղագէս խոյակօք. Սիւնս
ախաւեղագէսս խոյակօք. (յն.
ζιόνων ζεφθαλάς, սեանց գլուխ):
17. Բեկտեմ, կտարտել:
18. Ջամբ, կերակուր, ճարակ:
19. Այս ինքն՝ Ջոր ազգի ազ-
գի նկարուք քանդակեալ դրօ-
շեալ իցէ:
20. Բանայցեն. չէզոք: Շատ
չէզոք բայեր որ անմ, էնմ
վերջով սովորական եղած են
մեզի նախնեաց լեզուաւ իմ,
եցայ կը վերջաւորին. այսպէս
են Անշքիմ, անհամիմ, անօ-
կիմ, թշնամիմ, զազանիմ, եւ-
այլն:

21. Փխկ՝ Ի յարկացն:
22. Անշքութիւն, գձձութիւն.
անզարդութիւն:
23. Խանձատիմ, խանձիլ,
մրկիլ:
24. Յանկարծ ուրեք. հազիւ
երբեք, քիչ անգամ. տես Ծ, 14:
25. Սապատ, արկղ, կողով:
26. Կաւշարայ (խնկոց), խուռ-
կի աման, շիշ:
27. Մարմարակուռ, մարմո-
րով քանդակուած:
28. Դրուագ, զարդու քան-
դակ:
29. Գուհիկ կաճառանոց,
աւակական ժողովարան, հան-
դիսատեղի:
30. Աղբակիր, աղբ կրող.
(տճ. չէօ՛՛՛է-):
31. Որթաւոր, կողով տանող:
32. Թիաւոր, թիով, բահով
աշխատող:

Եւ այլ ինչ ոչ իցէ անդ տեսանել՝ բայց միայն ջուր եւ հուր եւ կաւ եւ մոխիր եւ զփայտսն թերայրեացս³³ :

Եւ ընդէր արդեւք զայսպիսի ինչ օրինակ այսպիսի ինչ բանիւք երկայնեալ ձգեցի : Ոչ վայրապար ինչ, մի-
թէ զտանց այրեցածս³⁴ դրոշմել³⁵ կամէի, եւ ինձ ինչ փոյթ էր զայնմանէ. այլ ջանամ առաջի աչաց իսկ յան-
դիման կացուցանել զեկեղեցւոյ չարիս՝ որչափ ինչ մարթ իցէ : Արդարեւ իբրեւ զհրդեհ իմն եւ կամ իբրեւ զբար-
կուծիւն ինչ ի վերուստ եկեալ եմուտ ի յարկս եկե-
ղեցւոյ, եւ չիք ոք որ ընդոստչի³⁶ : Այլ տունն հայրենի
այրի, եւ մեք անցեալ գայռեմք³⁷ խորարթուն³⁸ քնով
յանղգայս յանհոգս յապահովս³⁹ : Եւ յով ոչ տոչորե-
ցաւ⁴⁰ հուրն այն, յոր մարդպատկերս⁴¹ եկեղեցւոյ չմեր-
ձեցաւ : Եկեղեցի այլ ինչ ոչ է, այլ մերոց ոգւոցս շի-
նուած, եւ շինուածն չէ հանգիտապատիւ ամենայն, այլ
ըստ իւրաքանչիւր քարանցն յոր ինչ պէտս պատշաճիցին.
զի իցեն որք վայելուչք եւ պայծառագոյնք իցեն, եւ իցեն
որ քան զնոսա նուազագոյնք⁴² եւ մթարագոյնք իցեն⁴³ :

Այլ ո՞ր գառն արտասուք, զի զայն ամենայն բորբո-
քեաց եւ այրեաց սնապարծուծեանն բռնուծիւն՝ ամե-
նածախ բոցն, եւ չկարաց ոք գեր ի վերոյ լինել իրացն :
Այլ կամք ամենեքեան ընդ բոցն պշուցեալք, եւ չիք ոք
որ զչարիսն շիջուցանել կարիցէ, թէպէտ եւ շիջուցանեմք

33. Թերայրեաց, վերը՝ կի-
սայրեաց, որ նոյնանշան են :
34. Այրեցած, այրելը, այ-
րում, այրած բանին մնացորդը :
35. Դրոշմել, յն. ստորա-
դրել, նկարագրել,
36. Ընդոստչիմ կամ ընդ-
ոստնում, վեր ցատքել, ար-
թըննալ :
37. Գայռեմ, պառկել : —
Անցեալ գայռեմք, տես Քեր.
454, ծան :
38. Խորարթուն կամ ծանր-
արթուն, (քուն), թանձր, խո-

րին (քուն), դժուար արթննա-
լու :
39. Յանղգայս, յանհոգս, յա-
պահովս, (յն. միայն ἀναίδη-
τος, անղգայ,) անհոգու-
թեամբ : Քեր. 454, 2 :
40. Յով, այսինքն յո՞, յոր
վայր. մինչեւ ո՞ւր. (տճ. նէրէյէ :)
— Տոչորիկ ըսուի կրակին ծաւա-
լիլը, տարածուիլը :
41. Մարդպատկեր կամ մար-
դապատկեր, (յն. ἀγαθία, ար-
ձան), մարդու պատկեր :
42. Օրինակը նուազագոյնս :
43. Տես Քեր. 361, Ը :

առ սակաւ մի ժամանակ, այլ դարձեալ յետ երկուց եւ երկից աւուրց, իբրեւ յաճեան կայծակ մնացեալ⁴⁴ դարձեալ բորբոքի եւ զառաջին վրէպսն⁴⁵ գործէ: Նոյնպիսի ինչ եւ աստ լինի՝ որ եւ ի շինուածոցն հրայրեացս⁴⁶ սովորութիւն է լինել: Եւ պատճառք ամենայնի՝ զի նախ սիւնքն անկան ի հաստատութենէ, եւ անտի ճարակեցաւ⁴⁷ եկն յամենայն շինուածն, նախ զնոքօք որ զշինուածն ունէին ի վեր՝ վառեցաւ հուրն, եւ ի նոցանէն յայլ եւս շինուածն ետ⁴⁸ բոցն: Նա եւ ի շինուածսն յորժամ զփայտիցն հարկանիցի հուրն⁴⁹, յայնժամ առաւել վառի եւ տայ ի քարինսն⁴⁸: Յորժամ զսիւնսն այրիցէ եւ ի խոնարհ ընկենուցու՝ այնուհետեւ չիցէ ինչ ջան զայն ամենայն մանր այրել⁵⁰: Յորժամ մոյթքն որ զշինուածն ի վեր ունիցին՝ անկանիցին, ապա բազում իսկ դիւրութեամբ ամենայնն յերկիր կործանեցի: Նոյնպէս եւ այժմ եղև յեկեղեցւոջ. զամենեցունց հուր հարաւ, հրդեհ վառեցաւ⁵¹. զպատիւս եւեթ ի մարդկանէ խնդրեմք, եւ զփառօքն եւեթ խանդաղակաթ խորովիմք⁵²:

17.

Ընդդէմ հեթանոսացն անմտութեան, որք հրոյ երկիր պագանէիս:

Բարւոք է հուր՝ ի պէտս եւ ոչ յերկրպագու-

44. Իբրեւ յաճեան կայծակ մնացեալ, այսինքն՝ իբրեւ զկայծակն (փոքրիկ կայծ) որ յաճեան (մոխրոյ մէջ) մնացեալ իցէ: — Կայծակ (փխկ կայծակն) առավորէն է. բայց կայ կայծակել բայ:
45. վրէպք, փնաս, չարիք:
46. Շինուածոց հրայրեացք. վերը՝ (ժ. 34.) տանց այրեցած. նոյնանշան են:
47. Ծարակիմ, ուտելով տարածուիլ, յառաջ երթալ. նմանութեամբ կ'ըսուի որեւէ չարեաց մեծնալն ու տարածուիլ:

— Ծարակեցաւ եկն. երկրորդը զարդու յաւելուած է:
48. Տալ (բոցոյ ի շինուածն). (բոցը շէնքին) զարնել, դիմել:
49. Տես վերը՝ ծան. 4: — Օրինակն՝ հարկանիցէ:
50. Ալ անկէ ետքը մէկալ մասերն աղէկ մը այրելը դժուար է՝ ըլլար: — Չիցէ, չէ ըլլար. տես վերը:
51. Հուր հարաւ, հրդեհ վառեցաւ. նոյնիմաստ կրկնութիւն:
52. Խամուղակաթ խորովիմք, (յն. ἐζζαίομεθα, կ'այրինք.) սիրովն այրել, տոչորել:

Թիւն, ի սպասաւորութիւն եւ ոչ ի պաշտօն առնուլ¹, ի ծառայութիւն եւ ոչ զի ինձ տիրեսցէ. նա վասն իմ եղեւ, եւ ոչ ես վասն նորա: Եթէ երկիր պագանես Տրոյ, ընդէր դու ի գահոյսն բազմեսցիս եւ առ աստուծոյն քո զխոհակերսն կացուցանես. դու քեզէն իսկ լինիջիր եւ խոհակեր եւ հացարար, թէ կամիցիս եւ դարբին. քանզի չիք ինչ այլ արուեստ քան զնոսա պատուական, զի զայնու արուեստիւք ստէպ գայ² աստուածն քո: Գու ընդէր թշնամանս³ զարուեստն համարիցիս, զորով ստէպ գայցէ աստուածն քո. ընդէր ծառայիցն հրամայիցես եւ ոչ դու քեզէն կայցես ի սպասու: Բարւոք է հուր, քանզի բարւոք արարչին է արարած. բայց չէ աստուած, այլ գործ աստուծոյ. ոչ եթէ աստուած կոչեցաւ, այլ սպասաւոր: Չտեսանիցես եւ զյանդգնութիւն նորա. զի յորժամ զտանց վառիցի⁴, չդադարէ չհանդարտէ⁵, այլ զոր ինչ մօտ գտանէ՝ առ հասարակ սրբէ. եթէ ոչ հիւսանց ձեռք եւ կամ այլոց արուեստականաց շիջուցանիցեն զմոլութիւն⁶ նորա, ոչ զբարեկամս ճանաչէ եւ ոչ զթշնամիս ընտրէ, այլ առ հասարակ զամենեսեան գերծու: Եւ արդ այն աստուած իցէ, եւ չամաչիցէք եւ չկորանայցէք⁷:

Իսկ արեգակն աստուած իցէ. ուստի՞ եւ էր վասն: Զի լոյսն⁸ բազում, ասեն, ծագէ: Այլ չտեսանիցես զի յաղթի յամպոյն եւ ի ծառայութեան կայ հարկի բնութեանն, եւ երբեմն եւ խաւարի եւ ընդ լուսնով ծածկի.

1. Ծառայութեան եւ ոչ պաշտուելու:
 2. Գամ գիւրք. բանով մը զբաղիլ:
 3. Նախատինք համարիլ:
 4. Տներու վրայ կը վառի, տները կը բռնկցընէ:
 5. Դադարել, հանդարտել. նոյնանշան են. կենալ, դադրիլ:
 6. Օրինակը՝ մոլորութիւն. յն. μαρία, կառաղութիւն:
 7. Ամաչում, կորսնամ, նոյնանշան են. (յն. միայն՝ Աճ ամաչէք):
 8. Զի լոյսն բազում ծագէ. Զի վսասելն կարէ. Զի ոսկին է. Զի մեռաւն. Զի դատարկն նըստէր. Այդ զի տեսերդ զիս. եւ այլն. զիէն ետեւ դիմորոշ յօդով (Քեր. եր. 300—302) կը նշանակէ՝ Ծագելուն համար. վսասելուն համար. ոսկի ըլլալուն համար. տեսնելուդ համար. եւ այլն:

1. Ծառայութեան եւ ոչ պաշտուելու:
 2. Գամ գիւրք. բանով մը զբաղիլ:
 3. Նախատինք համարիլ:
 4. Տներու վրայ կը վառի, տները կը բռնկցընէ:
 5. Դադարել, հանդարտել. նոյնանշան են. կենալ, դադրիլ:
 6. Օրինակը՝ մոլորութիւն. յն. μαρία, կառաղութիւն:
 7. Ամաչում, կորսնամ, նոյնանշան են. (յն. միայն՝ Աճ ամաչէք):
 8. Զի լոյսն բազում ծագէ. Զի վսասելն կարէ. Զի ոսկին է. Զի մեռաւն. Զի դատարկն նըստէր. Այդ զի տեսերդ զիս. եւ այլն. զիէն ետեւ դիմորոշ յօդով (Քեր. եր. 300—302) կը նշանակէ՝ Ծագելուն համար. վսասելուն համար. ոսկի ըլլալուն համար. տեսնելուդ համար. եւ այլն:

Թէպէտ եւ ամայն տկարագոյն քան զարեգակն իցէ, սա-
կայն բազում անգամ ունի եւ արգելու. եւ այն Աստու-
ծոյ իմաստութեանն գործ է: Աստուծոյ ամենաբաւ⁹ պարտ
է լինել, եւ սա բազում իւրիք կարօտ է. եւ այն չէ աս-
տուծոյ: Քանզի եւ օգով եւ անօտր օգով կարօտ է, զի
այնպէս լուսաւորագոյն երեւեսցի. որպէս յորժամ օդն
Թանձրանայցէ, չտայ Թոյլ ճառագայթիցն յստակ տա-
րածանել: Արօտ է եւ ջրոյ եւ այլ իմիք զօրաւորի՝ որ
կարող իցէ արգելուլ՝ զի մի զվայրս այրիցէ. զի եթէ ոչ
աղբերք եւ ճահիճք եւ գետք եւ ծովք եւ ամենայն խո-
նաւութիւն նայական¹⁰ շողումն ի դիմի հասեալ ջերմու-
թեանն զովացուցանէին, չէր ինչ արգել՝ ամենայնի եւ
բնաւի¹¹ հրայրեաց արեգակնակէզ լինել¹²: Տեսանե՛ս, ա-
սեն, զի աստուած է: Ա՛ մոլորութիւն, ո՛ ծաղը եւ կատա-
կանք. զի փնասելն կարէ՛՞ աստուած իցէ¹³: Նա՛ յայն սակս
իսկ չէ աստուած՝ զի որովք փնասէն՝ չէ իւրիք կարօտ, եւ
որովք օգուտն գործէ՝ բազմաց կարօտ է¹⁴. եւ յԱստու-
ծոյ՝ փնասակարութիւն քաջ ի բաց հեռի է, եւ օգուտ
գործել՝ ընտանի եւ սեփական: Իսկ նա որ զնորին հակա-
ռակն գործէ, զիարդ իցէ աստուած:

Այլ սնուցանէ, ասեն, զտունկս եւ զսերմանիս: Եթէ
այնպէս ինչ իցէ, ապա եւ մանգաղն եւ մշակին ձեռքն:
Բայց աղէ ցոյց զարեգակնն միայն սնուցանել առանց ի-
րիք կարօտութեան, առանց երկրի եւ առանց ջրոյ եւ ա-
ռանց հողագործութեան: Սերմանեա զսերմանիս, եւ ծա-
ղեսցէ արեգակն զճառագայթս, երեւեսցուցէ զհասկս եւ
հասուցէ զպտուղս՝ Թէ քաջ իցէ¹⁵: Իսկ եթէ ոչ միայն

9. Ամենաբաւ, ամենաբաւա-
կան, ամէն բանի հասնող:

10. նայական, խոնաւ:

11. Եւ բնաւի, աւելագրու-
թիւն է. (յն. մէկ բառ:)

12. Հրայրեաց արեգակնա-
կէզ լինիմ, արեւէն այրիլ տու-
ջորիլ. (յն. միայն ἐκπυρόω, բո-
լորովին այրիլ:) Տես Բ. 12,
23. եւ Քեր. 468. 4:

13. Իցէ, է եղեր. տես Քեր.
379. 4:

14. Որովք փնասէն. Որովք
օգուտն գործէ. փնասելու մէջ.
օգուտ ընելու մէջ. — Ձէ իւրիք
կարօտ. բազմաց կարօտ է. խըն-
դիրն երկու կերպ դրուած:

15. Թէ քաջ իցէ, եթէ կր-
նայ:

նորա է սնուցանելն, այլ եւ անձրեւաց, հիմ եւ ջուրն
 չիցէ աստուած: Այլ չեւ եւս է վասն այնր խնդիր: Էր-
 ում եւ երկիրն չիցէ աստուած, եւ եթէ երկիրն աս-
 տուած իցէ, զմէ¹⁶ եւ աղբն չիցէ եւ բահն եւ խոփն եւ
 փայտատն: Եւ արդ աղէ ասա, ամենեցուն ինչ պարտ իցէ
 երկիր պագանել. ո՛ առանց մտաց¹⁷ բարբանջանք: Եթէ
 երկիր չիցէ՝ ոչ ինչ երբեք երեւի անդ: Բայց [թէ որ]
 յաման ինչ՝ յոր մանկտի կամ կանայք հող արկանիցեն,
 եւ ընդ յարկաւ ինչ դնիցեն եւ աղբալից առնիցեն, [թէ-
 պէտ եւ տկարագոյն իցէ, սակայն կռուի¹⁸ տունկ ինչ եւ
 բուսանին սերմանիք. որպէս զի յայտ իսկ է [թէ մեծ մասն
 յաղբոյն եւ յերկրէն է առ ի կատարումն տնկոց եւ սեր-
 մանեաց:

18.

Թիհ ի քաց քառնաղ սրարս է զամենայն դառնութիւն եւ
 զքնառ շարոթիւն:

Օր օրինակ յաման ինչ աղտեղի կամ ի հանդերձ
 անսուրբ ոչ երբեք իջանէ ազգ մեղուաց, վասն այնորիկ
 եւ խունկս ծխեն եւ այլ ինչ որոյ հոտ անոյշ իցէ՝ զվայ-
 րօքն ցանեն՝ որ այնպիսի իրաց խելամուտ իցեն, գինի
 սրսկեն մեղուանոցացն¹, զի պարսն² որ ելանիցէ՝ վաղվա-
 ղակի անդ իջանիցէ, զի եւ մի ինչ յոռի հոտ խրտուցա-
 նիցէ եւ ի բաց հալածիցէ. նոյնպէս եւ Հոգւոյն սրբոյ
 աման է մեր ոգիքս եւ մեղուանոց, որ զպարս շնորհացն
 հոգեւորացն ընդունիցին: Իսկ եթէ իցէ ի ներքս մաղձ կամ
 դառնութիւն կամ սրտմտութիւն, խրտչի պարսն, սրանայ³

16. Հիմ. էրում. զմէ. ինչո՞ւ. հարցականաց պէսպիսութիւն:

17. Առանց մտաց (բարբա- ջանք), փիսկ՝ Անմիտ, տես Ա. 13, 18. եւ Քեր. 423, 3: — Առանց մտաց իբր ած. գործա- ծական չէ:

18. Կռուիմ. կառչիլ. բռնել, արմատ ձգել. (տճ. էլէշէ+):

1. Սրսկեմ, ցամեմ, (ի վե- ռայ), զիւիք), նոյնանշան են. ցա- նել, ցողել: Հոս՝ սրսկել մե- ղուանոցաց, վերջահոյով տրա- կան խնդիր առած է: — Մե- ղուանոց, փեթակ:

2. Պարս, մեղուներու խումբ:

3. Սրանամ, արտորնօք փախ- չիլ:

եւ չհալի: Եւ մաղձն՝ թէպէտ եւ սակաւ իցէ՝ յորժամ
 փոքր մի շարժիցի ելանել յշտեմարանէն՝⁴ դառնանայ,
 զի այնպէս իսկ է սաստիկ հիւթն այն եւ խայթող, չկարէ
 այնուհետեւ հանդարտել⁵ ամանն որ յառաջն զնա ունէր.
 զոր օրինակ հուր յորժամ բորբոքիցի՝ չիցէ ինչ որ զնա
 արգելուցու, նոյնպէս եւ մաղձն՝ չիցէ ինչ որ ունիցի եւ
 պահիցէ զնա յիւր սահմանսն, այլ անսաստեալ յայնչափ
 դաժանութենէն դիմէ ելանէ⁶ յամանոյն եւ լինի ապա-
 կանիչ ամենայն մարմնոյն: Արպէս [զ]գազան ինչ ահա-
 գին եւ անհնարին՝ մինչ դեռ ի գառագղին արգելեալ
 կայցէ, թէպէտ եւ գոչիցէ եւ մոնչիցէ, չկարէ ումէք
 մնաս առնել, յորժամ կարի զայրանայցէ եւ կարիցէ զբա-
 րամբունս⁷ գառագղին խորտակել՝ արտաքս դիմիցէ եւ
 բազում խոփութեամբ զքաղաքն լնուցու, զամենեսեան
 խոփեցուցանէ, զբնաւ ի տագնապի կացուցանէ, նոյնպէս
 եւ մաղձոյն հիւթ՝ մինչ դեռ յիւր սահմանսն կայցէ, չառ-
 նէ ինչ մեղ մեծ մնաս. իսկ յորժամ փամփուշտն որ զնա
 ունիցի՝ պատառիցի, չէ ինչ այնուհետեւ որ զնա արգել-
 լուլ կարիցէ ի տարածելոյ ընդ բնաւ բնութիւնն. թէպէտ
 եւ սակաւ ինչ իցէ չափով, այլ վասն առաւել սաստկու-
 թեանն իւրոյ հիւթոյն զօրութեան ի նոյն դարձուցանել
 կարէ զամենայն մարմինն: Անցեալ զանցեալ զամենե-
 քումբք առաւել դաժանութեամբն⁸ զամենայն մաղձ
 գործէ, եւ հանդերձ այնու եւ այլոց եւս անդամոցն յաղ-
 թեալ՝ զամենեսեան յիւր դաժանութիւն դարձուցանէ,
 եւ այնուհետեւ անշշունջ եւ անմոռնչ⁹ զմարդն առ-
 նիցէ, եւ զողիսն ի գրկացն արտաքս քաղիցէ¹⁰:

Եւ էր վասն զայս ամենայն այսչափ մանր քննու-

4. Յշտեմարանէն, փիկ. Ի
 շտեմարանէն. տես Բ. 12, 1:
 5. Հանդարտեմ, դիմանալ:
 6. Դիմեմ ելանեմ, ելել.
 տես Բ. Ա. 7, 8:
 7. Բարամբունք. (յն. շարճ-
 րես.) վանդակի շերտեր, ձողեր:
 8. Անցեալ զանցեալ զամե-

նեքումբք առաւել դաժանու-
 թեամբն. սաստիկ դառնու-
 թեամբն ամենայն ինչ գերա-
 զանցելով:
 9. Անշշունջ. անմոռնչ, նոյն-
 անշան են. անձայն:
 10. Բաղեմ (արտաքս), հա-
 նել, քաշել:

Թեամբ ասացաք: Չի ի զննելի¹¹ դառնութենէս զիմանալի¹² դառնութեանն զանհնարին չարիսն առնուցումք ի միտ, եթէ զիւրդ ամենեւին նախ զոգին որ զնա ծնանի՝ ապականէ, եւ ապա զամենայն վեր ի վայր եղծանէ¹³: Փախիցուք յայնպիսի փորձոյ. զի որպէս այս հիւթ զամենայն անդամս ապականէ, նոյնպէս եւ այն զխորհուրդսն վառէ եւ ի գեհենին յատակս հասուցանէ զըմբռնեալսն: Եւ արդ զի զամենայն հաւաստեալ քննիցեմք եւ փախչիցիմք, եւ ցուկակապ¹⁴ ի բերան չար գազանին դնիցեմք, մանաւանդ թէ արմատաքի իսկ խլիցեմք, Պաւղոսի հաւանեսցուք որ ասէն՝ թէ Ամենայն դառնութիւն, ոչ եթէ սրբեսցի, այլ թէ բարձցի ի ձէնջ: Չի՞ կայցէ իմ եւ այսպիսի իրաց [եւ] կալուկապ լինելոյ¹⁵. զի՞ նչ օգուտ իցէ զչար գազանն ի ներքս պահել, զոր մարթի հանել հալածել յոգւոցս, եւ արտաքոյ քան զիմ սահմանսն հալածել, եւ սահմանել զի մի այսրէն դառնայցէ:

19.

Ընդդիմ իսեղկատուսկոսթեան եւ յասն շարեացն որ անտի ծնանիցին:

յամանակ պատերազմի է, եւ դու զգեղաւորացն՝ արուեստ առնուս ի ձեռն: Չտեսանիցես զերեսս պատերազմողացն, զիւրդ տրտմագին ի խոնարհ կախին, յօնքն ահագինք եւ դէմք խոժոռք, աչք արիւնախառն, եւ սիրտք ի թնդոջ ի վեր վազեն² եւ զկուրծս բաբախեն, ժողո-

11. Չննելի (դառնութիւն), զգալի, նիւթական:

12. Իմանալի (դառնութիւն), մտաւոր, աչքի տակ չինկող:

13. Վեր ի վայր եղծանել, (յն. ἄνω καὶ κάτω ποιεῶ), տակն ու վրայ բնել. — Նոյն յն. բացատրութիւնը միշտ վեր ի վայր յաւելուածով կերպ կերպ թարգմանուած կը գրանենք. վեր ի վայր առնել, — կործանել, — օգտել, — հարկանել:

14. Ցուկակապ, անասնոց բերնի կապ:

15. Կալուկապ լինել, պինդ կապուել. (յն. κατοχή, արդելել, գրաւել, թող չտալը) — Չի կայցէ իմ եւ կալուկապ լինելոյ. տես Քեր. 358: Ե:

1. Գեղաւոր, պարող, կաբաւող:

2. Սիրտք ի թնդոջ ի վեր վազեն. սրտերը դողով վեր վեր կը ցատքեն:

վեալք գումարեալք համօրէն, զահի հարեալք, ի մի վայր խոնեալք եւ ճակատեալք բազում կարգօք, առաւել յօրինուածովք³: Չասեմ չխօսել եւեթ բանս ինչ աղտեղիս, այլ եւ մի վայրապար ինչ բարբառել, բազում լռութիւն յանձին ունել քան զզօրականացն:

Եթէ որ յերեւելի պատերազմունս պատրաստին եւ ոչ ինչ վնասին ի բանիցն՝ այնչափ վառին լռութեամբ, դու որ բանիւք իսկ ունիս պատերազմ եւ զմեծ մասն պատերազմին, չիցես տեղեակ զի առաւել ի բանից նենգիւք, եւ դու խաղաս եւ առաւել կայտուես⁴ եւ կատակես եւ զծաղբ գրգռես, եւ չհամարիս ինչ վնասակար զիրսն⁵: Ա՛րչափ ի խեղկատակութենէ սուտ երգմունք լինին, քանի վնասք, որչափ բանք զազրութեան⁶:

Եւ քանզի բազումք անխտիր⁷ իմն զիրսն համարին, վասն որոյ եւ դժուարապահ⁸ իմն թուի նոցա, ըն առեալ եւ վասն այնորիկ խօսեսցուք սակաւ ինչ, եւ ուսուցուք եթէ որչափ ինչ չարիք են, քանզի եւ այն սատանի գործ է՝ յորժամ իբրեւ զանխտիր ինչ իրս զխտրոյսն արհամարհել փութացուցանիցէ: Նա[խ] թէ եւ անխտիր իսկ իրք էին, չէր պարտ զայնու արհամարհել, այլ գիտել եթէ մեծամեծ չարիք անտի ծնանին եւ աճեն: Խեղկատակութիւնն թուլացուցանէ զողիսն եւ ի ծուլութիւն մեղկէ⁹, բազում անգամ եւ թշնամանս իսկ ծնանի եւ կռիւս: Ա՛չ ապաքէն ի չափ կատարեալ արութեան հասեր, խափանեա զմանկութեանն¹⁰: Այլ ծառային քում ի

3. Յօրինուած, վայելուչ կարգաւորութիւն: — Բազում . . . առաւել . . . յն. երկուքն ալ πολλήν, — Քիչ մը ետքընոյնպէս՝ Յոյժ մեղկութիւն, առաւել լուծութիւն. յն. երկու գոյականին մէկ ածական ունի:

4. Կայտուեմ, ուրախութեամբ ցատքել:

5. Իբրն կ'ըսուի ոչ, (այն բանք) նշանակութեամբ այսպէս եւս նա, նոյն ըսելու տեղ կ'ըսուի այրն, արքն:

6. Բանք զազրութեան, փխկ. Չազիր բանք, ամսթալի, պիղծ խօսքեր: Քեր. 260, Ը:

7. Անխտիր, (իրք), անտարբեր (բան): Քիչ մը վարը խտրոյք, խտրելու բաներ, անտարբեր չեղող բաներ:

8. Դժուարապահ, դժուարաւ պահուելու:

9. Ի ծուլութիւն մեղկել, ծոյլ ընելու չափ կը թոյլցընէ:

10. Խափանեա զմանկութեանն, այս ինքն՝ խափանեա

Տրապարակս չտաս ինչ խօսել զանօգուտս. եւ դու՝ որ զանձն¹¹ առ Աստուած ծառայ ունիս՝ կատակես, շրջիս ի Տրապարակս: Պատշաճ այն էր արթուն ոգւոց՝ թէ չլինիցին գողացեալ յիմեքէ. իսկ զալէկոծն զսահեալն եւ զժփեալն ո՞վ իցէ որ ոչ խախտիցէ: Եւ եթէ այլ ոք ոչ¹², անձամբ յանձնէ քայքայի, եւ չլինիցի կարօտ սատանայի նենգութեանն եւ վնասակարութեան: Եւ զի ուսանիցիս՝ միտ դիր. եւ անուն իսկ խեղկատակութեանն՝ յանդիմանիչ է կատականացն. զի խեղն յայտ է թէ չէ առողջ, եւ կատակն՝ նախ ինքն իսկ յանձնէ կատակի. զի հարկ լինի եւ զերեսս ծռել, եւ զբերան եւ զաչս այլայլել. եւ այն հեռի է յայնցանէ որք ի վերայ վիմին հաստատեալ կայցեն եւ անշարժք իցեն. քանզի արագ արագ կործանի այնպիսին, եւ վաղափոխուկ լինի¹³. զի հարկ է նմա այնուհետեւ եւ զկերպարանս եւ զժաղը եւ զգնացս փոփոխել, եւ հպտել¹⁴ եւ ամենեցուն նմանել, եւ ազգի ազգի պարսաւանս հնարել իմանալ¹⁵: Հարկ լինի նմա այնուհետեւ թշնամութիւն բազում ստանալ յայնցանէ՝ զորս ի զուրն պարսաւիցէ, եթէ ի մօտ իցեն եւ թէ ի բացուստ լսիցեն: Եթէ բարւոք ինչ իցեն իրքն՝ ընդէր գուսանացն միայն արուեստ իցէ: Ընդէր ազատ¹⁶ կանանցն ոչ հրամայէ ոք այնպիսի հպտանս հպտել. ոչ ապաքէն այլանդակաց բարս համարին եւ ոչ ցածնոց: Մեծամեծ չարիք բնակեն ի սիրտ հացկատակին, յոյժ մեղկութիւն, առաւել լուծութիւն¹⁷, եւ ոչ հաստատութիւն. խախտի շինուածն, ի բաց մերժի երկիւղն, հեռանայ ցածութիւնն: Աեզու ու-

զիրս մանկութեան, զմանկականս: Քեր. 190 եւ 251:

11. Օրինակը՝ Դու quiñōս որ առ Աստուած ծառայ ունիս. ուղղեցինք ըստ յուն:

12. Փխկ՝ եթէ այլ ոք ոչ քայքայիցէ, անձամբ յանձնէ քայքայի:

13. Վաղափոխուկ լինիմ, շուտով փոխուիլ:

14. Հպտիմ, միմոսութիւն, ծաղրածութիւն ընել: Տեսնաւ չտպիտ, Ա. 9, 52, եւ վերը՝ 10, 8:

15. Հնարիմ՝ իմանամ, նոյնանշան են. գտնել, հնարել. (յն. միայն՝ հնարել):

16. Ազատ, հոս՝ ազնուական:

17. Մեղկութիւն, լուծութիւն, նոյնանշան են. թուլութիւն:

նիս, ոչ զի զայլս յերգ արկանիցես¹⁸, այլ շէ զԱստուծոյ
գոհացող լինիցիս: Չտեսանիցես զանուանեալ ծաղրա-
ծուսն¹⁹, զոր եւ շաղակրատսն կոչեն, նոքին իսկ են խե-
ղակատակքն եւ հացկատակք²⁰:

Ի բաց մերժեցէք հանէք ի մտաց ձերոց, աղաչեմ,
զանչնորհաւոր շնորհսն, զանպատեհ պաշտօնուկսն²¹, եր-
կապաշտէիցն է այն արուեստ, գուսանացն եւ կաքաւչացն,
հեռի է յազատ ոգւոց, մեկուսի յազնուականաց, քաջ ի
բաց²² եւ ի ծառայից անգամ. անարգ ոք եւ աղտերի ի
խեղկատակութիւնս հատանի: Բազմաց եւ քաջութիւն իմն
իրքն թուին, եւ այն իսկ է սգոյ արժանի: Որպէս դառ-
նութիւն առ սակաւ սակաւ ի չարիս ձգէ մեղմով, նոյն-
պէս եւ խեղկատակութիւնն թուի թէ ուրախութիւն ինչ
իցէ, եւ չիք ինչ քան զայն անմտութիւն. եւ լուր իսկ
Գրոյն զինչ ասէն, Յառաջ քան զորոտումն փութան փայ-
լատակունք, եւ նախ քան²³ զամօթլեածն²⁴ կանխեսցեն
շնորհքն: Չիք ոք անամօթ քան զխեղկատակն, քանզի ոչ
եթէ շնորհօք լի է բերանն, այլ ցաւօք: Մերժեսցուք հան-
ցուք զչար սովորութիւնն ի սեղանոյ:

20.

վասն անձոսկ եւ համարձակ անասարհիկն:

Օրոր օրինակ որպէս մէք զգողսն չտեսանիցեմք եւ
նոքա զմեզ տեսանեն, նոյնպէս եւ սատանայ առաւել քան

18. Յերգ արկանել (գոր), յն. κωμωδέω, (մէկուն վրայ) կա- տակերգութեամբ ծիծաղել, եր- գի առնուլ:

19. Ասուանեալ ծաղրածուքն, ծաղրածու ըսուածները:

20. Խեղակատակ, հացկա- տակ, քիչ մը ետքը՝ երկա- պաշտէ, երկապաշտեայ, երկա- պաշտ, նոյնանչան են. սեղանի վրայ ծաղրածութիւն ընող, ուրիշին հացովը կերակրուող խեղկատակ. (տճ. Դուրեմ- Գ. «օյնարի»):

21. Պաշտօնուկք, շողոր- թութիւն, մարդահաճութիւն:

22. Հեռի է յազատ ոգւոց, մեկուսի յազնուականաց, քաջ ի բաց եւ ի ծառայից ան- գամ. այս ածականներուն զա- նազանութիւնը յն. երեք տեղ ալ միակերպ հեռի գրուած է:

23. Յառաջ քան, նախ քան. տես քեր. եր. 471, 475:

24. Ամօթլեած կամ ամօթ- դած, ամշկոտ: Սխալ գրու- թիւն է Ամօթիած:

զամենեսին ի վերայ յարուցեալ դարանակալ լինի եւ կրճէ զատամունս:

Մի այսուհետեւ ննջեսցուք, եւ մի ասացուք՝ եթէ այս ինչ բանք են եւ այն ինչ ¹. զի ուստի ակն չկայ ² գող բազում անգամ ական հատանէ. նոյնպէս եւ ի չարիսն, որում ակն չկայցէ՝ այնու կորնչիմք: Ամենայնի հաւաստեալ դէտական կալցուք ³. մի արբեսցուք՝ է- շնիրհեմք ⁴, մի փափկասցուք՝ եւ ճննջեմք, մի մոլորեսցուք արտաքնոցն իրօք՝ եւ արթնութեամբ կատարիմք ⁵. յարդարեսցուք զանձինս ամենայն ուստեք. որպէս որք ի ձգելոց չուանացն վերայ գնայցեն՝ չէ հնար սակաւիկ մի շուշել ⁶, եւ եթէ փոքր մի հեղգայցեն՝ մեծամեծ չարիք գործին, վրիպեալ վաղվաղակի անկանիցի ի խոնարհ եւ սատակիցի. նոյնպէս եւ մեզ չէ հնար ծուլանալ. քանզի ընդ անձուկ ճանապարհն գնամք, քարավէժ լինիցիմք ⁶ յերկոցունց կողմանց սպառնալեաց, որ զերկոսին ոտս միանգամայն չընդունի: Տես որչափ հաւաստեաց ⁷ պէտք են մեզ, չտեսանիցես որք ընդ այնպիսի ճանապարհ գնայցեն՝ ոչ միայն ոտիւքն զգուշանան, այլ եւ աչօք. եւ եթէ կամիցի այլ ուրեք նայել, թէպէտ եւ ոտքն ի հաստի կայցեն ⁸, ցնորեալ աչքն ի խորոցն՝ ամենեւին ի վայր զառածեալ անկանիցի ⁹. այլ այնպէս պարտի զգուշանալ գնացիցն:

1. Այս ինչ բանք են եւ այն ինչ, աս կամ ան միայն խօսք է:
2. Ուստի ակն չկայ. որում ակն չկայցէ. չյուսացուած կողմէն. չկարծուածք. տես Քեր. 343, ծան:
3. Դէտական ունիմ, մտադրութեամբ դիտել, չորս կողմը նայել:
4. Եւ արթնութեամբ կատարիմք, իմացիր ըստ յունին՝ Եւ յարթնութեան հանապազորդեմք: — Διατελέω բայը կը նշանակէ թէ լ'ընցընել եւ թէ յարգել-ել. հոս՝ հայերէն առաջին իմաստովն առնուած է. բայց ըստ լատ. թարգմ. է perseverabimus, կը յարատեւենք:

5. Ծուշել, անհոգ կենալ: Քիչ մը ետքը՝ շեղալ, ծուլանալ, նոյնանշան են. ուր որ յն. նոյն (ὁραθυμέω,) բայը կրկնուած է:
6. Բարավէժ լինիմ. գահավէժ վար իյնալ: — Բանզի ընդ անձուկ . . . յն. Քանզի յերկոցունց կողմանց գահաւանդօք (դարուփոս տեղերով) շուրջ պատեալ:
7. Հաւաստիք, ճշդութիւն, սաստիկ զգուշութիւն:
8. Ի հաստի կամ, ամուր պինդ կենալ:
9. Զառածեալ անկանիմ, սխալիլ իյնալ, գահավիժիլ.

Բազում անդունդք են չարեացն, մեծամեծ քարանձաւք¹⁰, բազում խաւար ի ներքոյ անձուկ ճանապարհին. զգուշացուք, ահիւ գնացուք եւ գողութեամբ. ոչ որ՝ յայն ճանապարհ անկեալ՝ եւ¹¹ մեղկի անկանի ի ծաղուէ, եւ ոչ ծանրանայ արբեցութեամբ. զուարթութեամբ եւ աւոթի¹² գնայ ընդ այն ճանապարհն:

Ոչ որ յուղի անկեալ եւ բառնայ ինչ ընդ իւր յաւելորդացն. պարտ եւ պատշաճ է պնդակազմն¹³ լինել՝ զի կարող լինիցի[ն] ընթանալ անցանել: Ոչ որ պարաւանդէ¹⁴ զիւր ոտս, այլ արձակս թողու գնալ¹⁵. եւ բազում հոգովք կապեմք զանձինս, եւ բիւրապատիկ բեռինս երկրաւորս բարձեալ կրեմք, մեղկեալք լքեալք, եւ զիւարդակն ունիցիմք ընդ անձուկ ճանապարհ գնալ: Ոչ վայրապար¹⁶ ինչ ասաց՝ թէ Անձուկ է, այլ զարմանալով. քանի՛ անձուկ է, ասէ, ճանապարհն¹⁷. այսինքն եթէ յոյժ անձուկ, զի եւ մէք ընդ կարի ինչ զարմանալիս զնոյն ասեմք: Նեղ է, ասէ, ճանապարհն որ տանի ի կեանսն, եւ բարիոր ասաց. յորժամ ընդ բանից եւ ընդ խորհրդոց եւ ընդ գործոց եւ ընդ ամենայնի պարտիցիմք պատիժս կրել¹⁸, արդարեւ անձուկ է, եւ առաւել անձկագոյն զնա մեղ գործեմք, յորժամ լայնիցեմք զանձինս եւ ընդարձակիցեմք:

Մի՛ որ այսուհետեւ հանդստեամբ ակն ունիցի զեր-

10. Բարանձաւ, քարայր:

11. Յայն ճանապարհ անկեալ եւ մեղկի. դարձեալ՝ Յուղի անկեալ եւ բառնայ ինչ. փակ ըսելու՝ Անկեալ՝ մեղկի. Յուղի անկեալ՝ բառնայ ինչ: Տես Քեր. 458, Գ:

12. Աւոթի, ուրիշ տեղեր միշտ յոթի:

13. Իմա՛ պնդակազմ լինել:

14. Պարաւանդեմ, պինդ կապել:

15. Օրինակին մէջ սխալմամբ գրած կ'երեւայ՝ Արձակս թողովի գնալ. փոխեցինք ըստ յուսին:

16. Վայրապար, հոս՝ պարզապէս:

17. Բանի՛ անձուկ է ճանապարհն. այս է ուղիղ ընթերցուածն, որ հ.յ. Աւետարանի շատ տպագրութիւններ սխալմամբ ունին՝ քանզի անձուկ է ճանապարհն:

18. Պատիժս կրեմ, միտ գնելու է առած խնդրոյն՝ ընդ բանից, ընդ խորհրդոց, ընդ գործոց: Տես Ա. Գ, 37: — Լըբեմն ուրիշ բայեր ալ նոյն խնդիրը կ'առնուն Յոզւոց հանձնը ընդ անորա: Ընդ այն շունիս ինչ փոյթ յանձին:

կինս տեսանել, քանզի չէ հնար, մի որ հանդերձ փափկութեամբ վստահ լինիցի ընդ անձուկ ճանապարհն գնալ, քանզի չէ մարթ¹⁹:

Բայց աղէ եկ²⁰ ասա դու ցիս, թէ յարքունիս որ կոչեցեալ էր ընդ նեղ եւ ընդ խորածորս երթալ, եւ մեւնն ի մահ ձգեալ ընդ մէջ հրապարակաց, ում երանի տայաք, կամ վասն ոյր յոգւոց հանէաք, ոչ ապաքէն վասն այնորիկ որ ընդ արձակն գնայր, նոյնպէս եւ այժմ մի բարեկեցացն երանի տացուք, այլ վշտահանացն²¹, զի սոքա յերկինս փութան, եւ նոքա ի գեհեն: Թերեւս բազումք ի նոցանէ եւ ծաղր եւս առնիցեն զբանսն, եւ ես վասն այնորիկ առաւել եւս աշխարեմ եւ ողբամ զնոսա, զի չգիտեն ընդ որ ծիծաղել պարտ իցէ, եւ վասն որոյ²² սուգ առնուլ, այլ զամենայն ընդ միմեանս խառնեալ խոսվեն եւ աղմկեն, վասն այնորիկ իսկ աշխարեմ զնոսա:

Ձի՞նչ խօսիս, այր դու, յառնելոց ես եւ համարս տալոց ընդ ամենայն գործոց¹⁸ զոր գործեցեր, եւ անհնարին վրէժս հատուցանիցես, ընդ այնր չունիս ինչ փոյթ յանձին¹⁸, այլ շուայտեալ²³ եւեթ՝ եւ զարբենալ ածես զմտաւ, եւ առ այն²⁴ մեծաձայն ծիծաղիս: Այլ ես զքեզ ողբամ, զի զչարիսն որ պահիցինն քեզ՝ գիտեմ, եւ զպատիժսն որ²⁵ ընդունիցիսն, եւ վասն այդորիկ առաւել աշխարեմ: Ձի՞ ծիծաղիս, սուգ առ հանդերձ ինեւ, եւ աշխարեա ընդ իս զքո չարիսն:

Տեսանես զի՛արդ արար զմեզ միմեանց թշնամիս եւ պատերազմողս սատանայ²⁶:

19. Բանզի չէ հնար, քանզի չէ մարթ. նոյնանշանք վայելչութեան համար փոխուած:

20. Եկ. աւելադրութիւն. տես Գ. 7, 2. եւ Տ, 46:

21. Վշտահան, վիշտ կրող:

22. Ըսող որ ծիծաղել. վասն որոյ սուգ առնուլ. քիչ մը ետքը՝ Սուգ առ հանդերձ ինեւ, աշխարեա ընդ իս. վայելուչ է ինդիրներուն պէսպիսութիւնը:

23. Շուայտիմ, կերուխու մի՛ անառակութեան անձնատուր ըլլալ:

24. Առ այն, այս ինքն՝ Վասն այնր. տես Քեր. 406, ծան:

25. Զպատիժսն որ ընդունիցիս, այս ինքն՝ Չոր ընդունիցիս: Տես Ա. 3, 21:

26. Անուն բայի խօսքին վերջը թողուած. Ա. 12, 33:

Սթափեսցուք գէթ երբեք²⁷, շուրջ զանձամբ հայեսցուք, արթունք եղիցուք եւ բունն հարցուք զկենացն յաւիտենից. զթանձրամած քունն ի բաց²⁸ թօթափեսցուք. գոն դատաստանք, կան տանջանք, եւ առնի²⁹ յարութիւն եւ խնդիրք³⁰ ամենայն գործոց: Թէպէտ եւ բազում անգամ զչարիցիք ընդ այս՝ ես առ ի զսոյն ասելոյ³¹ երբեք ոչ դադարեցից: Թէ մարդարէքն քարկոծէին եւ չլռէին, ո՞րչափ եւս առաւել լաւ իցէ մեզ թշնամութիւնք³², եւ մի³³ ի ձիրս ինչ եւ ի շնորհս խօսել³⁴. զի մի յորժամ զձեզ խաբիցեմք՝ մեք ընդ մէջ կտրիցիմք: Տանջանքն անմահ են անդ, առանց մսիթարութեան, եւ չիք որ որ վերակացու լինիցի³⁵: Ո՞վ, ասէ, ողորմեսցի թուփի օձահարի. յորժամ մեք անձանց չողորմիցիմք, ո՞վ է որ մեզ ողորմեսցի: Եթէ տեսանիցես զոք սուր առեալ եւ³⁶ անձին առնիցէ, արգահատել երբեք կարիցես այնպիսոյն. եւ ոչ ուրեք³⁷. ո՞րչափ եւս առաւել յորժամ մարթի ուղղել եւ չուղղեցեմք՝ ո՞վ իցէ որ մեզ արգահատիցէ, եւ ոչ որ:

Ողորմեաց ընկերին, եւ գտանիցես ողորմութիւն

27. Գէթ երբեք, գոնէ մէյ մը, վերջապէս մէյ մը: Աւերը՝ Բ. 2, 14. Գոնէ ամազան երբեք:

28. Ի բաց, տես Ա. 7, 8:

29. Գոն դատաստանք. կրան տանջանք. առնի յարութիւն. յն. երեք հեղն ալ էօտի, = է, գոյ:

30. Խնդիրք (գործոց), հոս հարցու փորձ, քննութիւն:

31. Նախ այս, ապա սոյն, տես Ա. 9, 18. Բ. 1, 2: — Առ ի զսոյն ասելոյ. փխկ՝ Յասելոյ զսոյն: Տես առ յաւելուած՝ Բեր. 450. Գ: — Աւերը՝ 7, 39. Ի նոյն ասելոյ:

32. Լաւ իցէ մեզ թշնամութիւնք, փխկ ըսելու՝ Լաւ իցեն մեզ:

33. Եւ մի, փխկ՝ քան թէ տես Բ. 4, 24:

34. Ի ձիրս եւ ի շնորհս խօսել, ըստ յն. ճշտագոյնս՝ Ի ձեր ինչ ի շնորհս խօսել. մարգահատութեամբ խօսիլ. թեր էլել: Ա՛րսուի նաեւ Առ շնորհս խօսել:

35. Վերակացու լինիմ. հոս պաշտպանել, հոգալ. խնամել:

36. Անցեալէն ետեւ եւ աւելադրութիւն, տես վերը՝ 11:

37. Արգահատել երբեք կարիցես այնպիսոյն. եւ ոչ ուրեք (յն. οὐδαμῶς, ամենեւին, ոչինչ կերպով): — Ո՞վ իցէ որ մեզ արգահատիցէ. եւ ոչ որ. (յն. οὐδείς, ոչ որ): Հարցական խօսքէ մը ետեւ՝ ոչէն յառաջ եւ մ'ալ կ'աւելցուի, որ յն. մէջ չկայ:

Մատուցոյ: Ո՛րչափ³⁸ հանապազ մատուցեալ³⁹ ասեն, ողորմեաց մեզ, եւ չգառնաս ի ձայնն. քանի՛ մերկք, որչափ հաշմք, եւ չգթամք, այլ չլուելոյն առնեմք⁴⁰ զպաղատանս նոցա, եւ զիա՛րդ լինիցիս արժանի ողորմութիւն գտանելոյ՝ որ չառնեսդ երբեք ինչ արժանի ողորմութեան:

21.

Վասն ողորմութիւնս աղքատացն առնելոյ:

Աղօթք քո, ասէ, եւ ողորմութիւնք ելին յիշատակաւ առաջի Աստուծոյ: Տեսանես զգեղեցիկ հաւանրնկերսն¹, զաղօթս եւ զողորմութիւնս, յայնժամ լսելի լինիմք², յորժամ մեք լսիցեմք աղքատացն մատուցելոց: Որ խնու զականջս իւր չլսել աղքատին, եւ նորա խնդրուածոցն ոչ լսէ Աստուած: Որ իմանայցէ զաղքատն եւ զտրնանկն, որ զնեղութիւն տնանկին ի միտ առնուցու եւ զվիշտսն ուսանիցի, ապա եւ ողորմել փութացէ: Ի միտ առնուս եւ դու, եթէ իբրեւ զքեզ ազատ է, նորին ազգականութեան հաղորդ եւ ամենեւին քեզ հաւասար, եւ դութերեւս եւ շանց ընկեր չառնիցես, զի նոքա յագին, եւ նա թերեւս բազում անգամ քաղցեալ ննջիցէ, քան զձառայսն քո եւս յանարգութեան ազատն³: Այլ նոքա զքո պէտսն վճարիցեն⁴: Զորպիսի՞ ինչ պէտս, զի ծառայիցենն քեզ: Բարիօք է, եթէ ցուցից⁵ քեզ եւ զնա,

38. Ո՛րչափ, էւ. քանինները, որչափները: Տես յոգն. նշանակութեամբ քանի, 12, 25. Ո՛ր, 8, 8. եւ Ո՛վ, Բ. 8, 14:

39. Մատուցեալ, զարդու յաւելուած:

40. Զլուելոյն առնել (զպաղատանս), չլսելու զարնել, չլսելէն գալ:

1. Հաւանրնկերք, ընկերակիցք. (յն. συζυγία, լծակցութիւն:)

2. Լսելի լինիմք, լսելի կ'ըլլանք, կը լսուինք:

3. Այս ինքն՝ Որ ազատն է եւս անարգագոյն լեալ քան զձառայսն քո:

4. Հոս՝ վճարիցեն ստորադասականն աշխարհաբարին էդեր իմաստը կու տայ. Բու պիտոյքդ կը լեցընեն եղեր:

5. Օրինակին մէջն էր. Եթէ ցուցից քեզ. — իմացիր ըստ յն. Զի՛նչ ասիցես՝ եթէ ցուցից քեզ. . . :

զի եւս աւելի վճարիցէ քան զնոսա զքո պէտսն. զի հասանէ ի թիկունս քո յաւուրն դատաստանի եւ զերծուցանիցէ զքեզ ի հրոյն. եւ զի նչ ինչ այնպիսի առնիցեն ընաւ ծառայքն քո: Տաքիթա յորժամ վախճանեցաւ՝ ո՞ յարոյց զնա, միթէ ծառայքն որ շուրջն կային, ո՞չ ապաքէն աղքատքն. եւ դու ծառայիցն անգամ չառնես հաւասար զաղքատն:

Յորժամ կարի ցուրտն տիրիցէ, եւ անկեալ կապերտօքն տառապեալն կիսամահ գնիցի⁶, եւ զատամունսն կափկափիցէ⁷, եւ երեսքն եւ կերպարանքն բաւական են անկել զքեզ ի գութ. եւ դու ի ջերմոյ ելեալ եւ արբեալ, տեսանես եւ զանց առնես. եւ զի՛արդ աղաչես զԱստուած՝ յորժամ քեզ վիշտք ինչ ի վերայ հասանիցեն՝ փրկել զքեզ ի վշտացն: Եւ թերեւս բազում անգամ ասիցես, զի թէ⁸ ես իշխան էի, եւ յանցանէր որ ինչ, վաղվաղակի թողութիւն առնէի, եւ Աստուած ո՞չ թողուցու: Մի՛ ասեր զայդ, որոյ չէքն⁹ ինչ քեզ մեղուցեալ, եւ կարող ես ապրեցուցանել՝ անտես առնիցես, եւ քեզ զի՛արդ թողուցու՝ որ ի նոյն իսկ¹⁰ մեղանչիցես: Եւ արդ չիցէ այն գեհննին արժանի. եւ ընդ այն զի՛նչ զարմանքիցեն, զմարմին մեռեալ անզգայ՝ որ ոչ այնուհետեւ զգայցէ ինչ պատուոյ¹¹, բազում անգամ պէսպէս ոսկեհուն հանդերձիւք զարդարես. եւ զողջն որ պաղատիցէ եւ կոծիցի եւ տանջիցի եւ հալիցի եւ մաշիցի ի սովոյ եւ ի ցրտոյ, անտես առնիցես: Եւ բազում ինչ սնապարծութեան շնորհե՛ս, եւ ոչ երկիւղին:

Եւ երանի թէ այսչափ միայն, այլ վաղվաղակի չա-

6. Փխկ բսելու՝ Անկեալ գնիցի կիսամահ: — Անկեալ զնիմ, պառկել՝ բազադրեալ բայրվայելչութեան համար բաժնուած:

7. Կափկափեմ զատամունս, ահաաներն իրարու զարնել:

8. Ասիցես զի թէ ես, փխկ՝ Ասիցես թէ եթէ ես...: Տես Քեր. 169, ծան:

9. Այս ինքն՝ Չայն որոյ չէք ինչ քեզ մեղուցեալ, անտես առնես:

10. Այսինքն՝ Ի նոյն ինքն յԱստուած:

11. Չգամ պատուոյ, տրական փխկ հյցկնի. տես Քեր. 229, ծան.***: Այսպէս եւս՝ Չգալ ցաւոց. Անծին զգալ. ինք զինքն զգալ, սթափիլ:

րախօսութիւնք եւ բամբասանք յառաջ մատչին զմուրո-
ղէն. ընդէր չգործիցես, ասեն, եւ ընդէր դատարկ¹² հաց
ուտիցես: Աղէ ասա, դու ի գործոց ունիս զինչ ունիսդ¹³.
ոչ ապաքէն զհայրենի ժառանգութիւնն առեր, իսկ եթէ
զի գործեսն¹⁴ վասն այնորիկ զայլս նախատիցես, չլսիցես
Պաւղոսի՝ որ ասէրն, զի յետ ասելոյն՝ եթէ Որ ոչն գոր-
ծիցէ՝ եւ կերիցէ մի, ասէ. Բայց դուք զբարիս գործել մի
ձանձրանայք: Այլ խաբերայ է, ասեն: Չի՞նչ խօսիս,
այր դու. վասն պատառի միոջ հացի եւ կապերտի միոջ
ձորձոյ խաբերայ կոչես: Այլ տանի, ասէ, եւ իսկ եւ իսկ
վաճառէ: Եւ դու զամենայն ինչս քո ի բարի պէտս ծա-
խես, եւ կամ թէ ամենեքեան ի վատութենէ աղքատա-
նայցեն, ոչ ի նաւարեկութենէ որ¹⁵, եւ ոչ ի դատաւիետ
լինելոյ¹⁶, եւ ոչ ի գողութենէ, եւ ոչ ի զուր դատաս-
տանաց, եւ ոչ ի ցաւոց, եւ ոչ յայլ ինչ վշտաց: Իսկ
եթէ լսիցեմք զկառաչ¹⁷ ուրուք՝ յորժամ զբողոք բառ-
նայցէ, եւ զաչս ընդ երկինս ամբառնայցէ, եւ ի բերդ-
ղեղ¹⁸ շրջեսցի, եւ ցնցոտիս պատեալ, անդէն վաղվաղակի
խաբերայ եւ գրթիչ¹⁹ եւ կեղծաւոր կոչիցես: Չամաչնս,
զո՞ կեղծաւոր կոչիցես, մի՞ տար ինչ ումէք, եւ մի՞ չար
զումէք խօսիր: Այլ գոյաւոր²⁰ է, ասեն, եւ կեղծաւոր
է: Եւ այն՝ քո չարախօսութեան մեղ է, եւ ոչ նորա ինչ.
գիտէ՝ եթէ ի գաղանաց դէմս²¹ հասանիցէ երթալ, եւ
ոչ ի մարդոյ, եթէ կարի ողորմ խօսեսցի եւ յեղուկս

12. Դատարկ, (Պ.) անգոր-
ծութեամբ, դատարկութեամբ:
13. Չի՞նչ, փիսկ Չոր ինչ.
տես վերը՝ Գ, 23:
14. Չի գործեսն, այսինքն՝
վասն այնք զի գործես. գործելուդ
համար: Տես Չի ոսկին է. Գ, 14:
15. Ոչ ի նաւարեկութենէ
որ. փիսկ՝ Ոչ որ (οὐδείς) ի
նաւարեկութենէ:
16. Դատաւիետ լինիմ, յան-
իրաւի դատուիլ կամ դատաս-
տանի կոչուիլ:

17. Կառաչ, ողբոց՝ հեծեծա-
նաց ձայն:
18. Ի բերդղեղ, (Պ.) հեր-
արձակ, մաղերը երկայն ձգած:
19. Խաբերայ, գրթիչ, նոյնա-
նշանք:
20. Գոյաւոր, ունեւոր, հա-
րուստ:
21. Ի գաղանաց դէմս հասա-
նիցէ երթալ, եւ ոչ ի մարդոյ,
(փիսկ. Ի դէմս գաղանաց . . . եւ
ոչ ի դէմս մարդոյ.) գաղան-
ներու առջեւ պիտ'որ երթայ,
չէ թէ մարդու:

անկանիցի²², եւ չգտանիցէ ինչ խնամս²³. վասն այնորիկ հարկ լինի յողորմ²⁴ կերպարանս փոխել, զի գէթ այնու փոքր մի զքո սիրտդ ճմլեցուցանիցէ: Եթէ տեսանիցէ որ զոք ազատի կերպարանօք ի մուրականս²⁵, խաբեբայ է, ասէ, զի կարծեցուցանիցէ զանձնէ՝ եթէ աղնուական ինչ որ իցէ, եւ այնու պատճառանօք յաճախ առնուցու զմոյրն²⁶. եւ եթէ ի գձուձ կերպարանս, եւ զայն եւս ի բիծ տանիցին²⁷, եւ այնուհետեւ զի՞նչ գործիցեն տառապեալք: Ո՛ր անագորոյն միտք²⁸, եւ անգուժ եւ անխնամ աղէք:

Այլ բազում անգամ, ասէ, ետու: Եւ նա չուտիցէ հանապազ, եւ զորդիսն քո՝ յորժամ յաճախ խնդրիցեն՝ միժէ ի բաց մերժեսցես. ո՛ր անհնարին անամօթութիւն: Զաղքատն անամօթ կոչես, եւ դու յորժամ զայլոյ յափրշտակիցես՝ չիցես անամօթ. նա յորժամ վասն պատառի միող հացի ժտիցի՝ անամօթ է: Զգիտիցես որչափ հարկք որովայնին են, ո՞չ զամենայն ինչ վասն նորին հնարիցիս. ո՞չ ապաքէն զհոգեւորացն վասն նոցին անփոյթ առնես. ո՞չ ապաքէն երկինք առաջի կայցեն եւ երկնից արքայութիւնն, եւ դու յորովայնիդ բռնութենէ երկուցեալ՝ զամենայն իսկ անուղղայս ախորժելով գործես, եւ զարքայութիւնն եւս անգամ արհամարհես. այն իսկ է անամօթութիւն:

Ընդէր յորժամ զԱստուած աղաչիցեմք, ասես՝ Մի յիշեր զմեզս մեր: Թէպէտ եւ կարի որ իցէ աղքատն մեղաւոր²⁹, նոյնպէս եւ զնմանէ անձիր զմտաւ, եւ մի յիշեսցես զյանցանս նորա. քանզի մարդասիրութեան ժամանակ է ժամանակս, եւ ոչ հաւաստի քննութեան. ու

22. Ողորմ խօսիմ, յերուկս անկանիմ, նոյնանչան են. խըղճալի, սրտաշարժ կերպով խօսիլ, խեղճ թափել. (յն. միայն սրտաշարժ խօսք խօսիլ):

23. Խնամս գտանել, հոգացողութիւն, դարման գտնել:

24. Օրինակն՝ զողորմ:

25. Մուրականք, (Գ՞յ.) մուրողութիւն:

26. Յաճախ առնուցու զմոյրն. շատ առնու մուրացածք, ողորմութիւնը:

27. Ի բիծ տանիմ, չար մեկնել, մեղադրել. յանցանք համարիլ:

28. Տես վերը՝ Գ, 4:

29. Փխկ ըսելու՝ Թէպէտ եւ կարի մեղաւոր որ իցէ աղքատն:

ղորմութեան եւ ոչ պէսպէս խորհրդոց: Փարաւազել
 դարմանել կամի³⁰, եթէ կամիս՝ տուր, եւ եթէ ոչ կա-
 միս՝ բարեաւ յուղարկէ³¹, եւ մի՛ յայլոց յաչաց հանի-
 ցես: Ընդէր այնչափ հէք եւ թշուառական իցես, զի ոչ
 դու ողորմիս, եւ զայլս եւս որ կամիցինն ողորմել՝ խրատու-
 ցանես: Յորժամ լսիցէ որ ի քէն՝ թէ սա խարերայ է եւ
 նա կեղծաւոր, եւ մեւնն այլոց եւս փոխ տայ, ապա այ-
 նուհետեւ ոչ նոցա տայցեն եւ ոչ սոցա, եւ զամենեսին
 իսկ նոյնպիսիս համարիցին: Գիտէք իսկ, զի զչար ինչ
 կարծիս դիւրաւ առնումք, եւ զբարւոյն ոչ նոյնպէս վաղ-
 վաղակի:

Եղիցուք ողորմածք, ոչ վայրապար³², այլ իբրեւ
 զհայրն երկնաւոր: Միթէ վասն վարո՞ւց այնոցիկ որ առ-
 նուցունն՝ տայցէ քեզ Աստուած զվարձսն, այլ վասն բարի
 կամացն եւ բազում առատութեանն եւ մարդասիրութեան
 եւ բարութեան: Զայս այսպէս առնիջիք, եւ ամենայն իսկ
 բարութեանցն հասանիջիք:

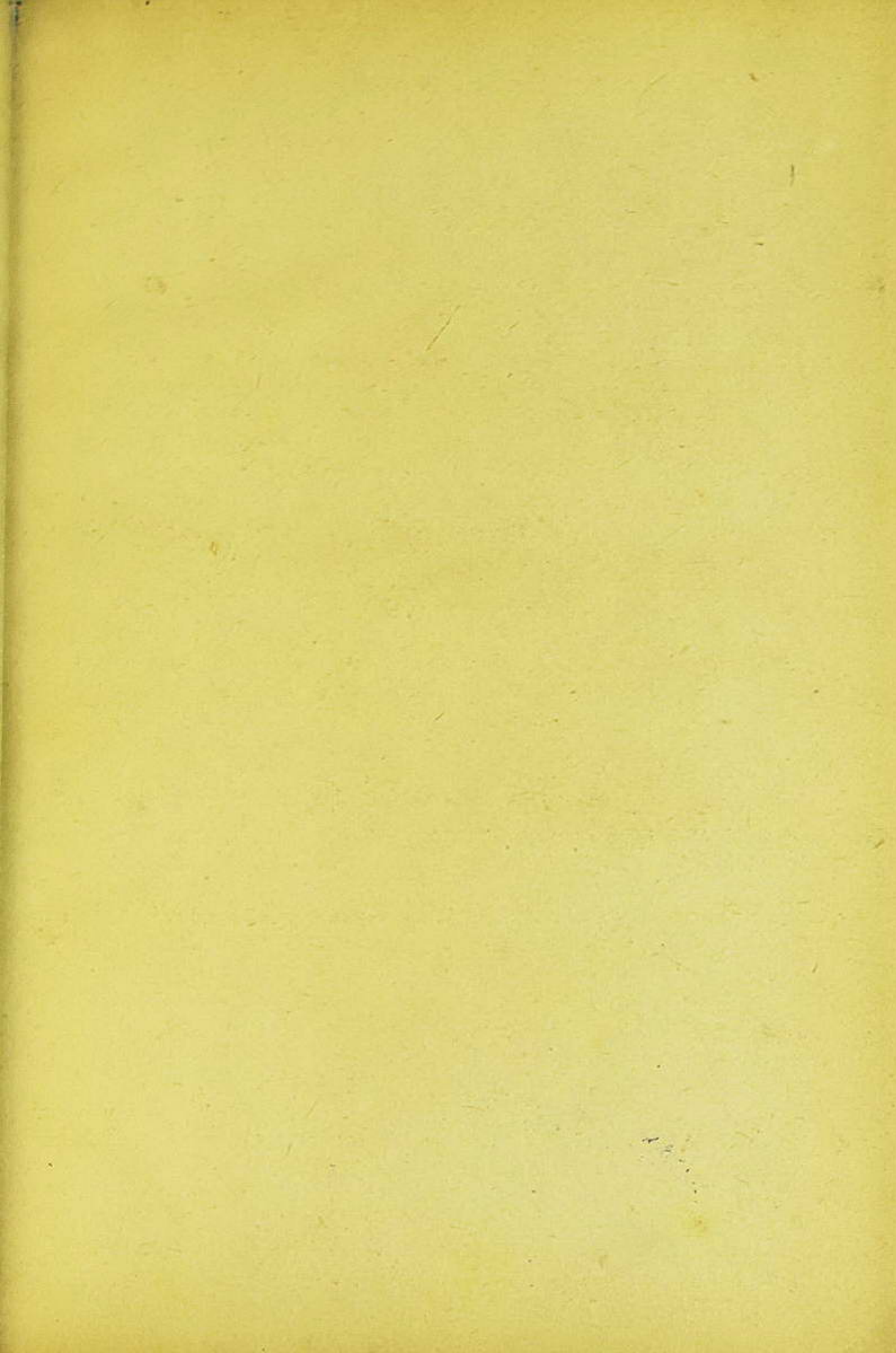
30. Փարաւազել դարմանել
 կամի. յուն. միայն՝ դարմանու իլ
 կուղէ:

31. Բարեաւ յուղարկէ, փիկ.
 Բարեաւ յուղարկես: Քիչ տեղ

հրամայականն այս ձեւով կը
 գտնուի: Քեր. երես 373:

32. վայրապար, պարզապէս,
 վեր ի վերոյ, հասարակ կերպով:

[12.504.]

In. 504.

~~A $\frac{\hat{\pi}}{5464}$~~

A $\frac{\bar{\pi}}{59564}$

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220059564